STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1949:25
HANDELSDEPARTEMENTET

1945 ÅRS FÖRSÄKRINGSUTREDNING

I

PRINCIPBETÄNKANDE

RÖRANDE

FÖRSÄKRINGSVÄSENDET

STOCKHOLM
1949

Statens offentliga utredningar 1949

Kronologisk förteckning

1. Norrlandskommitténs principbetänkande. Första delen. Norrländska utvecklingslinjer. Idun. 303 s. Jo.
2. Norrlandskommitténs principbetänkande. Andra delen. Särskilda utredningar. Idun. 194 s. Jo.
3. Norrlandskommitténs principbetänkande. Tredje delen. Utlåtanden och förslag i vissa frågor. Idun. 163 s. Jo.
4. Utredning med förslag om lösdrivarlagens upphävande m. m. Marcus. 213 s., bil. 1 73 s., bil. 2 106 s. I.
5. Principer och metoder för kostnadsberäkningar vid statens järnvägar. Beckman. 122 s. K.
6. Kriminalvård i frihet. Fångvårdsstyrelsens utredning angående skyddsarbetets organisation m. m. Marcus. 140 s. Ju.
7. Betänkande med förslag till indexreglering av folkpensionerna. Beckman. 80 s. S.
8. Betänkande angående förbättrad insyn i enskilda företags ekonomiska förhållanden. Norstedt. 105 s. Ju.
9. 1944 års allmänna skattekommitté. 3. Betänkande angående beskattning av realisationsvinster, m. m. samt ackumulerade inkomster. Marcus. 168 s. Fi.
10. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 17. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Värmlands län. Beckman. 45 s. K.
11. Betänkande om sinnesslövården. Katalog och Tidskriftstryck. 248 s., 1 karta. I.
12. Utredning rörande folkpensionärernas bostadsförhållanden och bostadskostnader. Idun. 94 s. S.
13. 1945 års bankkommitté. Betänkande med förslag om inrättande av en statlig affärsbank. Beckman. 83 s. Fi.
14. Bilagor till 1942 års järnvägskostnadsutrednings betänkande. Produktions- och kostnadsstrukturen vid statens järnvägar. Promemorior. Av A. Sjöberg. Beckman. 269 s. K.
15. P. M. med synpunkter på det svenska långtidsprogrammet. I anslutning till OEEC:s interimsrapport. Beckman. 23 s. H.
16. Promemoria över preliminär utredning rörande befälsrekryteringen inom försvaret. Beckman. 75 s. Fö.
17. Betänkande med förslag till lag om registrerade föreningar m. m. Idun. 277 s. Ju.
18. Kvalitetsforskning och konsumentupplysning. Kihlström. 265 s., 16 pl. H.
19. 1945 års skogshärbärgesutrednings betänkande. 2. Utredning med förslag till lagstiftning rörande tillfälliga bostäder vid skogs- och flottnings- m. fl. arbeten. Idun. 190 s., 26 pl. S.
20. Dissenterlagskommittén. Betänkande med förslag till religionsfrihetslag m. m. Marcus. XLVIII, 390 s. Ju.
21. Svensk hamnbyggnadspolitik. Marcus. 318 s. K.
22. Betänkande rörande gallring av handlingar hos vissa av försvarets myndigheter. Hæggström. 232 s. Fö.
23. Lagberedningens utlåtande angående lagstiftning om gräns mot allmänt vattenområde. Norstedt. 28 s. Ju.
24. Kommunallagskommitténs betänkande 2 med förslag till ändrade bestämmelser om ersättning åt innehavare av kommunala förtroendeuppdrag. Idun. 84 s. I.
25. 1945 års försäkringsutredning. 1. Principbetänkande rörande försäkringsväsendet. Norstedt. 220 s. H.
26. 1945 års försäkringsutredning. 2. Betänkande med förslag till lag om trafikförsäkring. Norstedt. 160 s. H.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet. Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1949:25
HANDELSDEPARTEMENTET

1945 ÅRS FÖRSÄKRINGSUTREDNING

I

PRINCIPBETÄNKANDE

RÖRANDE

FÖRSÄKRINGSVÄSENDET

STOCKHOLM 1949
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
482826

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

SAMMANFATTNING

BILAGOR

Till Statsrådet Kock.

Den 26 oktober 1945 bemyndigade Kungl. Maj:t dåvarande chefen för handelsdepartementet, statsrådet Myrdal, att tillkalla utredningsmän för att verkställa utredning och avgiva förslag i frågan om en rationalisering och eventuell centralisering av försäkringsväsendet. På grund av bemyndigandet tillkallade departementschefen riksdagsmannen, numera landshövdingen K. J. Olsson (ordf.), riksdagsmännen E. Ahlkvist och J. A. Hermansson, dåvarande riksdagsmannen, redaktören N. Holmberg i Göteborg, riksdagsmännen I. Johansson i Mysinge och F. Kristensson samt dåvarande riksdagsmannen, direktören G. Ljungqvist i Stockholm, att verkställa utredning och avgiva förslag i ämnet. Såsom ytterligare utredningsman tillkallades sedermera riksdagsmannen Valter Åman.

Utredningsmännen antogo benämningen *1945 års försäkringsutredning.* Sedan utredningsmannen Olsson erhållit begärt entledigande från uppdraget att vara ordförande och ledamot i utredningen, förordnades den 21 maj 1946 ledamoten Åman till ordförande.

Sekreterare i utredningen har varit hovrättsrådet O. H. Appeltofft och biträdande sekreterare vice assessorn vid Stockholms rådhusrätt G. Grabe. Såsom experter åt utredningen ha enligt vederbörliga förordnanden tjänstgjort byråcheferna i försäkringsinspektionen H. Prawitz och G. Brundin.

Under arbetets gång har utredningen beträffande skilda spörsmål haft överläggningar med representanter för det enskilda försäkringsväsendet. Därjämte har i åtskilliga ämnen samråd ägt rum mellan utredningen samt olika myndigheter och organ för det allmänna ävensom vissa enskilda sammanslutningar. Utredningen har haft tillfälle att under en resa till Köpenhamn studera danska försäkringsspörsmål.

I anledning av remiss har utredningen avgivit utlåtande

1) den 20 juni 1946 över 1942 års försäkringsutrednings betänkande,

2) den 13 augusti 1946 över tjänstepensionsutredningens betänkande,

3) den 10 maj 1947 över underdånig framställning från Understödsföreningarnas riksförbund och Allmänna understödsföreningen för livförsäkring ang. ersättning för förvärvande av nya medlemmar i understödsföreningar,

4) den 6 februari 1948 över underdånig skrivelse den 19 januari 1948 från Försäkringsinspektionen ang. premienivån inom trafikförsäkringen,

5) den 30 augusti 1948 över ett av arbetsutskottet för juridiska frågor inom Förenta nationernas ekonomiska kommission upprättat förslag till viss internationell överenskommelse rörande trafikförsäkring,

6) den 6 september 1948 över underdåniga framställningar från vissa livförsäkringsbolag ang. grunder för s. k. grupplivförsäkring,

7) den 13 januari 1949 över underdånig framställning från Svenska Försäkringsbolags riksförbund rörande vissa skattefrågor i samband med försäkringsfusioner.

Försäkringsutredningen får härmed överlämna *dels* ett betänkande rörande principerna för enskild försäkringsverksamhet, *dels ock* — i särskilt band — ett av motiv åtföljt förslag till lag om trafikförsäkring m. m.

I fråga om den obligatoriska försäkringen för olycksfall i arbete beröras endast vissa grundläggande spörsmål i det nyssnämnda principbetänkandet. Undersökningen av denna försäkringsgrens speciella förhållanden bör enligt utredningens mening fullföljas. I fortsättningen bör arbetet bedrivas under medverkan av företrädare för arbetsgivarnas och arbetstagarnas partsorganisationer. Med hänsyn härtill hemställer försäkringsutredningen att två representanter för dessa organisationer måtte tillkallas såsom ledamöter av utredningen. Det är sannolikt att därutöver särskild expertis beträffande arbetarskyddsfrågor kan behöva anlitas.

Stockholm den 15 juni 1949.

VALTER ÅMAN

EMIL AHLKVIST A. HERMANSSON NILS HOLMBERG

IVAR JOHANSSON FILIP KRISTENSSON GUNNAR LJUNGQVIST

Olof H. Appeltofft *Gerhard Grabe*

I. Inledning.

A. Översikt över det svenska försäkringsväsendets nuvarande organisation.

1. **Historik.** Det första försäkringsbolaget i egentlig bemärkelse i vårt land var det år 1739 bildade Sjöassuranskompaniet, ett företag som dock icke kom att äga bestånd längre än till 1863. Kort tid efter Sjöassuranskompaniet tillkom år 1746 det första brandförsäkringsbolaget, Brand- och Försäkringskontoret, som alltjämt består under namn av Stockholms stads brandförsäkringskontor. Såsom föregångare till brandförsäkringen kan man i viss mån betrakta den redan i landskapslagarna och sedermera i landslagen och i 1734 års lag stadgade inbördeshjälpen vid inträffad vådeld, den s. k. brandstoden.

På livförsäkringens område torde det första företaget av bolagsnatur vara Allmänna änke- och pupillkassan i Sverige, bildad år 1784. Livförsäkring av annat slag än pensionsförsäkring kom dock att meddelas av svenskt bolag först år 1855 med Försäkringsaktiebolaget Skandias bildande. Den bolagsmässigt drivna livförsäkringsrörelsen föregicks av personförsäkring i enklare form inom understödsföreningar. Denna sista verksamhetsform, som har anor ända från medeltidsgillena, torde i icke obetydlig grad ha utövat inflytande på den bolagsmässiga livförsäkringsverksamheten och vissa ännu bestående ömsesidiga livförsäkringsbolag utgöra ombildningar av tidigare understödsföreningar.

Om försäkringsväsendets utveckling fram till mitten av 1800-talet må här i korthet endast nämnas, att de enda bolagsmässigt drivna försäkringsgrenarna voro — förutom pensionsförsäkring i Allmänna änke- och pupillkassan — sjö- och brandförsäkring. De under denna period uppkomna sjöförsäkringsbolagen blevo emellertid alla av kort varaktighet. På brandförsäkringens område bildades under 1700-talet ytterligare ett bolag, det ännu bestående Allmänna brandförsäkringsverket för byggnader på landet (1782), med riksomfattande rörelse. I övrigt omhänderhades brandförsäkringen till att börja med av sockenbolag, av vilka de första bildades i mitten av 1700-talet. Under första hälften av 1800-talet tillkommo häradsbolag, de tidigaste på 1820-talet, och sedan länsbolag, det äldsta 1838 med åtskilliga efterföljare, de flesta under tioårsperioden 1840—50. År 1828 bildades Städernas all-

männa försäkringsbolag och Skånska brandförsäkringsinrättningen och på 1840-talet Allmänna brandförsäkringsbolaget och Stockholms brandstodsbolag.

Från mitten av 1800-talet och långt in på 1900-talet ägde en mycket stark utveckling rum, som framför allt kännetecknas av bildandet i större utsträckning av riksomfattande bolag (riksbolag). Dessa kommo efterhand att bliva dominerande. Genom riksbolagen infördes efter mönster från utlandet successivt nya försäkringsgrenar och de kunna därför även i detta hänseende anses tongivande för utvecklingen. De bolag, som funnos vid mitten av 1800-talet, voro alla ömsesidiga, d. v. s. ägda av försäkringstagarna. Aktiebolagsformen introducerades först år 1855 med Försäkringsaktiebolaget Skandia. Numera finnas ett 50-tal aktiebolag, representerande över 40 % av den sammanlagda försäkringsstocken.

Beträffande de ekonomiska grunderna för verksamheten har en utveckling ägt rum mot större stabilitet. Under äldre tid torde man, särskilt inom de lokala bolagen, vanligen ha förfarit så att de för en skadeutbetalning erforderliga medlen uttaxerades å delägarna först efter försäkringsfallets inträffande. Denna primitiva anordning, som i mer eller mindre modifierad form ännu lever kvar inom vissa lokala bolag, har numera i stort sett ersatts med en fast premiesättning tillika med fondbildning i den utsträckning, som anses erforderlig för tryggande av bolagets förmåga att fullgöra sina förpliktelser.

Den omfattande företagsbildningen fram till 1920-talet har under de sista två årtiondena avlösts av en viss koncentration av verksamheten, som framför allt tagit sig uttryck i koncernbildningar.

Angående den rättsliga regleringen av de svenska försäkringsbolagens verksamhet under dess olika utvecklingsskeden hänvisas till den historik, som finnes intagen i den år 1942 tillsatta försäkringsutredningens betänkande (SOU 1946: 34, s. 1). Verksamheten regleras numera av lagen den 17 juni 1948 om försäkringsrörelse, vilken — med vissa undantag under en övergångstid — den 1 januari 1949 ersatt den närmast dessförinnan gällande lagen den 25 maj 1917 om försäkringsrörelse.

2. **Socialförsäkring. Understödsföreningar.** Vid sidan av den i bolagsform drivna försäkringsverksamheten har på personförsäkringens område utbildats en socialt betonad men delvis försäkringsmässigt anordnad understödsverksamhet, den s. k. socialförsäkringen. Till socialförsäkringen pläga räknas följande verksamhetsgrenar:

a) *Folkpensioneringen,* senast reglerad genom lag den 29 juni 1946. Verksamheten, som numera är konstruerad på ett sådant sätt att den icke kan rubriceras som försäkring i vanlig mening, omhänderhas av pensionsstyrelsen.

b) *Allmän sjukförsäkring.* Genom lag den 3 januari 1947 om allmän sjukförsäkring, vilken träder i kraft den 1 juli 1951, införes allmän (obligatorisk) sjukförsäkring. Denna försäkring, som avlöser den frivilliga sjuk-

försäkringen i erkända sjukkassor, kommer att handhas av allmänna sjukkassor under tillsyn av pensionsstyrelsen.

c) *Obligatorisk försäkring för olycksfall i arbete* samt för vissa yrkessjukdomar, reglerad genom lagar den 17 juni 1916 och den 14 juni 1929. Denna verksamhet omhänderhas av riksförsäkringsanstalten samt, vid sidan av anstalten, åtta ömsesidiga försäkringsbolag.

d) *Arbetslöshetsförsäkring* genom erkända arbetslöshetskassor. Verksamheten regleras av kungl. förordning den 15 juni 1934 om erkända arbetslöshetskassor och lagen den 24 mars 1938 om understödsföreningar samt står under tillsyn av socialstyrelsen.

Understödsföreningarna utgöra föreningar för inbördes bistånd, som avse att utan affärsmässigt drivande av försäkringsrörelse idka till personförsäkring hänförlig verksamhet. De bland föreningarna förekommande försäkringsformerna äro, förutom arbetslöshetsförsäkring (se ovan), framför allt meddelande av begravningshjälp eller sjukhjälp men även pensionskassor förekomma i rätt stor utsträckning. Verksamheten regleras av lagen den 24 mars 1938 om understödsföreningar och föreningarna stå, med undantag för arbetslöshetskassorna, under tillsyn av pensionsstyrelsen.

3. Olika slag av försäkringsanstalter. Koncernförhållanden. Bortsett från vissa grenar av socialförsäkringen driver staten försäkringsrörelse i egen regi dels i form av pensionsstyrelsens frivilliga försäkring, dels genom två speciella företag, *Statens pensionsanstalt,* som omhänderhar pensioneringen av anställda inom det kommunala undervisningsväsendet, hälso- och sjukvården, polisväsendet m. fl. statsunderstödda verksamheter, samt *Handelsflottans pensionsanstalt.* Under det senaste kriget har staten utövat försäkringsverksamhet på ytterligare två områden. Genom *Statens krigsförsäkringsnämnd* har staten på sjöförsäkringens område inträtt som direktförsäkrare beträffande krigsförsäkring. Försäkringsskydd gentemot krigsskador å fastigheter och lösegendom har likaledes beretts av staten genom *Statens krigsskadenämnd,* som bedrivit sin verksamhet i nära samarbete med enskilda försäkringsbolag.

Utöver den ovan nämnda statliga verksamheten omhänderhas försäkringsväsendet helt av enskilda företag.

Försäkringsbolagen kunna uppdelas på följande kategorier, nämligen *riksbolag, läns-* och *häradsbolag* samt *sockenbolag.* Förutom av inländska bolag drives försäkringsrörelse i riket även av ett antal *utländska försäkringsanstalter.* Läns- eller häradsbolag benämnas sådana ömsesidiga bolag, vilkas verksamhet endast avser att meddela försäkring av egendom inom ett län eller ett härad. Med sockenbolag förstås ömsesidigt försäkringsbolag för försäkring av egendom å landsbygden, vars verksamhetsområde är mindre än ett härad eller, där det omfattar delar av flera härad, mindre än tio socknar. Med härad likställes tingslag i de orter där benämningen härad ej förekommer. Under riksbolag sammanfattas alla bolag med större verksamhetsområde än här ovan sagts. Riksbolagen uppdelas efter bolagsformen

på *aktiebolag* och *ömsesidiga bolag*. Med ömsesidigt försäkringsbolag förstås bolag, som äges av försäkringstagarna och drives för deras räkning under ömsesidig ansvarighet. Såväl riksbolagen som läns- och häradsbolagen äro underkastade lagen om försäkringsrörelse och stå under tillsyn av försäkringsinspektionen. Riksbolagen registreras hos försäkringsinspektionen. Detta verk skall enligt den nya lagen om försäkringsrörelse vara registreringsmyndighet även för läns- och häradsbolagen, vilka tidigare registrerades hos vederbörande länsstyrelse. Sockenbolagen äro undantagna från försäkringslagens tillämplighet. De äro dock skyldiga att angående sin verksamhet göra anmälan och lämna uppgifter i enlighet med de föreskrifter Kungl. Maj:t meddelar. Om utländsk försäkringsanstalts rätt att driva försäkringsrörelse här i riket stadgas i särskild lag av den 24 juli 1903.

Lagen den 25 maj 1917 om försäkringsrörelse stadgade inga andra inskränkningar beträffande rätten att bilda försäkringsbolag än sådana, som syftade till att skapa ekonomisk trygghet för den tillämnade verksamheten och säkerställa bolagens förmåga att fullgöra sina förpliktelser gentemot försäkringstagarna. I den nya lagen har däremot som ytterligare villkor stadgats, att rörelsen skall vara behövlig och även eljest ägnad att främja en sund utveckling av försäkringsväsendet.

Såsom tidigare nämnts har under senare tid en viss koncentration av försäkringsväsendet ägt rum genom sammanslutningar av försäkringsbolag. Sådana sammanslutningar ha i en del fall formen av koncernbildningar men ha i andra fall endast karaktär av överenskommelser rörande visst samarbete. Då koncernförhållande mellan försäkringsaktiebolag föreligger, innehar i regel ett av bolagen, antingen direkt eller genom särskilt förvaltningsaktiebolag, aktiemajoriteten i de övriga. Vid koncernförhållande mellan ömsesidiga bolag gäller motsvarande beträffande garantikapitalet.

Vid utgången av år 1948 funnos 16 olika sammanslutningar, omfattande tillhopa 66 bolag. Inom vissa av dessa sammanslutningar har en samordning skett av de skilda bolagens verksamhet så att dessa i praktiken drivas som ett enda företag medan man i andra fall låtit varje bolag behålla ett visst mått av självständighet. Av sammanslutningarna omfatta 8 endast aktiebolag, 4 endast ömsesidiga bolag medan i återstående 4 ingå både aktiebolag och ömsesidiga bolag. Sammanslutningarna redovisas här nedan, varvid ömsesidiga bolag markerats genom kursivstil. En mera detaljerad bild av ägandeförhållandena (år 1946) lämnas i bilaga 1.

1. AVH-bolagen: *Allmänna brand, Valand, Hero.*
2. Fenixgruppen: Fenix, Heimdall, Nordisk Yacht.
3. Göteborgsgruppen: Gauthiod, Ocean, Sveriges allmänna, Sjöassuranskompaniet, Union.
4. Hansagruppen: Hansa, Mälaren, Stella, Svenska Kredit.
5. Kooperativa gruppen: *Folket, Samarbete, Leire, Guldsmedernas* och *Egna hems.*
6. Kreatursförsäkringsgruppen: *Skandinaviska Kreaturs* och *Bolaget för smittsamma husdjurssjukdomar.*

7. Sjökaskogruppen: *Sveriges ångfartygs, Norrlands ångfartygs, Sydsvenska ångfartygs, Protection och Indemnity.*
8. Skandiagruppen: Skandia, Nordstjernan, Freja, Norden.
9. Skånegruppen: Skåne, Malmö, Aurora.
10. Skånska brandgruppen: *Skånska brand, Skånska städernas,* Finn, Securitas, *Hermes.*
11. Städernas bolag: *Städernas allmänna, Svitjod, Gothia,* Skogsförsäkringsaktiebolaget, *Svecia, Städernas liv.*
12. Sveagruppen: Svea, Nornan.
13. Thulegruppen: Thule, Brand-Victoria, Norrland, Skandinavien.
14. Tryggruppen: *Trygg,* Atlas, Brand-Trygg, Fylgia, Valkyrian.
15. Vegetebolagen: Svenska Veritas, *Göta, Tor,* Europeiska, *Liv-Göta.*
16. Öresundsgruppen: Öresund, Iris, Stockholms sjö, Ägir, Aequitas, Vala.

Efter utgången av år 1948 ha vissa betydelsefulla ändringar vidtagits beträffande de i ovanstående förteckning redovisade förhållandena. Sålunda ha inom Skandiagruppen Skandias livrörelse och Nordstjernas hela rörelse överförts på ett nybildat livbolag, Liv-Skandia, och Nordstjernan i samband därmed trätt i likvidation. Inom Skånegruppen har Skånes livrörelse överförts på ett för ändamålet nybildat livbolag, Liv-Skåne. På motsvarande sätt har inom Sveagruppen Sveas livrörelse överförts på ett nybildat livbolag, Liv-Svea. Efter förberedande åtgärder under år 1948 har Fenixgruppen från början av år 1949 införlivats med Thulegruppen. I detta sammanhang må även nämnas, att man inom flera sammanslutningar förbereder fusioner mellan de däri ingående skadeförsäkringsbolagen.

De Förenade och Framtiden, vilka ej upptagits i ovanstående förteckning, ha den 1 januari 1949 överlåtit, De Förenade hela och Framtiden större delen av sitt försäkringsbestånd på Liv-Viktoria. I samband därmed ändrade Liv-Viktoria sin firma till Förenade-Framtiden, livförsäkringsaktiebolag, medan De Förenade trädde i likvidation och Framtiden ombildades till gruppförsäkringsbolag under firma Förenade liv, ömsesidigt gruppförsäkringsbolag.

4. Skilda slag av försäkringsgrenar, återförsäkring m. m. De svenska försäkringsbolagens verksamhet av i dag omfattar ett mycket stort antal försäkringsgrenar. Dessa kunna uppdelas i två till sin karaktär skilda grupper, nämligen *livförsäkring* och *skadeförsäkring.* I anslutning härtill bör dock anmärkas, att sjuk- och olycksfallsförsäkringen — vilken i ovanstående uppdelning hänförts till skadeförsäkringen — i språkbruket understundom betraktats som en särskild grupp. Man har också plägat använda benämningarna person- och sakförsäkring, den förra beträffande sådana försäkringar, som ha avseende å person, och den senare angående försäkringar för materiella skador. Då vissa försäkringsgrenar, såsom ansvarighetsförsäkringen, omfatta både person- och sakskador, torde nämnda definitioner dock icke

lämpa sig som underlag för en fullständig uppdelning av försäkringsområdet och ha därför icke kommit till användning i föreliggande betänkande.

Livförsäkring utgör en gemensam benämning på sådana försäkringstyper, som hänföra sig till den eller de försäkrades liv. Dessa försäkringstyper kunna sammanföras till tre skilda huvudtyper, kapitalförsäkring uteslutande för dödsfall, blandad liv- och kapitalförsäkring och pensionsförsäkring, innefattande ålders- eller efterlevandepension. Mellan dessa huvudtyper förekomma olika blandformer. Till livförsäkringen hör försäkring i ränte- och kapitalförsäkringsanstalter, vilken dock med hänsyn till sin från övrig livförsäkring avvikande anordning plägar räknas som fristående gren. I jämförelse med skadeförsäkringen kräver livförsäkringen, bl. a. på grund av försäkringsavtalens långfristighet, en betydligt mer utbyggd försäkringsteknisk apparat för beräkning av premier, fondbildning m. m. ävensom särskilda anordningar för säkerställande av försäkringsgivarens förmåga att utbetala utfallande försäkringsbelopp. Detta har i lagstiftningshänseende lett till en rad specialbestämmelser för livförsäkringsrörelse. Dessa specialbestämmelser gälla även för ett visst område inom skadeförsäkringen, nämligen rörelse, som avser personförsäkring — annan än livförsäkring — för livstid eller längre tid än tio år. Även beträffande sådan försäkring av annat slag än personförsäkring, som meddelas för all framtid eller för längre tid än tio år, gälla vissa av livförsäkringens särbestämmelser.

Skadeförsäkringen har till ändamål att ersätta ekonomisk förlust på grund av inträffad skada. Antalet skilda försäkringsgrenar ha efterhand utökats. Man har brukat särskilja följande grenar, nämligen *olycksfalls-, sjuk-, invalid-, ansvarighets-, brand-, sjö-, transport-, trafik-, automobil-, luftfärds-, cykel-, husdjurs-, inbrotts-, glas-, vattenledningsskade-, kredit-, garanti-, maskin-, smycke-, hagelskade-, storm- och hagelskade-* samt *regnförsäkring*. Förutom de nämnda grenarna ha ett par bolag upptagit mera speciella grenar, såsom försäkring av kameror, kikare, skidor, ur, vilka sammanfattas under beteckningen *övrig skadeförsäkring*. Inom olycksfalls- och sjukförsäkringen särskiljes den till socialförsäkringen hänförliga obligatoriska försäkringen för olycksfall i arbete samt för vissa yrkessjukdomar, varom tidigare nämnts. Av tekniska skäl skiljer man mellan sjuk- och invalidförsäkring, som avtalats för livstid eller längre tid än tio år å ena sidan samt sjukförsäkring för högst tio år å den andra. Vissa av de nyss uppräknade försäkringsgrenarna innehålla flera skilda försäkringstyper. Sålunda uppdelas sjöförsäkringen i försäkring för skada å fartyg (kaskoförsäkring) och sjötransportförsäkring; automobilförsäkringen i ansvarighetsförsäkring (komplement till trafikförsäkringen), vagnskade-, brand- och stöldförsäkring; luftfärdsförsäkringen i ansvarighets-, olycksfalls- och kaskoförsäkring o. s. v. I fråga om vissa försäkringsgrenar, såsom brand- och sjöförsäkring, kan försäkringen omfatta icke endast ersättning för skadan som sådan utan även gottgörelse för ekonomisk förlust till följd av avbrott i verksamhet (avbrottsförsäkring). Till sjöförsäkring har även hänförts försäkring av fiskredskap.

Av läns- och häradsbolag samt sockenbolag meddelas endast brand-, husdjurs-, sjö- och hagelskadeförsäkring.

Då fråga är om större försäkringsbelopp plägar risken fördelas på flera bolag. Detta sker dels i form av *återförsäkring (reassurans)* och dels i form av *samförsäkring (koassurans)*.

Återförsäkring äger rum i olika former. Den vanligaste är s. k. *excedentåterförsäkring*, innebärande att ett bolag, i fråga om de försäkringar inom en gren eller en på annat sätt avgränsad grupp, för vilka försäkringssumman överstiger något visst betämt belopp (självbehållet), till ett eller flera bolag överlämnar så stor del av sin ansvarighet, som svarar mot överskjutande belopp; de bolag, som övertagit ansvarigheten, ha att vid inträffad skada tillskjuta den bråkdel av skadeersättningen, som överstiger förhållandet mellan självbehållet och den för vederbörande försäkring gällande försäkringssumman. Förutom excedentåterförsäkring förekommer *excessåterförsäkring*, varvid återförsäkringen omfattar all skadeersättning utöver ett visst belopp, antingen för varje försäkring (skadeexcess) eller sammanlagt för en hel gren eller grupp av försäkringar (excess loss cover) och vidare *fakultativ återförsäkring*, som hänför sig till vissa särskilt uttagna mera riskbetonade försäkringar. En ytterligare form av återförsäkring är *kvotåterförsäkring*, som innebär att en viss kvotdel av hela ansvarigheten inom en gren eller grupp av försäkringar avlämnas i återförsäkring. I fråga om återförsäkring användes i övrigt följande terminologi. Det bolag, som i återförsäkring avlämnar en del av sin ansvarighet, kallas *cedent* och det mottagande bolaget *återförsäkrare* eller *reassuradör*. Om en återförsäkrare i sin tur hos annat eller andra bolag återförsäkrar någon viss del av den anvarighet, som bolaget mottagit i återförsäkring, kallas denna åtgärd *retrocession*. Inom ett bolags försäkringsbestånd skiljer man mellan *direkt försäkring*, omfattande hos bolaget tecknade försäkringar, och *indirekt försäkring*, som avser i återförsäkring övertagen ansvarighet.

Samförsäkring innebär att en försäkring, med hänsyn till försäkringsbeloppets storlek, redan från början uppdelas på flera bolag, vilka då också sig emellan fördela premien pro rata. Vid samförsäkring plägar ett av bolagen, det som med försäkringstagaren överenskommit om försäkringen, vara *ledande bolag* och omhänderhava försäkringens förvaltande jämte uppkommande skaderegleringar.

Återförsäkring och samförsäkring anordnas understundom i sådan form, att flera bolag sammanskjuta sin rörelse i vad den avser försäkringar av någon viss (mera riskbetonad) art till en gemensam för ändamålet bildad *pool*, som omhänderhar denna försäkringsart för gemensam räkning. Poolens intäkter och utgifter fördelas mellan bolagen med viss överenskommen procentuell andel på varje. De pooler, som för närvarande finnas, äro *Svensk krigsförsäkringspool*, stiftad 1935 för fördelning av återförsäkring av sjökrigsförsäkring, *Svenska olycksfallsförsäkringsbolags pool för enskild*

reseolycksfallsförsäkring, även omfattande krigsrisk, stiftad 1939 för övertagande av reseolycksfallsförsäkringar, som även omfatta krigsrisk, m. m., *Svenska Olycksfallsförsäkringsbolagens pool för krigsolycksfallsförsäkring,* stiftad 1937 för övertagande av kollektiv krigsolycksfallsförsäkring för fartygsbesättningar, *Svenska olycksfallsförsäkringsbolagens pool för särskilda risker,* stiftad 1937 i syfte att bereda möjlighet till enskild olycksfalls- och sjukförsäkring åt personer, som på grund av sjukdom, lyte eller annan orsak utgöra icke normala risker, samt *Svenska flygförsäkringspoolen,* stiftad 1947 för handläggning av gemensamma angelägenheter rörande flygkasko-flygolycksfallsförsäkring och flygansvarighetsförsäkring. Sistnämnda pool är jämte motsvarande pooler i de övriga nordiska länderna ansluten till *Nordiska poolen för luftfartförsäkring,* som trätt i funktion den 1 januari 1948. Denna, som utgör en omedelbar fortsättning av den år 1919 stiftade Nordiska poolen för luftfärdförsäkring, har till ändamål att fördela nordisk affär inom flygförsäkring.

5. Försäkringsväsendet såsom en faktor i vårt sociala och ekonomiska liv. Under år 1947 uppgick försäkringsbolagens sammanlagda premieinkomst för direkt försäkring i Sverige till 922 miljoner kronor, motsvarande utbetalningar för försäkringsfall till 426 miljoner kronor samt förvaltningskostnader till omkring 170 miljoner kronor. På de olika grupperna försäkringsbolag fördelade sig premieinkomsten och utbetalningarna för försäkringsfall på sätt angives i tab. 1.

Tab. 1. Försäkringsbolagens premieinkomst och utbetalningar för försäkringsfall år 1947 (1 000-tal kr.)

Grupp	Premieinkomst	Utbetalningar för försäkringsfall
Riksbolag	873 925	391 360
Läns- och häradsbolag	23 066	16 961
Sockenbolag	4 660	3 621
Utländska bolag	20 268	14 557
Summa	**921 919**	**426 499**

Rörande premieinkomstens och försäkringsutbetalningarnas fördelning på de skilda försäkringsgrenarna hänvisas till det följande.

Premieinkomsten och försäkringsutbetalningarna inom den statliga försäkringsverksamhet, som ej är hänförlig till socialförsäkringen, framgår av följande sammanställning (miljoner kronor):

	Premieinkomst	Försäkringsutbetalningar
Pensionsstyrelsens frivilliga försäkring	12·5	3·7
Statens pensionsanstalt	11·6	32·8
Handelsflottans pensionsanstalt	2·8	1·0
Summa	26·9	37·5

Uppgifterna avse beträffande pensionsstyrelsens frivilliga försäkring år 1947 samt för de båda anstalterna tiden 1. 7. 1946—30. 6. 1947; anstalternas rörelse bygger, förutom på premieinkomsten, på statsbidrag.

För att ytterligare belysa det enskilda försäkringsväsendets betydelse i vårt ekonomiska liv har i tab. 2 summan av premierna för direkt försäkring i Sverige, med viss uppdelning på försäkringsgrenar, ställts vid sidan av den sammanlagda för fysiska personer och andra skattskyldiga för skattetaxering uppskattade inkomsten. Försäkringspremier avseende den till socialförsäkringen hänförliga obligatoriska försäkringen för olycksfall i arbete ha icke inräknats i premieuppgifterna. Tabellen innehåller uppgifter för åren 1925, 1935, 1945 och 1947. Till följd av vissa ändringar av redovisningsgrunderna i den officiella statistiken äro inkomstuppgifterna för år 1945 och 1947 ej fullt jämförliga med motsvarande uppgifter för 1925 och 1935; detta förhållande är dock i här föreliggande sammanhang av underordnad betydelse.

Tab. 2. Försäkringspremier och uppskattad inkomst för skattetaxering (milj. kr.)

År	Försäkringspremier					Uppskattad inkomst för skattetaxering
	Livförs.	Sjuk- o. olycksf.-förs. (frivillig)	Brandförs.	Övrig skadeförs.	Summa förs.-prem.	
1925	122	9	57	49	237	4 842
1935	177	16	54	66	324	5 216
1945	389	44	105	119	657	12 626
1947	500	53	119	215	887	16 651

Försäkringsbolagens premiesumma företer enligt tab. 2 en fortgående betydande ökning. Om premiesumman sättes i relation till den uppskattade inkomsten finner man emellertid ungefär samma relationstal, omkring 5 %, för åren 1925, 1945 och 1947, medan motsvarande siffra för år 1935 är något högre eller omkring 6 %. Att relationstalet är lägre år 1945 och 1947 än år 1935 bör icke tydas som någon tillbakagång. Förhållandet torde förklaras bl. a. av att försäkringstagarna ännu icke helt anpassat sitt försäkringsskydd efter det förändrade penningvärdet.

Det torde vara av intresse att jämföra även försäkringssparandet med annat sparande. Som ett representativt uttryck för försäkringssparandet må kunna anses ökningen av dels premiereserverna tillika med premieåterbärings- och vinstmedlen inom livförsäkring (inklusive pensionsförsäkring) samt sjuk- och invalidförsäkring för längre tid än 10 år dels ränte- och kapitalförsäkringsanstalternas besparings- och livräntefonder. I tab. 3 har ökningen av här angivna reserver m. m. återgivits vid sidan av banksparandet, den dominerande formen för allmänhetens sparande.[1] Som uttryck för

[1] Under senare år har sparande genom obligationsköp, framförallt av premieobligationer, i större grad än tidigare framträtt vid sidan av banksparandet. Obligationssparandet, som under de första krigsåren nådde avsevärd omfattning. torde dock för den redovisade perioden 1944–47 vara av väsentligt mindre volym än banksparandet.

bankspararandet har härvid använts ökningen av insatta medel å sparbanker, postsparbanken, affärsbankernas sparkasseräkningar samt Kooperativa förbundet och jordbrukskassornas sparkasse- och kapitalräkningar. De lämnade uppgifterna avse dels treårsperioderna 1924—26, 1934—36 och 1944—46 dels åren 1946 och 1947.

Tab. 3. Allmänhetens försäkringssparande och bankspararande (milj. kr.).

Tidsperiod	Årligt försäkringssparande; genomsnitt för perioden	Årligt bankspararande; genomsnitt för perioden
1924—26	66	108
1934—36	141	113
1944—46	267	754
1946	280	706
1947	380	514

Försäkringssparandet uppvisar en fortgående betydande ökning, särskilt accentuerad år 1947. Även bankspararandet har kraftigt ökat men visar efter det toppläge, som till följd av rådande exceptionella förhållanden nåddes under perioden 1944—46, en sjunkande tendens.

Försäkringsbolagen spela en betydande roll såsom förvaltare av kapital. Till närmare belysning härav lämnas i tab. 4 en översikt över de svenska bolagens tillgångar av olika slag ävensom skulder vid 1947 års utgång.

Tab. 4. Översikt över försäkringsbolagens tillgångar och skulder vid 1947 års utgång (milj. kr.)

	Riksbolag		Läns- o. härads-bolag	Socken-bolag	Summa
	Aktie-bolag	Ömsesid. bolag			
Tillgångar					
Kassa o. banktillgodohavanden	111·1	62·8	37·2	28·7	239·8
Obligationer	1 012·7	1 819·5	31·7	3·5	2 867·4
Svenska kommunlån	64·2	148·1	2·5	—	214·8
» inteckningslån	807·5	1 022·9	5·1	5·5	1 841·0
Förlagsbevis, aktier och andelsbevis	96·3	43·4	4·8	—	409·7
Andra värdehandlingar[1]	164·6	100·6			
Lån mot säkerhet av försäkringsbrev	108·3	95·5	—	—	203·8
Fastigheter	67·5	136·4	7·4	—	211·3
Värdet av återförsäkrares ansvarighet	445·6	73·9	0·2	—	519·7
Övriga tillgångar	222·6	98·7	6·4	2·9	330·6
Summa	3 100·4	3 601·8	95·3	40·6	6 838·1

	Riksbolag		Läns- o. härads-bolag	Socken-bolag	Summa
	Aktie-bolag	Ömsesid. bolag			
Skulder.					
Aktiekapital	110·7	—	—	—	110·7
Reservfond för aktiebolag	43·7	—	—	—	43·7
Garantikapital	—	14·8	—	—	14·8
Säkerhetsfond	39·7	56·8	—	—	96·5
Premie-, ersättnings- o. återköpsreserver	2 452·6	2 926·0	3·9	—	5 382·5
Regleringsfond för trafikförsäkring	1·2	1·0	—	—	2·2
Utjämningsfond för barnolycksfallsförs.	0·1	0·1	—	—	0·2
Reservfond för smittförsäkring med statsbidrag	—	2·9	—	—	2·9
Premieåterbäringsreserv	43·8	28·2	—	—	72·0
Försäkringstagarnas vinstfonder o. innestående premieåterbär.- o. vinstmedel	34·8	49·3	—	—	84·1
Utjämningsreserv för livförsäkring	29·9	29·9	—	—	59·8
Övriga avsättningar samt balanserat överskott	79·2	312·0	88·0	40·5	519·7
Skattereserv	8·9	5·9	—	—	14·8
Övriga skulder	255·8	174·9	3·4	0·1	434·2
Summa	3 100·4	3 601·8	95·3	40·6	6 838·1

[1] Reverslån, utländska kommun- eller inteckningslån m. m.

Bolagens förmögenhet (tillgångar utöver skulder) representeras av posten övriga avsättningar samt balanserat överskott å tillhopa 519,7 miljoner kronor. Med hänsyn till den numera införda källbeskattningen torde även de avsatta skattereserverna till största delen kunna betraktas som förmögenhet.

6. Försäkringsbolagens förvaltningsorganisation. Formerna för de olika försäkringsföretagens kontors- och fältorganisation ha i viss mån betingats av företagens omfattning och utveckling. Koncernbildningen och den därav föranledda, mer eller mindre långt gående sammansmältningen av skilda enheter har även satt sin prägel på förhållandena. Härtill komma vissa av verksamhetsarten föranledda olikheter, exempelvis mellan livförsäkrings- och skadeförsäkringsföretag.

Beträffande företagsledningen förekomma här liksom i fråga om andra företag sådana skiljaktigheter, som motiveras av verksamhetens art och omfattning. I de större företagen har man sålunda i allmänhet — i vidare omfattning än inom de mindre företagen — delegerat beslutanderätten från styrelsen till verkställande direktören och från honom till underlydande tjänstemän.

Arbetsuppgifterna inom *huvudkontoret* hos ett företag, som driver direkt försäkringsverksamhet, avse i huvudsak *anskaffning, försäkringsarbete, ska-*

dereglering, återförsäkringsarbete, kamerala angelägenheter, finansförvaltning samt *aktuariellt och statistiskt arbete.* Uppgifternas skiftande natur har lett till en organisatorisk uppdelning av förvaltningen i olika huvudavdelningar, vilka i de större företagen i sin tur uppdelats på underavdelningar.

För *anskaffningen* finnes i regel en särskild huvudavdelning, ofta benämnd organisations- eller försäljningsavdelningen, vilken handlägger frågor rörande fältorganisationen och dess arbete. Sålunda ankommer på denna avdelning att leda och övervaka arbetet å fältet. Anställande och utbildning av agenter sker genom avdelningens försorg och avdelningen lämnar även direktiv för fältarbetets bedrivande samt tillhandahåller prospekt och broschyrer. Inom vissa företag för stor livförsäkring förekommer en tämligen ingående dirigering av agenternas ackvisitionsarbete, medan övriga företag i högre grad överlämna anskaffningens bedrivande till den enskilde agentens bestämmande. Vanligen finnes inom anskaffningsavdelningen en expedition för den lokala försäkringsanskaffningen. Fältorganisationens utformning kommer att närmare behandlas nedan.

Försäkrings- och *skaderegleringsarbetet* avse olika sidor av bolagets förhållande till försäkringstagarna. Försäkringsarbetet innefattar riskbedömning, utfärdande av försäkringsbrev, ändringar i försäkringsavtal, annullation och återupplivning av försäkring, förandet av försäkringstagareregister m. m. medan skaderegleringsarbetet avser regleringen av inträffade försäkringsfall.

För försäkrings- och skaderegleringsarbetet finnas stundom fristående för samtliga försäkringsgrenar gemensamma huvudavdelningar. Vanligt är emellertid att man för olika grenar eller grupper av grenar bildat särskilda avdelningar, som i sin tur uppdelats på försäkrings- och skadesektioner. Inom livförsäkringen finnes i regel icke någon särskild avdelning eller sektion för regleringen av försäkringsfall. Detta arbete är nämligen här av övervägande expeditionell art. Även inom vissa skadeförsäkringsgrenar har uppdelning av försäkrings- och skaderegleringsarbetet på skilda avdelningar eller sektioner stundom ej skett. På grund av den speciella tekniska och juridiska sakkunskap, som kräves ifråga om skaderegleringen inom brand- och sjöförsäkringsgrenarna, finnas för dessa grenar i regel särskilda skadeavdelningar eller sektioner.

Återförsäkringsarbetet omfattar frågor om upprättande av återförsäkringsavtal, såväl i vad rör återförsäkring av den egna rörelsen som mottagande av återförsäkringsaffärer från andra företag, samt handläggning av de med återförsäkringen förknippade ärendena. I några större företag finnes särskild återförsäkringsavdelning men i flertalet företag ombesörjas återförsäkringsfrågorna inom försäkringsavdelningen.

De *kamerala* uppgifterna utgöras av kassaärenden, bokföring, redovisnings- och revisionsärenden, registrering och ärenden angående huvudkontorets personal. Dessa arbetsuppgifter ombesörjas i regel inom en särskild huvudavdelning, som vanligen är uppdelad på underavdelningar. Till den kamerala avdelningen har i varierande utsträckning hänförts uppbörd av

premier. I vissa företag, där korrespondensen skötes centralt, har även denna detalj förts till denna avdelning.

I föreliggande sammanhang må framhållas, att någon enhetlig praxis i avseende å premieuppbörden icke utbildat sig. Sådan uppbörd sker antingen i form av inkassering genom ombuden eller genom inbetalning över postgiro eller annorledes direkt till huvudkontoret. I allmänhet användas bägge förfaringssätten parallellt såsom kompletterande varandra. Utvecklingen synes tendera mot premiebetalning över postgiro direkt till huvudkontoret, men denna metod kan dock icke med säkerhet betecknas som den förhärskande. Till och med inom folkförsäkringens område, där premieuppbörden tidigare nästan uteslutande skett vid besök av företagens ombud hos försäkringstagarna å arbetsplats el. dyl., kan en utveckling i riktning mot en ökad användning av postgiro för premieinkasseringen märkas. Inom en del företag sker premiebetalning genom insättning på särskilt för vederbörande agent eller avdelningskontor öppnat postgirokonto, varifrån uttag får göras endast av huvudkontoret.

Finansförvaltningen ombesörjes i många företag av en underavdelning under den kamerala avdelningen. De större företagen ha dock för finansförvaltningen inrättat en särskild huvudavdelning, ofta uppdelad på en underavdelning för fastighetsförvaltning och en för kapitalplacering.

De försäkringstekniska beräkningarna samt vissa andra kalkyleringsarbeten ävensom statistiken omhänderhas inom livbolagen å en *aktuarieavdelning*. I skadeförsäkringsföretagen finnes i allmänhet icke någon särskild avdelning för de där förekommande aktuariella arbetsuppgifterna. Vissa skadeförsäkringsbolag ha en särskild statistikavdelning, stundom underordnad försäkringsavdelningen eller den kamerala avdelningen.

Vad härefter angår *fältorganisationen* och dess arbete förekomma olika grader av centralisering. Agenterna, som ha att träda i omedelbar kontakt med allmänheten, sortera i regel under inspektörer eller distriktschefer, vilka i sin tur arbeta under huvudkontorets ledning. Inom vissa företag har man för mera tätbefolkade delar av landet inrättat avdelningskontor eller generalagenturer, vilka mera självständigt leda anskaffningsarbetet.

Distriktschefer och inspektörer ägna sig, liksom avdelningskontorens chefer och generalagenterna, helt åt försäkringsverksamheten. Bland agenterna finnas såväl heltidsanställda som fritidsombud. Inom vissa försäkringsgrenar anlitas ofta såsom agenter personer med verksamhet inom det område, vartill försäkringsrörelsen hänför sig. Sålunda anlitas speditionsfirmor, skeppsmäklare och resebyråer för sjö- och transportförsäkring samt bilförsäljare för trafik- och automobilförsäkring. För de inom liv- och olycksfallsförsäkringen förekommande gruppförsäkringarna använda sig försäkringsföretagen ej sällan av förtroendemän inom skilda organisationer. Inom koncernerna är fältorganisationen ofta gemensam för de olika koncernföretagen.

Fältorganisation saknas helt hos åtskilliga företag, såsom vissa lokalt verkande företag och företag som rikta sig till speciella grupper av per-

soner ävensom några företag, som uteslutande meddela sjöförsäkring. Ackvisitionen skötes därvid genom annonsering samt utlämnande av broschyrer o. dyl.

7. **De anställdas avlöningsförhållanden.** De olika försäkringsföretagens varierande storlek och skiftande verksamhetsart återspeglas i viss mån i lönesättningen för ledande personer inom företagen. Ävenså är den relativa fördelningen mellan kvalificerad personal och rutinpersonal ofta olika inom stora och små företag.

Ledamöterna i ett försäkringsföretags styrelse åtnjuta i allmänhet årlig ersättning, i regel i form av visst arvode men i några få fall helt eller delvis i form av tantiem. Inom många mindre företag — liksom även inom några företag av betydande omfattning — fullgöras emellertid styrelseledamöternas uppdrag utan annan gottgörelse än traktamentsersättning för sammanträdesdagar. Inom de större företagen hålla sig styrelsearvodena, i förekommande fall inklusive tantiem, i regel mellan 1 500 och 5 000 kronor men gå i några fall upp till 10 000 kronor och däröver. I de företag, som ingå i en och samma koncern, utgöras styrelserna ofta helt eller delvis av samma personer. De nu lämnade arvodesuppgifterna gälla i dessa fall den sammanlagda ersättningen från koncernföretagen. Styrelsens ordförande uppbär i allmänhet ett arvode, som med något eller några tusental kronor överstiger arvodena till övriga styrelseledamöter. Särskilda ersättningar utgå understundom till styrelseledamöter med särskilda funktioner inom styrelsen — exempelvis en jourhavande ledamot eller en kassadirektör — eller sådana ledamöter, som inneha uppdrag inom speciella delegationer eller utskott.

Liksom styrelsearvodena variera lönerna till företagens verkställande direktörer mycket starkt från det ena företaget till det andra. I allmänhet torde dessa årslöner — i fråga om koncernerna sammanlagt från koncernföretagen samt i förekommande fall inklusive tantiem — växla mellan 30 000 och 60 000 kronor. I ett fåtal fall uppgår lönen till än högre belopp, i ett par fall till mer än 70 000 kronor. I några fall, då företagschefen tillika är styrelseledamot i företaget, äger han uppbära styrelsearvode vid sidan av årslönen. I andra sådana fall har däremot bestämts att företagschefen icke skall åtnjuta styrelsearvode. En viss tendens till sänkning av verkställande direktörens lön i samband med personskifte å befattningen har gjort sig märkbar under de senare åren. — I flera av de största företagen åtnjuta jämväl vice verkställande direktören och en del andra befattningshavare i ledande ställning inom huvudkontoret årsinkomster, som — i enstaka fall med avsevärda belopp — överstiga 30 000 kronor.

I avseende å försäkringsföretagens kontorspersonal, vari innefattas avdelningscheferna och dem underordnad personal, har en strävan till en för de olika företagen enhetlig lönesättning gjort sig gällande under senare år. Mellan företagens och de anställdas förhandlingsorganisationer har numera träffats ett för samtliga större försäkringsföretag gällande löneavtal

för den ordinarie personalen. Enligt detta skall en tjänsteman efter arten av sin befattning och sina kvalifikationer hänföras till någon av fem fastställda löneklasser, av vilka löneklass I är den lägsta och löneklass V den högsta. Inom varje löneklass äro olika lönenivåer angivna för olika åldersgrupper. Företagen ha emellertid lämnats en viss rörelsefrihet så att lönebeloppen för de olika åldersgrupperna icke exakt fixerats utan få röra sig inom vissa angivna gränser. För löneklass V ha allenast minimilöner fastställts. I fråga om löneklasserna I—IV stiger spännvidden mellan övre och undre gränsen i viss utsträckning med åldersgrupperna. Spännvidden är därjämte för varje åldersgrupp större i högre löneklass än i lägre. En sammanställning av lägsta och högsta, enligt Stockholms dyrortsgrupp år 1947 beräknade bruttolöner inom löneklassernas lägsta och högsta åldersgrupper ges i följande tabell:

Löneklass	Lägsta åldersgruppen		Högsta åldersgruppen	
	undre gräns	övre gräns	undre gräns	övre gräns
I	4 200	4 600	7 250	7 950
II	5 000	5 500	8 500	9 400
III	6 450	7 050	12 000	13 200
IV	10 800	12 000	15 100	18 700
V	12 000	—	18 700	—

I Göteborg äro bruttolönerna 4 samt i Malmö och Jönköping 8 % lägre än i Stockholm. I bruttolönen ingår enligt avtalet kostnaderna för pensionsförsäkring och vissa sociala bidrag samt kostnaden för lunch, varför den till tjänstemannen utbetalda lönen — den kontanta nettolönen — med vissa för de olika åldersgrupperna och löneklasserna växlande belopp understiger bruttolönen. Avtalet förutsätter särskilda förhandlingar för inplacering av tjänstemännen i de olika löneklasserna. Såsom en allmän redovisning för hur de under år 1948 förda löneklassförhandlingarna utfallit lämnas nedanstående siffror över hur personalen fördelats på respektive löneklasser (exklusive folkförsäkringsbolagen).

Löneklass	V	IV	III	II	I	Summa	Oplacerade
Män	225	217	381	131	13	967	174
Kvinnor	—	12	170	645	711	1 538	29
Summa	225	229	551	776	724	2 505	203

För vaktmästarpersonalens del ha löneförmånerna i särskilt avtal bestämts efter en skala, som börjar med 4 400 kronor per år (brutto) och slutar med 8 600 kronor vid 45 års ålder.

Anskaffningsresultatet har sedan gammalt varit den naturliga basen för fältmännens avlöning, och växlingen i inkomsterna inom denna personalkategori ha därför blivit betydande. För ett mindre antal generalagenter eller andra fältmän i liknande ställning överstiga de genomsnittliga årsinkomsterna 30 000 kronor och i ett par fall överskrides detta belopp högst avsevärt. Förtjänsten för det stora flertalet agenter torde dock hålla sig

betydligt under 30 000 kronor om året. För den personalgrupp, som huvudsakligen utgöres av inspektörerna, har utvecklingen under senare år gått i den riktningen, att den som provision utgående arbetsförtjänsten minskats och i motsvarande mån ersatts med fast lön. Motsvarande kan naturligen icke ifrågakomma för fritidsombuden, och avsevärda inkomstväxlingar komma därför självfallet alltid att finnas inom denna grupp.

8. **Läns- och häradsbolag.** Läns- och häradsbolagen bedriva verksamhet endast inom brand-, sjö-, husdjurs- och hagelskadeförsäkringsgrenarna. Till sjöförsäkring hänföres dels försäkring av fartyg och dels fiskredskapsförsäkring men däremot icke transportförsäkring. Med undantag för ett sydsvenskt länsbolag, som i sin brandförsäkring inbegriper försäkring även mot hagelskada, driver intet läns- eller häradsbolag mer än en försäkringsgren. Emellertid ackvirera en del av bolagen även i andra skadeförsäkringsgrenar, nämligen såsom ombud för Landsbygdens Försäkringsaktiebolag. Detta bolag, som till största delen äges av olika läns- och häradsbolag, meddelar ansvarighets-, brand-, transport- (annan än sjö- och luftransport-), inbrotts-, glas-, vattenledningsskade-, maskin- och cykelförsäkring samt, uteslutande i återförsäkring, hagelskadeförsäkring. Bolaget tillgodoser en väsentlig del av läns- och häradsbolagens återförsäkringsbehov.

Antalet läns- och häradsbolag har de senare åren undan för undan minskats och utgjorde vid 1948 års utgång 158, därav 84 brand-, 13 sjö-, 59 husdjurs- och 2 hagelskadeförsäkringsbolag. En förskjutning har ägt rum i riktning mot större företag. Flera läns- eller häradsbolag ha övertagit upphörande sockenbolags rörelse liksom det även förekommit sammanslagningar mellan häradsbolag eller överlåtelser av häradsbolags hela bestånd till länsbolag. Genom utvidgning av sina verksamhetsområden till angränsande län ha vissa länsbolag övergått till typen riksbolag. Av det sammanlagda ansvarighetsbeloppet för svenska försäkringsbolags brandförsäkringar i Sverige belöpte vid 1947 års utgång 21 procent på läns- och häradsbolagen medan på riksbolagen föllo 77 och på sockenbolagen 2 procent. Inom sjöförsäkringen fördelade sig premieinkomsten för direkt affär under år 1947 med 99,3 procent på riksbolagen, 0,5 procent på läns- och häradsbolagen och 0,2 procent på sockenbolagen. För husdjursförsäkringen voro motsvarande tal 72, 12 och 16. Av premieinkomsten för hagelskadeförsäkring år 1947 hänförde sig 87 procent till riksbolagen och 13 procent till läns- och häradsbolag.

Läns- och häradsbolagen omfatta företag av mycket olika storlek. Åtskilliga bolag av denna typ äro avsevärt större än de minsta riksbolagen medan å andra sidan fler läns- och häradsbolag äro betydligt mindre än många sockenbolag. Olikheten i företagens storlek ävensom dessas olika ändamål ha föranlett stora skiljaktigheter i fråga om organisationen. Särskilt gäller detta det centrala förvaltningsorganet. Medan i de minsta bolagen den centrala förvaltningen ofta ombesörjes av en enda person på fritid såsom ett förtroendeuppdrag äro motsvarande göromål i de största bolagen fördelade

på ett antal heltidsanställda befattningshavare. Mellan dessa ytterligheter förekomma en mängd övergångsformer. Trots olikheterna i fråga om detaljerna är det likväl möjligt att urskilja vissa för ett stort antal bolag gemensamma drag.

I brandförsäkringsbolagen utöva försäkringstagarna-delägarna sitt inflytande över bolagets ledning i regel direkt på allmän bolagsstämma. Denna är i vissa bolag i stället sammansatt av ett antal för olika delar av bolagets verksamhetsområde av delägarna valda fullmäktige. Bolagsstämman utser styrelse (direktion), varvid i regel tillses, att skilda bygder inom bolagets område bli direkt representerade i styrelsen. Härmed sammanhänger att styrelserna ofta äro månghövdade församlingar. De deltaga i stor utsträckning i den löpande förvaltningen genom att pröva och avgöra ärenden angående skadereglering, medelsplacering m. m. I övrigt brukar den löpande förvaltningen ombesörjas av styrelsens ordförande såsom verkställande ledamot eller särskild verkställande direktör. Allt efter bolagens storlek äro de olika centrala förvaltningsuppgifterna anförtrodda särskilda befattningshavare, såsom ombudsmän, kamrerare, kassörer, besiktningsmän och biträdespersonal.

För kontakten mellan bolagsledningen och de enskilda delägarna svara i de flesta bolag ett antal sockenkommittéer (brandstodskommittéer, brandstodsnämnder o. s. v.). Dessa äro sammansatta av en ordförande, som i allmänhet tillsättes av bolagsstyrelsen, och minst två andra ledamöter, vilka i regel väljas av och bland delägarna inom socknen. Valen, som tidigare företogos på kommunalstämman, äga alltjämt på sina håll rum i omedelbar anslutning till sådana stämmor. Det är vanligt, att befattningar såsom styrelse- eller kommittéledamöter hos bolagen uppehållas av kommunala förtroendemän och kommunala myndigheter bruka rådfrågas, då ordförande i sockenkommitté skall tillsättas. I stor utsträckning äro läns- och häradsbolagen för övrigt kommunernas försäkringsgivare. Samtidigt som kommittéerna utgöra bolagens lokala organ företräda de, envar i sin socken, försäkringstagarnas intressen i förhållande till bolaget. Kommittéerna tillhandagå dels vid anskaffningen genom att lämna råd och anvisningar till de försäkringssökande samt genom att förhandsgranska ansökningarna, dels vid skaderegleringen genom att besiktiga och värdera brandskador, dels ock i åtskilliga bolag vid premieuppbörden genom att inkassera och till bolaget inleverera förfallna premier.

I en del bolag förekomma såsom lokala organ vid sidan av sockenkommittéerna s. k. brandrotemästare (synemän o. s. v.). Dessa ombesörja inom sina distrikt periodisk besiktning ur brandfaresynpunkt av försäkringstagarnas hus, anläggningar och eldsläckningsanordningar. På sina håll verkställa brandrotemästarna samtidigt premieuppbörd.

Vad härefter angår husdjursförsäkringsbolagen så ha många av dessa en organisation som nära överensstämmer med brandförsäkringsbolagens. Även husdjursförsäkringsbolagens funktionärer äro i stor utsträckning kommunala förtroendemän. Företagen äro förhållandevis ofta små och lokalt be

gränsade. Detta i förening med försäkringsobjektens måttliga värden och verksamhetens relativt okomplicerade karaktär har möjliggjort enkla driftsformer. Det finnes icke något husdjursförsäkringsbolag som ens tillnärmelsevis når den storleksordning som de största länsbrandbolagen representera, vare sig premieintäkterna eller ansvarighetssumman tages som måttstock.

Även sjöförsäkringsbolagen äro på ett par undantag när förhållandevis små. Det är sålunda vanligt, att det egentliga förvaltningsarbetet i dessa bolag utföres av styrelsens ordförande såsom fritids- eller bisyssla eller av någon deltidsanställd befattningshavare. I regel representeras bolagen ute i bygderna icke av några lokala organ motsvarande sockenkommittéerna inom brand- och husdjursförsäkringen utan av utsedda värderingsmän. Dessa besiktiga och värdera båtar och fiskredskap liksom även skador samt ombesörja i vissa bolag därjämte premieuppbörd.

I de båda hagelskadeförsäkringsbolagen ombesörjes den centrala förvaltningen av en ombudsman. Lokalorgan äro särskilda värderingsmän.

Med hänsyn till de stora olikheterna i omfattningen och arten av arbetsuppgifterna i läns- och häradsbolagen förete ersättningarna till olika funktionärer en starkt skiftande skala. Till heltidsanställda befattningshavare utgår lön i stort sett jämförlig med lönen för motsvarande tjänster i riksbolagen. De flesta sådana anställda ha även tillförsäkrats pension. Ett stort antal befattningar är emellertid endast deltidstjänster med reducerade ersättningar. Många funktionärer i företagen, såväl inom den centrala förvaltningen som ute i bygderna, betrakta sina uppdrag mer eller mindre såsom förtroendeuppdrag och fullgöra dessa utan all ersättning eller mot rese- och traktamentskostnader vid varje förrättning eller mot ett mycket måttligt arvode. Mången befattningshavare sköter sin syssla från bostaden utan att erhålla någon gottgörelse av bolaget för lokalen.

B. Kortfattade uppgifter angående försäkringsverksamheten i utlandet.

1. De nordiska länderna.

Eftersom försäkringsväsendets struktur och samhällsförhållandena i övrigt äro någorlunda jämförbara i de nordiska länderna kan det vid behandlingen av frågan om gestaltningen av försäkringsväsendet i Sverige vara av värde att något uppmärksamma organisationsfrågans läge i våra nordiska grannländer. Utredningen vill därför här lämna några uppgifter till belysning av förhållandena därstädes.

Danmark. Liksom i Sverige ombesörjes den enskilda försäkringsverksamheten i Danmark dels av mer eller mindre riksomfattande företag och dels av lokala försäkringsföreningar. De förra äro till största delen antingen ak-

tiebolag eller ömsesidiga bolag. Vid sidan härav förekomma emellertid ett mindre antal enskilda på intressentskap eller begränsad ansvarighet grundade smärre försäkringsföretag. Jämsides med enskilda bolag driver en statlig inrättning, Statsanstalten for Livsforsikring, rörelse på livförsäkringens område. Härjämte utövar ett stort antal utländska försäkringsbolag verksamhet inom landet.

En viss uppfattning om de olika företagstypernas relativa roll i danskt försäkringsväsende av i dag torde följande sammanställning av premieinkomsterna av den direkta affären inom landet för år 1946 kunna ge.

(Miljoner danska kronor)

	Statsanstalten for Livsforsikring	Aktiebolag o. spec. organiserade företag		Ömsesidiga riksbolag		Lokala försäkringsföreningar		Utländska bolag	
	premier	antal	premier	Antal	premier	antal	premier	antal	premier
Livförsäkring ..	49·5	13	127·4	6	50·1	—	—	4	4·2
Skadeförsäkring	—	85	143·9	22	32·4	228	30·1	97	9·0
Summa	49·5	93	271·3	28	82·5	228	30·1	99	13·2

Det må anmärkas, att ett aktiebolag, Forsikrings-Aktieselskabet Alka, avger hela sin livförsäkringsaffär, vilken uteslutande avser folkförsäkring, med en premieinkomst av 3,2 miljoner danska kronor (år 1946) i återförsäkring till statsanstalten.

Angående statsanstalten lämnas utförligare uppgifter i Bilaga 2. Här må endast nämnas, att anstalten, som under lång tid varit verksam i konkurrens med enskilda företag, förvaltas såsom en särskild ekonomisk enhet, dock med statsgaranti för sina förbindelser, samt att anstaltens kontorspersonal har ställning såsom statliga tjänstemän. — På brandförsäkringens område märkas tre redan under 1700-talet bildade företag, Kjøbenhavns Brandforsikring—gensidig, Købstædernes almindelige Brandforsikring—gensidig och Den Almindelige Brandforsikring for Landbygninger—gensidig. Dessa företag ha visserligen alltifrån begynnelsen varit ömsesidiga men förvaltades ända till senare hälften av förra århundradet av offentliga myndigheter. Tidigare voro alla stadsfastigheter tvångsförsäkrade i någondera av de nämnda stadsföretagen. Numera förvaltas de tre företagen såsom övriga ömsesidiga bolag men alltjämt intaga de en särställning så tillvida att deras reglementen äro stadfästade genom särskild lagstiftning. — Den obligatoriska försäkringen för olycksfall i arbete meddelas uteslutande av enskilda försäkringsanstalter, men ett ämbetsverk, Direktoratet for Ulykkkesforsikring, har vidsträckta befogenheter med avseende å försäkringens bedrivande, särskilt i fråga om skaderegleringen.

Tillsynen över försäkringsväsendet i allmänhet utövas av Forsikringsraadet. Från dess överinseende äro dock undantagna Statsanstalten for Livs-

forsikring, som lyder direkt under Finansministeriet, och försäkringen för olycksfall i arbete, som under Socialministeriet närmast kontrolleras av det nyssnämnda Direktoratet for Ulykkesforsikring.

Finland. Försäkringsväsendet i Finland har undergått en utveckling i mångt och mycket liknande den som ägt rum i Sverige. Statlig försäkringsverksamhet utövas i Finland endast på vissa begränsade områden. Det centrala ämbetsverket för folkpensioneringen, Folkpensionsanstalten, omhänderhar en i lagen om nämnda pensionering reglerad frivillig försäkring. För krigsriskförsäkring av olika slag ha bildats vissa offentliga organ. Därjämte förekomma åtta offentliga familjepensionskassor för statstjänstemän. I övrigt ombesörjes försäkringsverksamheten helt och hållet av enskilda företag. Vissa former av personförsäkring meddelas av arbetslöshetskassor (till antalet åtta) och understödsföreningar (omkring 400 st.). Bortsett från nu nämnda organ drives liv- och skadeförsäkringen av aktiebolag, ömsesidiga bolag och lokala försäkringsföreningar. Till belysning av dessa företagstypers roll i den inhemska försäkringsrörelsen anföras här några uppgifter angående företagens antal och sammanlagda premieinkomster för år 1946.

(Miljoner mark)

	Aktiebolag		Ömsesidiga riksbolag		Lokala försäkrings-föreningar		Utländska bolag	
	antal	premier	antal	premier	antal	premier	antal	premier
Livförsäkring	2	154·0	6	1 076·7	—	—	—	—
Skadeförsäkring	24	1 958·1	39	1 377·8	c:a 400[1]	c:a 70[1]	6	19·0
Summa	26	2 112·1	45	2 454·5			6	19·0

[1] Uppskattade tal. Exakta uppgifter för år 1946 ännu (dec. 1948) ej tillgängliga.

Anmärkningsvärd är den dominerande ställning som de ömsesidiga bolagen intaga på livförsäkringens område. Även i fråga om brandförsäkring dominera de ömsesidiga företagen. Det samlade brandförsäkringsbeståndet vid 1945 års utgång fördelade sig med omkring 60 procent på ömsesidiga riksbolag, 12 procent på lokala brandförsäkringsföreningar, 27 procent på aktiebolag och en procent på utländska bolag. Till någon del sammanhänger relationen mellan ömsesidiga bolag och aktiebolag i denna gren med den för Finland egenartade omständigheten att industriidkarna och sågverksägarna under stor anslutning driva egna ömsesidiga brandförsäkringsbolag för täckande av industribrandriskerna. Över huvud taget ha de ömsesidiga bolagen under år 1946 haft högre premieinkomst än aktiebolagen i alla försäkringsgrenar utom sjö-, transport- och inbrottsförsäkring samt några mindre betydande grenar. Intet bolag driver samtidigt livförsäkring och skadeförsäkring. Påfallande är den ringa betydelse de utländska bolagen ha. Endast sex sådana bolag, tre svenska och tre engelska, ha under år 1945

drivit direkt rörelse i Finland. Bortsett från ett svenskt bolags livförsäkringsbestånd, som numera är under avveckling, har rörelsen varit begränsad till brandförsäkring.

Vid 1948 års riksdag antogs i Finland en ny lag om obligatorisk försäkring för olycksfall i arbete. Det av regeringen framlagda förslaget till lagen upptog bestämmelser om att försäkringen skulle meddelas av en statens olycksfallsförsäkringsanstalt men att intill dess denna trädde i verksamhet försäkring skulle tagas hos enskilt försäkringsbolag, som hade koncession att driva ifrågavarande försäkringsgren. I sin slutliga utformning bygger lagen emellertid på den bestående ordningen med endast enskilda försäkringsbolag såsom försäkringsgivare. Liksom den förut gällande lagen håller den nya lagen dock möjligheten öppen för inrättande av en statsanstalt på detta område. — I slutet av år 1946 framlades av en särskilt tillsatt kommitté ett förslag till centralisering av biltrafikförsäkringen hos en statlig anstalt med monopolställning. Förslaget, som i princip tillstyrktes av den år 1944 tillsatta allmänna socialiseringskommittén, blev särskilt från bilisthåll hårt kritiserat och har icke föranlett någon åtgärd från regeringens sida. — Det kan slutligen nämnas, att i den nyssnämnda socialiseringskommitténs uppdrag ingår en allmän prövning av frågan huruvida försäkringsverksamheten bör förstatligas. Något förslag i detta ämne har kommittén icke avgivit.

Försäkringsväsendet i Finland står under tillsyn av en inom Socialministeriet organiserad särskild avdelning för försäkringsärenden.

Norge. Även i Norge utövas försäkringsverksamheten av aktiebolag, ömsesidiga bolag, lokala ömsesidiga företag samt statliga inrättningar. Av de sistnämnda är särskilt att nämna Rikstrygdeverket, som omhänderhar det offentliga sjukkasseväsendet och den obligatoriska försäkringen för olycksfall i arbete. Verket står under ledning av en styrelse bestående av verkets direktör och fyra av socialdepartementet utsedda ledamöter. Såsom lokala organ fungera s. k. trygdekassor, i regel en i varje kommun. Pensioneringen av tjänstemän i allmän tjänst ombesörjes av tre statsgaranterade och under gemensam förvaltning stående pensionskassor. En särställning kan Norges Brannkasse i viss mån sägas intaga. Kassan, som inrättades redan år 1767, var under lång tid ett rent statligt organ för administration av bl. a. en för köpstädernas byggnader påbjuden tvångsförsäkring. Ersättningar för brandskador liksom tjänstemännens avlöningar och övriga utgifter uttaxerades i efterhand och påfördes de försäkrade efter vissa fördelningsgrunder. Från år 1845, då försäkringstvånget upphörde, står kassan, som numera utgör en självständig juridisk person, under ledning av ett bland försäkringstagarna valt representantskap och en styrelse bestående av en av Konungen utnämnd verkställande direktör, en ledamot som utses av Stortinget och tre ledamöter valda av representantskapet. Kassan, som nu drives efter moderna försäkringsprinciper, meddelar försäkring mot skada å byggnader och lösöre till följd av brand och vissa andra naturhändelser och dri-

ver alltsedan år 1940 även en del bibranscher. Brandkassan utövar kontrollen över släckningsväsendet i städer och vissa andra tätorter. Tillsynsmyndighet för kassan är Forsynings- och Gjenreisingsdepartementet.

Nedan lämnas beträffande de olika företagstyperna en översikt över premieinkomsten för direkt försäkring i Norge för år 1946.

(Miljoner norska kronor)

	Aktiebolag		Ömsesidiga riksbolag		Norges Brannkasse	Lokala försäkrings-föreningar		Utländska bolag	
	antal	premier	antal	premier	premier	antal	premier	antal	premier
Livförsäkring ..	11	113·9	3	27·7	—	—	—	2	1·3
Skadeförsäkring	59	124·0	63	19·7	15·8	265[1]	4·3[1]	56	7·1
Summa	70	237·9	66	47·4	15·8	265	4·3	57	9·4

[1] Avser endast brandförsäkringsföreningar. Uppgifter ang. husdjurs- och båtförsäkringsföreningar ej tillgängliga.

Såsom av förestående översikt framgår belöpte av den samlade premieinkomsten för år 1946 endast omkring en femtedel på de ömsesidiga företagen, medan å aktiebolagen föllo omkring tre fjärdedelar av premieinkomsten för livförsäkring och omkring fyra femtedelar av premieinkomsten i samtliga grenar. Hänsyn har därvid icke tagits till husdjursförsäkringsföreningarna, vilkas antal uppges till flera hundra, eller till båtförsäkringsföreningarna. De ömsesidiga bolagens rörelse avsåg huvudsakligen liv-, brand-, transport- och varulagerkrigsförsäkring. Intet ömsesidigt bolag meddelade krigstransport-, ansvars-, garanti-, inbrotts-, luftfarts-, maskin-, storm- och hagelskade-, cykel-, olycksfalls- eller vattenledningsskadeförsäkring liksom ej heller försäkring i en del övriga i den officiella statistiken under rubriken »Diverse» redovisade grenar. Av premierna för direkt brandförsäkring i Norge år 1946 hänförde sig 25 procent till Norges Brannkasse, nära 2 procent till övriga ömsesidiga riksbolag, nära 7 pocent till de lokala brandförsäkringsföreningarna, 59 procent till aktiebolagen och något över 7 procent till de utländska bolagen.

En i februari 1947 tillsatt kommitté är sysselsatt med att utreda frågan om livförsäkringsverksamhetens framtida organisation. Kommittén har enligt sina direktiv att pröva följande tre alternativ: 1. Bibehållande av den nuvarande ordningen under förutsättning av att väsentliga omkostnadsbesparingar kunna uppnås genom rationellt samarbete mellan bolagen och rationalisering av verksamheten inom desamma. Eventuellt utvidgning av den offentliga kontrollen. 2. Inskränkning av livbolagens antal till några få eller endast två bolag, ett för individuell livförsäkring och ett för kollektiv pensionsförsäkring. 3. Livförsäkringsverksamhetens överförande till statsdrift.

Försäkringsväsendet i Norge står, med undantag för Rikstrygdeverket och Norges Brannkasse, under tillsyn av det under Handelsdepartementet lydande Forsikringsrådet.

2. Staten såsom försäkringsgivare i vissa andra länder.

Med hänsyn till innehållet i försäkringsutredningens direktiv kan det vara av intresse att något beröra frågan om staten såsom försäkringsgivare i vissa andra länder. Utredningen vill emellertid starkt understryka, att åtskilliga av de faktorer som inverkat på lösningen av nämnda fråga utomlands icke alls eller endast i begränsad omfattning äga motsvarighet här i landet samt att några direkta slutsatser för Sveriges vidkommande därför knappast kunna dragas av de nedan antydda utländska förhållandena.

Från *England* är att anteckna, att fem viktiga sociallagar nyligen trätt i kraft. Av dessa lagar, vilka i väsentliga delar bygga på den s. k. Beveridgeplanen, avser en allmän socialförsäkring och en industriell olycksfallsförsäkring. Enligt den allmänna socialförsäkringen utgå penningbidrag i form av arbetslöshetshjälp, sjukbidrag, moderskapspenning, ålderspension, änkepension, förmyndarbidrag och begravningshjälp. Till kostnaderna för försäkringen bidraga dels de försäkrade, dels arbetsgivarna och dels det allmänna. Viss del av de försäkrades och arbetsgivarnas premier går till bekostande av den industriella olycksfallsförsäkringen. För förvaltningen av här avsedda försäkringsformer svara ett på hösten 1944 inrättat socialförsäkringsdepartement under en socialförsäkringsminister samt departementet underlydande lokala byråer i de flesta städer. Även landstingen ha tilldelats vissa uppgifter i fråga om den lokala förvaltningen. Ministern har vid sin sida en rådgivande kommitté. För att bedöma och lämna råd i frågor avseende lagarnas tillämpning kunna inrättas även lokala kommittéer med representanter för arbetsgivare eller försäkrade eller för bådadera. Inför underhuset tillkännagav handelsministern (Sir Stafford Cripps) den 12 november 1945, att regeringen — bortsett från den begränsade utsträckning, i vilken den inhemska försäkringen kunde komma att påverkas av då föreliggande förslag till nyssnämnda båda socialförsäkringslagar — icke hade för avsikt att göra några ingrepp i fråga om bedrivandet av försäkringsrörelse genom privat företagsamhet.

I vissa delstater i *Amerikas Förenta Stater* meddelas i statlig regi livförsäkring, garantiförsäkring för bankinsättningar, hagelskadeförsäkring eller försäkring för olycksfall i arbete. Sistnämnda försäkringsgren är i vissa stater lagd under statens monopol. I övrigt bedrives den statliga försäkringsverksamheten i konkurrens med den privata. För hela nationen drivas av särskilt inrättade organ dels försäkring för bankinsättningar och dels försäkring för jordbrukare mot skada å gröda på grund av brand, översvämning, vissa väderleksföreteelser, insektsskador och växtsjukdomar. Sistnämnda försäkring, som är frivillig, gäller tills vidare endast för vissa spridda distrikt och befinner sig ännu på experimentstadiet. För nationen

gemensamma organ ha meddelat sakförsäkring för krigsrisker och därjämte bedrivit en omfattande livförsäkringsverksamhet för medborgare, som aktivt deltagit i något av de båda världskrigen, och deras anhöriga. Några planer på socialisering eller monopolisering av försäkringsverksamheten förekomma veterligen icke.

Socialisering är ej heller aktuell i *Italien, Österrike, Holland, Belgien* eller *Portugal.* Vad Belgien angår har parlamentet därstädes på grundval av en ingående sakkunnigutredning nyligen förkastat ett före det senaste kriget väckt förslag om fullständigt statsmonopol för försäkring och återförsäkring. I stället utbyggdes tillsynen över försäkringsväsendet.

I 18 av de 25 kantonerna i *Schweiz* är brandförsäkring av byggnader sedan lång tid tillbaka obligatorisk och med monopolrätt anförtrodd statliga kassor. Obligatorisk brandförsäkring av byggnader förekommer i tre andra kantoner men ombesörjes där endast av privata bolag. I övriga fyra kantoner är denna försäkring helt fri. Brandförsäkring å lösöre är obligatorisk i sex kantoner, av vilka tre ha en statlig kassa. Endast en av dessa intar monopolställning. Förslag om socialisering av brandförsäkringen i tre kantoner ha åren 1930, 1938 och 1947 förkastats vid folkomröstning eller av parlament. I ett i november sistnämnda år avgivet betänkande har en av statsrådet i kantonen Genève tillsatt sakkunnigkommitté enhälligt avstyrkt införande av obligatorisk brandförsäkring å fastigheter och lösöre vare sig med eller utan statsmonopol. Frågan har ännu (december 1948) ej avgjorts av statsmakterna. Den obligatoriska försäkringen för olycksfall i arbete ombesörjes av en statlig nationell kassa.

För täckande av vissa katastrofrisker, till vilka icke räknas sådana förorsakade av krig eller inbördeskrig, har i *Spanien* ordnats en frivillig försäkring som meddelas av ett för ändamålet bildat bolag. Affären återförsäkras nästan fullständigt i ett under försäkringsinspektionen stående statligt konsortium. Planer föreligga att göra försäkringen obligatorisk för alla försäkringstagare inom sakförsäkringen, som ej uttryckligen avböja den. Från och med år 1947 äro alla i landet verksamma försäkringsbolag skyldiga att avgiva en procent av all återförsäkring till och från utlandet till en under finansministeriets valutakontor lydande offentlig återförsäkringskommitté. Motivet till denna anordning uppges ha varit en önskan inom ministeriet att få en uppfattning om hela reassuransens valutabehov.

Genom en lag den 25 april 1946 ha de inhemska försäkringsaktiebolag i *Frankrike,* som år 1945 hade en premieinkomst av mer än en miljard francs, tillhopa 32 företag, blivit »nationaliserade» genom att staten i utbyte mot statsobligationer övertagit äganderätten till aktierna. Samtidigt nationaliserades två ömsesidiga bolag. Dessa 34 bolag representerade sammanlagt något mer än 60 procent av den totala rörelsen efter premieinkomster räknat. Den återstående, »fria» sektorn omfattade 933 bolag, varav 485 utländska. Motivet till nationaliseringsåtgärden var en önskan att till staten såsom ensam representant för samtliga försäkringstagare överföra de stora fonderna, som i verkligheten icke tillhörde aktieägarna utan ut-

gjorde de försäkrades säkerhet. Anhopningen av dessa betydande kapital i händerna på privata intressen ansågs innebära en fara och giva dessa intressen en ansenlig makt. Det anfördes i motiven till lagen även att förfoganderätten över de ifrågavarande reservfonderna stundom tillåtit privata intressen att subventionera gruppbildningar med politisk tendens. I de nationaliserade företagen, vilka fortsätta sin verksamhet såsom självständiga ekonomiska enheter utan statsgaranti, ha av finansministern tillsatts generaldirektörer, i regel de förutvarande verkställande direktörerna. Ett nyinrättat nationellt försäkringsråd med lika många representanter för staten, de försäkrade samt försäkringsbolagen och deras anställda har erhållit omfattande befogenheter såsom en högsta tillsynsmyndighet, jämsides med försäkringsinspektionen, över försäkringsväsendet och utövar bl. a. de befogenheter, som förut i de nationaliserade företagen tillkommo aktiägarna å bolagsstämma. Genom nämnda lag tillskapades även en central statlig återförsäkringskassa. Alla i Frankrike verkande försäkringsföretag utom de nationaliserade äro pliktiga att i denna kassa återförsäkra viss del av sin affär i Frankrike och dess kolonier. Finansministern utnämner kassans generaldirektör och halva antalet styrelseledamöter. — Från Frankrike kan vidare antecknas, att all försäkring för olycksfall i arbete och för yrkessjukdomar nyligen centraliserats till en statlig monopolanstalt.

Socialförsäkringen i *Sovjetunionen* var från början anförtrodd en central monopolanstalt men bedrives numera med statsbidrag av ett antal regionala ömsesidiga kassor uppdelade efter särskilda yrkesgrupper. I övrigt är försäkringsverksamheten i Sovjetunionen koncentrerad till den år 1921 bildade statliga försäkringsanstalten Gosstrach. Denna anstalt meddelar såväl obligatorisk försäkring, såsom brandförsäkring å byggnader intill taxeringsvärdet samt försäkring av lantbruksinventarier och gröda, som frivillig skadeförsäkring och personförsäkring. För den frivilliga försäkringen har anstalten en organisation av agenter, vilka avlönas med fast lön och provision eller endast provision. I fråga om olycksfalls- och livförsäkring förekommer en viss konkurrens mellan de ömsesidiga kassorna och Gosstrach. Nyligen har stiftats ett centralt institut, som enligt uppgift skall omhänderhava hela den utländska försäkringen, d. v. s. återförsäkringen.

I de östeuropeiska staterna *Bulgarien, Jugoslavien, Polen, Rumänien, Tjeckoslovakien* och *Ungern* ha under de senaste åren företagits mycket långt gående socialiseringsåtgärder med avseende å försäkringsväsendet. I ettvart av länderna Bulgarien, Jugoslavien och Tjeckoslovakien har hela den direkta rörelsen koncentrerats till ett enda och i Polen till två statliga försäkringsanstalter. Före det senaste världskriget voro ett antal försäkringsbolag i Ungern och Rumänien helt eller delvis i tysk ägo. Efter fredsslutet överfördes dessa tyska förmögenhetsintressen till Sovjetunionen. Ifrågavarande ryska förvärv ha i Ungern sammanslagits till ett aktiebolag, vars aktier äro i rysk och särskilt i Gosstrachs ägo. Andra bolag ha övertagits av den ungerska staten på så sätt att bankerna, som varit intresserade i olika försäkringsbolag, socialiserats. Även i Rumänien har socialisering av för-

säkringsverksamheten nyligen kungjorts. I och med att de tyska kapitalintressena överförts till Sovjetunionen har Gosstrach emellertid kommit att bli ägare helt eller delvis till flera försäkringsbolag i Rumänien. Återförsäkringen är i Polen centraliserad till en statlig monopolanstalt och tendenser i i sådan riktning kunna förmärkas även i Bulgarien och Tjeckoslovakien. Flera av de nu ifrågavarande länderna täcka en väsentlig del av sitt återförsäkringsbehov hos Gosstrach.

Statliga försäkringsinrättningar, vilka driva direkt rörelse i konkurrens med privata bolag, förekomma i *Uruguay, Australien, Japan* och *Nya Zeeland.*

Olika former av statliga återförsäkringsanstalter med mer eller mindre utpräglad monopolställning äro att finna i *Turkiet, Iran, Japan, Argentina, Brasilien* och *Chile.*

II. Principiella synpunkter på försäkringsverksamheten.

1. Inledning.

Försäkringsväsendets allmänna karaktär. Försäkringen öppnar vidsträckta möjligheter att skapa ekonomisk trygghet. Det är ställt utom tvivel att försäkringen spelat en viktig roll i den utveckling mot tryggare levnadsförhållanden som i vårt land kännetecknade decennierna närmast före det senaste världskriget. Lika visst är att försäkringen har icke mindre betydelsefulla uppgifter att fylla i den framtida sociala och ekonomiska utvecklingen. Det förhåller sig helt visst så, att försäkringsfunktionerna få vidgad betydelse i den mån samhällslivet tenderar att kompliceras.

Det allmänna har sedan länge tagit försäkringen i sin tjänst. Olika anordningar av socialpolitisk karaktär ha gestaltats efter försäkringsmässiga riktlinjer. Detta gällde den allmänna pensionsförsäkringen, folkpensioneringens föregångare. Den anordning beträffande folkpensioneringen, som nyligen genomförts, kan däremot icke anses vila på försäkringsmässig grund. Så gör emellertid den av pensionsstyrelsen bedrivna frivilliga pensionsförsäkringen. I fråga om försäkring i allmän regi må vidare uppmärksammas den av riksförsäkringsanstalten bedrivna obligatoriska olycksfallsförsäkringen samt krigsförsäkringsnämndens och krigsskadenämndens försäkringsverksamhet. Också arbetslöshetsförsäkringen kan anses falla inom området för allmän försäkring. Slutligen må här nämnas den beslutade allmänna sjukförsäkringen.

I det följande bortses tills vidare från den försäkringsrörelse, som för närvarande drives i allmän regi.

Den av enskilda företag — ömsesidiga bolag och aktiebolag — bedrivna försäkringsverksamheten har numera nått sådan utbredning, att den berör snart sagt varje medborgare. Den företer en rik differentiering med avseende å verksamhetsformer. Genom livförsäkring och annan personförsäkring kan den enskilde skydda sig själv och sina anhöriga mot de ekonomiska verkningarna av dödsfall, olycksfall eller sjukdom eller bereda sig försörjning på ålderdomen. Sedan det allmänna numera i ökad omfattning skapat skydd för den enskilde mot materiella svårigheter, måste den frivilliga personförsäkringen komma att få sin huvudsakliga betydelse såsom en påbygg-

Tab. 5. Premier (i 1 000-tal kr.) för direkt försäkring i Sverige år 1947.

Försäkringsgren	*Riks-bolag*	*Läns- o. härads-bolag*	*Socken-bolag*	*Summa svenska bolag*	*Ut-ländska bolag*	**Summa**
Livförs. samt	495 247	—	—	513 130	1 756	514 886
sjuk- och invalidförs. för längre tid än 10 år	17 883	—	—			
Ränte- o. kapitalförs.	3 272	—	—	3 272	—	3 272
1. Summa livförs.	**516 402**	—	—	**516 402**	**1 756**	**518 158**
Olycksf.förs. o. sjukförs. (friv.)	31 660	—	—	31 660	3 356	35 016
Obl. olycksf.förs.	35 430	—	—	35 430	—	35 430
Trafik förs.	24 021	—	—	24 021	2 330	26 351
Automobil »	21 747	—	—	21 747	2 260	24 007
Brand »	88 954	20 553	2 073	111 580	7 670	119 250
Transport: sjö »	101 900	522	184	102 606	1 158	103 764
luft »	297	—	—	297	—	297
annan »	4 848	—	—	4 848	—	4 848
Luftfärds »	1 205	—	—	1 205	—	1 205
Ansvarighets »	13 892	—	—	13 892	1 571	15 463
Garanti »	768	—	—	768	—	768
Kredit »	246	—	—	246	—	246
Inbrott »	5 907	—	—	5 907	95	6 002
Cykel »	1 744	—	—	1 744	12	1 756
Maskin »	3 920	—	—	3 920	—	3 920
Glas »	2 312	—	—	2 312	—	2 312
Vattenled.skade »	5 249	—	—	5 249	16	5 265
Storm- o. hagelsk. »	313	—	—	313	—	313
Regn »	323	—	—	323	—	323
Smycke »	358	—	—	358	—	358
Hagelskade »	798	116	—	914	—	914
Husdjurs »	11 097	1 875	2 403	15 375	44	15 419
Övrig skadeförs. »	534	—	—	534	—	534
2. Summa skadeförs.	**357 523**	**23 066**	**4 660**	**385 249**	**18 512**	**403 761**
Summa 1 och 2	**873 925**	**23 066**	**4 660**	**901 651**	**20 268**	**921 919**

nad på de samhälleliga välfärdsanordningarna. I den mån dessa ytterligare utvidgas, förskjutes verksamhetsfältet för privatförsäkringen.

Varje lagligt intresse, som kan uppskattas i pengar, kan göras till föremål för skadeförsäkring. Det behöver här icke närmare utvecklas i vilken grad skadeförsäkringen är ägnad att tillföra produktionen och distributionen, kort sagt hela näringslivet, stadga och trygghet. Även för den enskilde är det av stor betydelse att ha möjlighet att genom försäkring skydda sig mot skada å eller förlust av sin egendom.

Den tekniska utvecklingen och fortgående industrialiseringen i förening med den ökade risken att drabbas av skada i arbetet har lett till en obligatorisk försäkring för olycksfall i arbete. Likaså har motortrafikens starka utveckling föranlett en lagstiftning om obligatorisk trafikförsäkring å motorfordon. Ett medel för den enskilde att i viss utsträckning skydda sig mot skadeståndsskyldighet erbjudes i form av ansvarighetsförsäkring. Ett alltmera komplicerat samhällsliv medför efterhand nya eller ökade ekonomiska risker och därmed ett vidgat försäkringsbehov. Det är försäkringsverksamhetens uppgift att smidigt anpassa sig härefter.

Tab. 6. Utbetalningar för försäkringsfall (i 1 000-tal kr.) för direkt försäkring i Sverige år 1947.

Försäkringsgren	*Riks-bolag*	*Läns- o. härads-bolag*	*Socken-bolag*	*Summa svenska bolag*	*Ut-ländska bolag*	**Summa**
Livförs.	157 054	—	—	157 054	1 272	158 326
Ränte- o. kapitalförs.	4 826	—	—	4 826	—	4 826
a) Summa livförs.	**161 880**	—	—	**161 880**	**1 272**	**163 152**
Olycksf.förs. o. sjukförs. (friv.)	19 041	—	—	19 041	1 421	20 462
Obl. olycksf. förs.	31 430	—	—	31 430	—	31 430
Trafik »	14 023	—	—	14 023	1 682	15 705
Automobil »	12 285	—	—	12 285	1 322	13 607
Brand »	76 234	15 072	1 490	92 796	7 318	100 114
Transport: sjö »	48 035	400	146	48 581	815	49 396
luft »	76	—	—	76	—	76
annan »	2 241	—	—	2 241	—	2 241
Luftfärds »	1 879	—	—	1 879	—	1 879
Ansvarighets »	5 251	—	—	5 251	663	5 914
Garanti »	231	—	—	231	—	231
Kredit »	50	—	—	50	—	50
Inbrott »	2 564	—	—	2 564	28	2 592
Cykel »	491	—	—	491	3	494
Maskin »	2 047	—	—	2 047	—	2 047
Glas »	1 010	—	—	1 010	—	1 010
Vattenledn.skade »	2 465	—	—	2 465	6	2 471
Storm- o. hagelsk. »	192	—	—	192	—	192
Regn »	112	—	—	112	—	112
Smycke »	207	—	—	207	—	207
Hagelskade »	384	85	—	469	—	469
Husdjurs »	8 879	1 404	1 985	12 268	27	12 295
Övrig skadeförs. »	353	—	—	353	—	353
b) Summa skadeförs.	**229 480**	**16 961**	**3 621**	**250 062**	**13 285**	**263 347**
Summa a) och b)	**391 360**	**16 961**	**3 621**	**411 942**	**14 557**	**426 499**

Några uppgifter om försäkringsväsendets omfattning. För att endast i mycket grova drag belysa den privata försäkringsverksamhetens nuvarande omfattning och utbredning må följande uppgifter lämnas.

Under år 1947 inbetalades till försäkringsbolagen i premier för livförsäkring och annan personförsäkring omkring 520 milj. kronor. För skadeförsäkringen utgjorde motsvarande belopp omkring 400 milj. kronor. Utbetalningarna för försäkringsfall uppgingo under året till sammanlagt omkring 430 milj. kronor, varav cirka 38 % (165 milj. kronor) belöpte på livförsäkringen och 62 % (265 milj. kronor) på skadeförsäkringen. Av bolagen förvaltade tillgångar representerade vid utgången av år 1947 ett bokfört värde av tillhopa omkring 6 800 milj. kronor. För ytterligare upplysning rörande försäkringsväsendets omfattning må hänvisas till vad ovan anförts å s. 14 ff ävensom till ovan intagna tabeller.[1]

Omständigheter som ansetts påkalla offentlig tillsyn. Den enskilde försäkringstagaren saknar i regel förutsättningar att tränga in i den invecklade

[1] De i förevarande stycke och i tabellerna lämnade uppgifterna avse endast s. k. direkt försäkring i Sverige.

teknik, varpå försäkringsverksamheten och särskilt livförsäkringen är uppbyggd, och han kan därför ej bedöma, huruvida försäkringsbolaget är i stånd att fullgöra de ingångna försäkringsavtalen. Detta förhållande accentueras i fråga om livförsäkringen därav, att försäkringsavtalen merendels omspänna en mycket lång tidrymd, ofta större delen av den försäkrades livstid. Företagens soliditet är sålunda av grundläggande betydelse. För att trygga försäkringsutfästelserna måste bolagen redovisa fonder, vilka, särskilt i fråga om livförsäkringen, uppgå till mycket betydande belopp. Det är — i stora drag — dessa omständigheter som ansetts motivera offentlig tillsyn över försäkringsverksamheten.

Under senare år ha i den offentliga debatten förts fram också andra motiv för tillsyn. Sålunda har framhållits, att på försäkringsområdet köparen (försäkringstagaren) saknar möjlighet att bedöma relationen mellan varans pris och dess värde. Han kan med andra ord icke bedöma prissättningens skälighet. Denna anses därför böra bedömas av offentlig myndighet. I anslutning härtill har anmärkts, att försäkringsbrevets ofta invecklade bestämmelser eller formuleringar i allmänhet te sig svårbedömda för den enskilde. Denne kan därför ofta sväva i villfarelse, huruvida hans behov av försäkringsskydd blivit på ändamålsenligt sätt täckt. I detta sammanhang förtjänar framhållas, att en av de viktigaste källorna till den kritik, som riktats mot det enskilda försäkringsväsendet, varit just det förhållandet, att ackvisitionen icke alltid bedrivits med tillbörligt ansvar för det individuella försäkringsbehovet, med påföljd att den enskilde tillskyndats kostnader för ett mer eller mindre ineffektivt skydd. Denna kritik riktar sig i själva verket mot det fundamentala i själva försäkringsarbetet, nämligen ackvisitionen.

Det bör anmärkas, att någon egentlig kontroll av försäkringsvillkoren icke sker enligt gällande tillsynslag.

Redan den omständigheten att det enskilda försäkringsväsendet på många områden djupt ingriper i samhällslivet gör det naturligt, att det allmänna förbehåller sig en effektiv tillsyn och kontroll över verksamheten. Härom torde i våra dagar icke någon meningsskiljaktighet råda, åtminstone icke på ansvarskännande håll. Däremot bryta sig åsikterna beträffande frågan huru långt tillsynen bör utsträckas. Diskussionen bör emellertid enligt försäkringsutredningens mening icke stanna vid frågan om tillsynens räckvidd utan föras ett steg längre. Anlägger man nämligen företrädesvis sociala synpunkter på försäkringsverksamheten — och detta framstår för utredningen beträffande betydande delar av verksamheten som det riktiga betraktelsesättet — uppstår frågan, huruvida icke det allmänna bör mera positivt engagera sig i försäkringsverksamheten, exempelvis genom övertagande av enskilda försäkringsbolag eller genom inrättande av en eller flera allmänna försäkringsanstalter för frivillig försäkring. Innan hithörande spörsmål upptagas till närmare behandling torde det vara lämpligt att i korta drag redogöra för arten och omfattningen av den offentliga tillsynen enligt 1917 års försäkringslag och enligt den år 1948 antagna nya lagstiftningen i ämnet.

Tillsynslagstiftningen. Koncessionsbestämmelser i egentlig mening saknas i *1917 års lag om försäkringsrörelse.* Rätten att öppna ny försäkringsrörelse respektive att utvidga bestående rörelse med ny verksamhetsgren har i praxis ansetts uteslutande beroende av att vissa i lagen angivna formella betingelser äro uppfyllda. Prövning ur behovssynpunkt har sålunda ansetts utesluten. Härutinnan har likväl vidtagits en provisorisk ändring genom lagen den 14 december 1945 (nr 845) om vissa inskränkningar i rätten att driva försäkringsrörelse, vanligen kallad *spärrlagen,* som gällde t. o. m. den 31 december 1948.

Den fortlöpande tillsynen över verksamheten utövas enligt 1917 års lag av försäkringsinspektionen. Tillsynen avser i främsta rummet försäkringsbolagens soliditet. I fråga om livförsäkringen ingår i tillsynen den betydelsefulla kontrollen över att premiesättningen är betryggande samt att tillgångar motsvarande försäkringsförpliktelserna (livförsäkringsfonden) äro placerade i föreskrivna guldkantade papper eller i värdehandlingar, som i fråga om art och säkerhet äro därmed jämförliga. Kontroll över premiesättningen inom skadeförsäkringen förekommer icke, bortsett från trafikförsäkringen som i flera hänseenden intar en särställning. Skadeförsäkringens samtliga fonder[1] liksom livförsäkringens s. k. fria reserver kunna placeras fritt.

Tillsynen utövas av försäkringsinspektionens personal, till övervägande del på ämbetsrummet och på grundval av handlingar, som bolagen ha att insända till verket. Inventeringar hos bolagen, utförda av inspektionens befattningshavare, förekomma därjämte. Personalstyrkan är dock så begränsad, att ett och samma bolag blir föremål för inventering endast med långa mellanrum. I genomsnitt torde mer än tio år förflyta mellan varje sådan inventering.

En viktig säkerhetsanordning är genomförd beträffande livförsäkringen. i det att de tillgångar, vari livförsäkringsfonden redovisas, skola pantsättas för livförsäkringstagarnas räkning och förvaras under försäkringsinspektionens lås. Den närmaste kontrollen över att denna skyldighet rätteligen fullgöres utövas av ett av försäkringsinspektionen för varje särskilt livförsäkringsbolag utsett ombud. Beträffande s. k. allframtidsförsäkring inom skadeförsäkringen gälla enahanda bestämmelser.

I 1948 års lag om försäkringsrörelse har den offentliga tillsynen över försäkringsbolagen i väsentliga hänseenden utvidgats. De viktigaste nyheterna jämfört med 1917 års lag äro följande.

För rätt att öppna försäkringsrörelse erfordras koncession av Kungl. Maj:t. Förutsättning för koncession är att den tillämnade rörelsen är behövlig och även eljest ägnad att främja en sund utveckling av försäkringsväsendet. Koncession beviljas för varje särskild försäkringsgren. I samband med att den nya lagen träder i kraft ha de existerande försäkringsbolagen att söka ny koncession, varvid en anpassning måste ske till be-

[1] Här bortses från den s. k. allframtidsförsäkringen, som i förevarande sammanhang icke spelar någon nämnvärd roll.

stämmelserna i nya lagen. Denna koncessionsprövning skall dock icke ske ur behovssynpunkt.

Det förtjänar i detta sammanhang anmärkas, att 1942 års utredning som sin mening uttalade, att inom de flesta försäkringsgrenar antalet bolag vore större än som erfordrades ur behovstäckningens synpunkt. En reduktion vore därför önskvärd. Det finge anses såsom en angelägen uppgift för det enskilda försäkringsväsendets målsmän att söka åstadkomma en dylik reduktion. Även om det mot bakgrunden härav kunde te sig naturligt med en behovsprövning i samband med den nya lagstiftningens genomförande, ville utredningens majoritet icke förorda att på grund av behovsprövning ett redan inarbetat bolag förvägrades fortsatt koncession, förutsatt att bolaget fyllde de av utredningen fixerade kvalitativa kraven. En ledamot i utredningen instämde i en reservation i majoritetens uttalande att antalet bolag måste anses för stort, men utvecklade vissa synpunkter till stöd för att koncessionsprövningen i samband med den nya lagens ikraftträdande borde avse även frågan om bolagets behövlighet med hänsyn till den nytta för samhället, som dess fortsatta verksamhet kunde anses innebära. I propositionen beträffande den nya lagen (prop. 1948: 50 s. 400) har föredragande statsrådet — bl. a. för att icke föregripa resultatet av det nu pågående utredningsarbetet — biträtt majoritetens ståndpunkt. Statsrådet har emellertid i anslutning till ett enhälligt uttalande i 1942 års försäkringsutrednings betänkande tillagt, att det icke torde vara tvivel underkastat att ett flertal bolag inrymma försäkringsgrenar, som stagnerat på en sådan nivå, att förnyad koncession för dessa branscher icke är motiverad.

Vad föredragande statsrådet sålunda uttalat föranledde icke någon erinran från riksdagens sida.

Koncessionsfrågan intar en central ställning i den nya försäkringslagen. Under den fortlöpande uppsikten har försäkringsinspektionen att tillse, att de kvalitativa krav, som uppställts vid koncessionsprövningen, alltjämt äro uppfyllda. Om så icke är fallet, kan i sista hand koncessionen förklaras förverkad. Tillsynen omfattar även sådana frågor som den, huruvida försäkringstagarnas inflytande i ömsesidigt bolag blivit på lämpligt sätt avvägt.

Enligt den nya lagen skall försäkringsinspektionen regelmässigt utse en egen revisor i varje försäkringsbolag. För sådan revisor skall inspektionen utfärda särskild instruktion. Revisorn har att årligen avge revisionsrapport till myndigheten. Denna anordning innebär uppenbarligen en betydelsefull effektivisering av inspektionsarbetet, som på detta sätt kan i icke ringa omfattning förflyttas från ämbetsrummet till företaget.

Redovisningsreglerna i den nya lagen innebära att man i fråga om insyn och publicitet gått ett steg längre än i t. ex. aktiebolagslagen. Bl. a. skall i fråga om försäkringsbolagen offentlig koncernredovisning framläggas. Beträffande försäkringsinspektionens årspublikation »Enskilda försäkringsanstalter» kan det förutsättas, att den — i anslutning till 1942 års försäkringsutrednings förslag härutinnan — i fortsättningen kommer att i viss

mån innehålla en fylligare och för den stora allmänheten mera lättillgänglig framställning rörande försäkringsverksamheten än hittills.

En särskilt betydelsefull ny tillsynsuppgift, som dock endast avser livförsäkring, har anförtrotts försäkringsinspektionen i samband med skäliighetsprincipens upptagande i den nya lagen. Principen betyder, att premierna visserligen alltjämt skola vara tilltagna med betryggande säkerhetsmarginaler men dock icke få sättas högre, än att de innebära en skälig ersättning för de förmåner försäkringen medför; vidare skola överskott å rörelsen fördelas mellan försäkringstagarna på skäligt sätt. Kontrollen över skälighetsprincipens tillämpning kan väntas bli en av försäkringsinspektionens viktigare uppgifter.

2. Allmänna synpunkter.

Innan försäkringsutredningen i det följande närmare utvecklar sina principiella synpunkter på försäkringsverksamheten må framhållas, att svenskt försäkringsväsende — såvitt utredningen kunnat bedöma — väl tål en jämförelse med förhållandena utomlands och i vissa hänseenden intar en förgrundsställning. Det erkännandet bör här oförbehållsamt ges, att de positiva dragen i vårt försäkringsväsende äro resultatet av framsynta och ansvarskännande krafters strävan. Å andra sidan är det ställt utom tvivel att med rörelsens kraftiga uppsving också följt missförhållanden. Mycket härav har väl rättats tack vare den offentliga tillsynen över försäkringsväsendet och genom initiativ av försäkringsväsendets egna målsmän men också — och icke minst — under trycket av det senaste decenniets offentliga debatt kring försäkringsväsendet. Självfallet kvarstår dock alltid en risk för missförhållanden. Samtidigt som det för försäkringsväsendets egna företrädare måste vara av betydelse att denna risk elimineras, är det ett samhällsintresse att så sker. Försäkringsutredningen vill i detta sammanhang betona, att de synpunkter, som i det följande framföras, syfta till att slå vakt om och ytterligare utbygga det positiva och värdefulla i svenskt försäkringsväsende samt att undanröja och förebygga missförhållanden.

Vid avvägningen av samhällsinflytandet i försäkringsverksamheten är hänsynen till denna verksamhets mål och medel av avgörande betydelse. Målet är ett ändamålsenligt, solitt och billigt försäkringsskydd, medlet affärsmässigt organiserad men samtidigt socialt inriktad företagsdrift. Ytterligare en viktig faktor kan uppställas vid sidan härav: Försäkringsväsendets effektivitet är beroende av att det uppbäres av allmänhetens förtroende.

Kraven på ett fullgott försäkringsskydd få uppenbarligen väsentligt olika karaktär inom skilda verksamhetsgrenar. I fråga om personförsäkringen måste ett individuellt avpassat försäkringsskydd starkt eftersträvas. Miljöförhållanden, ekonomiska förutsättningar, försörjningsplikt, familjeförhållanden och levnadsbetingelser i övrigt äro från fall till fall så skiftande,

att en standardisering inom personförsäkringen är möjlig endast i begränsad omfattning.

Standardisering innebär visserligen förbilligande. Den nuvarande folkförsäkringen kännetecknas av långt driven standardisering. Premienivån skulle eljest blivit högre. Icke desto mindre måste man även på detta område eftersträva individuellt avpassade försäkringar. Man står här inför ett avvägningsspörsmål, som måste ägnas oavlåtlig uppmärksamhet.

Det sist sagda aktualiserar frågan om den s. k. gruppförsäkringens lämplighet. Att i förevarande sammanhang gå närmare in på detta ämne skulle emellertid föra för långt. Utredningen hänvisar i stället till vad som härom anföres i det följande (s. 154 ff).

Inom livförsäkringen har ackvisitionen tidigare varit i icke ringa mån inriktad även på socialt mindre ändamålsenliga försäkringsformer. Exempel härpå erbjuder blandad liv- och kapitalförsäkring med låg utbetalningsålder, där sparmomentet överbetonas på bekostnad av skyddsmomentet. Numera pågår en strävan att utmönstra olämpliga försäkringsformer och i stället föra fram mera »protektiva» former. Denna strävan måste föras vidare och intensifieras.

Den frivilliga pensionsförsäkringen torde i viss mån hava utnyttjats för ändamål, som ligga vid sidan om denna försäkrings huvuduppgift. Bolagens strävan att motverka detta är värd erkännande men har uppenbarligen icke varit tillräckligt effektiv och har för övrigt icke heller kunnat bli detta utan lagstiftningens stöd. Detta delvis svårbedömda problem har uppmärksammats av 1944 års allmänna skattekommitté, som i ett i mars 1948 avgivet betänkande föreslagit åtgärder i syfte att motverka att denna i och för sig värdefulla försäkringsform utnyttjas för ovidkommande ändamål.

Såsom mycket värdefulla vill utredningen beteckna den nya försäkringslagens bestämmelser om den s. k. skälighetsprincipen i livförsäkringen. Därigenom torde så långt möjligt ha skapats garantier för att den enskildes livförsäkringsskydd beredes honom för en skälig kostnad, samt för att detta baseras på en betryggande soliditet.

Inom skadeförsäkringen framträder allmänintresset i växlande grad beträffande olika grenar. I diskussionerna kring detta ämne har man plägat skilja mellan socialt betonade skadeförsäkringsgrenar, exempelvis trafikförsäkring, ansvarighetsförsäkring och lösörebrandförsäkring, samt de mera »affärsmässiga» grenarna. Beträffande de senare, vilka närmast rikta sig till affärslivet, förmenas samhället icke ha något intresse att bevaka. Såsom exempel på affärsmässiga grenar brukar i främsta rummet anföras sjöförsäkringen. Denna differentiering kan ha fog för sig i den mån den enskilde på affärslivets område kan anses ha särskilda möjligheter att själv bevaka sina ekonomiska intressen. I våra dagar kan emellertid — från samhällelig synpunkt sett — varken sjöförsäkringen eller någon annan transportförsäkring anses intaga någon mera utpräglad särställning i förevarande hänseende. Varje försäkringsgren har visserligen sina speciella förutsättningar, sin teknik och sin marknad. I fråga om sjöförsäkringen har verksamhetens

internationella karaktär särskilt betonats. Detta är i och för sig riktigt men det utesluter icke att sjöförsäkringen ställes under samhällelig kontroll. Klart är att en dylik kontroll icke får anordnas på sådant sätt att den stävjar en sund utveckling inom grenen. Av betydelse är att våra inhemska sjöförsäkringsbolag äro väl rustade att hävda sig i konkurrensen med utländska företag. En stabil och väl utvecklad sjöförsäkringsaffär är till fromma för det svenska folkhushållet. Här kommer sålunda ett samhällsintresse in.

Det bör å andra sidan icke förnekas, att skadeförsäkringsgrenar förekomma, vilka sakna större intresse ur social synvinkel. Sannolikt äro de även för den enskilde — objektivt sett — tämligen betydelselösa.

Spörsmålet om kontroll över försäkringsvillkoren har anknytning till det senast sagda. Någon sådan kontroll förekommer icke enligt gällande lag. Bortsett från vissa bestämmelser av tvingande art bl. a. i försäkringsavtalslagen råder full avtalsfrihet. Dock må erinras om stadgandet i 34 § nämnda lag, att om försäkringsvillkor skulle leda till uppenbar obillighet, det må kunna jämkas eller lämnas utan avseende, där sådant kan anses överensstämma med en god försäkringspraxis.

Försäkringsvillkoren utmärkas sedan länge av vidlyftighet och stor detaljrikedom. De äro ofta avfattade i en för försäkringstagarna främmande terminologi eller försedda med invecklade undantagsregler, där för försäkringstagarna väsentliga frågor kunna få en undanskymd plats. Detta förhållande kan lätt ge upphov till rättsförlust. Försäkringstagaren tror sig ha fått det åsyftade försäkringsskyddet; först då skadefallet inträffat kanske han får insikt om att — på grund av något förbehåll i villkoren — så icke är förhållandet. Utredningen inser svårigheterna att i kortfattad och för försäkringstagarna lättillgänglig form angiva omfattningen av den risk försäkringsgivaren åtar sig och övriga förutsättningar för utgivande av skadeersättning. En oavlåtlig strävan bör likväl vara att här åstadkomma största möjliga klarhet. Inom försäkringsvärlden har också under senare år tagits skilda initiativ till förenkling och förtydligande av försäkringsvillkoren. Detta måste hälsas med tillfredsställelse. Mycket torde dock återstå att göra på detta område.

Även premiesättningen inom skadeförsäkringen är helt undandragen kontroll från det allmännas sida, utom beträffande trafikförsäkringen. Inom fackkretsar torde man numera tämligen allmänt hysa den uppfattningen, att i ett företag med flera verksamhetsgrenar en ledande synpunkt för premiesättningen bör vara att varje gren skall vara »självförsörjande». Detta innebär, att premierna inom en försäkringsgren skola vara betryggande för den grenen. Någon stadigvarande subventionering från en gren till en annan bör sålunda icke få förekomma. Det bör anmärkas, att principen om att varje verksamhetsgren skall vara självförsörjande, förordades redan av 1942 års försäkringsutredning. Principens genomförande i praktiken förutsätter uppenbarligen fortlöpande analyser inom företaget.

Relationen mellan premierna och värdet av de tjänster och förmåner, som

försäkringen medför, avgör frågan om försäkringens skälighet. Utredningens synpunkter beträffande detta problemkomplex jämte andra skadeförsäkringen berörande spörsmål utvecklas närmare å s. 95—106.

I väsentliga delar kan försäkringsrörelse likställas med yrkesmässig försäljningsverksamhet på andra områden. Sunda och rationella företagsekonomiska metoder främja verksamheten. På försäkringsområdet likaväl som annorstädes inom affärslivet är det av vikt att strävan efter förbättring och förbilligande, efter ökad effektivitet, ständigt hålles levande. Likväl måste försäkringsväsendets egenart föranleda mer eller mindre vittgående undantag. Försäkringens många gånger angelägna sociala uppgift — i främsta rummet gäller detta om personförsäkringen — manar att fullfölja försäkringens utbredning även till områden eller befolkningsgrupper, beträffande vilka ackvisitionen ställer sig oförmånlig ur företagsekonomisk synpunkt. Ekonomiska bevekelsegrunder måste här i någon mån jämkas efter sociala krav.

En långt driven kundtjänst är uppenbarligen i många fall direkt motiverad av företagsekonomiska hänsyn. Detta gäller exempelvis om den tekniska expertisen vid brandförsäkring. En avvägning uteslutande från företagsekonomisk synpunkt torde däremot i andra fall ofta ge till resultat, att endast en mycket begränsad kundtjänst är ekonomiskt motiverad. Förut har emellertid här framhållits vikten av ett individuellt avpassat försäkringsskydd speciellt inom personförsäkringen. Detta medför krav på en kvalificerad kundtjänst. Begreppet fattas här i vidsträckt mening, sålunda omfattande även den s. k. räddningstjänsten efter underlåten premiebetalning. Klart är, att en fullgod kundtjänst måste påverka premien. Det är sålunda här en avvägningsfråga, där det gäller att inom en rimlig kostnadsram vinna bästa möjliga resultat.

Yrkesmässig försäljning avser i allmänhet konkreta föremål eller ock tjänster, vilkas värde låter sig bestämmas med en viss grad av säkerhet. Icke så vid »försäljning» av försäkring. Tecknandet av försäkring innebär inledningen till ett avtalsförhållande, karakteriserat därav att den ene kontrahenten har en obetingad skyldighet att betala avgifter (premier) medan motpartens prestation, försäkringsskyddet, är av närmast immateriell art och villkorlig i den meningen, att den konkretiseras endast om viss händelse, försäkringsfallet, inträffar. Försäkringstagaren kan sålunda icke redan vid »köpet» helt bedöma värdet eller övriga egenskaper hos det han köpt. Denna skillnad är icke betydelselös. Den skärper nämligen kraven på lojalitet och god affärsmoral hos försäkringsföretagen.

Det sist sagda avser huvudsakligen skadeförsäkringen. Livförsäkringen företer ett annat särdrag. Ett livförsäkringsavtal spänner merendels över större delen av försäkringstagarens livstid. Denne blir genom avtalet praktiskt taget bunden vid ett bestämt bolag. Visserligen står det honom fritt att häva avtalet, men hävandet innebär alltid, således även då försäkringen fått ett visst återköpsvärde, en ekonomisk förlust för honom. Möjligheterna

att teckna ny försäkring i ett annat bolag kunna också ställa sig oförmånliga, exempelvis om hälsotillståndet under mellantiden försämrats. Eller kan en allmän premiehöjning ha vidtagits sedan den ursprungliga försäkringen tecknades. Situationen för försäkringstagaren blir uppenbarligen densamma om avtalsförhållandet i stället upphör genom bolagets förvållande, d. v. s. bolaget råkar på obestånd. Visserligen är i ett dylikt läge en stödaktion — i form av övertagande av beståndet eller annorledes — från något annat försäkringsföretags sida tänkbar, men utsikterna härtill äro naturligen alltid osäkra. Bolagets ekonomiska sammanbrott kan för försäkringstagarna medföra verkningar, som för rättskänslan te sig synnerligen stötande. Redan det sagda ger vid handen, att soliditetskravet måste starkt understrykas.

I diskussionen rörande konkurrensens betydelse för försäkringsverksamheten har det gjorts gällande, att konkurrensen utgör en garanti för att endast de bäst skötta företagen bestå, medan kvalitativt undermåliga företag duka under. Tillströmningen till marknaden bör enligt denna mening vara obehindrad. Denna ståndpunkt har icke godkänts i den nya lagen om försäkringsrörelse, som i stället bygger på en behovsprövning. I propositionen rörande denna lag anförde statsrådet härom bl. a. följande:

Vad beträffar konkurrensen på försäkringsväsendets område torde det vidare icke råda någon tvekan om att en övermättnad av marknaden — även av tillfällig art — är ägnad att menligt påverka försäkringsväsendets allmänna standard till förfång för den försäkringssökande allmänheten. Förhållandet medför risk för stegrade omkostnader och sämre försäkringsskydd. Bristfällig skötsel eller rubbningar i ett försäkringsföretags ekonomiska jämvikt kunna för försäkringstagarna medföra allvarliga verkningar. Särskilt inom livförsäkringen med dess långfristiga avtal, merendels omspännande större delen av den försäkrades livstid, är marknadens kontinuitet och stabilitet av betydelse. Självfallet är detta icke liktydigt med en monopolisering av marknaden till förmån för ett begränsat antal privilegierade företag. En behovsprövning bör följa den ekonomiska regeln om tillgång och efterfrågan. Tillämpad med blicken öppen för samhällslivets skiftande problemställningar synes mig behovsregeln utgöra en faktor ägnad att tillföra försäkringsväsendet stadga och gynnsamma utvecklingsmöjligheter.

Försäkringsutredningen kan för sin del instämma i detta uttalande. Det synes utredningen som om man borde mera betona konkurrensens kvalitet än dess kvantitet. Avgörande för konkurrensens betydelse är nämligen icke antalet konkurrerande företag utan dessa företags kvalitet. Inom försäkringsverksamheten kan man finna en illustration till de olägenheter, som följa av en övermättnad av marknaden. Med flera parallellt verkande företag kan det icke undvikas, att de olika företagens agenter i stor utsträckning gå om varandra. Samma försäkringskandidat blir med andra ord föremål för bearbetning av ombud från flera företag. Det bör emellertid betonas, att den nyss nämnda ordningen med flera ombud som bearbeta samma försäkringskandidat icke utan vidare kan stämplas såsom improduktiv.

Detta beror nämligen helt och hållet på omfattningen. En intensiv bearbetning av marknaden främjar försäkringstankens utbredning och i det långa loppet ha försäkringstagarna i gemen nytta därav. Blir det däremot en övermättnad av företag, en mängd fältorganisationer lagrade på varandra, då är situationen helt visst icke till förmån för försäkringstagarna och icke heller för ombuden. Improduktivt arbete, tidsspillan, slöseri med papper etc. blir följden härav. Ombudens ersättning måste uppenbarligen avpassas efter deras arbete. Även de arbetsinsatser, som blivit resultatlösa, måste därvid beaktas. Kostnaden härför belastar premierna. Risk föreligger även att försäkringsskyddets kvalitet försämras. Ombudet kan för sin existens se sig nödsakat att redovisa en viss anskaffningssumma. Råder för stark trängsel på marknaden, frestas ombudet därvid lätt att utbjuda även onyttiga eller olämpliga försäkringar. På detta sätt kan ackvisitionen råka på avvägar.

På vissa områden kan man — åtminstone under normala förhållanden — från samhällelig synpunkt ställa sig likgiltig till konsumtionsvalet. Härav följer att på marknaden utbjudas även mindre nyttiga varor eller varor av sämre kvalitet. Denna ståndpunkt kan man icke med samma fog intaga beträffande försäkringar. Såsom redan framhållits, är det ett samhällsintresse att försäkringsverksamheten utbredes i ändamålsenliga former, och att dess kvalitet hålles hög. Detta medför en begränsning av konkurrensens betydelse på försäkringsområdet. Endast i den mån konkurrensen stimulerar till en ansvarsmedveten och vederhäftig ackvisition är den nämligen här av positivt värde. Om omvänt konkurrensen leder till att allmänheten tecknar icke önskvärda försäkringar, är konkurrensen snarast till skada. Det må tilläggas, att inom andra grenar av näringslivet varans kvalitet kan vara av avgörande betydelse i konkurrensen. Såsom förut utvecklats äro förhållandena annorlunda på försäkringsområdet; här kan endast i mycket begränsad omfattning ske en jämförelse mellan »varor» från olika företag.

Det ligger i försäkringsavtalets natur att detta i icke ringa mån måste grundas på förtroende från försäkringstagarens sida till bolaget. En väsentlig förutsättning för försäkringsverksamhetens sunda utveckling är sålunda att den åtnjuter förtroende i samhället, med andra ord att det skapas en allmän good-will kring rörelsen. I själva verket är detta omständigheter som betinga varandra. Allmänhetens förtroende stimulerar en gynnsam utveckling, men denna är i sin tur ägnad att skapa tillit. En kvalificerad ackvisition, en oväldig och smidig skadereglering samt frihet från skrankor gentemot insyn i företagen utgöra de främsta fundamenten för allmänhetens förtroende. Det är desto större anledning att här starkt understryka detta, som just i dessa hänseenden kritik riktats mot det enskilda försäkringsväsendet. Det har därvid anförts bl. a., att ackvisitionen i viss utsträckning skett utan tillbörlig ansvarskänsla och hänsyn till försäkringsklientelet — varom bl. a. annullationsfrekvensen bure vittne — att

den varit alltför dyr, att skaderegleringen stundom skett tendentiöst i det att inflytelserika eller från bolagets synpunkt eljest värdefulla försäkringstagare gynnats men andra missgynnats samt att — speciellt inom skadeförsäkringen — bolagens tariffering, premiepolitik och förvaltning i övrigt varit helt stängda för insyn från allmänheten. Delvis har denna kritik skjutit över målet, men i viss utsträckning torde den ha varit sakligt befogad. Utredningen återkommer i det följande härtill.

3. Kritik.

Såsom nyss anmärkts ha särskilda förhållanden inom försäkringsväsendet gång efter annan utsatts för offentlig kritik. Utan överdrift kan sägas att privatförsäkringen sedan mer än ett decennium tillbaka intagit en förgrundsplats i den offentliga debatten. Denna har i stor utsträckning varit kritisk. Icke minst för försäkringsväsendets egna målsmän är det av vikt, att orsakerna till kritiken närmare undersökas och, i den mån de befinnas grundade, undanröjas. I det följande skola vissa kritiserade förhållanden beröras. Försäkringsutredningen vill emellertid i detta sammanhang betona, att den kritik, som nedan refereras eller som av utredningen uttalas, icke får givas generell räckvidd. Det är på försäkringsområdet likaväl som på andra verksamhetsfält så, att företagen ha olika karaktär och driftsformer. Vad som med fog kan kritiseras hos ett företag, är kanske föredömligt ordnat i ett annat.

Försäkringstagarnas inflytande i ömsesidiga bolag. I 1942 års försäkringsutrednings betänkande formulerades tesen »delägarnas intressegemenskap utgör grunden för den ömsesidiga företagstypens struktur; företaget skall bedrivas av delägarna själva och för deras räkning». Att denna tes är riktig, framstår i våra dagar såsom självklart. Så har dock icke alltid varit fallet. I själva verket har den omständigheten, att i många ömsesidiga bolag försäkringstagarna de facto varit utestängda från inflytande, utgjort en av de rikaste källorna till kritik mot försäkringsväsendet.

Försäkringsutredningen vill för sin del starkt understryka vikten av det här berörda ämnet. I den tidigare utredningens betänkande och i förarbetena till den nya lagen om försäkringsrörelse har frågan ingående behandlats. Enligt försäkringsutredningens mening har problemet vid lagens utformning fått en lösning, som under nuvarande omständigheter måste anses fullt tillfredsställande. Utredningen hänvisar till de nämnda förarbetena.[1]

Insyn. En ofta upprepad kritisk anmärkning mot försäkringsbolagen går ut på att bolagens ekonomiska förvaltning varit svårtillgänglig för insyn

---

[1] Se SOU 1946: 34 s. 26—32 samt prop. 1948: 50 s. 175—184, 346 och 556. Se även 1. lagutskottets utlåtande nr 34 till 1948 års riksdag.

från allmänheten. Frågan har i viss mån släktskap med det nyss berörda spörsmålet om försäkringstagarnas representation. Eftersom insyn icke förekommit ha — anmärkes det vidare — exempelvis skadeförsäkringsbolagen kunnat driva en premiepolitik, som varit helt undandragen allmänhetens bedömande. Det har vidare framhållits, att premietarifferna i alltför hög grad präglats av detaljrikedom. Ytterligare har anmärkts, att tariffsammanslutningarna, som visserligen gjort värdefulla insatser i olika avseenden, vid sidan därav kommit att tjäna såsom priskarteller.

Kritiken kan icke avvisas såsom helt ogrundad. Vad särskilt beträffar premiesättningen är det tyvärr förenat med oöverstigliga svårigheter att för allmänheten i begriplig och överskådlig form framlägga fullständig statistisk bearbetning av erfarenhetsmaterialet. Å andra sidan måste allmänheten anses ha befogade anspråk på att erfarenhetsmaterialet i stora drag hålles offentligen tillgängligt. För försäkringsutredningen framstår det vidare såsom tveksamt huruvida premiesättningen i praktiken alltid skett med den rättvisa olika försäkringstagargrupper emellan, vilken betingas av erfarenhetsmässigt påvisade olikheter i riskhänseende. Försäkringsutredningen återkommer härtill i ett följande avsnitt, vari frågan om tillämpning av skälighetsprincipen i skadeförsäkring avhandlas.

Trots uppenbarligen bristfälliga analyser av erfarenhetsmaterialet ha premietarifferna inom flera verksamhetsgrenar karakteriserats av en långt driven differentiering. Det bör i detta sammanhang framhållas, att en långt driven differentiering icke alltid kan grundas på objektiv mätbara riskdivergenser. Därjämte är den ägnad att komplicera och fördyra ackvisitionen och det centrala förvaltningsarbetet. Man finner emellertid numera en tydlig tendens hos försäkringsbolagen att förenkla tarifferna. Utvecklingen söker sig sålunda här nya vägar. Detta måste hälsas med tillfredsställelse. Å andra sidan måste beaktas, att förenklingen icke får drivas så långt att premiesättningen icke lämnar erforderligt utrymme för en av omständigheterna motiverad differentiering mellan risker av skilda slag. Det gäller med andra ord att söka finna en rimlig avvägning mellan kraven på enkelhet och på rättvisa.

Det har för tarifföreningarna varit en huvuduppgift att insamla och bearbeta erfarenhetsmaterial från de anslutna bolagen både ur teknisk och statistisk synpunkt för att så långt möjligt skapa en fast grundval för premiesättningen. Det är givet, att denna verksamhet för försäkringstagarnas del kan ses ur två helt olika synvinklar. Å ena sidan måste tarifföreningarnas strävan att bredda grundvalen för riskbedömningen ha varit till nytta för försäkringsväsendet; i synnerhet måste detta anses var fallet beträffande brandförsäkringen, där tarifföreningen dessutom gjort värdefulla insatser i fråga om åtgärder i skadeförebyggande syfte. Å andra sidan ligger det i sakens natur att härvid mot tarifföreningarna kunnat anmärkas, att de samtidigt verkat såsom karteller i prisbestämmande syfte. Sistnämnda omdöme måste givetvis även gälla utanför föreningarna stående företag i den

mån dessa etablerat samverkan på premiesättningens område, ehuru denna samverkan varit av mera löslig art.

Det bör i detta sammanhang beaktas, att en allmän prisbestämmande kartellbildning icke förefunnits, enär premiekonkurrens ägt rum mellan såväl till tarifföreningar anslutna bolag som utanför stående bolag och bolagsgrupper. Det bör vidare framhållas, att en viss om ock dold premiekonkurrens gör sig gällande även inom tarifföreningarna med hänsyn till att de dit anslutna företagen ha olika kapitalstyrka, egenart, traditioner etc.

Vad angår konkurrensen olika bolagsgrupper emellan har denna stundom yttrat sig i att ömsesidiga bolag tillämpat premiesatser, som med en viss marginal underskridit tariffbolagens premiesatser. I andra fall har premiesättningen från ömsesidiga bolags sida skett oberoende av sådana hänsyn. Den tekniska och statistiska erfarenhet en grupp samverkande bolag eller ett enskilt bolag haft tillgång till har därvid — jämte icke minst konkurrenshänsyn — utövat ett bestämmande inflytande på premiesättningen.

Inom försäkringsrörelsen, som kräver ett omfattande tekniskt och statistiskt underlag, kan en viss samverkan mellan företagen knappast undvaras när det gäller att skapa så tillförlitliga grundvalar som möjligt för premiesättningen. Detta behöver dock icke innebära, att priskarteller skapas som förhindra en sund tävlan med syfte att erbjuda det billigaste och samtidigt det mest solida försäkringsskyddet. Försäkringstagarnas bästa måste här, liksom alltid, stå i centrum. Det ligger i försäkringstagarnas intresse att så tillförlitligt erfarenhetsmaterial som möjligt ligger till grund för bolagens riskbedömning, men också att konkurrensen i fråga om kostnaderna för försäkringsrörelsens bedrivande, vinstmarginalernas storlek etc. får fortgå ohämmad.

Med den konkurrens mellan olika företag eller företagsgrupper, som råder på den svenska skadeförsäkringsmarknaden, synes det utredningen som om någon mera väsentlig risk för en prisfördyrande kartellbildning för närvarande icke föreligger. Snarare kan ifrågasättas huruvida icke en alltför hård konkurrens kan driva premiesättningen ned till en nivå, där tillbörlig hänsyn till teknisk och statistisk erfarenhet åsidosättes.

Utredningen vill tillägga, att för framtiden risken för kartellbildning torde komma att ytterligare reduceras, förutsatt att utredningens förslag rörande offentlig kontroll av premiesättningen även inom skadeförsäkringen vinner bifall.

Enligt utredningens åsikt bör försäkringsverksamheten principiellt drivas i offentlighetens fulla ljus. Detta förutsätter ett redovisningssystem, som klart genomlyser företaget, i förening med offentlig tillsyn över premiesättningen. Utredningen hälsar med tillfredsställelse redovisningsreglerna i den nya lagen om försäkringsrörelse, vilka möjliggöra en väsentligt ökad insyn i försäkringsbolagen. De nya bestämmerna ställa nämligen krav på en betydligt större utförlighet och öppenhet i årsredovisningen än som hittills i allmänhet tillämpats. Särskilt gäller detta i fråga om förvaltnings-

berättelsens innehåll. En mera fullständig och specificerad redovisning står i god överensstämmelse med kravet på vidgat inflytande för försäkringstagarna. Självfallet förhåller det sig dock så, att även de nya bestämmelserna medge stora möjligheter till nyansering, och inom lagens ram kan redovisningen göras mindre utförlig och upplysande än som kan anses önskvärt från allmän synpunkt. Åtskilliga försäkringsbolags årsredovisning är redan nu präglad av en erkännansvärd utförlighet och överskådlighet, i andra fall är den till ytterlighet summarisk. Utredningen vill här framhålla angelägenheten av att den förstnämnda redovisningsmetoden blir rättesnöret för framtiden. Av vikt är att försäkringsinspektionen i överensstämmelse med sina allmänna tillsynsbefogenheter med uppmärksamhet följer utvecklingen på området.

Såsom redan framhållits, föreslår utredningen i det följande offentlig tillsyn över premiesättningen även inom skadeförsäkringen.

Försäkringsutredningen vill i detta sammanhang slutligen förorda att tillsynsmyndighetens årspublikation »Enskilda försäkringsanstalter» i fortsättningen avfattas i en form som gör den mera lättillgänglig för den stora allmänheten.

Försäkringsskyddets lämpliga avvägning; särskilt annullationsfrågan. Också detta ämne har stått i förgrunden för den offentliga debatten kring försäkringsväsendet. Ämnet, som är för vidlyftigt att upptagas i detta sammanhang, behandlas i stället i det följande å s. 141.

Förvaltningskostnaderna. Mot försäkringsbolagen i gemen har riktats kritik för oekonomisk och dyrbar förvaltning. Det har anförts, att förvaltningskostnaderna sluka en oproportionerligt stor del av bolagens inkomster. Till stöd härför har åberopats en sammanställning av affären för egen räkning avseende premier, skadeersättningar (inkl. skaderegleringskostnader), förvaltningskostnader och överskott i den av försäkringsinspektionen årligen utgivna publikationen »Enskilda försäkringsanstalter».

Till den nämnda sammanställningen har emellertid försäkringsinspektionen fogat anmärkningen att några tillförlitliga slutsatser rörande omkostnadernas skälighet icke kunna dragas av densamma. Försäkringsutredningen delar denna uppfattning men vill framhålla, att man med stöd av de ifrågavarande uppgifterna, sammanställda med andra uppgifter i publikationen, dock kan bilda sig en åtminstone ytlig föreställning om omkostnadernas skälighet, även om varje slutsats här måste dragas med den största försiktighet.

Ur försäkringsinspektionens nyssnämnda publikation för år 1948 må härefter följande tabeller återgivas.[1]

---

[1] Ytterligare må hänvisas till tab. 37 i samma publikation. Nämnda tabell, som innehåller en närmare specifikation rörande ifrågavarande poster, har av utrymmesskäl icke här införts.

Tab. 7. På året (1947) belöpande premier och skador m. m. för egen räkning.

Försäkringsbolag med av Konungen el. länsstyrelse stadfäst bolagsordning.

A

1	2	3	4	5
Försäkringsgren	Premier för egen räkning	Skadeersättningar för egen räkning	Förvaltningskostnader för egen räkning	Överskott
	1 000-tal kronor			
Olycksfalls- o. sjukförs. (frivillig)	33 871	21 167	10 647	2 057
Obl. olycksfallsförs.	35 362	33 230	2 696	— 564
Trafikförs.	21 322	19 491	6 091	— 4 260
Automobilförs.	21 900	14 862	8 408	— 1 370
Brandförs.	114 905	78 235	45 215	— 8 545
Transportförs.:				
sjö	53 635	35 946	10 345	7 344
luft	222	109	45	68
annan	4 831	2 560	1 639	632
Luftfärdsförs.	215	117	113	— 15
Ansvarighetsförs.	14 042	7 130	7 071	— 159
Garantiförs.	744	396	262	86
Kreditförs.	88	35	98	— 45
Inbrottsförs.	6 522	3 336	3 486	— 300
Cykelförs.	1 763	424	890	449
Maskinförs.	3 104	1 961	1 214	— 71
Glasförs.	2 395	1 028	960	407
Vattenledn.skadeförs.	4 911	2 963	2 376	— 428
Storm- o. hagelskådeförs.	90	70	70	— 50
Regnförs.	276	109	104	63
Smyckeförs.	216	121	74	21
Hagelskadeförs.	1 015	587	302	126
Husdjursförs.	13 176	10 472	2 753	— 49
Övrig skadeförs.	483	364	181	— 62
Summa	**335 088**	**234 713**	**105 040**	**— 4 665**
År 1946	271 744	168 839	94 448	8 457
1945	233 226	141 026	75 214	16 986
1944	231 734	142 924	71 959	16 851
1943	225 661	141 298	69 945	14 418
1942	211 761	132 953	65 227	13 581
1941	192 988	123 522	58 830	10 636
1940	189 101	122 697	54 263	12 141
1939	187 929	114 984	53 401	19 544
1938	166 946	101 770	52 044	13 132
1937	154 786	91 744	49 650	13 392

B

1	2	3	4
Försäkringsgren	Skadeersättningar för egen räkning	Förvaltningskostnader för egen räkning	Överskott på försäkringsrörelsen
	i procent av premieinkomsten för egen räkning		
Olycksfalls- o. sjukförs. (frivillig)	63	31	6
Obl. olycksfallsförs.	94	8	— 2
Trafikförs.	91	29	— 20
Automobilförs.	68	38	— 6
Brandförs.	68	39	— 7
Transportförs.:			
sjö	67	19	14
luft	49	20	31
annan	53	34	13
Luftfärdsförs.	54	53	— 7
Ansvarighetsförs.	51	50	— 1
Garantiförs.	53	35	12
Kreditförs.	40	111	— 51
Inbrottsförs.	51	53	— 4
Cykelförs.	24	51	25
Maskinförs.	63	39	— 2
Glasförs.	43	40	17
Vattenledn.skadeförs.	60	48	— 8
Storm- o. hagelskadeförs.	78	78	— 56
Regnförs.	39	38	23
Smyckeförs.	56	34	10
Hagelskadeförs.	58	30	12
Husdjursförs.	79	21	—
Övrig skadeförs.	75	38	— 13
Summa	**70**	**31**	**— 1**
År 1946	62	35	3
1945	61	32	7
1944	62	31	7
1943	63	31	6
1942	63	31	6
1941	64	30	6
1940	65	29	6
1939	61	29	10
1938	61	31	8
1937	59	32	9

Det har redan anmärkts, att på tabellerna icke kunna grundas några tillförlitliga omdömen angående omkostnadernas skälighet. Eftersom emellertid dessa tabeller ofta citeras i sådant syfte kan det vara anledning att här något utveckla ämnet.

Till en början må påpekas, att vad i tabellerna angivits såsom premieinkomst utgör summan av de från försäkringstagarna direkt influtna premierna (den direkta affären) och premier för mottagna återförsäkringar (den indirekta affären) med avdrag av premier, som utbetalats för avgivna återförsäkringar. Den på sådant sätt erhållna nettoaffären har benämnts »affär för egen räkning». Det förtjänas framhållas, att återförsäkringspremierna till väsentlig del inflyta från respektive avgivas till utlandet. I begreppet premieinkomst i tabellerna ingår sålunda både svensk och utländsk affär.

Metoden att bedöma förvaltningskostnadernas skälighet på basis av premieinkomsten är vansklig och kan därför leda till oriktiga slutsatser. Det måste sålunda beaktas, att försäkringar med låg riskpremie enligt sakens natur måste medföra proportionsvis högre förvaltningskostnader än försäkringar med hög riskpremie. Förvaltningskostnaderna äro i viss utsträckning fasta utgifter, vilka icke kunna pressas under en bestämd gräns. Dessa kostnader äro nämligen till stor del beroende av andra faktorer än premieinkomsten. Av särskild betydelse är antalet försäkringar. Det säger sig självt, att kostnaden för förvaltning av en försäkring å 100 000 kronor är mindre än motsvarande kostnad för etthundra försäkringar å 1 000 kronor. Detta förhållande medför också, att jämförelser mellan olika bolag lätt bli missvisande.

Även andra beräkningsmetoder av mekanisk art kunna tänkas för en bedömning av omkostnadernas skälighet. Ingen av dem kan dock betraktas såsom fullt tillförlitlig. Endast efter en mera ingående analys av verksamheten kan man få en säkrare bild av läget.

Såsom redan flera gånger anmärkts, föreslår utredningen i det följande, att premiesättningen inom skadeförsäkringen underkastas offentlig kontroll. En sådan måste självfallet omfatta även spörsmålet om omkostnadernas skälighet. Hithörande frågor diskuteras närmare å s. 101—106.

Nyss har framhållits, att försäkringar med låg riskpremie medföra relativt höga förvaltningskostnader. Detta förhållande bör uppmärksammas från en annan synpunkt än den, som anlagts här ovan. Procentuellt höga förvaltningskostnader kunna nämligen varsla om att försäkringen kan var felaktigt gestaltad, byggd på för smal bas, med andra ord att riskunderlaget är för trångt. Ett exempel torde bäst belysa vad som avses härmed. I sin ursprungliga utformning innefattade den s. k. barnolycksfallsförsäkringen ett mycket begränsat riskmoment, nämligen invaliditet förorsakad av olycksfall som barnet råkat ut för. Riskpremien sattes i överensstämmelse härmed låg. Det oaktat gav erfarenheten snart vid handen att riskpremien tilltagits i överkant. I stället för en premiesänkning — vars effekt skulle blivit en än större disproportion mellan riskpremie och förvaltningskostnader — vidtogs då den anordningen, att försäkringen utvidgades att omfatta även sådan invaliditet hos barn, som uppkommit av viss annan orsak än olycksfall, nämligen genom barnförlamning. Denna utvidgning torde icke ha medfört någon nämnvärd ökning av förvaltningskostnaderna. Av vikt är att i likartade situationer hålla blicken öppen för möjligheten att bereda försäkringstagarna ett ökat riskskydd mot ingen eller ringa premiehöjning.

4. Riktlinjer för ett reformprogram.

Innan utredningen ingår på en diskussion om det enskilda försäkringsväsendets grundläggande frågor, må tre speciella försäkringsformer något beröras, nämligen den obligatoriska trafikförsäkringen, den obligatoriska

försäkringen för olycksfall i arbete samt flygförsäkringen. Med den senare avses här försäkring för skada som tillfogas tredje man till följd av luftfart.

Beträffande *den obligatoriska trafikförsäkringen* anser utredningen att från skilda synpunkter fördelar kunna vinnas genom en centralisering av verksamheten. För denna försäkring bör tillskapas ett centralt bolag under försäkringstagarnas och det allmännas gemensamma ledning. Hithörande frågor diskuteras i del II av detta betänkande.

Vad angår *den obligatoriska olycksfallsförsäkringen* synes det kunna ifrågasättas om denna i sin nuvarande gestaltning till fullo motsvarar alla de krav som från samhällets sida måste uppställas på denna från flera synpunkter mycket betydelsefulla försäkring. Bland annat torde skäl kunna anföras för en närmare samordning av själva försäkringsverksamheten och olika åtgärder av skadeförebyggande art. I det följande (s. 109 ff) utvecklas ytterligare synpunkter på detta ämne.

På *flygförsäkringens* område föreligga speciella förhållanden. Också i detta ämne framföras ytterligare synpunkter i det följande (s. 117 ff).

Vid ett övervägande av det enskilda försäkringsväsendets *allmänna spörsmål* bör hållas i minnet att privatförsäkringen är starkt nyanserad. Försäkringsväsendet utgör med andra ord icke något enhetligt begrepp. Tvärtom förekomma här betydande olikheter i fråga om rörelseformer, arbetsmetoder och verksamhetsfält. Denna nyansering är huvudsakligen betingad av den växlande karaktären hos olika försäkringsformer. Inom relativt vida gränser måste den anses vara av positiv betydelse. Att här söka åstadkomma en långt driven uniformering eller standardisering vore helt visst icke fördelaktigt, i stor utsträckning rentav ett missgrepp.

Det bör vidare här anmärkas, att skaderegleringen inom privatförsäkringen numera i stort sett kan anses tillfredsställande. Naturligtvis kunna här alltjämt missförhållanden förekomma, dock icke av sådan art eller omfattning att de motivera en snävare reglering av verksamheten i allmänhet. Skulle i framtiden förhållanden, som äro oförenliga med en god försäkringspraxis, vinna insteg på detta område torde rättelse kunna vinnas genom den offentliga tillsynen över verksamheten i förening med en vidgad allmän insyn. Jämväl i övrigt torde det privata försäkringsväsendet numera — och detta är resultatet bl. a. av den offentliga debatten och kritiken — inom rimliga gränser tillgodose anspråken på effektivitet och billighet. Den nya lagen om försäkringsrörelse tillgodoser i betydande grad försäkringstagarnas intresse. I vissa hänseenden finner utredningen dock en komplettering av den nya lagen önskvärd. Detta gäller exempelvis om den betydelsefulla frågan om kontroll av premiesättning och försäkringsvillkor inom skadeförsäkringen. Till detta ämne återkommer utredningen i det följande (s. 95 ff).

Enligt försäkringsutredningens mening bör målet för ett reformprogram i det väsentliga vara att säkra ett demokratiskt inflytande inom privatförsäkringen, att så långt möjligt skapa garantier för att försäkringstagarnas

berättigade intressen bli tillgodosedda samt att öka samhällets möjligheter till insyn och kontroll över verksamheten. Här inställer sig frågan huruvida icke det uppställda målet bäst vinnes genom att försäkringsverksamheten helt eller till övervägande del drives i samhällelig regi. Ett alternativ härtill — om ock av mera begränsad räckvidd — är att försäkringsaktiebolagen överföres i det allmännas ägo genom att staten inlöser aktierna i dessa bolag. Efter övervägande av detta problemkomplex har utredningen funnit, att intetdera av dessa alternativ bör ifrågakomma. Enligt utredningens uppfattning kan nämligen målet nås med enklare medel, nämligen genom en vidgad demokratisering av försäkringsverksamheten inom ramen för den nuvarande företagsstrukturen. De åtgärder, som utredningen därvid åsyftar, skola närmare diskuteras i det följande.

Den privata försäkringsverksamheten bedrives i två skilda företagsformer, ömsesidiga försäkringsbolag och försäkringsaktiebolag. För den moderna försäkringens genombrott i mitten av förra århundradet voro företagen av aktiebolagstyp banbrytare. Med modern försäkring avses då i främsta rummet dels metoden att träffa avtal med förutbestämda, fasta premier i motsats till det i äldre tid vanliga systemet med uttaxering i efterhand och dels tillhandahållandet av en mångfald försäkringsformer i avsikt att tillgodose skilda försäkringsbehov. Förutbestämda avgifter medförde under dåvarande förhållanden — innan ännu tillräcklig erfarenhet vunnits — betydande vanskligheter, särskilt i fråga om nya försäkringstyper. Med hänsyn härtill betraktades aktiebolagsformen såsom det naturliga instrumentet för privat försäkringsverksamhet. Det saknas icke exempel på att aktieägare i försäkringsaktiebolag lidit kapitalförluster därigenom att rörelsen icke gått ihop eller på att vinstutdelning till aktieägare måst inställas under längre eller kortare perioder. Men även om rörelsen sålunda innefattar obestridliga risker, står det å andra sidan klart att under årens lopp — i varje fall under försäkringsverksamhetens tidigare skeden — betydande vinster tagits hem av aktieägare i försäkringsaktiebolag i form av vinstutdelningar och fondemissioner.

Under de senaste decennierna har på personförsäkringens område utvecklingen i vårt land gått i riktning mot ökad betydelse för de ömsesidiga försäkringsbolagen i den meningen, att dessa nu svara för en i förhållande till aktiebolagen något större del av försäkringsvolymen än tidigare. I de ömsesidiga företagen, vilka principiellt äro uppbyggda på kooperativ grund, äro försäkringstagarna själva delägare. Genom bestämmelser i 1948 års försäkringslag ha delägarna tillerkänts avgörande inflytande i de ömsesidiga försäkringsbolagen. Ett sådant inflytande utgör förutsättning för erhållande respektive bibehållande av koncession. I dessa företag ha delägarna att själva eller genom särskilda delegerade utse företagets ledning. Överskott, vilka icke erfordras för verksamhetens konsolidering, tillföras delägarna i en eller annan form. Denna företagstyp tillgodoser därigenom principiellt kravet på demokratisk förvaltning. Här bör dock icke förbises, att delägarna i ömsesidiga skadeförsäkringsbolag stå en viss risk i det de

äro underkastade uttaxering i den mån bolagets tillgångar icke svara mot förbindelserna.

Även om utvecklingen kan anses ha i viss mån gått i de ömsesidiga bolagens favör, kan härav icke dragas den slutsatsen, att företagen av aktiebolagstyp icke vidare skulle ha någon funktion att fylla på försäkringsområdet. Rätta förhållandet torde tvärtom vara att i flera fall, beroende främst på försäkringsgren och riskens art, aktiebolagstypen kan vara väl så ändamålsenlig som den ömsesidiga formen. I fråga om starkt riskbetonade försäkringsobjekt, framförallt inom sjö- och industribrandförsäkring, kan det sålunda bl. a. vara till fördel för försäkringstagarna att främmande riskvilligt kapital tillskjutes som stöd för rörelsen och att man för detta ändamål väljer aktiebolagsformen. Rena återförsäkringsbolag torde knappast kunna tänkas i annan form än aktiebolag. Även beträffande sådana företag med direkt försäkring, vilka jämväl framträda som återförsäkringsgivare i större omfattning, torde aktiebolagsformen utan tvivel vara att föredraga. I dessa fall omfattar nämligen bolagets ansvarighet till väsentlig del risker utanför försäkringstagarnas krets. Det har också i förarbetena till den nya försäkringslagen betonats, att, om ömsesidigt bolag önskar driva återförsäkring jämsides med direkt försäkring, den förra verksamheten i bolagsordningen bör begränsas till viss kvot av den direkta affären.

Många försäkringsföretag ha utvidgat sin rörelse till att omfatta även direkt försäkring i utlandet. Orsaken härtill torde i regel ha varit att en sådan expansion på ett eller annat sätt stått i samklang med företagets allmänna inriktning. I fråga om exempelvis sjötransportförsäkring har det sålunda varit naturligt att man kunnat bevilja försäkring vid transport mellan svensk och utländsk hamn även i de fall, då försäkring tecknas av den utländska parten. I andra fall kan utvidgningen ha förestavats av en önskan att ur utjämningssynpunkt kunna balansera den svenska rörelsen mot utländsk affär — såväl indirekt som direkt — eller helt enkelt att bredda underlaget för verksamheten. Alla de företag, som meddela direkt försäkring utomlands, utgöras av aktiebolag. Det inses också lätt, att den ömsesidiga företagsformen i dessa fall är olämplig. Det är nämligen vanskligt att bedöma värdet av den ansvarighet, som åvilar de utländska delägarna, och för dem föreligga motsvarande vanskligheter beträffande de svenska delägarna. Särskilda svårigheter och kostnader äro förenade med ett uttaxeringsförfarande gentemot utländska försäkringstagare. I mycket stor utsträckning torde det för övrigt vara uteslutet att genomföra ett sådant förfarande med hänsyn till valutarestriktioner eller på grund av att svenska civildomar flerstädes utomlands icke kunna verkställas. Vad beträffar de på utlandsaffärer inriktade förtagen bör vidare beaktas, att på den utländska marknaden aktiekapital sedan gammalt anses såsom en god mätare på bolagets soliditet.

Enligt försäkringsutredningens mening är livförsäkringens idé bäst förenlig med den ömsesidiga bolagstypen. Det är nämligen icke tillfredsställande att livförsäkringsrörelse (såsom direkt affär) bäres upp av enskilda vinstintressen. Ej heller bör det ifrågakomma att livförsäkringsaktiebola-

gens mycket betydande fonder, vilka hopsamlats av försäkringstagarnas medel, förvaltas utan någon direkt kontroll från försäkringstagarnas sida.

Om det sålunda kan fastslås att aktiebolaget såsom företagsform har betydelsefulla uppgifter att fylla inom försäkringsväsendet, inställer sig frågan huruvida en från samhällelig synpunkt önskvärd demokratisering av försäkringsaktiebolag står att genomföra. Vid sidan härav anmäler sig spörsmålet huruvida inom livförsäkringsaktiebolagen någon anordning kan vidtagas, som tillförsäkrar försäkringstagarna de inom denna verksamhet uppkommande överskotten. Enligt utredningens mening kunna — på skäl som nedan anföras — båda dessa frågor besvaras jakande.

Vad beträffar den första frågan må erinras om att enligt den nya försäkringslagen, liksom enligt 1917 års lag, i bolagsordningen för försäkringsaktiebolag kan intagas bestämmelse om att en eller flera styrelseledamöter skola tillsättas annorledes än genom val å bolagsstämma. Här har sålunda öppnats möjlighet för ett organ eller kollektiv av något slag utanför aktieägarnas krets att utse en eller flera styrelseledamöter. Denna möjlighet torde icke hava utnyttjats. För den stora allmänheten är det dock ett intresse att det företag, där man tecknat sina försäkringar, driver sin verksamhet i överensstämmelse med god ordning, förvaltar sina fonder på ett ändamålsenligt sätt och över huvud är effektivt och rationellt organiserat. Det bör framhållas, att under senare år försäkringsföretagen och deras centrala organisationer vidtagit betydelsefulla åtgärder i syfte att sprida kännedom om verksamheten. Men helt andra resultat skulle måhända här kunna uppnås om man mera allmänt medgåve försäkringstagarna ett inflytande i försäkringsbolagens ledning. Inom de ömsesidiga bolagen är denna tanke redan i viss utsträckning realiserad och efter genomförandet av den nya försäkringslagen blir det en förutsättning för fortsatt koncession att delägarinflytandet är på tillfredsställande sätt ordnat i ömsesidiga försäkringsbolag. Såsom redan nämnts är emellertid förhållandet annorlunda beträffande försäkringsaktiebolagen. Enligt utredningens mening är det ett naturligt demokratiskt krav att också inom denna bolagskategori försäkringstagarna få tillfälle att genom representation i styrelsen deltaga i skötseln av bolagets angelägenheter. En sådan representation bör bli regel i försäkringsaktiebolagen, dock med undantag för de företag vilka driva en i väsentlig mån på utlandet inriktad försäkringsverksamhet. Det saknas nämligen anledning att tillförsäkra utländska försäkringstagare inflytande i ledningen av svenska försäkringsföretag.

Det bör överlämnas åt respektive bolag att med beaktande av sin särart söka gestalta försäkringstagarrepresentationen på ändamålsenligt sätt. För själva valet kunna olika anordningar komma till användning. Valet underlättas i fall där bolaget har anknytning till en sammanslutning av något slag eller till bestämd yrkes- eller intressegrupp. I stor utsträckning torde de anordningar för delägarrepresentation, som träffats bland de ömsesidiga bolagen, kunna tjäna som mönster. Klart är att valanordningen skall beskrivas i bolagsordningen. Den blir därigenom underkastad koncessions-

myndighetens prövning. Försäkringsutredningen har emellertid icke förbisett, att det i vissa fall kan medföra betydande svårigheter för ett försäkringsaktiebolag att utan orimliga kostnader och andra olägenheter på tillfredsställande sätt ordna en försäkringstagarrepresentation i styrelsen. I dylikt fall bör Kungl. Maj:t äga befogenhet att i stället utse styrelseledamot, som därvid har att bevaka försäkringstagarnas intresse. Förbehåll om dylik befogenhet kan uppställas såsom ett villkor för koncession.

I detta sammanhang må framhållas, att det även i enstaka ömsesidiga bolag kan komma att visa sig svårt att på tillfredsställande sätt ordna delägarinflytandet i ledningen. Det bör då vara möjligt att också inom denna företagstyp låta styrelseledamot utsedd av Kungl. Maj:t utöva delägarinflytandet.

Utredningen föreslår att i försäkringslagen intagas bestämmelser av den innebörd, som här ovan angivits.

Vad så beträffar spörsmålet om försäkringstagarnas rätt till de medel som uppsamlas i livförsäkringsaktiebolagen är det av intresse att i detta hänseende undersöka de bestående livförsäkringsaktiebolagen. Dessa äro de tre s. k. blandade bolagen (vilka jämsides driva liv- och brandförsäkring) nämligen Skandia, Svea och Skåne, vidare De Förenade, Nordstjernan, Thule och Liv-Victoria.

Beträffande först de tre blandade bolagen må anmärkas, att — efter förslag av den tidigare försäkringsutredningen — i den nya försäkringslagen upptagits förbud mot att i samma bolag driva livförsäkringsrörelse jämsides med försäkringsrörelse av annat slag, såframt icke särskilda skäl äro därtill. Förbudet drabbar de tre bolagen Skandia, Svea och Skåne, vilka sedan lång tid tillbaka driva såväl liv- som brandförsäkring. På frivillighetens väg träffades mellan dessa bolag och den äldre försäkringsutredningen överenskommelser, enligt vilka bolagen förklarade sig beredda att medverka till en uppdelning på det sätt, att för vart och ett av de tre bolagen bildades ett särskilt livförsäkringsaktiebolag, till vilket respektive moderbolags livförsäkringsbestånd skulle överlåtas; anordningen skulle genomföras snarast möjligt efter det den nya försäkringslagens regler om frivillig överlåtelse av försäkringsbestånd trätt i kraft. Enligt överenskommelserna skulle ettvart av de tre nya livbolagen utrustas med ett aktiekapital om allenast 500 000 kronor och den årliga utdelningen till aktieägarna begränsas till 5 %. Uppkommande överskott i övrigt skulle odelat tillföras livförsäkringstagarna. Såsom allmänt omdöme om innebörden av överenskommelserna uttalade den äldre försäkringsutredningen, att desamma, såvitt utredningen kunnat finna, tillgodosåge försäkringstagarnas befogade intressen.

De sålunda träffade överenskommelserna ha sedermera fullföljts från bolagens sida. Skandias livförsäkringsbestånd har överlåtits på ett nybildat bolag, till vilket jämväl Nordstjernans hela rörelse överförts; Nordstjernan har sedan åtskilliga år tillbaka varit helägt dotterbolag till Skandia. Det nya företaget vars firma är »Livförsäkringsaktiebolaget Skandia, Skandia-Nord-

stjernan», har ett aktiekapital på 500 000 kronor, aktieägarnas vinstutdelningsrätt är begränsad till 5 % om året och alla överskott och fonder (utom tillgångar motsvarande aktiekapitalet) skola tillkomma försäkringstagarna. Det ursprungliga Nordstjernan har trätt i likvidation. Moderbolaget (Skandia) har därvid icke tillförts några tillgångar motsvarande aktiekapitalet. Nordstjernans samtliga aktiva ha nämligen överförts till det nya företaget.

Även i de båda andra blandade bolagen, Svea och Skåne, har numera livförsäkringsrörelsen överlåtits till särskilda bolag i enlighet med de träffade överenskommelserna.

Efter hänvändelse från försäkringsutredningen ha ledningarna för de tre nya livbolagen, — Liv-Skandia, Liv-Svea och Liv-Skåne — förklarat sig beredda att låta i bolagsordningarna intaga föreskrift om att vid likvidation samtliga tillgångar utom vad som motsvarar aktiekapitalet skola tillfalla försäkringstagarna.

De Förenade och Framtiden (ömsesidigt livbolag) tillkännagåvo år 1946 sin avsikt att fusionera; för ändamålet skulle bildas ett särskilt livförsäkringsaktiebolag till vilket De Förenades och Framtidens totala bestånd skulle överlåtas. De Förenade och Framtiden skulle härefter likvidera. I det tillämnade nya bolaget skulle aktiekapitalet sättas lågt, aktieägarnas vinstutdelningsrätt starkt begränsas och försäkringstagarna få utse representanter i styrelsen. Sedermera ha emellertid fusionsplanerna i viss mån ändrats. Härtill har bl. a. bidragit, att nya former av gruppförsäkring stå inför sin introduktion på den svenska marknaden. Det har därvid ansetts önskvärt att skapa ett gemensamt organ för flertalet svenska livbolag, där denna nya försäkringsgren kan drivas utan sammanblandning med individuell livförsäkring. Med hänsyn härtill är det, enligt vad utredningen erfarit, meningen att låta Framtiden bestå som ömsesidigt livbolag med uteslutande gruppförsäkring på programmet. Framtidens hittillsvarande bestånd och även De Förenades bestånd skola däremot överlåtas till Liv-Victoria, i vilket företag De Förenade äger starka intressen. Med försäkringsbeståndet från De Förenade följer samtliga bolagets tillgångar, utom vad som motsvarar aktiekapitalet å 250 000 kronor och reservfonden å samma belopp, vilka båda fonder tillhöra aktieägarna. De Förenade skall efter överlåtelsen likvidera.[1]

Liv-Victoria upphörde för något tiotal år sedan med nyanskaffning av försäkringar och har därefter begränsat sin verksamhet till att förvalta och småningom avveckla sitt bestånd. Genom de nu planerade åtgärderna skulle bolaget emellertid få nytt liv. Bolaget har ett aktiekapital om 500 000 kronor, vilket helt äges av De Förenade, Skandia, Skåne, Svea och Thule. Aktieägarna ha förklarat sig beredda att i Liv-Victorias bolagsordning intaga bestämmelser om att aktieägarnas vinstutdelningsrätt begränsas till 4 % å nominella aktiekapitalet, att alla överskottsmedel och fonder i övrigt skola

[1] I samband med de här nämnda överlåtelserna, vilka numera genomförts, har firman ändrats för Framtiden till *Förenade liv, ömsesidigt gruppförsäkringsbolag* och för Liv-Victoria till *Förenade-Framtiden, livförsäkringsaktiebolag.*

tillkomma försäkringstagarna samt att i händelse av bolagets likvidation alla tillgångar, som icke motsvara aktiekapitalet, skola anses tillkomma försäkringstagarna.

Thule har ett aktiekapital om 600 000 kronor. Aktieägarnas vinstutdelningsrätt är begränsad till 30 000 kronor om året. I övrigt tillföras försäkringstagarna allt överskott. Med den bolagsordning och de försäkringstekniska grunder, som för närvarande gälla för Thule, är det beträffande vissa fonder, vilka sammanlagt uppgå till betydande belopp, juridiskt icke fullt klart huruvida dessa vid en likvidation skola anses tillhöra försäkringstagarna eller aktieägarna. Rörande detta spörsmål ha representanter för försäkringsutredningen haft överläggningar med Thules ledning. Från Thules sida har man därvid förklarat sig beredd att låta i bolagsordningen intaga bestämmelse om att, i händelse av bolagets likvidation, tillgångarna till den del de icke motsvara aktiekapitalet, skola tilldelas försäkringstagarna.

Genom de åtgärder, som sålunda vidtagits eller komma att vidtagas i alla nu existerande eller planerade livförsäkringsaktiebolag, har det sörjts för att alla överskott å rörelsen tillfalla livförsäkringstagarna, bortsett från en, relativt sett, helt obetydlig del som utgör avkastning å aktiekapitalet. Därjämte har beträffande samtliga här ifrågavarande bolag genomförts den principen, att samtliga hopsamlade medel i företagen — med undantag för vad som motsvarar aktiekapitalet — tillhöra försäkringstagarna. Utredningen anser dessa anordningar fullt tillfredsställande från samhällelig synpunkt och med hänsyn till försäkringstagarnas intresse.

I den nya försäkringslagen har vid sidan om kravet på försäkringsföretagens soliditet uppställts ett krav på att premierna skola vara skäliga, varmed avses bl. a. att den verkliga kostnaden för en försäkring skall utgöra ett pris för de tjänster av olika slag, som försäkringen innebär för försäkringstagaren. Detta har kallats för skälighetsprincipen. Denna gäller emellertid endast i fråga om livförsäkringen, där skälighetsprincipen såsom konsekvens medför en begränsning av aktieägarnas rätt till vinstutdelning. Utredningen föreslår i det följande (s. 95 ff) tillämpning av skälighetsprincipen även i fråga om skadeförsäkringen. Enligt förslaget skall tillsynsmyndigheten övervaka att premiesättning och försäkringsvillkor äro skäliga både i ömsesidiga bolag och aktiebolag. Av naturliga skäl kan denna övervakning dock icke genomföras i fråga om utländsk försäkringsaffär, knappast heller beträffande sjöförsäkring och därmed likställd affär. Skälighetsprincipen medför även på skadeförsäkringens område att möjligheten till företagarvinst inom försäkringsaktiebolagen kommer att väsentligt begränsas.

I 1942 års försäkringsutrednings betänkande uttalades, att inom de flesta försäkringsgrenar antalet bolag vore större än som erfordrades ur behovstäckningens synpunkt. En reduktion vore därför enligt utredningens mening önskvärd. Det finge anses såsom en angelägen uppgift för det enskilda försäkringsväsendets målsmän att söka åstadkomma en dylik reduktion.

Då detta uttalande gjordes, torde 1942 års försäkringsutredning främst haft i sikte den övermättnad av marknaden som ett för stort antal fältorganisationer medför och de nackdelar i olika hänseenden som följa därav. 1945 års försäkringsutredning vill understryka vikten av det berörda uttalandet. Vissa försäkringsfusioner ha genomförts eller planerats sedan uttalandet gjordes. Sålunda är, såsom redan anmärkts, vissa fusionsåtgärder förberedda beträffande livförsäkringsbolagen De Förenade, Framtiden och Liv-Victoria. I Skånska brandkoncernen har inlemmats också ömsesidiga försäkringsbolaget Hermes. Sammanslutning har skett mellan ömsesidiga försäkringsbolaget Allmänna brand och Valand-Herogruppen. I Thulekoncernen har nyligen införlivats Fenixgruppen. Dessa fusioner kunna likväl icke anses vara av den omfattning att situationen i avsevärd grad förändrats. Tydligt är dock att på frivillighetens väg en utveckling är i gång mot minskat antal företagsenheter.

Även andra åtgärder än fusioner kunna motverka en övermättnad på fältet. År 1948 har sålunda träffats en överenskommelse mellan vissa livbolag avseende ett samarbete på fältet i de glest befolkade delarna av vårt land. Överenskommelsen öppnar möjligheter för bolagen att i dessa landsdelar förenkla sina fältorganisationer i kostnadsbesparande syfte.

Enligt utredningens mening är det av vikt att den utveckling fullföljes, som sålunda inletts på frivillighetens väg. En minskning av antalet företagsenheter bör sålunda eftersträvas, i den utsträckning detta är önskvärt med hänsyn till en sund utveckling och marknadens behov. Ett samgående i koncernform får härvidlag samma effekt, förutsatt att en motsvarande reduktion av de enskilda företagens fältorganisationer genomföres. Önskvärt är vidare att åtgärder av här berörd art vidtagas i samråd mellan bolagen och försäkringsinspektionen. Därigenom skulle nämligen skapas förutsättningar för planmässighet och kontinuitet.

Det här från utredningens sida uttalade önskemålet om fortsatt fusionering mellan försäkringsbolag aktualiserar vissa närliggande spörsmål, i främsta rummet frågan om utskiftningsskatt. Om svenskt aktiebolag — inklusive försäkringsaktiebolag — vid sin upplösning utskiftar tillgångar, skall bolaget erlägga skatt till staten å det utskiftade beloppet. Bestämmelser härom ha upptagits i förordningen den 27 juni 1927 om skatt vid utskiftning av aktiebolags tillgångar. Sedan år 1940 utgör skattesatsen 30 % å det beskattningsbara beloppet.

Överlåter ett försäkringsföretag hela sitt försäkringsbestånd till ett annat bolag, är förstnämnda företag därefter skyldigt att likvidera. Detta är den normala gången vid en reduktion av antalet företagsenheter. Är det överlåtande bolaget av aktiebolagstyp drabbas det i samband med likvidationen av skyldighet att erlägga utskiftningsskatt. Skattskyldigheten åvilar det likviderande bolaget såsom sådant, icke aktieägarna, och skatt uttages oavsett huruvida någon utskiftning i egentlig mening förekommer eller icke. Då försäkringarna överlåtas från det ena företaget till det andra, måste även tillgångar överlåtas till sådant värde, att försäkringsutfästel-

serna säkras. I den mån tillgångarna i stället tagas i anspråk för erläggande av utskiftningsskatt minskas bolagets konsolidering. Därigenom försämras försäkringstagarnas ställning. Detta är i särskild grad fallet i fråga om livförsäkring, där konsolideringsfonderna i det väsentliga skola anses tillkomma försäkringstagarna.

I skrivelse den 22 maj 1948 (nr 221) bemyndigade riksdagen Kungl. Maj:t att, i fall då försäkringsaktiebolag upplöses i anledning av att dess försäkringsbestånd överlåtits till annat försäkringsbolag, vilket äger samtliga aktier i förstnämnda bolag, medgiva befrielse från skattskyldighet enligt utskiftningsskatteförordningen. Här har sålunda öppnats möjlighet till befrielse från utskiftningsskatt vid fusion mellan moderbolag och helägt dotterbolag. Det saknas emellertid icke exempel på fall, där ett försäkringsbolag äger icke alla men det övervägande antalet aktier i ett annat försäkringsbolag. I den mån det från allmän synpunkt är önskvärt, att en fusion mellan företagen kommer till stånd, måste det anses som en plikt för det allmänna att så långt möjligt undanröja formella hinder härför. Två olika utvägar stå här till buds. Den ena innebär, att den nyssnämnda dispensen utsträckes att gälla även i det nu skisserade fallet, dock givetvis endast såvitt angår den utskiftningsskatt som skulle belöpa på moderbolagets likvidationsandel men icke på det belopp, som utskiftas till enskilda aktieägare. Den omständigheten att dispensrätten lagts i Kungl. Maj:ts hand och förutsätter prövning från fall till fall måste anses utgöra garanti för att dispens endast meddelas i fall där sådan är från allmän synpunkt fullt motiverad. Enligt det andra alternativet skulle i försäkringslagen upptagas regler angående rätt för moderbolaget att inlösa minoritetsaktier. Dessa regler borde utformas efter mönster från nya aktiebolagslagen (174 § 2 mom. samt 223 § 2 och 3 mom.). Här föreligger inlösningsrätt för moderbolaget då detta äger mer än nio tiondelar av aktierna i dotterbolag. Försäkringsutredningen förordar, att, på sätt ovan anvisats, dispensrätten beträffande utskiftningsskatteförordningen utvidgas och ändring genomföres i försäkringslagen.

Ytterligare en jämkning i försäkringslagen kan anses motiverad. Enligt 1917 års lag tilläts för ett speciellt fall att betalning för försäkringsaktie erlades annorledes än i penningar, nämligen i fall då ett försäkringsaktiebolag bildades eller ett sådant bolags aktiekapital ökades för övertagande av ett annat försäkringsaktiebolags rörelse; för de nya aktierna kunde betalning få erläggas medelst aktier i det överlåtande bolaget. Denna möjlighet står icke till buds enligt den nya försäkringslagen, som generellt förbjuder tillskjutande av s. k. apportegendom. Förbudet har, enligt vad som uppgivits, medfört svårigheter för eller förhindrat planerade fusioner. Försäkringsutredningen vill för sin del förorda en återgång till bestämmelserna i 1917 års lag. Ett medgivande till betalning medelst apportegendom i det ifrågavarande specialfallet torde icke behöva möta betänkligheter med hänsyn till den granskningsbefogenhet som tillkommer försäkringsinspektionen.

Principiellt bör möjligheten att bilda nya försäkringsbolag hållas öppen. Men det är tydligt, att, om man i dagens läge bedömer antalet bolag såsom för stort inom flertalet försäkringsgrenar, något nämnvärt utrymme för nyetablering för närvarande icke finnes. Undantag bör dock gälla i fråga om bolag, som bildas för att täcka något nytt försäkringsbehov eller som eljest kan anses vara av klart utvecklingsfrämjande karaktär. Om det i anslutning till fusionsåtgärder finnes ändamålsenligt att bilda ett nytt bolag i stället för ett eller flera redan existerande, torde detta icke böra möta hinder.

Vad nu sagts beträffande nyetablering äger i viss mån motsvarande tillämpning i fråga om koncession för nya försäkringsgrenar. Utredningen hänvisar till vad härom ytterligare anföres å s. 82 ff.

Försäkringsutredningens nu uttalade synpunkter torde ligga i linje med de intentioner, på vilka koncessionsreglerna i den nya försäkringslagen vila. Om utredningens synpunkter vinna statsmakternas bifall, torde de kunna helt tillgodoses i lagtillämpningen. Någon ändring av försäkringslagen på denna punkt torde sålunda icke erfordras. Härvid förutsättes, att hinder icke skall möta att bevilja koncession för ett statligt livförsäkringsföretag, om — oaktat vad här nedan anföres — ett sådant anses böra komma till stånd.

I försäkringsutredningens diskussioner har framförts tanken på ett eller flera statliga försäkringsföretag i konkurrens med de enskilda. Det har framhållits, att man på denna väg, och för övrigt endast på denna väg, kan få en tillförlitlig mätare på vilkendera företagstypen som är bäst skickad att fullgöra sin uppgift. Om man därvid utgår ifrån att statsföretaget icke i något avseende ges en priviligierad ställning i form av statlig garanti för utfästelserna, skattelättnader eller dylikt, måste — har det anförts — enbart effektiviteten komma att fälla utslaget.

Uppslaget med statlig företagsdrift i konkurrens med enskild bjuder ett obestridligt intresse. Denna anordning tillämpas i Danmark, där en statlig livförsäkringsanstalt tillkom redan år 1842. Företaget, som numera har namnet Statsanstalten for Livsforsikring, täcker för närvarande med en årlig premieinkomst (år 1946) av omkring 37,5 miljoner danska kronor (vartill samma år kommo engångspremier på omkring 12 miljoner danska kronor) en väsentlig del av den danska livförsäkringsverksamheten. Det bör anmärkas, att anstalten åtnjuter vissa skattelättnader och att dess utfästelser äro statsgaranterade. Försäkringsutredningen har haft tillfälle till ett instruktivt studiebesök i Köpenhamn, därvid det danska livförsäkringsväsendet, enkannerligen dess organisationsfrågor, ägnades speciellt intresse. En kortfattad redogörelse angående de grundläggande dragen i statsanstaltens verksamhet lämnas i Bilaga 2.

Enligt utredningens mening kunna erfarenheterna beträffande den danska statsanstalten icke utan vidare tillämpas på våra förhållanden. Den nu mer än hundraåriga anstaltens tillblivelse och utveckling har historiska be-

tingelser. Vill man i dagens läge etablera en statlig livförsäkringsanstalt i Sverige i konkurrens med de existerande privata företagen, får det icke förloras ur sikte, att marknaden är väl fylld med inarbetade, starkt konsoliderade enskilda livbolag. De livbolag, vilka tillkommit under de senaste decennierna, ha startats av någon redan existerande koncern, därvid det nya bolaget sålunda från början haft tillgång till en fast organisation och en inarbetad marknad. En ny statlig livförsäkringsanstalt kan icke byggas upp på sådan grund. Långt viktigare är likväl, att marknaden numera är så pass genomarbetad att det saknas utrymme för ett nytt företag; man måste utgå ifrån att med hänsyn till svårigheterna i starten det nya företaget icke på åtskilliga år skulle vara i stånd att upptaga en konkurrens. Förutsättning för en tävlan under lika betingelser saknas sålunda.

I försäkringsutredningens direktiv har framkastats tanken på en sådan organisation av försäkringsverksamheten, att endast ett fåtal företag av väsentligt olika struktur skulle beviljas koncession. Därvid har förutsatts, att i varje fall ett statligt eller halvoffentligt företag skulle koncessioneras. Försäkringsutredningen kan för sin del icke förorda en utveckling i sådan riktning. Det är nämligen sannolikt att en uppdelning av försäkringsverksamheten i ett strängt begränsat antal företag av sinsemellan väsentligt olika karaktär skulle medföra ett urval inom försäkringsklientelet, som helt visst icke skulle vara till försäkringsväsendets fromma.

Den betydelsefulla frågan om en allmän pensionering av anställda i privat tjänst utredes för närvarande av den år 1947 tillkallade pensionsutredningen. Om lösningen av dessa problem sökes efter försäkringsmässiga vägar — och detta förefaller med hänsyn till sakens natur sannolikt — kan livförsäkringsverksamhetens gestaltning komma i ett något förändrat läge. Försäkringsutredningen vill här inskränka sig till att understryka vikten av att man vid organiserandet av en allmän pensionering för de privatanställda tillgodoser dessas anspråk på medinflytande i rörelsen.

I anslutning till det sist sagda må anmärkas, att försäkringsutredningen icke upptagit till granskning tjänstepensionsförsäkringens speciella problem eftersom dessa helt falla inom ramen för det åt pensionsutredningen anförtrodda uppdraget.

Förut har redogjorts för den överenskommelse som träffades mellan den äldre försäkringsutredningen och de tre blandade bolagen av innebörd, att ettvart av dessa bolag skulle avskilja sin livförsäkringsrörelse till särskilda livbolag — ett för varje moderbolag — vari försäkringstagarna skulle äga rätt till all vinst med undantag för en oväsentlig del, motsvarande ränta å aktiekapitalet. Försäkringsutredningen, som enligt vad redan anförts, funnit den sålunda träffade anordningen tillfredsställande, förordar att koncession enligt den nya försäkringslagen beviljas de ifrågavarande tre bolagen.

Sammanfattningsvis vill utredningen i fråga om de principiella riktlinjerna för en reformering av försäkringsverksamheten framhålla följande.

Den obligatoriska trafikförsäkringen bör centraliseras till en enda anstalt, vars verksamhet bör bedrivas under statlig medverkan samtidigt med att utrymme lämnas för ett representativt försäkringstagarinflytande. Anstalten organiseras icke såsom ett ämbetsverk utan såsom ett ömsesidigt bolag, som drives enligt affärsmässiga normer. Bolaget skall äga rätt att driva automobilförsäkring i konkurrens med övriga företag inom denna försäkringsgren.

En omgestaltning av den obligatoriska försäkringen för olycksfall i arbete synes motiverad. Här torde betydelsefulla fördelar stå att vinna för både den enskilde och samhället. Undersökningen rörande dessa frågor bör fullföljas utan dröjsmål.

Flygförsäkringens organisation har nära anknytning till spörsmålet huruvida en obligatorisk försäkring till skydd för tredje man bör införas. Det är utredningens förhoppning, att detta spörsmål, som behandlas av en särskild kommitté snarast skall få en positiv lösning. Försäkringsutredningen har i ett särskilt avsnitt av detta betänkande utvecklat sina synpunkter på flygförsäkringens organisationsproblem.

Beträffande försäkringsverksamheten i övrigt bör reformarbetet inriktas på att stimulera en demokratisk utveckling. Den ömsesidiga företagstypen bör få företräde vid framtida nybildningar av bolag där det ej är uppenbart, att aktiebolagsformen är mera ändamålsenlig. En demokratisering av de bestående aktiebolagen genomföres därigenom att försäkringstagarna beredas inflytande i styrelsen; där svårighet möter att genomföra detta bör Kungl. Maj:t förlänas befogenhet att i stället utse styrelseledamot med huvudsaklig uppgift att bevaka försäkringstagarnas intresse. Den s. k. skälighetsprincipen utvidgas att även omfatta inhemsk skadeförsäkring. Principen innebär offentlig kontroll över premiesättning och försäkringsvillkor. Den medför vidare en begränsning av möjligheten att uttaga företagarvinst i skadeförsäkringsaktiebolag. I livförsäkring, där skälighetsprincipen redan tillämpas, genomföres en anordning av innebörd, att i alla existerande livförsäkringsaktiebolag samtliga tillgångar, med undantag av vad som motsvarar aktiekapitalet, skola tillkomma försäkringstagarna. Den utveckling som nu inletts i riktning mot en minskning av antalet företagsenheter och förenklingar i fältorganisationerna bör fullföljas. Vissa ändringar böra genomföras i försäkringslagen i syfte att underlätta denna utveckling.

I det följande framföras synpunkter beträffande ansvarighetsförsäkringen syftande till att ålägga det allmänna viss ersättningsplikt för inträffade skador. Vidare behandlas frågan om de försäkringsanställdas utbildning. I fråga om åtskilliga för försäkringsverksamheten i övrigt betydelsefulla spörsmål framföras synpunkter och rekommendationer avseende den framtida utvecklingen. Försäkringsutredningen vill här särskilt understryka vikten av vad som anföres beträffande gruppförsäkringen. Vidare diskuteras nedan spörsmål rörande möjligheten att ordna värdebeständiga försäkringar. I detta sammanhang upptages till diskussion frågan huruvida försäkringsbolagens rätt till s. k. fria placeringar bör utvidgas.

Fullföljes det program, som sålunda här skisserats, har enligt utredningens mening vunnits en åsyftad demokratisering av verksamheten, ökade möjligheter för allmänheten till insyn i densamma samt ett bättre tillgodoseende av försäkringstagarnas intresse av ett välordnat, solitt och billigt försäkringsskydd och en oväldig skadereglering.

Försäkringsutredningen vill slutligen här anmärka, att utredningen icke till närmare diskussion upptagit frågan om en allmän kontroll över försäkringsbolagens investeringar. Detta spörsmål bör nämligen icke övervägas såsom ett beträffande försäkringsväsendet självständigt problem utan hör hemma i annat och större sammanhang.

Ytterligare bör tilläggas, att försäkringsutredningen till diskussion upptagit frågan om anordnandet av en obligatorisk dödsfallsförsäkring. I detta ämne har utredningen haft överläggningar med socialvårdskommittén, som jämväl har frågan under diskussion. Det har därvid synts lämpligt att den fortsatta utredningen av denna fråga anförtros åt socialvårdskommittén. Försäkringsutredningen framlägger sålunda icke något förslag i ämnet.

III. Sockenbolagen.

Till sockenbolag hänföres varje ömsesidigt försäkringsbolag för försäkring av egendom å landsbygden, vars verksamhetsområde är mindre än ett härad eller, där det omfattar delar av flera härad, mindre än tio socknar; med härad likställes härvid tingslag i de orter där benämningen härad ej förekommer. Dessa bolag äro icke underkastade bestämmelserna i den allmänna försäkringslagen. Sockenbolag är emellertid skyldigt att angående sin verksamhet göra anmälan och lämna uppgifter i enlighet med de föreskrifter, Konungen meddelar. Dylika föreskrifter ha senast meddelats i en kungl. kungörelse den 17 december 1948 (nr 805). Dessa innehålla i huvudsak, att sockenbolag viss tid efter det bolaget trätt i verksamhet skall göra anmälan därom till länsstyrelsen med bifogande av avskrifter av stadgarna, att ändring i stadgarna på enahanda sätt skall delgivas länsstyrelsen, som har att i sin tur till försäkringsinspektionen insända underrättelse om inkommen anmälan jämte avskrift av handlingarna, att bolaget är pliktigt dels att hålla räkenskaper och övriga handlingar tillgängliga för försäkringsinspektionen eller dess ombud samt för ombud, som förordnas av länsstyrelsen, ävensom att i övrigt lämna de upplysningar om rörelsen, som av dem äskas, dels ock att för varje räkenskapsår till försäkringsinspektionen insända uppgift om bolagets verksamhet under året och om dess ställning vid årets början och slut. De årliga uppgifterna angående verksamheten lämnas på särskilda blanketter, upptagande en enkel tablå.

Icke något sockenbolag driver mer än en verksamhetsgren.[1] Tre olika grenar finnas företrädda bland dessa bolag, nämligen brand-, husdjurs- och sjöförsäkring. Vid utgången av år 1947 uppgick antalet anmälda sockenbolag till 221 inom brandförsäkringen, 701 inom husdjursförsäkringen och 15 inom sjöförsäkringen. Antalet är i realiteten väsentligt större. Sålunda har försäkringsinspektionen under år 1948 fått kännedom om betydligt över 100 sockenbolag, som tidigare underlåtit att anmäla sin existens till vederbörande länsstyrelse. Säkerligen kan till detta antal läggas åtskilliga, som alltjämt äro okända av inspektionen.

[1] Ett par bolag inkludera hagelskadeförsäkring i sin brandförsäkring.

Geografiskt fördela sig de anmälda sockenbolagen på följande sätt.

Län	Antal sockenbolag ultimo 1947 inom brand-förs.	husdjurs-förs.	sjö-förs.
1. Stockholms län	—	27	—
2. Uppsala län	—	26	—
3. Södermanlands län	—	38	—
4. Östergötlands län	—	32	—
5. Jönköpings län	8	27	—
6. Kronobergs län	26	32	—
7. Kalmar län	13	17	2
8. Gotlands län	—	18	—
9. Blekinge län	1	17	2
10. Kristianstads län	3	27	5
11. Malmöhus län	3	31	2
12. Hallands län	36	24	—
13. Göteborgs- och Bohus län	5	17	4
14. Älvsborgs län	18	27	—
15. Skaraborgs län	13	22	—
16. Värmlands län	19	60	—
17. Örebro län	2	47	—
18. Västmanlands län	2	42	—
19. Kopparbergs län	4	60	—
20. Gävleborgs län	27	41	—
21. Västernorrlands län	21	33	—
22. Jämtlands län	15	18	—
23. Västerbottens län	4	17	—
24. Norrbottens län	1	1	—
Summa	221	701	15

Följande tablå bör tjäna till belysning av sockenbolagens storlek och omslutning. Det bör emellertid genast anmärkas, att bolagen förete mycket betydande variationer i dessa hänseenden. Uppgifterna avse verksamhetsåret 1947.

Verksamhetsgren	Vissa inkomster: Premier i kr.	Räntor i kr.	Vissa utgifter: Skadeersättningar i kr.	Förvaltningskostnader i kr.
1. *Brandförs.*				
Samtliga bolag	2 072 613	850 617	1 490 351	349 822
Medeltal	9 378	3 849	6 744	1 583
2. *Husdjursförs.*				
Samtliga bolag	2 402 578	113 811	1 984 840	297 696
Medeltal	3 427	162	2 831	425
3. *Sjöförs.*				
Samtliga bolag	184 139	23 938	145 693	25 615
Medeltal	12 276	1 596	9 713	1 708

Verksamhetsgren	Tillgångar i kr.	Skulder i kr.	Försäkringsbelopp ultimo 1947 1 000-tal kr.
1. *Brandförs.*			
Samtliga bolag	33 742 466	20 378	2 168 584
Medeltal	152 681	92	9 813
2. *Husdjursförs.*			
Samtliga bolag	5 621 381	60 274	[1]105 467
Medeltal	8 019	86	150
3. *Sjöförs.*			
Samtliga bolag	1 234 849	—	16 342
Medeltal	82 323	—	1 089

Antalet i husdjursförsäkringsbolagen försäkrade hästar ultimo 1947 utgjorde 100 775 stycken; totala försäkringsbeloppet för dessa uppgick till i runt tal 82 milj. kronor. Motsvarande siffror beträffande nötkreaturen utgjorde 71 551 stycken och omkring 23 milj. kronor. Antalet försäkrade svin utgjorde 13 173.

Av tabellerna framgår att sockenbolagens totala årliga premieinkomst uppgår till 4,7 milj. kronor. De av bolagen förvaltade tillgångarna motsvara ett (bokförings-)värde av i runt tal 40 milj. kronor, varav betydligt över 80 % hänför sig till brandförsäkringen. Medan inom brandförsäkringen summan av premier och räntor uppgick till 2,9 milj. kronor samt summan av skadeersättningar och förvaltningskostnader utgjorde 1,8 milj. kronor — d. v. s. en marginal av 1,1 milj. kronor — uppgingo inom husdjursförsäkringen motsvarande intäkter till 2,5 milj. kronor och utgifter till 2,3 milj. kronor, representerande en marginal om endast 0,2 milj. kronor. Inom sjöförsäkringen uppgingo ifrågavarande intäkter till 208 tkr och utgifter till 171 tkr, sålunda med en marginal om 37 tkr. De behållna tillgångarna uppgingo inom sjöförsäkringen till bortåt 7 gånger årspremien, inom husdjursförsäkringen endast till drygt 2 gånger årspremien samt inom brandförsäkringen till mer än 16 gånger årspremien. Inom alla verksamhetsgrenar äro de genomsnittliga förvaltningskostnaderna relativt låga, säkerligen beroende på att bolagen drivas med en enkel administrationsapparat och utan någon egentlig anskaffningsorganisation.

Även om sockenbolagens till omkring 4,7 milj. kronor uppgående årliga premieinkomst utgör ett i och för sig betydande belopp, är detsamma helt försvinnande (0,5 %) jämfört med svenska försäkringsbolags totala premieinkomst för direkt försäkring här i landet under år 1947. Begränsas jämförelsen till endast brand- och husdjursförsäkring växer givetvis sockenbolagens procentuella andel. Av totala premieinkomsten på brandförsäkringen under nyssnämnda år, 111,6 milj. kronor, hänför sig 1,9 % till sockenbolagen. Inom husdjursförsäkringen uppgick totalpremien till 15,4 milj. kronor, varav 15,6 % belöpte på dessa bolag.

Det har redan framhållits, att sockenbolagen inrymma företag av mycket växlande storlek och karaktär. Inom *husdjursförsäkringen* förekomma

[1] Siffran omfattar försäkringsbeloppen endast beträffande hästar och nötkreatur. Motsvarande uppgift beträffande svin saknas.

många varianter mellan den enkla bolagskonstruktionen med ett mindre antal jordbrukare inom ett begränsat område såsom delägare, vilka inbördes utjämna dödsfallsriskerna bland sina kreatursbesättningar under enklast tänkbara förvaltningsformer samt det större, modernt arbetande företaget med en utbyggd administrationsapparat och fasta premier. För kreatursförsäkringen betecknande är att den icke innesluter sådana katastrofrisker som exempelvis brandförsäkringen. Visserligen kan det tänkas att i något fall ett värdefullt avelsdjur ingår i sockenbolagets försäkringsbestånd men detta förändrar icke bilden av en över lag föga riskbetonad verksamhet. Det bör i detta sammanhang beaktas, att sockenbolagen icke meddela försäkring för smittsamma husdjurssjukdomar. Kreatursförsäkringen kan sålunda byggas upp på grundval av ett starkt förenklat statistiskt underlag — ofta, framförallt där rörelsen är grundad på ett rent uttaxeringssystem torde man helt bortse från dylikt underlag — och utan någon egentlig fondbildning.

Brandförsäkringen företer en annan bild. Denna verksamhetsgren är på ett helt annat sätt än kreatursförsäkringen riskpräglad. Försäkringsobjekten äro mångskiftande, verkningarna av ett försäkringsfall svåra att förutse. Skaderegleringen kräver ofta omfattande insikter i skilda ämnen. Brandförsäkringen förutsätter sålunda ett tekniskt-statistiskt beräkningsunderlag samt fackkunskap. Det är sannolikt att dessa faktorer äro för handen i åtskilliga sockenbolag men det torde å andra sidan icke saknas exempel på att verksamheten icke ombesörjes på ett betryggande sätt. En väl avvägd brandförsäkringsrörelse kräver med nödvändighet ett icke obetydligt mått av geografisk spridning av de försäkrade riskerna. Det ligger emellertid i sakens natur att sockenbolagens i genomsnitt snäva lokala begränsning motverkar en sådan spridning. Vådorna av en riskanhopning få emellertid allvarlig karaktär först om bolaget utan återförsäkring täcker större risker än som kan anses försvarligt med hänsyn till bolagets ekonomiska styrka. Att i detta hänseende icke överallt tillbörlig försiktighet iakttages, torde stå utom tvivel.

Önskvärt är att bolagen skydda sig genom lämplig återförsäkring. Denna bör anpassas efter dessa bolags speciella struktur och sålunda göras från förvaltningsmässig synpunkt enkel och billig. För närvarande förekommer i stor utsträckning återförsäkring i sådan form, att återförsäkringsgivaren med viss inskränkning svarar för det belopp, varmed ett sockenbolags skadeersättningssumma under ett år må överstiga en viss på förhand överenskommen gräns (excess loss cover). Såvitt utredningen kan bedöma torde sockenbolagens återförsäkringsproblem kunna tillfredsställande lösas enligt ett sådant system, vilket givetvis ej utesluter, att även andra system kunna komma i fråga. Ordnas återförsäkringen på nyss angivet sätt, behöver bolagsordningens maximalbestämmelse, d. v. s. föreskrift om det högsta belopp, intill vilket bolaget må utan återförsäkring ikläda sig ansvarighet på en och samma risk, icke göras strängare än som erfordras för att den skall kunna tjäna som ett praktiskt lämpligt underlag för denna

återförsäkring. Även om ett bolag ordnar sin återförsäkring på anfört sätt, saknas emellertid garantier för att en sådan återförsäkring vid varje tidpunkt kommer att föreligga. Med hänsyn härtill torde bolagsordningen böra innehålla även en strängare maximalbestämmelse att tillämpas för den händelse ifrågavarande återförsäkringsskydd skulle bortfalla.

Vad ovan anförts beträffande återförsäkring och maximalbestämmelser torde var tillämpligt även i fråga om mindre läns- och häradsbolag.

Det är känt, att av vissa sockenbrandbolag tillämpas försäkringsvillkor, vilka måste anses obilliga mot försäkringstagarna. Dylikt villkor kan visserligen jämlikt 34 § försäkringsavtalslagen jämkas eller lämnas utan avseende, där sådant kan anses överensstämmande med god försäkringspraxis, men möjligheten att åberopa nämnda lagrum torde vara obekant för det övervägande antalet försäkringstagare.

I förhållande till den totala sjöförsäkringsaffären i vårt land är den roll sockenbolagen spela på *sjöförsäkringens* område mycket obetydlig. De bolag som förekomma avse samtliga att tillgodose fiskarbefolkningens försäkringsbehov. Därmed fylla de otvivelaktigt en betydelsefull uppgift. De äro starkt lokalt begränsade; varje bolag riktar sig i regel endast till ett bestämt fiskeläge. Beträffande sockensjöbolagen torde i stort sett samma synpunkter kunna anföras som i fråga om husdjursförsäkringsbolagen.

Sammanfattningsvis kan framhållas, att inom husdjurs- och sjöförsäkringen själva verksamheten och de med densamma förenade riskerna äro mera överblickbara och påtagliga än inom brandförsäkringen, som präglas av större ovisshet och osäkerhet.

Såsom inledningsvis anmärkts, äro sockenbolagen skyldiga att underkasta sig inspektion på platsen av såväl länsstyrelserna som försäkringsinspektionen ävensom att lämna upplysningar till dessa myndigheter. Någon nämnvärd praktisk betydelse torde denna bestämmelse icke ha haft. Beträffande länsstyrelsernas tillsynsrätt måste denna betraktas såsom ett för dessa myndigheter helt oväsentligt och periferiskt uppdrag, och det är förklarligt om länsstyrelserna låtit detsamma stå tillbaka för andra ämbetsgöromål. Vad angår försäkringsinspektionen torde denna myndighet vid sporadiska tillfällen ha på platsen granskat enstaka sockenbolags förhållanden. För en mera omfattande eller regelbunden kontroll — utöver granskningen av de årliga, synnerligen summariska verksamhetsredogörelserna — förslår tillsynsmyndighetens personalkader uppenbarligen icke tillnärmelsevis.

Vid övervägande av problemet, huruvida eller i vad mån den nuvarande, mycket knapphändiga tillsynen över sockenbolagen bör utvidgas, göra sig skilda synpunkter gällande. Klart är, att man icke utan tungt vägande skäl bör med omfattande kontrollföreskrifter ingripa i en rörelse om därmed följa förvaltningsmässiga komplikationer — för såväl företagen som tillsynsmyndigheten — och en fördyring av verksamheten. Icke minst bör betonas, att för den händelse samtliga sockenbolag skulle ställas under samma tillsyn som övriga inhemska försäkringsföretag, detta skulle innebära en ansväll-

ning av försäkringsinspektionens arbetsuppgifter, som icke står i rimlig relation till vad därigenom vunnes.

Ett alternativ, som diskuterats inom utredningen, är vad som skulle kunna kallas en pedagogisk tillsyn. Därmed avses att åt ett par personer, lämpligen befattningshavare i försäkringsinspektionen, skulle anförtros uppgiften att fortlöpande besöka samtliga sockenbolag för att på ort och ställe med företagets ledning diskutera fundamentala problem angående konsolideringsbehov, försäkringsvillkor, form för redovisning etc. Tyngdpunkten skulle sålunda ligga på den rådgivande verksamheten, men vederbörande skulle självfallet äga befogenhet att därjämte granska och inventera bokföring och räkenskaper. Den tanken har också framkastats, att en sålunda anordnad tillsyn kunde i en eller annan form anknytas till jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse, med vilken sockenbolagen ha åtskilliga beröringspunkter.

En annan lösning är att ställa de större sockenbolagen under effektiv tillsyn men nöja sig med de nuvarande tillsynsbestämmelserna — eventuellt med en eller annan jämkning — för de övriga. Gränsdragningen kunde ske med hänsyn till konsolideringsgrad (med konsolideringsgrad avses här överskottsfonder i relation till försäkringsutfästelserna), föräkringsbestånd, årliga premieintäkter eller dylikt. En sådan gränsdragning bereder obestridliga vanskligheter. Den torde också komma att ge ett tämligen slumpartat resultat. Därtill kommer, att det i allmänhet torde finnas starkare skäl att effektivisera tillsynen för de mindre än för de större företagen. Men en efter sådana riktlinjer anordnad tillsyn torde av andra skäl icke kunna förordas. Det kan i detta sammanhang förtjäna nämnas, att de största sockenbrandbolagen äro större än de minsta läns- och häradsbolagen.

Eftersom angelägenheten av lämpligt avvägda maximaler är en av de viktigaste anledningarna till en utvidgning av den offentliga tillsynen, kunde man vidare tänka sig att bibehålla en summarisk tillsyn beträffande sockenbolag, som i bolagsordningen intaga en maximal, fixerad till ett förhållandevis lågt belopp, medan bolagen i övrigt underkastas en skärpt tillsyn. Men även en dylik anordning är irrationell, främst av den anledningen, att den icke utgör garanti mot att bolaget engagerar sig i konflagrationsrisker. Och därav kunna uppkomma minst lika allvarliga vådor som av olämpligt avvägda maximaler.

Slutligen bör i detta sammanhang nämnas, att ett stort antal sockenbrandbolag nyligen i samband med ordnandet av sin återförsäkringsfråga tillskapat ett gemensamt organ i syfte att åstadkomma större enhetlighet beträffande bolagsordningar, försäkringsvillkor m. m.

Utredningen föreslår, att nuvarande tillsyns- och registreringsföreskrifter bibehållas beträffande *husdjurs- och sjöförsäkringen*. Med hänsyn till de speciella förhållandena i fråga om *brandförsäkringen* finner utredningen emellertid övervägande skäl tala för att de på detta område verksamma sockenbolagen underkastas samma offentliga tillsyn som övriga inhemska försäkringsbolag.

Det är sannolikt att en utvidgad offentlig tillsyn kommer att kännas som en belastning för de minsta bolagen. Möjligt är också att förhållandet stimulerar dessa bolag att uppgå i större företag. Just i fråga om brandförsäkringen måste dock en sådan utveckling anses från allmän synpunkt önskvärd. Inom denna verksamhetsgren kräves nämligen ett icke obetydligt mått av fackkunskap och av affärsmässighet, som icke kan väntas vara förhanden inom de minsta företagen. Brandförsäkringen är med andra ord icke ägnad för företagsdrift i alltför primitiva former.

Här bör vidare framhållas, att enligt den nya försäkringslagen (204 §) — som avser jämväl läns- och häradsbolagen — Kungl. Maj:t eller försäkringsinspektionen äger dispensera från föreskrifterna i vissa lagrum. Dispensmöjligheten, som främst avser vissa föreskrifter av bolagsrättslig art, tager närmast sikte på läns- och häradsbolagen, vilkas relativt okomplicerade förhållanden i många fall torde motivera en mindre ingående rättslig reglering. Om sockenbrandbolagen underkastas försäkringslagens bestämmelser, måste dispensrätten få än större användning beträffande dessa. I andra hänseenden stadgar försäkringslagen direkt vissa undantag — i förenklande syfte — beträffande bolag med begränsat verksamhetsområde eller eljest begränsad rörelse (t. ex. 204 §, jämförd med 100 § 1 mom. 2 st., samt 285 §). Vidare bör beaktas, att beträffande vissa frågor tillämpningsföreskrifter till lagen skola utfärdas i administrativ ordning, exempelvis i fråga om redovisningen. Det kan förutsättas, att redovisningsreglerna för de lokala bolagen komma att noga anpassas till dessa företags förhållanden och sålunda bli relativt enkla. Redovisningen kan nämligen i väsentlig mån förenklas i ett företag, som endast driver en enda försäkringsgren. Vidare kan förutsättas, att försäkringsinspektionen liksom hittills kommer att för sockenbolagen tillämpa överskådliga och okomplicerade formulär för de årsredogörelser bolagen ha att avlämna till myndigheten.

I anslutning till förslaget om att läns- och häradsbolagen skulle underkastas samma bestämmelser som riksbolagen betonades i förarbetena till nya försäkringslagen, att man vid prövning av bolagsordning för läns- och häradsbolag måste göra en avvägning mellan en i och för sig önskvärd standardisering av dessa företag å ena sidan och hänsynen till bolagens lokala förankring å den andra. Alldeles samma synpunkt gör sig i lika mån gällande i fråga om sockenbrandbolagen. Uppenbarligen är det vidare av vikt att utnyttja de erfarenheter försäkringsinspektionen vunnit beträffande läns- och häradsbolagen. Det är sålunda önskvärt att sockenbrandbolagens inpassande under tillsynen icke forceras. Tidigast fr. o. m. år 1952 torde detta böra ske. Därmed beredas också bolagen rådrum att anpassa sig efter de nya bestämmelserna.

Med hänsyn till vad nu anförts hyser försäkringsutredningen uppfattningen, att det omak, som kan komma att beredas sockenbrandbolagen om desamma underkastas bestämmelserna i nya försäkringslagen, icke är av den art eller omfattning att det bör hindra reformens genomförande.

Om sockenbrandbolagen i likhet med övriga försäkringsbolag ställas under

tillsyn, bör detta medföra att även sockenbrandbolagen registreras hos försäkringsinspektionen.

Försäkringsbolagen äro pliktiga att genom årliga bidrag bekosta tillsynsverksamheten. Bidraget utgår i relation till premieintäkten för försäkringar för bolagets egen räkning. Avgiftssatsen utgör för närvarande 0,5 promille, dock lägst 100 kronor för år. För läns- och häradsbolagen har bidragsplikt införts först genom bestämmelser i nya lagen om försäkringsrörelse.

Sockenbolagen äro undantagna från bidragsplikt. Den nuvarande, låt vara knapphändiga, tillsynen över dem kan sålunda sägas vara bekostad av övriga försäkringsbolag.

Genomföres utredningens ovan skisserade förslag angående omläggning av tillsynen torde sockenbrandbolagen böra åläggas bidragsplikt enligt samma grunder som övriga försäkringsbolag. Eftersom enligt 1946 års bokslut sockenbrandbolagen nämnda år redovisade en total premieintäkt av i runt tal 2 milj. kronor skulle deras bidrag för 1946 ha uppgått till omkring 1 000 kronor. Härvid har hänsyn icke tagits till minimigränsen, 100 kronor per år. Tages hänsyn härtill, skulle bidragen nämnda år blivit betydligt större, nämligen 22 400 kronor. Årsbidrag av denna storleksordning torde i stort sett täcka kostnaden för tillsynen.

Husdjurs- och sjöförsäkringen synes alltjämt böra åtnjuta befrielse från bidragsplikten.

En utvidgning av tillsynen beträffande sockenbrandbolagen måste medföra en ökning av försäkringsinspektionens ämbetsuppgifter. Denna ökning av arbetsvolymen blir markant under åren närmast efter övergången till den nya ordningen men kan därefter väntas väsentligt avtaga. Det bör nämligen beaktas, att det här rör sig om tämligen homogena företagstyper, vilka dessutom förete betydande likheter med läns- och häradsbolagen, varjämte, såsom redan framhållits, försäkringsinspektionen här har möjlighet att utnyttja aktuella erfarenheter i detta hänseende från läns- och häradsbolagen.

Åtminstone under övergångstiden torde de nya arbetsuppgifterna påkalla en utökning av försäkringsinspektionens personal. Frågan i vilken utsträckning behovet av personalförstärkning kommer att kvarstå, bör bedömas på grundval av de första årens erfarenhet.

IV. Utländska försäkringsanstalter med verksamhet i Sverige.

Utländsk försäkringsanstalt äger rätt att driva försäkringsrörelse här i riket, förutsatt att detta sker genom en generalagent såsom syssloman och i övrigt under villkor, som stadgas i en särskild lag i ämnet, nämligen lagen den 24 juli 1903 (nr 94 s. 61) om utländsk försäkringsanstalts rätt att driva försäkringsrörelse här i riket. Lagen innehåller i sina huvuddrag följande.

För rätt att driva rörelse här i riket erfordras tillstånd av försäkringsinspektionen. Bortsett från vissa formella betingelser — såsom generalagentens behörighet etc. — förutsättes för tillstånd bl. a. att anstalten i sitt hemland med laga rätt driver sådan försäkringsrörelse, som är i fråga, samt att anstalten till säkerhet för gäldande av fordringar på grund av försäkringsavtal deponerat vissa i lagen angivna belopp, olika för skilda försäkringsgrenar. I anslutning till ett stadgande i lagen att utländsk försäkringsanstalt, som här i riket driver försäkringsrörelse, skall i alla därav härflytande rättsförhållanden lyda under svensk lag samt vara pliktig att svara inför svensk domstol och underkasta sig svensk domstols avgörande, kräves vidare för tillstånd, att anstalten lämnar skriftlig förbindelse om att anstalten i allt, som angår försäkringsrörelsen här i riket, underkastar sig svensk lag och svensk myndighets avgörande.

Finnes generalagenten vara behörig och äro de ingivna handlingarna jämväl i övrigt av föreskriven beskaffenhet, har försäkringsinspektionen att meddela anstalten tillstånd att här i riket driva rörelsen. Någon prövning med hänsyn till behovet av verksamheten e. d. förekommer således icke. Tillstånd skall dock vägras i fall där grunderna för anstaltens verksamhet finnas vila på ett system, som uppenbarligen är av beskaffenhet att ej medgiva en betryggande försäkringsverksamhet eller med hänsyn till innehållet av ingivna handlingar sådan försäkringsverksamhet uppenbarligen icke är att förvänta. En försäkringsgren, nämligen trafikförsäkringen, intar i koncessionshänseende en särställning, i det att för utövande av sådan verksamhet erfordras Kungl. Maj:ts tillstånd.

Lagen äger icke tillämpning i fråga om återförsäkringsrörelse.

1903 års lag angående utländska försäkringsanstalter har icke blivit föremål för överarbetning i samband med tillkomsten av den nya lagen om försäkringsrörelse. I syfte att åstadkomma enhetliga koncessionsbestämmelser för inhemska och utländska försäkringsanstalter har emellertid den 17 juni 1948, nr 435, utfärdats en lag om vissa inskränkningar i utländsk försäkringsanstalts rätt att driva försäkringsrörelse här i riket. Däri stadgas, att tillstånd icke må meddelas utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket eller att utvidga sådan rörelse med försäkringsgren, som anstalten icke redan äger driva, med mindre den tillämnade rörelsen finnes behövlig och även eljest ägnad att främja en sund utveckling av försäkringsväsendet. Lagen är av provisorisk karaktär. Den trädde i kraft den 1 januari 1949 och gäller till och med den 31 december 1950. I den proposition[1] som ligger till grund för nu ifrågavarande lag uttalade föredragande statsrådet sin avsikt att föranstalta om en allmän översyn av 1903 års lag, varvid en anpassning till lagen om försäkringsrörelse borde eftersträvas. Det vore statsrådets förhoppning att arbetet därmed skulle kunna bedrivas med sådan skyndsamhet, att ny lagstiftning i ämnet kunde genomföras från och med den 1 januari 1951.

I anslutning till föredragande statsrådets uttalande vill försäkringsutredningen här understryka önskvärdheten av att vid den förestående överarbetningen av 1903 års lag de synpunkter, som i detta betänkande framföras beträffande inhemska försäkringsbolag och inhemsk försäkringsrörelse, så långt möjligt beaktas, förutsatt att desamma vinna statsmakternas gillande.

---

[1] Kungl. prop. till 1948 års riksdag nr 106.

V. Skadeförsäkring.

A. Allmänna riktlinjer.

Skadeförsäkringen har till ändamål att ge den enskilde möjlighet att bereda sig ekonomiskt vederlag för förlust, som kan komma att tillfogas honom genom händelser av olika slag. Till skillnad från livförsäkringen bereder skadeförsäkringen försäkringsskydd icke endast åt fysiska personer utan även åt juridiska personer och har icke minst på detta senare område fått en alltmer vidgad betydelse.

Ur samhällets synpunkt ter sig en vidsträckt utbredning även av skadeförsäkringen som i hög grad önsklig. Framför allt gäller detta skador, som eljest skulle ställa den enskilde inför oöverstigliga ekonomiska svårigheter eller vålla bestående rubbningar i företagsamheten. Samhället har ett allmänt ansvar såväl för den enskilde medborgarens trygghet som för vårt ekonomiska liv. Ett viktigt led i uppfyllandet av detta ansvar måste vara att befrämja en sund och ändamålsenlig utveckling av skadeförsäkringen.

1. **Obligatorisk försäkring.** Med den grundsyn på skadeförsäkringsverksamheten, som ovan angivits, ställer sig den frågan naturlig, huruvida obligatorisk skadeförsäkring bör införas på andra områden än där detta redan skett. Försäkringsplikt har hittills föreskrivits på två områden inom skadeförsäkringen, dels för arbetsgivare beträffande ansvarighet vid olycksfall i arbete och vissa yrkessjukdomar dels för motorfordonsägare i vad det gäller trafikansvarighet. Gemensamt för dessa båda försäkringsformer är att de syfta till att skapa garanti för att den ersättningsberättigade verkligen får ut det honom tillkommande skadeståndet. Starka skäl tala enligt utredningens mening för att en person, som lidit skada till följd av annans vållande, vare sig fråga är om person- eller egendomsskada, bör ha garanti för att han verkligen utfår det skadestånd, vartill han kan befinnas berättigad. Utredningen har därför närmare undersökt möjligheterna att ombilda den frivilliga ansvarighetsförsäkring, som meddelas av försäkringsbolagen, till en *obligatorisk ansvarighetsförsäkring*. Det har emellertid visat sig att här möta betydande praktiska svårigheter med hänsyn till detta försäkringsområdes heterogena karaktär. Ansvarighetsförsäkringen är, sådan den för närvarande bedrives, uppdelad på ett mycket stort antal skiftande riskgrupper. Vissa av dessa avse fysiska personer i egenskap av privatpersoner och de

övriga dels fysiska personer i egenskap av rörelseidkare, fastighetsägare etc., dels juridiska personer av olika slag. Försäkringsrisken och därmed premien växlar för de olika grupperna i betydande grad. Härtill kommer att underlag för närvarande i stor utsträckning saknas för en tillfredsställande statistisk bedömning såväl av den tillämpade indelningen i riskgrupper som premiesättningen inom olika specialgrupper. Det må även framhållas, att den ifrågavarande försäkringen efterhand utvidgats till att omfatta nya slag av risker, en utveckling som kan väntas alltjämt fortsätta. De anförda synpunkterna göra sig gällande även om man, som tänkbart vore, begränsade sig till att införa försäkringsplikt endast för fysiska personer.

En obligatorisk ansvarighetsförsäkring skulle vidare medföra förvaltningsuppgifter, som icke ha någon motsvarighet inom den frivilliga försäkringen. Anordningar måste sålunda träffas för tillsyn över att försäkringsplikten efterleves. Skall försäkringens förvaltning icke ställa sig orimligt dyr måste man finna en väg att lösa nämnda uppgift utan alltför stora kostnader. Såvitt utredningen kan finna måste det bliva alltför ohanterligt och dyrbart att tillämpa premier, differentierade med hänsyn till skiftande riskförhållanden. Man torde fastmer bliva hänvisad till en enhetspremie, som kunde debiteras på skattsedlarna. Av skäl, som framgå av det föregående, skulle en sådan enhetspremie för åtskilliga försäkringstagare bliva oskäligt hög, för såvitt man icke samtidigt från försäkringen utsöndrade sådana risker, som icke kunde inrymmas i en efter det stora flertalets förhållanden avvägd premie. Varje sådant avskiljande skulle emellertid medföra besvärliga gränsdragningsproblem och därjämte lätt leda till tillämpningssvårigheter. Tänker man sig försäkringsplikten begränsad till fysiska personer i egenskap av privatpersoner — en avgränsning som i och för sig kan synas naturlig — finge man sålunda vid varje inträffat skadefall avgöra, om skadevållaren handlat såsom privatman eller rörelseidkare. I åtskilliga fall, exempelvis i fråga om idkare av mindre jordbruk eller hantverk, kan ett sådant avgörande ställa sig vanskligt. Gränsfallen skulle även, där de icke avgjordes till försäkringstagarens fördel, lätt vålla irritation.

Då en allmän obligatorisk ansvarighetsförsäkring av ovan angivna skäl för närvarande icke synes genomförbar, har utredningen sökt finna en annan väg för en reform på det föreliggande området. Att en skadelidande till följd av skadevållarens oförmåga att betala icke kan utfå skadeståndet är nämligen — särskilt vid mera omfattande skador — ett problem av så allvarlig art, att en lösning därav icke bör undanskjutas. Även de mången gång förödande verkningarna på en skadevållares ekonomi, som en mera betydande skadeståndsskyldighet kan medföra, böra i detta sammanhang beaktas. Utredningen har funnit att en sådan lösning bör övervägas, att betalningsskyldigheten för varje större skadeståndsbelopp — med de inskränkningar, som kunna befinnas nödvändiga eller lämpliga — överflyttas på det allmänna till den del skadeståndsbeloppet överstiger någon viss, tämligen hög summa. Kostnaderna kunde därvid uttagas skattevägen.

Den ovan angivna tanken torde böra närmare utredas. Då det härvid ej är fråga om försäkring utan om ersättningar av allmänna medel, ligger en sådan undersökning utanför ramen för försäkringsutredningens uppdrag. Utredningen vill därför föreslå, att uppgiften överlämnas till särskilda sakkunniga. Vid en utredning i ämnet torde följande synpunkter böra beaktas.

Man har i första hand att överväga om det allmännas betalningsskyldighet skall avse både personskador och egendomsskador eller begränsas till allenast personskador. I fråga om egendomsskador skulle en oinskränkt ersättningsplikt för det allmänna — utöver den fastställda bottensumman — leda till att det allmänna vid exempelvis brandskador och sjöhaverier finge i de fall, då någon kunde göras ansvarig som skadevållare, bekosta all ersättning utöver bottensumman. En sådan omfattning av det allmännas förpliktelse torde icke böra ifrågakomma. Då det gäller brandskador och sjöhaverier bör ägaren skydda sig genom brand- respektive sjöförsäkring, något som han i regel också gör. Det torde därför icke, i varje fall av hänsyn till den skadelidande, finnas någon anledning för det allmänna att överhuvud taget ikläda sig ersättningsplikt vid sådana skador. Å andra sidan kan man starkt ifrågasätta lämpligheten av att från det allmännas betalningsskyldighet utesluta vissa slag av egendomsskador, såsom de nyss nämnda, men ersätta andra. Man bör därför måhända inskränka sig till att införa den avsedda ersättningsformen endast beträffande personskador.

I den ansvarighetsförsäkring, som meddelas av enskilda försäkringsanstalter, inbegripes icke ersättningsskyldighet vid avsiktligt vållande. Ett betalningsåtagande från det allmännas sida synes icke lämpligen böra begränsas på motsvarande sätt. Det torde fastmer ligga närmast till hands att låta det allmännas åtagande, i likhet med vad som stadgats för trafikförsäkringen, gälla såväl till förmån för den skadelidande som för den skadevållande. Inskränkning av prestationsskyldigheten gentemot den skadelidande skulle därvid icke få betingas av annat än den skadelidandes eget handlingssätt, såsom att han medverkat till skadan eller underlåtit att efter förmåga sörja för avvärjande eller minskning av densamma. Vad skadevållaren angår synes det allmännas åtagande i regel icke böra befria honom från ersättningsskyldighet i de fall, då han orsakat skadan av uppsåt eller grov vårdslöshet. I nämnda fall skulle det allmänna sålunda äga att av vållaren söka åter vad som utgivits i ersättning till den skadelidande. Vid utformningen av regler för det allmännas regressrätt bör dock hänsyn tagas till att omständigheterna stundom kunna vara sådana, att ett utkrävande av skadeståndet från skadevållaren, i varje fall i full utsträckning, skulle medföra orimliga sociala konsekvenser eller te sig uppenbart obilligt.

Det allmännas åtagande synes böra begränsas till sådana fall, då en laglig rätt till skadestånd föreligger. Utredningen avser dock icke härmed, att ett domstolsavgörande i varje särskilt fall skulle erfordras som villkor för ersättning. Kan skadeståndsfordringen med tillfredsställande säkerhet fastställas utan domstolsprövning bör detta vara tillfyllest. En skadelidande bör ha rätt till ersättning även i sådana fall, då den ersättningsskyldige är okänd

och talan inför domstol av denna anledning icke kan föras. Övervägas bör huruvida och i vad mån det allmännas förpliktelse bör inskränkas vid skadefall, för vilka ersättning utgår på grund av försäkring, i varje fall då fråga är om obligatorisk försäkring. Undantag bör övervägas även beträffande skador, för vilka innehavare av järnväg eller ägare av luftfartyg enligt lag eller författning är skyldig gälda skadestånd och eventuellt även i andra speciella fall. Någon inskränkning av det allmännas ersättningsplikt med hänsyn till skadevållarens eller den skadelidandes ekonomiska förhållanden bör icke ifrågakomma.

Beträffande storleken av den bottensumma, som skulle undantagas från det allmännas förpliktelse, har diskussionsvis framförts ett belopp av 1 000 kronor. Vid ett belopp av denna storlek komme ersättningsrätten att bli begränsad till socialt viktiga fall. I administrativt avseende vunne man den fördelen, att antalet fall som skulle komma under prövning bleve relativt ringa. Man skulle icke heller riskera att anordningen leder till någon uppluckring av den allmänna aktsamheten. I sistnämnda avseende bör även beaktas den föreslagna regressrätten gentemot en skadevållare i de fall, då skadan orsakats av uppsåt eller grov vårdslöshet.

Vad till sist angår frågan om de kostnader, som den ovan ifrågasatta anordningen skulle medföra för det allmänna, kan någon närmare beräkning härav självfallet icke göras innan villkoren utformats. För att få en föreställning om storleksordningen har utredningen emellertid sökt uppskatta de årliga kostnaderna för ett ersättningsåtagande från statens sida beträffande skadeståndsfordringar till den del dessa överstiga 1 000 kronor för varje särskilt fall samt i övrigt begränsat enligt de villkor, som gälla för den av försäkringsbolag meddelade ansvarighetsförsäkringen, och därvid kommit till ett belopp av i runt tal fem miljoner kronor, förvaltningsutgifter oräknade. Det är emellertid bl. a. att märka, att försäkringsbolagens ansvarighetsåtagande i regel är begränsat till, i fråga om personskada 60 000 kronor för varje skadefall och högst 20 000 kronor för varje därvid skadad eller dödad person samt beträffande egendomsskada 10 000 kronor. — Av det ovan uppskattade kostnadsbeloppet belöper omkring en fjärdedel på egendomsskador. Vad förvaltningsutgifterna angår böra dessa, då fråga endast blir om skaderegleringskostnader, kunna hållas låga.

Utredningens här ovan framförda förslag — som är avsett att ersätta tanken på en obligatorisk ansvarighetsförsäkring av allmän räckvidd — utesluter icke möjligheten att införa obligatorisk försäkring beträffande speciella ansvarighetsrisker. I detta avseende må i första hand nämnas obligatorisk flygansvarighetsförsäkring, som kommer att behandlas i ett särskilt avsnitt i det följande. Härutöver torde det närmast vara fyra områden, som i det berörda hänseendet synas kunna komma i fråga. Vid olika tillfällen har framförts tanken på obligatorisk ansvarighetsförsäkring för *cyklister*. I samband med antagandet år 1943 av lag om tillsyn över hundar hemställde riksdagen till Kungl. Maj:t om utredning huruvida och på vad sätt obligatorisk ansvarighetsförsäkring för *hundägare* kunde genomföras. År 1947 an-

höll riksdagen, i anledning av en inom andra kammaren väckt motion (II: 24), att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning rörande sättet för anordnandet av en obligatorisk ansvarighetsförsäkring för *jägare*. Slutligen har kommerskollegium i en skrivelse (år 1948) underställt försäkringsinspektionen ett av sprängämnesinspektionen framfört önskemål om obligatorisk ansvarighetsförsäkring beträffande skador, som uppstå i samband med *sprängning*, varvid även ifrågasatts om det icke vore motiverat att på detta område utöka skadeståndsskyldigheten till att avse s. k. strikt ansvar.

En utredning av frågan om obligatorisk ansvarighetsförsäkring för jägare har under år 1949 igångsatts inom jordbruksdepartementet. I övrigt har intet av de enligt ovan framförda önskemålen tillgodosetts.

Angelägenheten av obligatorisk försäkring på anförda områden minskar självfallet i och med att det allmänna åtoge sig att svara för skadeståndsbelopp utöver en viss summa. Vad angår trafikansvarighetsförsäkring för cyklister må härjämte framhållas, att — enligt verkställd undersökning — svårartade skador, som förorsakas av cyklister, äro så fåtaliga att det knappast finnes anledning att särbehandla detta speciella område. Då härtill kommer att ansträngningar göras av försäkringsbolag för att åstadkomma ett utbredande av den frivilliga cykelansvarighetsförsäkringen, varvid även Cykelfrämjandet medverkar, har utredningen ansett att frågan om en obligatorisk försäkring på detta område tills vidare kan anstå. — Även ifråga om hundägare torde det, under ovan angiven förutsättning beträffande åtagande från det allmännas sida, saknas tillräcklig anledning att införa försäkringsplikt. Detsamma torde gälla beträffande skador, som uppstå i samband med sprängning. Frågan om utökning av skadeståndsskyldigheten på det sistnämnda området till att avse s. k. strikt ansvar torde lämpligen böra uppmärksammas vid den utredning rörande en allmän revision av skadeståndsrätten, som för närvarande förberedes inom justitiedepartementet. Då spörsmålet om obligatorisk ansvarighetsförsäkring för jägare är föremål för särskild utredning, finner försäkringsutredningen icke anledning att närmare behandla detta ämne.

Jämväl frågan om *obligatorisk brandförsäkring* har övervägts av utredningen. En sådan försäkring måste bygga på en tillförlitlig värdering av egendomen. Beträffande förutsättningarna härför har man att skilja mellan fast och lös egendom. Vad den senare angår får det av praktiska skäl anses otänkbart att försäkringsgivaren skall vara i stånd att verkställa en förhandsvärdering för varje försäkringstagare. Att bygga en försäkring på något slags standardnorm i värdehänseende — exempelvis med anknytning till försäkringstagarens inkomst och förmögenhet — ter sig icke heller ändamålsenligt. Man bleve därför hänvisad till att fastställa försäkringssumman efter försäkringstagarens egen värdering. Att införa en obligatorisk försäkring, där den enskilde försäkringstagaren i realiteten själv finge bestämma sin försäkringssumma, torde emellertid vara olämpligt. Frågan om obligatorisk brandförsäkring torde därför böra begränsas till fast egendom.

Till förmån för en obligatorisk brandförsäkring av fastigheter tala de

stora värden, det härvidlag är fråga om. Det måste anses i hög grad önskvärt att envar skyddar sig mot de ekonomiskt förödande verkningarna av en brand. Även kreditgivarsynpunkter kunna anföras som skäl för en allmän försäkringsplikt. Då fråga är om lån mot säkerhet av fastighetsinteckningar fordra långivarna visserligen för närvarande genomgående såsom lånevillkor, att brandförsäkring finnes å byggnader. För att underlätta den för långivarna viktiga övervakningen av att brandförsäkringsskyddet upprätthålles, lämnar även vederbörande försäkringsbolag till de inteckningshavare, som anmält namn och adress till bolaget, underrättelse om uppsägning eller ändring av gällande brandförsäkringsavtal ävensom rörande underlåtenhet att erlägga förfallen premie (jfr 87 § försäkringsavtalslagen). En allmän försäkringsplikt skulle emellertid för långivarna medföra den fördelen att de icke längre behövde ägna uppmärksamhet åt brandförsäkringsfrågan. — Vid sidan av de anförda skälen för obligatorisk brandförsäkring å fastigheter har man att ställa det förhållandet, att fastighetsbeståndet i vårt land med undantag av en jämförelsevis ringa del redan omfattas av brandförsäkring, även om sådan försäkring i många fall tecknats till för lågt belopp. En närmare undersökning visar även, att en obligatorisk försäkring skulle vara förenad med betydande praktiska svårigheter. Man har sålunda i första hand att taga ställning till, om försäkringsplikten skall innefatta industrianläggningar och liknande eller endast s. k. civilrisker. I fråga om industrianläggningar torde försäkringen av byggnader och inventarier, såsom maskiner, ofta hänga så intimt samman att det torde vara föga lämpligt att göra åtskillnad i fråga om försäkringsplikt. Begränsar man försäkringsplikten till civilrisker möter den svårigheten, att det finnes åtskilliga bostadsfastigheter, i vilka inrymts en verkstad eller dylikt, s. k. »smittade civilrisker». Gränsen mellan civilrisker och industririsker är sålunda flytande. Redan fastställandet av de risker, som böra innefattas i en obligatorisk försäkring, blir därför vanskligt.

I vad avser försäkringens förvaltning må framhållas, att brandförsäkringen — då det gäller civilrisker — för närvarande ofta ingår som ett led i en grupp försäkringar, avsedda att täcka förluster av olika slag, som äro hänförliga till en fastighet. En vanlig kombination är brand-, ansvarighets- och vattenledningsskadeförsäkring. Ytterligare förekommande försäkringar å fastigheter äro maskinförsäkring, stormskadeförsäkring, försäkring mot hyresförluster genom brand- och vattenledningsskada, glasförsäkring. Man har under senare tid i allt större utsträckning förvaltningsmässigt kombinerat de olika försäkringar, som avse ett och samma objekt, varigenom omkostnadsbesparingar och som följd härav reducerade premier kunnat åvägabringas. En obligatorisk brandförsäkring skulle sannolikt stänga möjligheterna för ett sådant förvaltningsmässigt sammanförande av brandförsäkringen med övriga försäkringar. Till sist må framhållas att fastställandet av fastigheternas brandförsäkringsvärden komme att möta svårigheter; en fastighets taxeringsvärde överensstämmer ofta icke med det verkliga värdet och torde därför icke, åtminstone icke ensamt, kunna läggas till grund för försäkringen.

Vid vägandet mot varandra av de ovan anförda synpunkterna har utredningen funnit sig icke kunna förorda införandet av obligatorisk brandförsäkring.

Frågan om *obligatorisk olycksfallsförsäkring för skolbarn* har vid olika tillfällen framförts. I motion till 1945 års riksdag (II: 418) hemställdes sålunda, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av frågan om genomförande av en obligatorisk olycksfallsförsäkring av skolbarn genom riksförsäkringsanstalten. Motionen överlämnades, på riksdagens hemställan, av Kungl. Maj:t till socialvårdskommittén att tagas under övervägande vid fullgörandet av dess uppdrag. Vid 1948 års riksdag har vidare väckts en motion (II: 37) med begäran att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning av möjligheten av och formerna för en statlig och av staten bekostad obligatorisk olycksfallsförsäkring för folkskolans barn samt framläggande av de förslag som utredningen kunde ge anledning till. Andra kammarens första tillfälliga utskott har sedermera i utlåtande nr 6, under åberopande av att det i motionen berörda spörsmålet vore föremål för prövning dels av 1945 års försäkringsutredning och dels av socialvårdskommittén, hemställt att motionen icke måtte föranleda någon åtgärd, vilket även blivit riksdagens beslut.

Vid riksdagsbehandlingen av ovanstående motioner har erinrats om de försäkrings- och andra välfärdsanordningar, som under senare tid träffats på det sociala området, särskilt den numera beslutade allmänna sjukförsäkringen. Försäkringsutredningen vill för sin del erinra om att den ersättning, som skall utgivas av de allmänna sjukkassorna, i likhet med den redan nu utgående ersättningen från erkända sjukkassor innefattar sjukvårdsersättning även vid sjukdom, som drabbar medlems barn. Olycksfall jämställes i sjukhjälpshänseende med sjukdom, förutsatt att fråga ej är om olycksfall i arbete, som i stället ersättes enligt därom gällande lag. I princip lär det icke finnas något bärande skäl för att samhället skall draga försorg om mer omfattande ersättning vid olycksfall än vid sjukdom. Det kan visserligen göras gällande att vissa slag av sjukvård och andra åtgärder — såsom massage, diatermi, mekaniska hjälpmedel, omställning till annat yrke — mera allmänt erfordras vid olycksfall men endast mindre ofta vid sjukdom. I den mån ersättning av här anförda slag anses böra utgå, ligger det emellertid närmast till hands att utbygga de allmänna sjukkassornas prestationsskyldighet i sådan riktning och låta utvidgningen gälla såväl sjukdom som olycksfall.

Utredningen kan icke heller finna något skäl för att i det berörda avseendet skapa någon särställning för folkskolebarn. Ur samhällelig synpunkt kan väl olycksfallsförsäkring för barn över huvud taget icke tillmätas speciell vikt i jämförelse med exempelvis sådan försäkring för familjeförsörjare. Till sist må framhållas att en av staten helt bekostad välfärdsanordning av ifrågavarande art icke kan betraktas som försäkring och därför icke torde rymmas inom försäkringsutredningens uppdrag.

I motioner till 1949 års riksdag (I: 62, II: 77) har hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en utredning genom riksförsäkringsanstalten om en *obligatorisk olycksfallsförsäkring för fiskare* samt att för riksdagen måtte framläggas de förslag, som utredningen kunde föranleda. I anledning av dessa motioner har andra lagutskottet uttalat, att utskottet väl funne frågan om utsträckning av den obligatoriska olycksfallsförsäkringen till självständiga yrkesutövare förtjäna särskild uppmärksamhet. Under hänvisning till det inom socialvårdskommittén och 1945 års försäkringsutredning pågående utredningsarbetet har utskottet emellertid hemställt, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd, vilket även blivit riksdagens beslut.

Spörsmålet om en utvidgning av den sociala olycksfallsförsäkringslagstiftningen på sådant sätt att självständiga yrkesutövare bli delaktiga av försäkringsskyddet är för närvarande föremål för utredning av socialvårdskommittén. Då frågan om obligatorisk olycksfallsförsäkring för fiskare uppenbarligen faller inom ramen för nämnda undersökning, har försäkringsutredningen icke funnit anledning att ingå på detta ämne.

2. **Vissa organisatoriska frågor.** Beträffande *trafikförsäkringen* hänvisas till den utredning, som finnes intagen i andra delen av utredningens betänkande. Den *obligatoriska olycksfallsförsäkringen* och den därmed sammanförda försäkringen för vissa yrkessjukdomar behandlas i ett särskilt avsnitt i det följande.

För den *frivilliga skadeförsäkringens* vidkommande har utredningen, såsom tidigare anförts, stannat vid ett bibehållande i stort sett av den nuvarande organisationsformen. Inom ramen av denna skall dock en begränsning av antalet företag eftersträvas, varvid i första hand bör anförtros åt försäkringsväsendets egna företrädare att genom frivilliga överenskommelser söka genomföra fusioner i erforderlig utsträckning. Denna koncentration av försäkringsväsendet bör emellertid för skadeförsäkringens vidkommande syfta icke endast till att begränsa antalet företag utan även att minska den nuvarande splittringen beträffande varje särskild försäkringsgren. I anslutning härtill bör bland annat övervägas om och i vilken mån skilda försäkringsgrenar böra drivas jämsides i ett och samma företag.

Vad nedan anföres avser den direkta försäkringsverksamheten. I fråga om den indirekta verksamheten, d. v. s. i återförsäkring övertagna risker, hänvisas till den följande behandlingen av återförsäkringsfrågan.

Bland de nuvarande skadeförsäkringsbolagen finnas åtskilliga, som driva endast en eller ett par försäkringsgrenar. Sålunda finnas flera rena brandförsäkringsbolag liksom även sjöförsäkringsbolag. Läns- och häradsbolagen samt sockenbolagen ha vart och ett sin verksamhet begränsad till en gren. Vid sidan av de på angivet sätt specialiserade bolagen finnas bolag, som upptagit en mångfald olika grenar. Denna mångsidighet, som ofta är resultat av en successiv utveckling, har bland annat motiverats med försäkringstagarnas intresse av att så vitt möjligt kunna få hela sitt försäk-

ringsbehov på skadeförsäkringens område tillgodosett inom ett och samma bolag. För bolagens agenter är det också till fördel att samtidigt kunna ackvirera inom flera grenar.

Mellan många försäkringsgrenar råder ett samband, betingat av att de antingen hänföra sig till samma försäkringsobjekt eller äro jämförliga beträffande försäkringens uppgift eller skadefallens karaktär. Försäkringsskyddet för en byggnad kan sålunda innefatta brand-, ansvarighets-, vattenledningsskade-, glas-, storm- och hagelskadeförsäkring samt maskinförsäkring. Lös egendom kan omfattas av brand-, inbrotts- och transportförsäkring ävensom — beträffande särskilda slag av egendom — cykel-, automobil-, smyckeförsäkring samt försäkring av kameror, kikare, skidor, ur. De här uppräknade grenarna, utgörande det stora flertalet skadeförsäkringsgrenar, kunna på grund av det påvisade sambandet anses bilda en sammanhängande grupp, vilket motiverar att de böra få drivas jämsides inom ett och samma företag. Till denna grupp må hänföras även garantiförsäkring och regnförsäkring, vilka med hänsyn till verksamhetens ringa omfattning icke lämpligen kunna ensamma bilda underlag för ett bolags verksamhet. I detta sammanhang må även erinras om den förvaltningsmässiga kombination av olika försäkringar hänförliga till samma objekt, varom tidigare nämnts. Genom denna anordning har man funnit en väg att förenkla förvaltningen och, i form av lägre premier, tillgodogöra försäkringstagarna de härigenom uppkommande besparingarna. Detta förfaringssätt är enligt utredningens mening av stort värde och bör på allt sätt befrämjas.

Då det gäller att i samband med en koncentration av försäkringsväsendet söka minska den nuvarande splittringen beträffande varje särskild försäkringsgren böra ovanstående grenar bedömas som en sammanhängande grupp. I den mån en reduktion av antalet företag kommer till stånd bör något principiellt hinder icke resas mot att kvarstående företag med verksamhet inom den ifrågavarande gruppen få utvidga sin rörelse till tidigare icke drivna grenar inom gruppen, där dessa på ett naturligt sätt komplettera de äldre försäkringsgrenarna.

I fråga om *sjuk- och olycksfallsförsäkringen* har i den nuvarande lagstiftningen en gränsdragning gjorts mellan försäkring som meddelas för livstid eller längre tid än tio år (lång försäkring) å ena sidan och försäkring för högst tio år (kort försäkring) å den andra. Den långa försäkringen har i lagen av tekniska skäl likställts med livförsäkring. Sådan försäkring meddelas för närvarande av tre bolag, vilkas verksamhet uteslutande eller huvudsakligen avser sjuk- och invaliditetsförsäkring, nämligen Eir, Valkyrian och Salus, bland vilka dock Salus driver verksamhet uteslutande bland svenska läkare och vid svenska högskolor till läkare studerande personer. Sjuk- och invaliditetsförsäkring ingår vidare i den av Svenska personalpensionskassan meddelade tjänstepensioneringen ävensom, i mindre omfattning, i ett par livförsäkringsbolags verksamhet. Även den premiebefrielseförsäkring, som förekommer inom livförsäkringen — särskilt inom folkförsäkringen, där den ingår undantagslöst — kan sägas utgöra en sjuk- och in-

validitetsförsäkring. Den korta sjuk- och olycksfallsförsäkringen, vilken till skillnad från den långa är uppsägbar, är sedan gammalt knuten till den övriga skadeförsäkringen. Denna försäkringform tillhandahålles av ett trettiotal skadeförsäkringsbolag jämsides med andra skadeförsäkringsgrenar. Flertalet av dessa bolag meddela jämväl barnolycksfallsförsäkring för längre tid än tio år. Bortsett från sistnämnda speciella försäkringsform meddelar intet svenskt bolag både lång och kort försäkring.

Redan av den tidigare försäkringsutredningen ha vissa synpunkter framförts beträffande sjuk- och olycksfallsförsäkringen (SOU 1946:34, s. 22 ff.), vartill här må hänvisas. Nämnda utredning underströk bland annat den långa försäkringens större värde. Om därför ett skadeförsäkringsbolag, som bland andra grenar dreve även den korta sjuk- och olycksfallsförsäkringen, önskade upptaga sådan försäkring för livstid eller längre tid än tio år, ansåges några principiella hinder icke böra resas häremot, givetvis under förutsättning att behov härav förelåge och förutsättningar vore för handen, att den ifrågasatta utvidgningen av verksamheten vore ägnad att under rådande förhållanden främja en sund utveckling av försäkringsväsendet. På samma gång betonades emellertid vikten av att splittringen inom den korta försäkringen icke utsträcktes även till den långa försäkringen. Koncession för den långa försäkringen borde därför icke beviljas andra skadeförsäkringsbolag än sådana vilka särskilt inriktat sig på den korta sjuk- och olycksfallsförsäkringen och därigenom åstadkommit en mera betydande verksamhet inom denna försäkringsgren.

Den förra försäkringsutredningen framhöll även ifråga om den långa sjuk- och olycksfallsförsäkringen att denna med hänsyn till riskbedömningen och skaderegleringsarbetet krävde en i stort sett likartad expertis som den korta försäkringen. Likheten med livförsäkringen låge på det försäkringstekniska området medan skaderegleringsarbetet vore helt artskilt. På grund av beröringspunkterna i tekniskt hänseende ansåges hinder icke böra resas mot att ett livförsäkringsbolag upptoge sjuk- och olycksfallsförsäkring för längre tid än tio år på sitt program. Men i och med detta ansåges några principiella invändningar icke heller kunna anföras mot att ett livförsäkringsbolag även meddelade den korta försäkringen. Då emellertid denna gren redan dreves av ett trettiotal skadeförsäkringsbolag borde det icke komma i fråga att bevilja ytterligare koncessioner.

I samband med anpassningen av försäkringsbolagens bolagsordningar efter 1948 års försäkringslag har frågan om nya koncessioner för lång sjuk- och olycksfallsförsäkring aktualiserats. Efter vad försäkringsutredningen inhämtat ha ett flertal bolag uttryckt intresse för att upptaga denna gren. I anslutning härtill har försäkringsinspektionen, efter överläggningar med målsmän för den praktiska verksamheten, intagit en ståndpunkt, som närmare framgår av nedan återgivna delar av innehållet i två likalydande skrivelser, som av inspektionen avlåtits till Svenska Försäkringsbolags Riksförbund och Försäkringsanstalterna Folket och Samarbete. Med hänsyn till den långa sjuk- och olycksfallsförsäkringens art ansåge sig inspektionen böra

avstyrka att koncession för dylik försäkring beviljades skadeförsäkringsbolag. Då det emellertid ur försäkringstagarnas synpunkt kunde anses lämpligt att skadeförsäkringsbolag som meddela kort sjuk- och olycksfallsförsäkring hade möjlighet att tillhandahålla även den långa försäkringen, syntes om möjligt förutsättningar härför böra skapas. Detta kunde på enkelt sätt ske genom anknytning från dessa bolags sida till Eir och/eller Valkyrian. Beträffande livförsäkringsbolagen synes det hittills tillämpade förfaringssättet, varigenom dessa bolags anskaffning av lång sjukförsäkring tillfördes Eir, i största möjliga utsträckning böra tillämpas även i fortsättningen. Inspektionen vore dock beredd att i begränsad omfattning tillstyrka koncession för livförsäkringsbolag beträffande lång sjukförsäkring.

Vad barnolycksfallsförsäkringen angår vore inspektionen beredd medgiva att denna försäkring, som enligt gällande bolagsordningar bedreves av flera skadeförsäkringsbolag, finge, även om densamma vore behäftad med avsevärda brister, tillsvidare bedrivas av dessa bolag. Skulle fråga uppstå om utvidgning av försäkringen i fråga att avse exempelvis allmän invaliditetsförsäkring för barn, komme inspektionen att pröva dylika spörsmål efter samma principer som ovan utvecklats i fråga om lång sjukförsäkring.

Otvivelaktigt står man för närvarande inför en nydaning på sjuk- och olycksfallsförsäkringens område. Av allt att döma kommer den långa försäkringen, som hittills fört en jämförelsevis undanskymd tillvaro, att inom en snar framtid föras ut i marknaden på bredare bas. På det sociala området, till vilket sjuk- och olycksfallsförsäkringen har nära anknytning, ha under senare tid nya och betydelsefulla steg tagits. I detta hänseende må särskilt pekas på folkpensioneringen — framför allt den däri ingående invalidpensioneringen — och den år 1947 antagna lagen om allmän sjukförsäkring.

Det är av vikt att utvecklingen på det föreliggande området länkas in efter linjer, som äro ägnade att på ett ändamålsenligt sätt tillgodose allmänhetens behov. Vad först angår förhållandet till socialförsäkringen och andra av samhället vidtagna välfärdsanordningar vill försäkringsutredningen understryka, att försäkringsbolagen böra utforma sina prestationer så att de utgöra ett, efter de individuella förhållandena avpassat, komplement till den ersättning, som tillkommer försäkringstagarna på grund av socialförsäkringen eller eljest av allmänna medel. Vad särskilt angår anpassningen till sjukförsäkringen bör därvid hänsyn tagas även till den inom de allmänna sjukkassorna anordnade möjligheten till frivillig påbyggnad å den i lagen föreskrivna sjukpenningen. Utredningen vill vidare framhålla, att bolagen i sin verksamhet icke böra ensidigt lägga vikten på vissa behovsmoment hos allmänheten, såsom exempelvis olycksfall. Det är visserligen obestridligt att en sålunda specialiserad försäkring i och för sig har ett stort värde för beredande av ekonomisk trygghet åt individen. Om den ackvireras på bekostnad av andra behovsmoment erhåller försäkringstagaren dock uppenbarligen ofta ett skevt försäkringsskydd. Ur social synpunkt är det bättre

att försäkringen utsträckes över alla behovsmoment, som i detta sammanhang lämpligen kunna komma i fråga, och att i stället — därest premien eljest skulle bli för betungande — dagersättningen begränsas.

I likhet med 1942 års försäkringsutredning vill utredningen understryka den långa försäkringens större värde i jämförelse med den korta försäkringen. En planering för framtiden bör därför ske med sikte på att den långa försäkringens utvecklingsmöjligheter befrämjas. Erforderlig hänsyn måste emellertid tagas till den tekniska apparat och övriga speciella anordningar, som äro betingade av den långa försäkringens särart.

Då fråga blir om ett praktiskt genomförande av det program, som ovan i stora drag upplinjerats, göra sig olika synpunkter gällande. Allmänt kan sägas, att verksamheten inom ifrågavarande försäkringsområde — utredningen avser härvid såväl den långa som korta försäkringen — bör bedrivas under känsla av socialt ansvar. Denna ansvarskänsla bör vara tillfinnandes hos såväl ledning som ackvisitörer. Angeläget är att bolag, som själva meddela allenast kort försäkring, ha möjlighet och vilja att tillhandahålla även den långa försäkringen. Detta bör kunna ske genom anknytning till Eir eller Valkyrian. Utredningen förutsätter, att dessa bolag komma att bibehållas och stå till förfogande för sådan samverkan.

En viss utökning av antalet koncessioner för lång försäkring synes kunna bli till gagn för den framtida utvecklingen. Denna försäkringsform bör dock icke, såsom nu är fallet beträffande den korta försäkringen, få splittras på en mångfald företag. Nya koncessioner böra därför beviljas med återhållsamhet. Den ståndpunkt, som försäkringsinspektionen intagit till spörsmålet, medför såväl garantier för att de tekniska synpunkterna bli tillgodosedda som att nya koncessioner kunna ifrågakomma endast till ringa antal. På detta sätt skulle ett i organisatoriskt avseende tillfredsställande utgångsläge skapas för den framtida utvecklingen på området. Utredningen vill därför uttala sin anslutning till de principer, som kommit till uttryck i inspektionens ställningstagande. På samma gång vill utredningen emellertid understryka önskvärdheten av att den långa försäkringen föres ut i marknaden jämsides med den korta och i ackvisitionen ges företräde framför denna senare. Koncession för lång försäkring synes därför i första hand böra ges sådana livbolag, som genom koncernförhållande eller därmed jämförlig överenskommelse om samverkan äro knutna till skadeförsäkringsbolag, vilka driva kort sjuk- och olycksfallsförsäkring. Det koncessionssökande bolaget bör jämväl angiva de riktlinjer, som bolaget har för avsikt att följa i sin ackvisition, och koncessionsprövningen ske med hänsyn till ändamålsenligheten av dessa riktlinjer i vad särskilt gäller möjligheterna att hos allmänheten utbreda den långa försäkringen. Oberoende av vad här anförts, bör ett livbolag dock kunna erhålla koncession på sjuk- och olycksfallsförsäkring i kombination med livförsäkring, där en sådan utökning av prestationerna kan befinnas befogad. Då de av utredningen framförda synpunkterna väl böra kunna tillgodoses inom ramen för den nya lagens koncessionsbestämmelser (4 och 166 §§), finner utredningen icke anledning att i före-

liggande hänseende föreslå någon lagändring utan nöjer sig med ovanstående uttalande i ämnet.

Därest den framtida utvecklingen skulle komma att visa, att behov finnes av ytterligare företag på den långa sjuk- och olycksfallsförsäkringens område, ge försäkringslagens koncessionsbestämmelser möjlighet till en sådan utökning.

Den korta försäkringen är enligt utredningens uppfattning splittrad på alltför många företag. Sannolikt är också att det förestående införandet av allmän sjukförsäkring kommer att medföra en krympning av marknaden för denna försäkringstyp. En minskning av antalet försäkringsgivare på området synes därför i hög grad önsklig.

Den av skadeförsäkringsbolagen för närvarande bedrivna s. k. barnolycksfallsförsäkringen företer stora brister. Utredningen vill i detta avseende särskilt peka på det ofullständiga försäkringsskyddet samt det förhållandet, att den i premierna inräknade omkostnadsbelastningen, som en följd av den ringa försäkringsrisken, måst bliva oproportionerligt stor. För utredningen framstår det därför som önskvärt att denna försäkringsform på ändamålsenligt sätt utbygges och — som en förutsättning härför — meddelas endast av företag, som bedriva lång sjuk- och olycksfallsförsäkring. Utredningen har dock icke ansett sig böra föreslå några tvångsåtgärder i nämnda hänseende.

Inom skadeförsäkringen intager *sjöförsäkringen* en särställning, betingad av bland annat dess internationella karaktär och de på detta område specifika betingelserna för skaderegleringen. De ofta stora skadeutbetalningar, som kunna förorsakas av ett enda försäkringsfall, ha medfört ett framträdande reassuransbehov för vars tillgodoseende de svenska bolagen i stor utsträckning varit hänvisade till utländska försäkringsgivare. I fråga om svenska fartyg, som trafikera utländska hamnar, arbeta de svenska sjöförsäkringsbolagen under stark konkurrens med utländska företag, framför allt engelska. England har på sjöförsäkringens område varit föregångsland och de engelska sjöförsäkringsgivarna äro sedan gammalt inarbetade i de flesta länder. Den utländska konkurrensen nödvändiggör en ständig anpassning av de svenska bolagens premiesättning efter utlandet.

Sjöförsäkringen uppdelas på kasko- och transportförsäkring, den förra avseende skador å fartygen och den senare befordrat gods. Sjötransportförsäkring för en vara plägar vanligen tecknas av den skeppsmäklare, som ombesörjer transporten, och premien betraktas som en del av transportkostnaderna. I fråga om transport till eller från utländsk hamn kan den premie, som betingas för försäkringen, bli avgörande för om transportens ombesörjande överlämnas till mäklare i avgångsorten eller i destinationsorten. Konkurrensen mellan svenska och utländska mäklare leder till en press på försäkringsbolagen i respektive länder; ett svenskt bolag blir ofta, för att få inträda som försäkringsgivare, nödsakat att jämka premien från fall till fall med hänsyn till de villkor, som en mäklare kan betinga sig hos ett utländskt försäkringsbolag.

Beträffande skaderegleringen må framhållas att skadefallen kunna inträffa överallt i världen. Avtal om bärgning, reparationer m. m. måste träffas med företag å skilda, ofta avlägset belägna orter. Bolagens haveriexperter måste ha ingående erfarenhet och kompetens för att kunna bedöma skäligheten av framställda ersättningsanspråk och träffa uppgörelser. Skaderegleringen är vidare, särskilt då det gäller stora skador, mycket tidsödande. De skadeutbetalningar, som hänföra sig till de under ett visst år inträffade skadefallen, kunna därför ofta icke överblickas förrän lång tid senare. Detta förhållande har gett upphov till ett säreget redovisningssystem beträffande ifrågavarande försäkringsgren. Systemet går i korthet ut på, att man i bokslutet till försäkringsfond avsätter hela det överskott, som hänför sig till rörelsen under det sistförflutna räkenskapsåret, och som vinst redovisar allenast överskott, som uppkommit vid avvecklingen av försäkringsfonden för tidigare års försäkringar.

Sjöförsäkring meddelas, såsom tidigare omtalats, av såväl aktiebolag som ömsesidiga bolag. De svenska utlandsgående fartygen äro till övervägande del kaskoförsäkrade i ett ömsesidigt bolag, Sveriges ångfartygs assuransförening, som emellertid återförsäkrat den största delen av sin ansvarighet hos svenska aktiebolag. Sjötransportförsäkringen omhänderhas helt av aktiebolag. Över huvud taget intaga aktiebolagen en dominerande ställning på sjöförsäkringens område.

De ömsesidiga bolag, som meddela sjöförsäkring, ha alla begränsat sin rörelse till denna enda gren; härvid bortses från två ömsesidiga bolag, som jämte andra skadeförsäkringsgrenar meddela sjöförsäkring för »lustfartyg». På grund av sjöförsäkringens egenartade och starkt riskfyllda karaktär torde det ej heller vara lämpligt att ansvaret för förbindelser på grund av denna rörelse fördelas på försäkringstagare i andra grenar. Den anförda specialiseringen bör därför även i fortsättningen upprätthållas för de ömsesidiga bolagens vidkommande, dock bör med sjötransportförsäkring kunna förenas även annan transportförsäkring.

Aktiebolagen meddela i regel sjöförsäkring jämsides med andra skadeförsäkringsgrenar. Utvecklingen har här följt olika linjer. Flertalet av de nuvarande bolagen ha på sin tid bildats uteslutande för sjöförsäkring men efterhand upptagit även andra grenar. Å andra sidan finnas några bolag med från början helt annan inriktning, som vid en senare tidpunkt utvidgat verksamheten till att jämte äldre grenar omfatta även sjöförsäkring. Med hänsyn till sjöförsäkringens karaktär kan man även för aktiebolagens vidkommande ifrågasätta lämpligheten av att denna gren drives jämsides med andra grenar. Som skäl för en uppdelning kan även anföras det för sjöförsäkringen specifika redovisningsförfarande, varom ovan nämnts. Några sjöförsäkringsaktiebolag ha tillämpat samma redovisningssystem även för sina övriga grenar medan andra ha tillämpat vanlig årsredovisning och sålunda i sin bokföring använt bägge systemen parallellt. Å andra sidan har från ifrågavarande bolag den synpunkten framförts, att reassuransen av sjöförsäkringen ofta kan ske på förmånligare villkor, om man samtidigt

kan erbjuda reassuradören en återförsäkring inom någon eller flera mindre riskfyllda grenar. Då vidare uppkommande förluster inom sjöförsäkringen i första hand gå ut över aktieägarna anser utredningen att några principiella hinder icke böra resas mot ett sammanförande av sjöförsäkringen med andra grenar.

Till sjöförsäkringen har hittills plägat räknas den inom vissa lokala försäkringsbolag förekommande *fiskredskapsförsäkringen*. Frågan angående fiskredskapsförsäkringen har varit föremål för särskild utredning inom jordbruksdepartementet. I sitt år 1947 avlämnade betänkande (SOU 1947: 62) förordade utredningen en försäkring, byggd på lokala ömsesidiga försäkringsföreningar, till vilkas bildande initiativ skulle tagas av redan nu befintliga organisationer bland fiskarena. Utredningen räknade därvid med att en försäkringsförening skulle upprättas för västkusten och en annan för sydkusten. På ostkusten borde enligt utredningens mening till en början bildas ett antal föreningar med respektive verksamhetsområden bgränsade till endast ett eller ett par län. För insjöfiskarena borde tills vidare inga åtgärder vidtagas. Till verksamheten skulle statsbidrag utgå efter vissa normer. I anledning av proposition av Kungl. Maj:t i huvudsaklig överensstämmelse med utredningens förslag (prop. 1948: 70) beviljade 1948 års riksdag för budgetåret 1948/49 anslag till statligt stöd åt fiskredskapsförsäkringsbolagen vid större skador eller anhopningar av skador ävensom till organisationsbidrag vid bildandet av fiskredskapsförsäkringsbolag m. m. Motsvarande anslag har av 1949 års riksdag beviljats för budgetåret 1949/50. Fiskredskapsförsäkringsbolagens verksamhet övervakas av den år 1948 inrättade fiskeristyrelsen med statens fiskeriförsök.

Ytterligare ett par försäkringsgrenar återstå att behandla, nämligen *husdjursförsäkring* och *hagelskadeförsäkring*. Ett ömsesidigt bolag, Skandinaviska kreatursförsäkringsbolaget, driver bägge dessa grenar. Husdjursförsäkring har vidare upptagits av ett aktiebolag jämsides med ett flertal andra skadeförsäkringsgrenar. I övrigt drivas de ifrågavarande grenarna av ett antal ömsesidiga bolag, dels riksbolag och dels läns- och häradsbolag, vilka alla begränsat sin verksamhet till endera grenen. Husdjursförsäkring meddelas slutligen i icke obetydlig utsträckning av sockenbolag.[1]

Skandinaviska kreatursförsäkringsbolaget intager en dominerande ställning på husdjursförsäkringens område men har även i fråga om hagelskadeförsäkringen den största rörelsen. Av de övriga bolagen ha även flera av riksbolagen en lokal inriktning. Det nyss nämnda aktiebolaget, som först så sent som år 1945 börjat meddela husdjursförsäkring, har en mycket liten försäkringsstock inom denna gren och har numera beslutat nedlägga denna verksamhet. Försäkring med statsbidrag mot förluster på grund av smittosamma husdjurssjukdomar (»smittförsäkring») meddelas av tre av de förut nämnda bolagen. Ett av dessa bolag, Bolaget för smittsamma husdjurssjuk-

[1] De här angivna förhållandena äro icke helt undantagslösa i det att ett länsbolag och tre sockenbolag, vilka driva brandförsäkring, i denna försäkring inkluderat även hagelskada.

domar, är dominerande på detta speciella område. Detta sista bolag, som driver uteslutande smittförsäkring, är genom överenskommelse om samarbete knutet till Skandinaviska kreatursförsäkringsbolaget.

Bortsett från det ovan nämnda aktiebolaget utövar intet av de berörda företagen verksamhet på andra försäkringsområden än husdjursförsäkring och hagelskadeförsäkring. Detta förhållande torde kunna anses betingat av att dessa försäkringsområden hänföra sig till ett specifikt lantbruksbehov. Enligt utredningens uppfattning böra ifrågavarande försäkringsgrenar icke heller i fortsättningen sammanföras med andra grenar, som icke ha denna speciella inriktning.

Den framträdande ställning, som på husdjursförsäkringens område intages av Skandinaviska kreatursförsäkringsbolaget och det med detta lierade Bolaget för smittsamma husdjurssjukdomar, har till en del åstadkommits genom att flera mindre bolag under tidens lopp överlåtit sin rörelse på detta företag. Utvecklingen har sålunda här gått i riktning mot en stark koncentration av verksamheten. Detta förhållande torde dock icke böra tagas som anledning till skapandet av något monopol. Fastmer torde konkurrensen särskilt med lokalt verkande husdjursförsäkringsbolag böra tillmätas värde. Utredningen föreslår därför icke någon ändring av den nuvarande organisationen.

Vad angår hagelskadeförsäkringen föreligger inom denna gren en påtaglig risk för katastrofskador i samband med större oväder. Då förödande hagelskador ofta drabba en hel bygd på en gång, kan tillfredsställande riskutjämning icke erhållas inom lokala försäkringsföretag. Endast för ett par år sedan inträffade sålunda att det inom ett visst län verksamma länsbolaget nödgades upphöra med sin verksamhet som en följd av de katastrofala verkningarna av ett lokalt oväder. Utredningen finner det — särskilt efter denna erfarenhet — uppenbart att en verksamhet av ifrågavarande art bör få drivas uteslutande av sådana bolag, vilkas verksamhetsområde omfattar hela riket eller väsentliga delar därav. Läns- och häradsbolag böra i fortsättningen icke få driva denna gren liksom ej heller sockenbolagen.

3. Verksamhetens angivande i bolagsordningen. I den nya lagen om försäkringsrörelse föreskrives (6 § 2 och 170 § 2) att ett försäkringsbolags bolagsordning skall angiva föremålet för bolagets verksamhet med särskilt angivande, huruvida verksamheten skall avse såväl direkt försäkring som återförsäkring. Rörande tillämpningen av denna bestämmelse ha i samband med lagens tillblivelse gjorts vissa uttalanden, som här må återgivas.

Den förra försäkringsutredningen anförde i sina motiv (SOU 1946: 34 s. 302), att det med hänsyn till koncessionsreglernas utformning vore av vikt, att föremålet för ett bolags verksamhet noggrant bestämdes i bolagsordningen. Beviljad koncession omfattade nämligen endast den eller de försäkringsgrenar, vilka angåves i bolagsordningen. Enligt förut tillämpad praxis hade bolagen ägt att utan inskränkning taga upp återförsäkringsaffär i den försäkringsgren vari bolaget bedreve direkt affär. Utredningen ansåge att

icke blott varje försäkringsgren utan även rätten att driva direkt respektive indirekt affär borde göras till föremål för särskild koncessionsprövning.

Föredragande statsrådet anslöt sig i propositionen till utredningens ståndpunkt och underströk särskilt, att koncession borde meddelas för en eller flera klart preciserade försäkringsgrenar. I anslutning till vad som anförts i ett remissyttrande fann statsrådet likväl, att kravet på ett tydligt angivande av verksamheten i bolagsordningen kunde jämkas i den mån praktiska hänsyn talade härför. Hithörande spörsmål borde överlämnas åt rättstillämpningen.

I första lagutskottets utlåtande (1948 nr 34) över propositionen anfördes att — efter vad som starkt betonats inom utskottet — ett snävt angivande i bolagsordningen av föremålet för verksamheten kunde medföra allvarliga olägenheter för rörelsen. Sålunda hade bland annat framhållits, att utomlands förekomme ett flertal försäkringsformer utan motsvarighet i vårt land. Återförsäkringsavtal med utländska företag avsåge ofta icke enstaka branscher utan ett komplex av flera branscher. Att i bolagsordningen söka precisera en mångfald utländska försäkringsgrenar medförde uppenbara praktiska svårigheter och kunde för övrigt med hänsyn till försäkringsväsendets snabba utveckling aldrig göras ens tillnärmelsevis fullständigt.

Enligt utskottets mening skulle syftet med de i lagförslaget upptagna koncessionsreglerna lätt kunna förfelas, om icke för varje bolag föremålet för verksamheten tydligt angåves och avgränsades i bolagsordningen, men det stode å andra sidan klart, att kravet på specifikation kunde medföra praktiska olägenheter — icke minst i fråga om bolagens återförsäkringsrörelse i utlandet — vilka icke kunde lämnas obeaktade. Här förelåge sålunda en avvägningsfråga. De praktiska synpunkterna torde i stor utsträckning tillgodoses om all återförsäkringsrörelse i utlandet betraktades som en försäkringsgren. Detta syntes icke behöva inge betänkligheter. Det kunde snarare anses motiverat att gå ännu ett steg på denna väg och såsom en försäkringsgren rubricera all inhemsk återförsäkring. Klart vore också, att om koncession beviljats för särskilda slag av försäkringar detta borde medföra rätt för bolaget att sammanföra två eller flera av dem till en kombinerad försäkring. Och detta torde kunna medgivas även om den kombinerade försäkringen skulle komma att innesluta någon försäkringsform, för vilken bolaget icke haft särskild koncession, förutsatt att denna försäkringsform utgjorde ett relativt underordnat moment i den kombinerade försäkringen. Däremot förefölle det mera tveksamt, huruvida de praktiska synpunkterna kunde tillerkännas sådan tyngd att de i särskilda fall motiverade ytterligare eftergifter i fråga om specifikationskravet. Utskottet ville icke förneka att skäl härtill kunde föreligga. Enligt utskottets mening torde det icke vara uteslutet att träffa en anordning, som tillgodosåge såväl de praktiska som de grundläggande koncessionsrättsliga synpunkterna. Exempelvis borde det kunna godtagas att bolagsordningen angåve vissa klart bestämda verksamhetsgrenar med tillägg att bolaget därjämte ägde att efter anmälan till koncessionsmyndigheten upptaga även andra grenar som vore likartade med

någon av de i bolagsordningen angivna. I likhet med föredragande statsrådet ansåge utskottet, att hithörande spörsmål borde överlämnas åt rättstillämpningen.

Den omständigheten att all inhemsk återförsäkringsverksamhet betraktades såsom en försäkringsgren syntes, enligt utskottet, icke i och för sig behöva medföra att koncession för sådan verksamhet ovillkorligen skulle omfatta alla försäkringsformer, vilka vore att hänföra till återförsäkring. Så torde visserligen i regel böra ske. I enstaka fall kunde det emellertid tänkas förekomma, att ett bolag endast dreve rörelse i någon specialbransch i direkt försäkring. Om ett dylikt företag önskade upptaga inhemsk återförsäkring, kunde det vara motiverat att begränsa koncessionen härför till vissa återförsäkringsformer eller alternativt att bevilja koncession för inhemsk återförsäkring exklusive vissa angivna former därav. Vad sålunda sagts torde i stort sett kunna tillämpas jämväl i fråga om utländsk återförsäkringsaffär.

Utskottet framhöll till sist, att begreppet försäkringsgren icke hade intresse uteslutande från koncessionssynpunkt. Uttrycket förekomme i flera sammanhang, bland annat i redovisningskapitlet (94 och 95 §§) i lagen. Utskottet ansåge det visserligen i princip önskvärt, att redovisningen specificerades per försäkringsgren, så långt detta av praktiska skäl vore genomförbart, men det stode klart, att specifikationen icke kunde drivas så långt i fråga om redovisningen som då det gällde att i bolagsordningen angiva föremålet för verksamheten. Detta betydde, att begreppet försäkringsgren finge en något växlande innebörd i skilda sammanhang. Några praktiska olägenheter torde icke föranledas härav.

I och med att man för den frivilliga skadeförsäkringens vidkommande i stort sett behåller den nuvarande organisationsformen, kommer det ovan avhandlade spörsmålet att alltjämt ha aktualitet. Vad tills vidare angår den direkta försäkringsverksamheten vill försäkringsutredningen, i överensstämmelse med den uppfattning som kommit till uttryck i första lagutskottets nyss återgivna uttalande, för sin del understryka, att föremålet för ett försäkringsbolags verksamhet bör noggrant angivas i bolagsordningen. Dock böra sådana eftergifter härutinnan kunna medgivas, som föranledas av praktiska hänsyn. Utskottet ansåg, i likhet med föredragande statsrådet, att hithörande spörsmål borde överlämnas åt rättstillämpningen. Så bör kunna ske även om man följer de riktlinjer rörande verksamhetens organisation, som utredningen i det föregående angivit. Det torde emellertid härvid bliva nödvändigt att något närmare angiva riktlinjerna för rättstillämpningen.

Av utskottets ovan refererade uttalande framgår, att det närmast är två hänseenden, i vilka kravet på verksamhetens noggranna angivande i bolagsordningen borde kunna eftergivas. Då fråga är om kombinerade försäkringar borde hinder ej möta för ett bolag att i en sådan kombination innesluta någon försäkringsform, för vilken bolaget icke haft särskild koncession, förutsatt att denna försäkringsform utgjorde ett relativt underordnat moment i försäkringen. Vidare borde det kunna godtagas att bolagsordningen angåve

vissa klart bestämda verksamhetsgrenar med tillägg, att bolaget därjämte ägde att efter anmälan till koncessionsmyndigheten upptaga även andra grenar, som vore likartade med någon av de i bolagsordningen angivna.

I det först angivna hänseendet får utredningen framhålla att alla de försäkringsgrenar, som ett bolag vid tiden för ingivandet av sin koncessionsansökan har för avsikt att medtaga i sina kombinerade försäkringar, böra uttryckligen angivas i bolagsordningen. Därest bolaget sedermera i en sådan kombination innesluter någon ytterligare försäkringsform, för vilken bolaget ej har särskild koncession, bör detta anmälas till försäkringsinspektionen. Finner inspektionen att en sålunda anmäld försäkringsgren med hänsyn till sin betydelse eller förhållandena i övrigt borde hava gjorts till föremål för särskild koncessionsprövning, äger inspektionen med stöd av 288 § 2 mom. nya försäkringslagen förelägga bolaget att vidtaga de åtgärder, som härav prövas påkallade. Det torde på grund härav kunna antagas, att bolagen i tveksamma fall icke i sina kombinerade försäkringar upptaga nya, i bolagsordningen ej angivna försäkringsgrenar utan att först ha samrått med inspektionen.

Vad härefter angår frågan om sådan tilläggsbestämmelse i bolagsordningen, som ger ett bolag möjlighet att efter anmälan upptaga andra grenar än de i bolagsordningen uttryckligen angivna, finner utredningen det uppenbart att ett bolags verksamhet icke på denna väg skall få ges en inriktning, som nämnvärt avviker från den som beskrives genom de i bolagsordningen angivna grenarna. Detta torde heller icke ha avsetts av utskottet. En tilläggsbestämmelse i bolagsordningen av angivet innehåll skulle därför kunna utnyttjas endast då fråga är om sådana grenar, vilka med hänsyn till sin natur icke rimligen kunna komma att utgöra mer än en obetydlig del av ett bolags verksamhet. Som exempel kan nämnas försäkring av kikare, kameror, ur samt skidbrottsförsäkring. För utredningen framstår det som mer ändamålsenligt att sådana smågrenar i stället sammanföras under en gemensam särskild grenbeteckning, »diverseförsäkring». Utredningen förutsätter härvid att de allround-bolag på skadeförsäkringens område, som så önska, skola få koncession för diverseförsäkring. Ett bolag, som erhållit sådan koncession, bör meddela försäkringsinspektionen vilka försäkringsformer, som för bolagets vidkommande ingå i diverseförsäkringen, samt på anfordran meddela närmare upplysningar rörande omfattningen av varje sådan försäkringsform. Skulle inspektionen sedermera finna att någon försäkringsform, som ingår i diverseförsäkringen, nått en sådan omfattning att den lämpligen bör upptagas som särskild gren, bör den utbrytas ur diverseförsäkringen, varvid de bolag som driva försäkringsformen i fråga böra — efter vidtagandet av härför erforderlig ändring av bolagsordningen — erhålla särskild koncession för densamma.

4. **Återförsäkring.** Enligt första lagutskottets ovan återgivna uttalande i anledning av 1948 års proposition i försäkringsfrågan borde man, med hänsyn till de komplikationer som en specifikation skulle medföra, kunna

betrakta all utländsk återförsäkring som en enda försäkringsgren. Utskottet ansåg det till och med motiverat att anlägga samma betraktelsesätt på den inhemska återförsäkringen. Försäkringsutredningen delar de synpunkter på frågan, som anförts av utskottet, och anser att man även vid ett genomförande av utredningens förslag beträffande verksamhetens organisation bör kunna utan olägenhet följa detta tillvägagångssätt. Rörande återförsäkringsfrågan får utredningen i övrigt anföra följande.

Ett försäkringsbolag använder sig av återförsäkring i syfte att reducera de ekonomiska konsekvenserna av en ogynnsam utveckling av skadeförloppet. En ändamålsenligt anordnad återförsäkring ger det särskilda bolaget erforderligt skydd mot mycket dåliga verksamhetsår och mycket stora skadeutbetalningar och återförsäkringen har av bägge dessa skäl kommit att betraktas som ett oundgängligt redskap i försäkringsrörelsens tjänst. Det ligger i sakens natur att återförsäkringen för det avgivande bolaget medför en ekonomisk belastning under goda verksamhetsår och en vinst under dåliga år. Ur återförsäkrarens synpunkt är återförsäkringen att betrakta som en affär, där man eftersträvar en viss affärsvinst. Återförsäkringskontrakten uppgöras också på sådant sätt att de i det långa loppet normalt böra ge återförsäkraren en viss vinst. För det avgivande bolaget, cedenten, har man alltså att räkna med en motsvarande förlust. I syfte att motväga denna pläga de direkttecknande bolagen själva meddela återförsäkring, varvid återförsäkringsaffärerna i stor utsträckning ordnas som utbytesaffärer. Genom att de flesta mera betydande bolag på detta sätt stå både som avgivare och mottagare av återförsäkringar har utbildats ett nät av återförsäkringsaffärer, som omspänner icke endast de svenska bolagen utan även ett mycket stort antal utländska företag. Den fördelning, delvis på internationell bas, av de tillfälliga kastningarna i rörelseförloppet inom varje särskilt bolag, som härigenom åstadkommes, är i hög grad ägnad att avtrubba de risker, som naturligen äro förknippade med drivandet av en rörelse av ifrågavarande art, och att sålunda ge rörelsen önskvärd ekonomisk stadga. Ofrånkomligt är dock att det med återförsäkringen förknippade förvaltningsarbetet medför en viss kostnadsbelastning.

För ett ömsesidigt försäkringsbolag, som grundar sig på delägarnas personliga ansvarighet, ter det sig i viss mån oegentligt att låta ansvarigheten omfatta även risker, som falla utanför delägarnas krets. I den mån ett sådant bolag är i behov av att återförsäkra någon del av sin egen rörelse blir det emellertid ett intresse för bolaget att kunna mottaga återförsäkringar i utbyte. Vid vägandet mot varandra av dessa synpunkter har utredningen ansett att de ömsesidiga bolagen icke böra förmenas att meddela återförsäkring i en utsträckning, som svarar mot omfattningen av den avlämnade återförsäkringen. De i återförsäkring övertagna riskerna böra även vara så avgränsade att återförsäkringsrörelsen icke får större ekonomisk räckvidd än bolaget med hänsyn till sin konstruktion och ekonomiska ryggrad kan utan våda bära. Enligt den nya försäkringslagen skall bolagsordningen angiva regler för återförsäkringens begränsning i förhållande till den direkta för-

säkringen. Koncessionsprövningen kommer härigenom att omfatta även denna fråga. Uppenbart är emellertid, att sådana regler måste bli mer eller mindre schematiska. En bedömning av den fara, som återförsäkringen medför för ett visst bolag, kan icke ske enbart på grundval av exempelvis förhållandet mellan premieinkomsten för indirekt och för direkt försäkring. Hänsyn måste tagas också till beskaffenheten av de i återförsäkring övertagna riskerna och självfallet även till storleken av bolagets egna kapitaltillgångar. Inom ramen av bolagsordningens regler måste sålunda en begränsning ske från fall till fall, vilken i första hand måste vila på vederbörande bolags ledning. En viss övervakning över bolagens återförsäkringspolitik bör emellertid även ingå i den av försäkringsinspektionen utövade tillsynen.

Vad i föregående stycke anförts gäller även läns- och häradsbolag. Enligt bestämmelse i nya försäkringslagen skall återförsäkringstagare icke på grund av återförsäkringen anses som delägare i ett ömsesidigt bolag. Tidigare hinder för ett läns- eller häradsbolag att meddela återförsäkring utanför sitt verksamhetsområde har härmed undanröjts. Att ett bolag av ifrågavarande kategori måste fylla vissa krav på soliditet och effektivitet för att få uppträda som återförsäkringsgivare följer av det ovan sagda.

För aktiebolagens vidkommande föreligga icke de skäl för en begränsning av den ingående återförsäkringsaffären i förhållande till den utgående, som ovan anförts i fråga om de ömsesidiga bolagen. Man bör därför kunna medgiva aktiebolagen större frihet på återförsäkringsområdet, dock bör man självfallet även här ställa krav på erforderlig ekonomisk ryggrad. Vad särskilt angår de aktiebolag, som meddela både direkt och indirekt försäkring, är det icke endast ett aktieägareintresse utan även ett försäkringstagareintresse att bolagets ekonomiska stabilitet icke äventyras.

Det har understundom gjorts gällande, att återförsäkringsaffärerna bland de svenska försäkringsbolagen nått en alltför stor omfattning och därigenom verkat onödigt komplicerande och fördyrande på försäkringsverksamheten. Att utan mycket ingående undersökning göra något uttalande härom är knappast möjligt. Emellertid kan fastslås att ju större ett bolag är, desto större blir underlaget för en utjämning inom det egna beståndet och desto större risker kan bolaget påtaga sig utan återförsäkring. Den koncentration av verksamheten till färre och följaktligen större företag, som tidigare förordats, är därför ägnad att minska återförsäkringsbehovet.

B. Skälighetsprincipen.

1. Premietariffernas uppkomst och utveckling. Flertalet skadeförsäkringsgrenar ha införts i vårt land vid en förhållandevis sen tidpunkt. Då i dessa fall intet svenskt erfarenhetsmaterial funnits att tillgå, ha så gott som samtliga i dessa grenar från början tillämpade tariffer och försäkringsvillkor uppbyggts efter utländskt mönster. I exempelvis inbrotts- och ansvarighets-

grenarna spårar man sålunda rena översättningar av tyska tariffer och villkor. Liknande är förhållandet beträffande automobilgrenen, där engelska förhållanden fått utgöra förebilden. Redan från början har man dock i många fall vidtagit sådana justeringar i såväl villkor som premier, som ansetts nödvändiga för att bringa försäkringen i överensstämmelse med svenska förhållanden.

Brandförsäkringen har emellertid sin egen utvecklingshistoria. Denna försäkringsgren har bedrivits i vårt land redan långt före det moderna försäkringsväsendets uppkomst. Sedan gammalt har brandförsäkringen av civilrisker på landsbygden i övervägande grad ombesörjts av läns-, härads- och sockenbolag. Inom dessa bolag förekomma endast risker av i stort sett ensartat slag, varför man i huvudsak kunnat undvika införandet av differentierade premietariffer och låta delägarnas bidrag utgå i form av mera enhetliga, för olika risker gemensamma avgifter. För de s. k. riksbolagen, d. v. s. de företag, vilka utöva verksamhet över hela riket, förelåg däremot redan från begynnelsen nödvändigheten att anpassa premierna efter den växlande bebyggelsen på olika orter. Redan i Städernas Allmänna Brandstodsbolags reglemente av år 1828 förekommer sålunda en rätt långt genomförd differentiering av tarifferna med hänsyn till byggnadssätt och brandförsvar i stadssamhällena. Den tarifferingsteknik, som sålunda redan på ett tidigt stadium utbildats inom den svenska brandförsäkringen, går givetvis även i viss mån tillbaka till utländska förebilder, ehuru långt ifrån i samma grad som fallet är i de förut omnämnda grenarna.

I samtliga grenar ha de ursprungligen uppgjorda tarifferna starkt förändrats genom en fortlöpande utveckling. Den omgestaltning av tarifferna, som sålunda ägt rum, har sträckt sig såväl till premiernas storlek som till själva tariffuppställningen, d. v. s. de försäkrade objektens indelning i riskklasser. Ökad erfarenhet och förändrad uppfattning om riskerna ha tid efter annan föranlett justeringar av premienivån. Den allmänna sociala och ekonomiska utvecklingen har medfört uppkomsten av nya försäkringsbehov, vilkas inpassande i förut befintliga tariffsystem lett till en allt starkare differentiering mellan olika riskklasser. I samma riktning verka teknikens oavlåtliga framsteg, exempelvis i fråga om brandförsäkring med avseende på byggnadsmaterial, byggnadssätt och brandförsvar.

Försäkringsbolagen ha under denna utveckling strävat att successivt anpassa sin tarifferingsteknik till de ändrade förhållandena i syfte att uppnå en i möjligaste mån rättvis avvägning av försäkringskostnaden mellan olika kategorier av försäkrade risker. Jämsides med önskemålet att erhålla en rättvis avvägning av premienivån går åtminstone i vissa grenar ett annat, som i ännu högre grad föranlett en ökad differentiering av tariffsystemet. Genom att bevilja premiesänkning vid införande av vissa säkerhetsanordningar och, omvänt, föreskriva högre premie då ur risksynpunkt dåliga anordningar äro för handen, har man ett medel att målmedvetet stimulera till åtgärder i riskförbättrande riktning. En dylik premiepolitik har i vissa grenar, särskilt inom brandförsäkringen, i vidsträckt mån tillämpats.

Den fortgående differentiering av tariffsystemet, som sålunda ägt rum, har ytterligare pådrivits genom konkurrensen mellan olika försäkringsgivare. I vissa fall, exempelvis beträffande industribrandförsäkring och ansvarighetsförsäkring, har differentieringen fortskridit till den grad, att det synes tvivelaktigt, huruvida de tilllämpade premieskillnaderna verkligen kunna anses vara uttryck för påvisbara skillnader i riskhänseende. Inom industribrandförsäkringen torde praktiskt taget varje risk bliva föremål för specialtariffering.

2. **Tarrifföreningar.** För att erhålla ett bredare statistiskt underlag för premiesättningen och såvitt möjligt leda utvecklingen efter enhetliga linjer ha inom riksbolagen tarifföreningar bildats för flertalet skadeförsäkringsgrenar. Anslutningen till dessa tarifföreningar har emellertid vanligen icke blivit fullständig. Intressemotsättningar av skiftande slag ha sålunda lett till att en del bolag stannat utanför tarifföreningarna. Man kan i detta avseende konstatera en skiljelinje, som i huvudsak ställer försäkringsaktiebolagen på den ena sidan och de ömsesidiga bolagen på den andra. Den mest framträdande tariffsammanslutningen, *Svenska tarifföreningen,* vars verksamhet avser ansvarighets-, avbrotts-, brand-, glas-, inbrotts-, resgods- och vattenledningsskadeförsäkring, omfattar sålunda i stort sett endast aktiebolagen. De till denna förening anslutna bolagen pläga benämnas »tariffbolag» medan de övriga benämnas »nontariffbolag». Stundom förekommer dock ett mer eller mindre fast organiserat samarbete i tariffrågor mellan nontariffbolagen inbördes, liksom även mellan dem och tariffbolagen. Bl. a. har på brandförsäkringens område (år 1944) bildats en sammanslutning av nontariffbolag, *Ömsesidiga brandförsäkringsbolags tariffnämnd.* Till denna nämnd äro dock icke alla nontariffbolag anslutna.

Konkurrensen mellan tariffbolag och nontariffbolag har satt tydliga spår i tariffsystemets utveckling. Sålunda ha premiesänkningar och villkorsförbättringar hos den ena parten ofta helt motiverats av konkurrensskäl och då stundom utlöst en motsvarande åtgärd hos den andra parten. I vissa fall har det förekommit, att nontariffbolag bestämt sina premier i en viss gren helt enkelt genom att begagna tariffbolagens motsvarande premier minskade med fem eller tio procent. Denna konkurrens har, såsom redan framhållits, utgjort en pådrivande faktor i den fortsatta differentieringsproceduren. Den har även på lång sikt verkat i premiesänkande riktning.

3. **Metod för premienivåns fixerande.** I förevarande sammanhang må till sist något närmare beröras, hur fixerandet av premienivån tillgått och tillgår. Ifrågavarande uppgift innehåller två moment, nämligen dels en klassificering av riskerna dels fastställande av premie för varje riskklass. Med avseende å det förstnämnda momentet finnes utrymme för en tämligen stor rörelsefrihet. Det blir här fråga om en avvägning mellan å ena sidan den inbördes rättvisan mellan olika försäkringstagare och å andra sidan den omkostnadsökning, som en långt driven differentiering medför, ävensom

svårigheten av en riskbedömning för alltför små försäkringsgrupper. Som tidigare nämnts har utvecklingen inom riksbolagen medfört en mycket långt driven differentiering. På senare tid synes emellertid i samband med fortgående rationaliseringssträvanden en viss reaktion mot denna utveckling ha inträtt.

Fixerandet av premienivån för varje riskgrupp kan givetvis endast ske med ledning av en erfarenhet om riskens natur. Beträffande arten av den erfarenhet, som härvidlag är bestämmande, finnas i huvudsak två alternativ, dels statistiskt underlag och dels allmän praktisk och teknisk försäkringskunskap. Under gången tid har premiesättningen inom flertalet bolag byggts på den allmänna praktiska erfarenheten medan den statistiska bedömningen spelat en tämligen underordnad roll. Ju mer verksamheten stabiliserats, desto större betydelse har det statistiska materialet emellertid fått som komplement till den allmänna tekniska kunskapen.

Medan premierna för livförsäkringens vidkommande bestämmas enligt grunder, som fastställas av Kungl. Maj:t, har premiesättningen inom skadeförsäkringen, bortsett från trafikförsäkringen, försiggått helt utan inblandning av någon offentlig myndighet.

4. **Jämförelse med livförsäkringen.** Ett tillämpande av skälighetsprincipen för skadeförsäkring medför den dubbla uppgiften att dels bedöma vad som skall anses som skäligt pris för den tjänst, som försäkringen representerar, och dels kontrollera att en sådan prissättning upprätthålles. Inom livförsäkringen har man löst motsvarande problem med tillhjälp av de av Kungl. Maj:t fastställda tekniska grunderna. Enligt den nya lagen om försäkringsrörelse skola grunderna innehålla bland annat regler angående återbäring till försäkringstagarna. För att soliditetskravet icke skall eftersättas måste tämligen stora säkerhetsmarginaler inläggas i grunderna för premieberäkningen. I mån dessa marginaler sedermera visa sig obehövliga, kan utvecklingen anses ha utvisat, att försäkringarna åsatts ett högre pris än som motsvarat deras värde. Genom återbäringen har man skapat en form för att till försäkringstagarna återbetala vad som sålunda kan anses utgöra överbetalning. Man kan då i första hand fråga, huruvida det skulle vara lämpligt att utvidga de för livförsäkringen träffade anordningarna till skadeförsäkringens område. Det visar sig emellertid, att dessa anordningar, som befunnits passa inom livförsäkringen, icke, åtminstone på det nuvarande stadiet av vår kännedom om riskförhållandena, torde kunna överföras till skadeförsäkringen och där göras praktiskt användbara. Denna uppfattning må här något närmare motiveras.

Vad först beträffar möjligheterna att till skadeförsäkringens område utvidga bestämmelserna om fastställda grunder för premieberäkningen må till en början en jämförelse göras mellan riskförhållandena inom livförsäkring å ena sidan och skadeförsäkring å den andra. Dödsrisken för en försäkrad person är visserligen i likhet med exempelvis brandrisken för ett försäkrat hus beroende av ett mycket stort antal variabla faktorer. Sålunda påverkas döds-

risken av ålder, yrke, hälsotillstånd, arvsfaktorn, levnadssätt m. m. och brandrisken av läge, byggnadssätt, användning, brandsläckningsmöjligheter m. m. I fråga om livförsäkringen anses det dock möjligt att avgränsa en grupp — de medicinskt *normala* riskerna — som innehåller flertalet av alla försäkringssökande, och inom vilken det med en praktiskt tillräcklig grad av noggrannhet kan antagas, att dödsrisken endast beror på *en* dominerande faktor, *åldern*. Endast inom gruppen av normala risker gäller det i själva verket, att premien är entydigt fastställd genom grunderna; för icke-normala livsrisker tillämpas däremot i praktiken ungefär samma fria premiesättning som beträffande skadeförsäkringen. — I fråga om det andra exemplet, brandförsäkringen, synes det däremot icke vara möjligt att på liknande sätt avgränsa en tillräckligt stor grupp av försäkrade objekt, inom vilken premien skulle kunna göras beroende av en enda eller ett fåtal variabla faktorer. Analogt torde förhållandet i detta avseende vara inom övriga skadeförsäkringsgrenar.

Redan denna omständighet visar, att skadeförsäkringens premier icke kunna beräknas enligt ett i princip lika enkelt schema som fallet är beträffande de normala riskerna i livförsäkringen. Andra viktiga olikheter tillkomma emellertid. Sambandet mellan premier och försäkringsvillkor är inom skadeförsäkringen av helt annan betydelse än inom livförsäkringen. En ändring av villkoren kan förorsaka en väsentlig ändring av skadekostnaderna och således nödvändiggöra en motsvarande justering av premien. I grunderna för skadeförsäkringen skulle det alltså vara nödvändigt att angiva icke endast premiegrunder utan även motsvarande försäkringsvillkor.

Inom åtskilliga grenar av skadeförsäkringen spelar vidare den s. k. moraliska risken en mycket väsentlig roll för skadeförloppet. Särskilt påtagligt är detta inom sådana grenar som automobil- och olycksfallsförsäkring. Erfarenheten tyder t. ex. på, att flertalet automobilskador vållas av en relativt liten grupp av försäkringstagare, under det att det stora flertalet äro skadefria. Under sådana omständigheter måste beskaffenheten av riskurvalet komma att utöva en viktig inverkan på storleken av den erforderliga premien. I praktiken gör sig detta förhållande bland annat gällande på så sätt, att ett bolag med starkt begränsat verksamhetsområde på grund av sin bättre lokalkännedom har möjlighet att göra ett fördelaktigare riskurval och således kan för samma slag av risker hålla en lägre premie än ett riksbolag. Dylika förhållanden äro ägnade att ytterligare försvåra uppgörandet av bestämda grunder för premieberäkningen.

Slutligen må nämnas, att skadeförloppet inom sådana grenar som exempelvis brand- och automobilförsäkring synes vara i betydligt högre grad än inom livförsäkringen utsatt för kastningar, bland annat sammanhängande med växlingar i de ekonomiska konjunkturerna. Om en nettopremie i första hand beräknas på grund av ett genomsnittligt antagande om risken, erfordras sålunda ett relativt betydande tillägg till densamma för att täcka fluktuations- och katastrofrisken, vilken här är en påtaglig realitet. Att fixera regler för ett sådant tillägg, lämpade att intagas i grunder, som skola stad-

fästas av Kungl. Maj:t, är uppenbarligen en vansklig uppgift, som man, i varje fall ännu, icke torde ha förutsättningar för att på ett tillfredsställande sätt lösa.

5. **Utnyttjande av premiemarginaler.** Det torde vara anledning att även granska möjligheterna att införa ett återbäringssystem på skadeförsäkringens område. Det visar sig då, att förutsättningarna härför äro starkt begränsade. Premien för varje särskild försäkring stannar inom skadeförsäkringen ofta vid ett ringa belopp. Vidare tillämpar man korta avtalstider. Visserligen är det vanligt, att försäkringarna genom förnyelser upprätthållas under längre tid, men försäkringsbeloppen bli därunder ej sällan föremål för ändringar. I regel skulle en återbäring av dessa skäl bli förknippad med så betydande omkostnader i förhållande till de belopp, som skulle kunna tillgodogöras den enskilde försäkringstagaren, att ett återbäringssystem icke rimligen kan komma i fråga. Endast inom vissa speciella områden, exempelvis brandförsäkring av fastigheter, där försäkringarna i regel bibehållas oförändrade under längre tid, kan ett återbäringssystem med fördel genomföras.

Man kan då fråga sig, om det ej finnes möjligheter att på något annat sätt tillgodogöra försäkringstagarna de rörelseöverskott, som betingats av de i premierna inlagda säkerhetsmarginalerna. Detta torde knappast kunna realiseras på annat sätt än att överskotten uppsamlas i en fond, som i en eller annan form disponeras till förmån för försäkringstagarna. Så kan i första hand tänkas ske genom att fonden efterhand helt eller delvis får fylla det säkerhets- och utjämningsbehov, som premiernas säkerhetsmarginaler ha till uppgift att täcka. Dessa säkerhetsmarginaler skulle härigenom efterhand kunna reduceras eller helt bortfalla. Man kan, i ett senare skede, tänka sig möjligheten av att avkastningen å den samlade fonden — sedan fonden vuxit till ett mera avsevärt belopp — användes till ytterligare nedsättning av premierna och att bolaget sålunda tillhandahåller försäkringar till lägre pris än som motsvarar deras värde. Detta skulle innebära, att bolagets försäkringstagare skulle tillgodogöras vinstmedel, som uppsamlats å tidigare generationers försäkringar.

En tillämpning av skälighetsprincipen enligt ovan angivna riktlinjer visar sig emellertid vid närmare övervägande medföra orimliga konsekvenser. Det torde sålunda för såväl bolagen som allmänheten te sig stötande att för olika bolag föreskriva olika premienivåer med hänsyn till varje särskilt bolags förmögenhetsställning. Och att ålägga ett bolag att tillhandahålla försäkringar till ett lägre pris än som motsvarade försäkringarnas värde måste anses otänkbart. I den praktiska tillämpningen skulle vidare en övervakande myndighet ställas inför ett avgörande av den storlek, som den uppsamlade fonden skall ha uppnått för att den helt skall fylla bolagets säkerhets- och utjämningsbehov. Objektiva grunder för ett sådant avgörande saknas, vartill kommer att den erforderliga fonden ständigt förändras med försäkringsstockens storlek och sammansättning. Skall man i premiekalkylen bygga på

fondens avkastning har man även att räkna med yttre ekonomiska förhållanden, såsom ändringar av ränteläge och penningvärde m. m. För aktiebolagens vidkommande skulle systemet slutligen leda till tyngande och besvärliga anordningar. Inom ett aktiebolag är den samlade förmögenheten juridiskt att betrakta som aktieägarnas egendom men fungerar på samma gång som utjämningsfond. Även om man skulle kunna tänka sig att efterhand genomföra en uppdelning av tillgångarna i aktieägare- och försäkringstagarefonder, skulle detta leda till långtgående och föga tilltalande ingrepp för att reglera förhållandet mellan aktieägarnas och försäkringstagarnas intressen.

Vad ovan anförts bör ej utgöra hinder för ett väl konsoliderat bolag att frivilligt utnyttja sin samlade förmögenhet för att hålla låga premier. Om ett bolag vill tillhandahålla försäkringar till underpris, bör detta pris emellertid ej få sättas lägre än att man kan räkna med att det i längden kan bibehållas. Det måste sålunda anses i hög grad stötande om ett väl konsoliderat bolag i klart dumpingsyfte skulle, med försvagande av sin ställning i soliditetshänseende, genomföra en betydande premiesänkning i avsikt att efter en tid, sedan de låga premierna utnyttjats till expansion av rörelsen, åter höja premienivån.

6. Skälighetsprincipens tillgodoseende vid premiesättningen. Statistik. Med hänsyn till de i det föregående påvisade komplikationerna är man för skadeförsäkringens vidkommande i stort sett hänvisad till att nöja sig med att så långt möjligt söka tillgodose skälighetsprincipen vid premiesättningen. Som tidigare anförts grundar sig premiebestämningen inom skadeförsäkring i stor utsträckning på teknisk riskbedömning och endast till en del på statistiskt underlag. Uppenbart torde vara att man även i fortsättningen måste räkna med att den tekniska bedömningen är oundgänglig. Men denna är ensam icke tillräcklig för en rättvis premiesättning. Med teknisk bedömning kan man exempelvis konstatera, att ett visst faromoment är ägnat att öka risken eller att vissa säkerhetsanordningar äro ägnade att minska risken. Men utan statistisk erfarenhet är det icke möjligt att avgöra storleken av den inverkan, som nämnda förhållanden ha på risken. Man kan sålunda ej avgöra, om de äro tillräckliga för att motivera en premiedifferens och hur stor denna i så fall bör vara. Statistikens uppgift måste vara att lämna det kvantitativa underlag, som utgör ett nödvändigt komplement till den tekniska sakkunskapen och en nödvändig förutsättning för fixerandet av den absoluta premienivån, samtidigt som den bereder möjlighet att effektivt kontrollera de resultat, vilka framgått av de tekniska experternas överväganden.

Den första förutsättningen för skälighetsprincipens tillämpning måste i anslutning till ovanstående vara, att man skaffar sig det fasta underlag för premiesättningen, som står att vinna genom en enligt moderna metoder anordnad statistik. Varje bolag bör därför åläggas skyldighet att över förloppet av sin verksamhet föra statistik, så anordnad att den kan tjäna som

ledning vid fastställandet av premier och som kontroll på premiernas skälighet inom olika riskgrupper.

Med avseende å uppläggandet av denna statistik må följande synpunkter anföras. En given förutsättning för att en statistik skall kunna bli till verklig ledning vid premiesättningen är, att den grundar sig på ett tillräckligt omfattande material. Den långt drivna premiedifferentiering, som för närvarande tillämpas, särskilt inom vissa grenar, har medfört, att det statistiska underlaget i fråga om ett mycket stort antal premiegrupper är otillräckligt för att några slutsatser skola kunna dragas av den statistiska erfarenheten. Det kan då ligga nära till hands att fordra, att statistiken i varje särskilt bolag upplägges efter enhetliga principer, som möjliggör en sammanställning av de olika bolagens erfarenheter. En sådan gemensam statistik förekommer redan nu för grupper av bolag genom de olika tariffsammanslutningarna. Emellertid skulle alltför detaljerade tvångsbestämmelser i den här angivna riktningen otvivelaktigt vara ägnade att låsa fast utvecklingen. En indelning i riskgrupper måste, som tidigare framhållits, alltid i viss mån grunda sig på en subjektiv bedömning. Ett bolag kan anse en viss riskgruppindelning ändamålsenlig och rättvis medan ett annat bolag finner, att riskgrupperna böra avgränsas på något annat sätt. Att objektivt avgöra vilkendera uppfattningen som är mest skälig gentemot försäkringstagarna torde icke vara möjligt med mindre en tillfredsställande statistisk belysning kan åstadkommas. Då möjligheter härtill ännu i stor utsträckning saknas, torde det vara nödvändigt, att man tills vidare lämnar möjligheterna öppna för olika bolag att, såvitt det gäller den mera detaljerade riskgruppindelningen, gå fram på olika vägar. Ett visst riskklass-schema bör dock kunna fastställas såsom en gemensam bas för den finare gruppindelning, som de olika anstalterna, var och en efter sitt skön, kunna finna ändamålsenlig.

Vad ovan anförts har närmast tagit sikte på den del av premierna, som avser att täcka själva försäkringsrisken (riskpremien). Svårigheter äro emellertid för handen även då det gäller att bedöma skäligheten av förvaltningskostnaderna och den därav betingade omkostnadsbelastningen av premierna. För denna bedömning är det icke tillräckligt att granska förhållandet mellan förvaltningskostnader och premier för hela rörelsen eller ens gren för gren. Då förvaltningskostnaderna till en del äro styckebetonade, måste relationen mellan förvaltningskostnader och premier ställa sig högre för försäkringar med låg försäkringssumma eller litet riskmoment än för försäkringar med hög försäkringssumma eller stort riskmoment. Förvaltningsarbetet kan för olika risktyper få väsentligt olika karaktär. Jämför man exempelvis industribrandförsäkring med civilbrandförsäkring kräver den individuella riskbedömningen för den förra gruppen ett omfattande tekniskt arbete, som icke har någon motsvarighet för den senare, medan däremot kostnaden för premieinkassering inom industribrandförsäkring med hänsyn till den höga premienivån motsvarar en relativt ringa del av premien. Av det anförda följer, att en skälighetsbedömning av förvaltningskost-

naderna måste kräva anordnandet av omkostnadsstatistik. En mer ingående omkostnadsstatistik, med tillhjälp av rationellt genomförda arbetsstudier, har ännu så länge anordnats endast inom ett fåtal större bolag. För flertalet bolag skulle detta ställa sig mycket betungande, särskilt så länge nuvarande personal- och lokalsvårigheter göra sig gällande, och även kostsam. Man torde därför icke böra ställa alltför vittgående krav. Det torde också vara möjligt att med relativt enkla anordningar åstadkomma en tillräcklig belysning av omkostnadernas fördelning.

7. **Det allmännas kontroll.** Av den föregående framställningen följer, att möjligheterna till en effektiv kontroll över premiernas skälighet ännu så länge äro starkt begränsade. Man bör emellertid därav icke draga den slutsatsen att ingen som helst kontroll från det allmännas sida under närmaste tiden skulle vara möjlig. Uppenbara missförhållanden böra sålunda genast kunna bliva föremål för ingripande från det allmännas sida. Om en viss försäkringsgren under en lång följd av år gått med förlust eller lämnat orimligt stora överskott, bör sålunda tillrättaläggande kunna påfordras. Den väg, som man i övrigt bör slå in på, bör vara att angiva riktlinjer och metoder för det allmännas kontroll, som kunna successivt anpassas efter möjligheterna till effektivt förverkligande. Som tidigare framhållits bör ett första steg vara att ålägga bolagen att föra statistik, som kan tjäna som ledning vid premiebestämningen och kontroll över premiernas skälighet. Inom varje bolag bör upprättas en plan för statistikens uppläggande, som bör underställas den övervakande myndigheten, försäkringsinspektionen, för godkännande. Planen bör ansluta sig till ett enhetligt riskklass-schema, som det bör ankomma på inspektionen att fastställa. Måhända får man åtminstone till en början nöja sig med att i detta schema tillämpa en tämligen grov indelning. Emellertid bör man genom till buds stående medel söka att analysera och draga slutsatser av den fortgående verksamheten, varvid särskilt de frivilliga tariffsammanslutningarna kunna ge värdefullt material. Efter hand som man får starkare grepp om risk- och omkostnadsbedömningen, bör det gemensamma riskklass-schemat i erforderlig grad jämkas och även kunna bringas att omfatta en mera detaljerad riskklassindelning. Det förutsättes, att inspektionen i hithörande angelägenheter samråder med målsmän för den praktiska verksamheten. Ett dylikt samarbete är angeläget framför allt för att hänsyn skall kunna tagas till de olika bolagens möjligheter att till rimlig kostnad anordna statistiken och för att gagneliga utvecklingstendenser inom försäkringsrörelsen såväl beträffande riskklassindelning som i kostnadsavseende i tillbörlig grad skola bliva beaktade. Att utvecklingen i dessa senare avseenden icke stannat, därpå tyder bland annat det under senare tid införda systemet med kombinerade försäkringar.

Det ligger i sakens natur, att bolagens statistik när som helst skall hållas tillgänglig för försäkringsinspektionen. Detta bör givetvis även gälla i fråga om statistik, som anordnas gemensamt av flera bolag. Sammanställningar av statistikens resultat, i anslutning till ovan angivna riskklass-schema, böra

med regelbundna tidsmellanrum insändas till försäkringsinspektionen och där hållas tillgängliga. Tidsintervallen böra fastställas av inspektionen. I syfte att bringa statistikresultaten till allmänhetens kännedom synes det önskvärt att inspektionen i sin årspublikation »Enskilda försäkringsanstalter» offentliggör desamma i lämplig omfattning. Uppenbart är att en viss försiktighet härvidlag måste iakttagas. Allmänheten torde icke ha förmåga att bedöma skiftande statistikresultat och någon klar förståelse för betydelsen av säkerhetsmarginaler och av ett försäkringsbolags konsolidering torde ej heller kunna påräknas. Det torde av dessa skäl ej vara lämpligt att gå längre än att publicera en sammanfattning av materialet. Närmare plan för denna sammanfattning bör fastställas av försäkringsinspektionen, varvid dock förutsättes att samråd även i detta avseende äger rum med målsmän för den praktiska verksamheten.

Det allmännas genom försäkringsinspektionen utövade skälighetskontroll av premiesättningen måste i det väsentliga grunda sig på den inom vederbörande bolag förda statistiken, jämförd — i den mån detta är möjligt — med andra bolags statistiska material. Detta leder till att kontrollen i huvudsak måste få formen av en efterkontroll. Med hänsyn härtill torde det icke vara erforderligt eller ens lämpligt att de av bolagen uppgjorda tarifferna godkännas av inspektionen innan de bringas i tillämpning. Ett sådant godkännande, som skulle innebära en ytterst omfattande och tidskrävande procedur, skulle knappast fylla något förnuftigt ändamål, eftersom inspektionen knappast har förutsättning att rätt bedöma exempelvis en på tekniska grunder verkställd premiedifferentiering. Först sedan man genom erfarenhet fått dess skälighet belyst, har inspektionen underlag för ett bedömande. I fråga om mycket små riskgrupper och specialtarifferade risker, som icke kunna statistiskt belysas, torde inspektionens möjligheter till en skälighetskontroll vara mycket begränsade. Detta bör dock ej hindra att man så långt detta är möjligt söker tillse att oskälig premiedifferentiering ej förekommer. Sålunda bör exempelvis en omständighet, om vilken det icke kan visas eller göras sannolikt att den har något som helst inflytande på risken, icke få leda till en differentering av riskpremien.

För att övervakningen över premiesättningen skall kunna utövas på ett smidigt och ändamålsenligt sätt är det angeläget att en samverkan kommer till stånd mellan försäkringsinspektionen å ena sidan samt försäkringsbolagen och deras gemensamma organ å den andra. Det är av stor betydelse att inspektionen blir förtrogen med de principer som tillämpas vid tarifferingsarbetet inom bolagen och tariffsammanslutningarna. Detta torde bäst kunna ske genom att inspektionen på nära håll följer arbetet. Att bolagen och sammanslutningarna bereda inspektionen tillfälle härtill ter sig för försäkringsutredningen såsom ett naturligt utslag av den samverkan som på detta område bör eftersträvas. Inspektionen bör å sin sida, innan den påfordrar en premieändring, låta vederbörande bolag framlägga sina synpunkter på frågan.

Till sist må uppmärksammas, att premien endast utgör en, om än bety-

delsefull, del av de för en försäkring gällande villkoren. Självfallet är att skälighetsbedömningen av premien måste ske med hänsyn till övriga försäkringsvillkor. Fråga uppkommer därvid huruvida skälighetskontrollen bör omfatta även en prövning av dessa övriga villkor, exempelvis sådana som inskränka bolagets ansvarighet eller avse regressrätt. Rörande denna fråga må i första hand erinras om bestämmelsen i 34 § lagen om försäkringsavtal. Här föreskrives att därest försäkringsvillkor, som avviker från försäkringsavtalslagen, i något fall skulle leda till uppenbar obillighet, villkoret må kunna jämkas eller lämnas utan avseende, där sådant kan anses överensstämma med en god försäkringspraxis. Det bör i detta sammanhang även framhållas, att bolagen efter hand genomfört en viss förenkling av försäkringsvillkoren, betingad av framför allt den inbördes konkurrensen bolagen emellan, varvid sådana förbehåll, som enligt erfarenheten ha ingen eller föga inverkan på risken, alltmer fått bortfalla. Förutom den regulator, som ligger i försäkringsavtalslagens nyss citerade bestämmelse, kan man sålunda här peka på en utveckling till fromma för försäkringstagarna. Utredningen har vid sitt övervägande av frågan icke ansett sig böra föreslå någon särskild skälighetsprövning av de av bolagen tillämpade försäkringsvillkoren — utöver premiesättningen — men förutsätter att utvecklingen på området kommer att med uppmärksamhet följas av försäkringsinspektionen. Till sist vill utredningen erinra om det i annat sammanhang uttalade önskemålet om en klar och för försäkringstagarna lättillgänglig utformning av villkoren.

I fråga om svenska försäkringsbolags direkta rörelse utomlands föreligger från svensk sida icke någon anledning att begränsa bolagens vinstmöjligheter. I de bestämmelser rörande skälighetsprincipen och den därmed förknippade premiekontrollen, som utredningens förslag kan komma att leda till, bör därför nämnda del av de svenska bolagens rörelse undantagas.

Vad angår utländska bolag, som driva direkt rörelse i Sverige, har man att beakta, att den svenska rörelsen ingår som ett led i ett större ekonomiskt sammanhang. Skäligheten av de för den svenska rörelsen tillämpade premierna lär icke kunna bedömas med ledning enbart av skaderesultat och omkostnader här i landet. Under sådant förhållande finner utredningen, att även här ifrågavarande rörelse bör undantagas från bestämmelserna rörande skälighetsprincipen m. m. I realiteten torde ett sådant undantagande, såvitt utredningen kan bedöma, få ringa betydelse, då de utländska bolagen till följd av konkurrensen med svenska bolag torde bli nödsakade att tillämpa skäliga premier. Och skulle så ej bli fallet får de svenska försäkringstagarnas intresse anses fullt tillgodosett i och med att de hos svenska bolag kunna erhålla försäkringar på skäliga vilkor.

Utredningen föreslår, att i försäkringslagen intages en allmän bestämmelse av innebörd att premiesättningen för inom riket bedriven inhemsk skadeförsäkringsrörelse skall vara skälig samt att försäkringsinspektionen skall äga befogenhet att övervaka bestämmelsens efterlevnad. Därjämte bör i försäkringslagen administrativ myndighet (Kungl. Maj:t, försäkringsinspektionen) bemyndigas utfärda erforderliga tillämpningsföreskrifter i ämnet.

Slutligen anmärkes, att genomförandet av premiehöjning för närvarande får äga rum endast efter godkännande av priskontrollnämnden. I och med att bolagens premiesättning underställes försäkringsinspektionens kontroll bör nämndens befattning med frågor rörande försäkringspremier upphöra.

C. Utjämningsfonder.

Enligt bestämmelse i anvisningarna till kommunalskattelagen (30 § 2) får vid beräkning av överskottet å sjuk-, olycksfalls- och skadeförsäkringsrörelse från bruttointäkten avdrag göras bland annat för ökning av utjämningsfonderna, dock endast i den mån dessa icke genom ökningen komma att överskjuta ett belopp av tio gånger den på året belöpande premieinkomsten för egen räkning för brandförsäkring, ökat med två gånger den på året belöpande premieinkomsten för egen räkning för annan försäkring. Med utjämningsfond förstås här fond, som enligt bolagsordningen må användas endast till att helt eller delvis täcka förlust å själva försäkringsrörelsen samt efter sådan disposition kvarstående förlust å rörelsen i dess helhet, i den mån förlusten icke kan täckas av andra till framtida förfogande avsatta medel.

Inom skadeförsäkringsbolagen är det ej ovanligt att man i stället för eller vid sidan av sådan utjämningsfond, som avses i skattelagstiftningen, begagnar ersättningsreserven som ett slags utjämningsfond. Ersättningsreserven skall enligt lagen motsvara värdet balansdagen av bolagets ansvarighet på grund av inträffade försäkringsfall. Vid den tidpunkt då bokslutet uppgöres, i regel ett gott stycke in på det nya räkenskapsåret, torde en del av de före utgången av det tilländalupna räkenskapsåret inträffade men vid detta års slut ej reglerade försäkringsfallen ha hunnit slutregleras. För dessa kunna i reserven upptagas de exakta ersättningsbeloppen. Men härjämte kvarstå vanligen ett antal försäkringsfall, som ännu ej slutreglerats, beroende exempelvis på att mer omfattande utredning kräves eller att ersättningsfrågan blivit föremål för rättegång. Ej sällan inträffar också, att anmälan om ett försäkringsfall av en eller annan anledning ingives till bolaget långt efter det att skadan ägt rum. För de försäkringsfall, beträffande vilka ersättningen vid tiden för bokslutet ej kan exakt angivas eller som äro okända, får en uppskattning göras av ersättningsbeloppet. Vid denna uppskattning plägar man för de kända försäkringsfallen beräkna ersättningen i överkant och sedan öka slutsumman med ett runt belopp för okända skador. Mot principen att beräkna ersättningsreserven med en viss säkerhetsmarginal kan i och för sig någon erinran icke göras. Inom en del bolag har man emellertid upptagit ersättningsreserven till belopp, som torde vida överstiga vad som kan komma att åtgå till ersättning för oreglerade skador. Ersättningsreserven innehåller i dessa fall en dold tillgångspost. Stundom har man år från år ökat eller minskat denna dolda reserv och på detta sätt påverkat det utåt redovisade årsresultatet av verksamheten i önskad rikt-

ning. Ersättningsreserven har sålunda — vid sidan av sin egentliga uppgift — fungerat som utjämningsfond.

I den mån till ersättningsreserven avsatts medel utöver vad som med tillbörlig säkerhet svarar mot värdet av bolagets ansvarighet på grund av inträffade försäkringsfall, har bolaget vunnit en obehörig skatteförmån. Avsättning till ersättningsreserv är nämligen avdragsgill vid inkomstbeskattningen. Från bolagshåll har anförts, att försäkringsverksamheten är utsatt för så stora kastningar i det ekonomiska förloppet att ett år är alldeles för kort tid för erhållande av en tillfredsställande resultatredovisning. Denna olägenhet kunde på ett smidigt sätt kompenseras genom att under gynnsamma verksamhetsår en förhållandevis kraftig avsättning skedde till ersättningsreserven. Den dolda reserv, som därvid bildades, kunde tagas i anspråk icke blott vid förlust utan redan om rörelsen något år utvisade osedvanligt låg vinst. Skattelagstiftningen drar alltför snäva gränser beträffande användningen av där avsedda utjämningsfonder för att de skola kunna disponeras på detta sätt.

De från bolagshåll framförda synpunkterna kunna enligt utredningens mening icke anses sakna fog. Vid den utjämning av skaderesultat, som försäkringsrörelsen har till ändamål att åvägabringa, spelar tidsfaktorn en viktig roll. En så kort tidsperiod som ett år torde i allmänhet icke vara tillfyllest för utjämning av de tillfällighetsbetonade kastningarna i rörelseförloppet. Bolagen böra därför beredas möjlighet att bilda utjämningsfonder, vilka i räkenskaps- och skatteavseende jämställas med försäkringsfonderna. Det bör vara varje bolag obetaget att antingen bilda en enda utjämningsfond för hela försäkringsrörelsen eller skilda utjämningsfonder för olika försäkringsgrenar eller grupper av sådana. De föreslagna utjämningsfonderna skulle få till uppgift att möta den ökning av ett bolags förpliktelser, som kan följa av ett sämre skaderesultat än som antagits vid premieberäkningen, och kunna i detta hänseende betraktas som en parallell till den utjämningsfond, som man funnit erforderlig inom livförsäkringen. Överföringarna till eller från utjämningsfonderna böra icke få fritt bestämmas varje år utan böra följa en i bolagsordningen fastställd plan, exempelvis byggande på relationen mellan årets utbetalningar för försäkringsfall och premieinkomst för egen räkning. Planens inskrivande i bolagsordningen medför att den blir underkastad koncessionsmyndighetens prövning. I planen måste beaktas att en lämpligt avvägd spärranordning befriar bolaget från skyldighet att avsätta till utjämningsfond under år, då rörelsen till följd av förhållanden, som icke härröra från själva försäkringsrörelsen, som helhet utvisar ett ogynnsamt resultat. Eljest skulle den paradoxala konsekvensen kunna inträffa, att bolaget genom att vidtaga en konsolideringsåtgärd föranledes att uppvisa förlust på rörelsen.

Lagen om försäkringsrörelse torde icke lägga hinder i vägen för ovanstående anordning. Däremot blir en ändring av skattelagstiftningen erforderlig. Denna synes lämpligast kunna ske i den formen, att den definition av utjämningsfond, som återfinnes i anvisningarna till 30 § kommunalskatte-

lagen, ändras till att avse fond, som må användas endast för utjämning vid skadeförsäkringsrörelse, enligt i bolagsordningen angivna regler, av ojämnheter i resultatet av själva försäkringsrörelsen, samt för att täcka efter sådan disposition kvarstående förlust å rörelsen i dess helhet, i den mån den icke kan täckas av andra till framtida förfogande avsatta medel. I skadeförsäkring bör härvid inräknas sjuk- och olycksfallsförsäkring för högst tio år.

Till ovan avsedda utjämningsfonder bör självfallet icke i något fall få överföras sammanlagt större belopp än som motsvarar vinsten å själva försäkringsrörelsen. Vid koncessionsmyndighetens prövning av bolagsordningens bestämmelser rörande ifrågavarande fonder bör därför tillses, att bestämmelserna icke kunna få nämnda effekt. Under sådan förutsättning torde motsvarande reservation i anvisningarna till 30 § 2 kommunalskattelagen kunna bortfalla, medförande en förenkling av dessa anvisningar. Vinsten å själva försäkringsrörelsen bör härvid, i anslutning till anvisningarnas nuvarande stadgande, beräknas till belopp, som utgör skillnaden mellan

å ena sidan summan av följande inkomstposter, nämligen

a) ingående försäkringsfond för egen räkning,

b) premieinkomst för egen räkning,

c) 3 procent ränta å post a),

och å andra sidan summan av följande utgiftsposter, nämligen

d) utbetalningar för egen räkning för försäkringsfall,

e) förvaltningskostnader för egen räkning,

f) utgående försäkringsfond för egen räkning,

I punkt c) ovan har räntefoten med hänsyn till den inträdda förskjutningen av ränteläget ändrats från nu gällande 4 till 3 %.

I detta sammanhang aktualiseras frågan huruvida de föreslagna ändringarna av skattelagstiftningens bestämmelser rörande utjämningsfond böra föranleda ändring även av den övre gräns för utjämningsfondernas storlek — för brandförsäkring tio och för övriga grenar två gånger årets premieinkomst för egen räkning — inom vilken avsättningarna till dessa fonder får ske av obeskattade medel. Det bör då till en början framhållas, att den hittills i försäkringsbolagens räkenskaper tillämpade fördelningen på försäkringsgrenar — i anslutning till vissa uttalanden rörande detta ämne (bland annat av första lagutskottet) i samband med antagandet av den nya lagen om försäkringsrörelse — torde komma att bliva föremål för avsevärda förändringar i förenklande riktning. Bland annat torde härvid brandförsäkring och vissa andra hittills i redovisningen fristående försäkringsgrenar komma att sammanföras till en gren. Det torde redan av denna anledning bliva nödvändigt att jämka skattelagstiftningens särskilda maximeringsregel för brandförsäkring.

Frågan om den storlek, vartill utjämningsfonderna böra uppgå för att ur teknisk synpunkt kunna anses tillfyllest kan — även om en riskteoretisk bedömning kan ge vissa hållpunkter — ej avgöras enbart på objektiva grunder. Emellertid lär tillämpningen av skälighetsprincipen vid premiesättningen komma att lägga hinder i vägen för en ökning av dessa fonder utöver

vad som rimligen kan anses erforderligt för att säkerställa rörelsen. En viss bedömning av utjämningsfondernas tillväxt kommer självfallet att ingå som ett led i försäkringsinspektionens övervakning av premiesättningen. Med hänsyn härtill föreligger det enligt försäkringsutredningens mening icke längre något behov av att i skattelagstiftningen uppställa någon övre gräns beträffande utjämningsfondernas storlek som villkor för att avsättning skall få ske av obeskattade medel. Den ifrågavarande maximeringsbestämmelsen i skattelagstiftningen bör därför helt kunna bortfalla. Det bör i samband härmed uppmärksammas, att utjämningsfondernas delvis ändrade funktion medför att medel, som överföras från dessa fonder, bli föremål för beskattning i vanlig ordning i mån de icke användas för att täcka förlust å rörelsen. Anmärkas må till sist även, att det för närvarande endast finnes ett tiotal bolag, som redovisa utjämningsfonder i nivå med eller utöver den nuvarande gränsen för skattefria avsättningar; övriga bolag uppvisa, i den mån de över huvud taget avsatt till utjämningsfonder, i regel sådana fonder till belopp, som vida understiga gränsen.

Om en ändring av skattelagstiftningen av ovan angiven innebörd kommer till stånd, bör det i fortsättningen effektivt tillses, att ersättningsreserverna icke användas som utjämningsfonder. Skattemyndigheterna böra övervaka, att överskottsmedel icke gömmas i ersättningsreserverna och därigenom undandragas beskattning. Någon lagändring erfordras ej för detta sista ändamål, då nämnda myndigheter redan på grund av nuvarande lagstiftning kunna granska avsättningarna till ersättningsreserv och beskatta till reserven överförda överskottsmedel.

D. Den obligatoriska försäkringen för olycksfall i arbete samt vissa yrkessjukdomar.

Olycksfall och arbetarskydd. Antalet arbetsdagar, som gå förlorade till följd av de under ett år inträffande olycksfallen i arbete, torde kunna uppskattas till närmare 15 miljoner. Härvid har hänsyn tagits till såväl arbetsoförmåga på grund av sjukdom eller invaliditet — i senare fallet räknad i förhållande till invaliditetsgraden — som även det genom dödsfall uppkommande bortfallet av återstående aktivitetstid.

De sammanlagda kostnaderna för ersättning på grund av de olycksfall i arbete, som inträffa under ett år, beräknas enligt en av socialvårdskommittén föranstaltad utredning (intagen som bilaga till prop. 1948: 235) efter nuvarande ersättningsgrunder till 76 miljoner kronor. Efter de ändringar av ersättningsgrunderna, som beslutats av 1948 års riksdag, stiger summan till över 90 miljoner kronor. I de anförda beloppen ingår ej olycksfallsersättning till statsanställda; det kan nämnas att de statsanställda till antalet motsvara betydligt över 10 % av samtliga arbetstagare men att olycksfallsfrekvensen inom ifrågavarande grupp sannolikt är lägre än genomsnittet för övriga arbetstagare.

Den ovan anförda siffran av 90 miljoner kronor återger emellertid på långt när icke alla de kostnader, som olycksfallen årligen åsamka vårt land. Till att börja med har man i fråga om alla sjukhusfall att räkna med, att vårdavgifterna å sjukhus motsvara endast en mindre del av de verkliga vårdkostnaderna. Tager man hänsyn till de kostnader utöver vårdavgiften, som varje vårdad patient medför för sjukhusägaren — staten, landsting eller kommun — kan man till de 90 miljonerna lägga en summa av 6 à 7 miljoner kronor. Härtill torde vidare komma icke obetydliga belopp i form av sociala understöd till dem, som drabbats av olycksfall, eller deras anhöriga.

De hittills nämnda olycksfallskostnaderna hänföra sig endast till den ena sidan av olycksfallens ekonomiska skadeverkningar. Den andra sidan representeras av den förlust, som olycksfallen förorsaka vårt näringliv i form av därigenom vållat avbräck i produktionsapparaten. Denna förlust torde i själva verket vida överstiga ersättningen till de skadade eller deras efterlevande. Någon närmare uppskattning av den ifrågavarande förlusten har, såvitt utredningen har sig bekant, icke verkställts i vårt land. I U. S. A. gjordes emellertid för några år sedan en utredning av detta spörsmål beträffande ett betydande antal större företag. Denna utredning utvisade att olycksfallens återverkan på produktionen inom vederbörande företag representerade en förlust, som motsvarade 4 till 6 gånger kostnaderna för ersättning till de skadade. Då förhållandena i U. S. A., bl. a. i vad det rör ersättningen till skadade, icke äro jämförliga med de svenska förhållandena, kan man för vårt lands vidkommande endast med mycket stor försiktighet draga några slutsatser av det nämnda utredningsresultatet. Man torde dock kunna våga ett antagande, att det av olycksfall förorsakade avbräcket för det svenska näringslivet representerar en förlust av åtminstone två à tre gånger den direkta olycksfallsersättningen. Den årligen uppkommande förlusten på grund av olycksfall i vårt land skulle sålunda i allt kunna uppskattas till över tre hundra miljoner kronor.

Jämsides med olycksfallens ekonomiska skadeverkningar å näringslivet har man att beakta det fysiska och psykiska lidande ävensom ekonomiska avbräck, som olycksfallen medföra för de därav drabbade och deras familjer.

Vad ovan anförts torde vara tillräckligt för att klargöra, att olycksfallen i arbete representera en faktor i samhällslivet av utomordentlig betydelse. Mot denna bakgrund bör man se de åtgärder, som vidtagas, och de kostnader som nedläggas på arbetarskyddet. I arbetarskyddet må härvid inbegripas såväl anordningar i skadeförebyggande syfte som också åtgöranden för att minska följderna av inträffade olycksfall.

Arbetarskyddsverksamhet utövas i skiftande former. Insatser göras här å ena sidan av det allmänna och å den andra av arbetsgivare och arbetstagare, såväl genom anordningar på arbetsplatserna som genom för ändamålet bildade föreningar och andra organisationer. En betydelsefull verksam-

het på området utövas därjämte av de organ, som handhava den obligatoriska olycksfallsförsäkringen.

Det allmännas arbetarskyddsverksamhet står i sammanhang med arbetarskyddslagstiftningen. Huvudförfattningen på detta område har varit lagen den 29 juni 1912 (nr 206) om arbetarskydd, som efter sin tillkomst vid flera tillfällen ändrats i vissa delar. Genom beslut av 1948 års riksdag har lagen ersatts med ny arbetarskyddslag, som byggt vidare på den grund 1912 års lag erbjudit men innefattar väsentliga utvidgningar och skärpningar av bestämmelserna i nämnda lag. Den nya lagen är uppdelad i tio kapitel, avhandlande lagens tillämpningsområde, allmänna föreskrifter om åtgärder till förebyggande av ohälsa och olycksfall, särskilda bestämmelser om arbetstiden och dess förläggning och om minderårigas och kvinnors användande i arbete, samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare, vissa skyldigheter för tillverkare och försäljare m. fl., tillsyn å lagens efterlevnad, ansvarsbestämmelser samt vissa särskilda bestämmelser.

Tillsynen å efterlevnaden av arbetarskyddslagstiftningen har av skilda skäl kommit att uppdelas på ett flertal olika, i organisatoriskt hänseende mer eller mindre sammanhörande tillsynsorgan. Tillsynen å arbetarskyddet i allmänhet utövas sålunda av yrkesinspektionen genom dess befattningshavare, samt genom kommunala tillsynsorgan. För tillsyn å vissa slag av verksamhet äro tillsatta eller förordnade speciella inspektionsorgan, såsom bergsstaten, statens elektriska inspektion, sprängämnesinspektionen och luftfartsinspektionen.

Det mest betydelsefulla av de organ, som handha ledningen av tillsynen över arbetarskyddslagstiftningens tillämpning, har sedan år 1938 och fram till ingången av år 1949 varit riksförsäkringsanstalten, som fungerat som yrkesinspektionens chefsmyndighet. Anstalten har utövat nämnda verksamhet närmast genom arbetarskyddsbyrån. Från sistnämnda tidpunkt ha arbetarskyddsbyrån jämte vissa andra på arbetarskyddets område verksamma organ sammanförts till ett särskilt ämbetsverk, arbetarskyddsstyrelsen, som samtidigt blivit chefsmyndighet för yrkesinspektionen. I samband därmed har en ökning av den på området sysselsatta personalen ägt rum. I arbetarskyddsstyrelsen skola vissa ärenden, bl. a. arbetarskyddsärenden av större vikt, handläggas under medverkan av representanter för arbetsgivare och arbetstagare.

Bland övriga centrala organ med arbetarskyddsuppgifter må i detta sammanhang särskilt nämnas statens institut för folkhälsan. Detta institut har till uppgift att på uppdrag av myndigheter, sammanslutningar och enskilda utföra praktiskt-vetenskapliga undersökningar ävensom eljest idka forskningsverksamhet inom bland annat yrkeshygienens område i syfte att förbereda och främja förebyggande åtgärder, ägnade att bevara och befordra folkhälsan. Det åligger därvid institutet särskilt *att* utföra undersökningar rörande skador och ohälsa, som uppkomma genom ogynnsamma yttre inflytanden i samband med arbetet, ävensom rörande yrkesskador av infektiös natur, *att* ägna noggrann uppmärksamhet åt arbetstidsproblemens

samband med hälsan, särskilt beträffande minderåriga och kvinnor, *att* utarbeta förslag till såväl allmänna hygieniska anvisningar rörande arbetslokalers anordnande och användande som speciella hygieniska föreskrifter under anpassning till olika industriers särförhållanden samt *att* föreslå åtgärder, som ur medicinsk synpunkt finnas påkallade för att minska risken för ohälsa och olycksfall i arbetet. Då dessa arbetsuppgifter nära sammanhänga med yrkesinspektionens verksamhet, har institutets yrkeshygieniska avdelning kommit att fungera som ett medicinskt rådgivande organ för yrkesinspektionens chefsmyndighet.

För undervisnings- och upplysningsverksamhet på arbetarskyddets område har riksdagen år 1948 beviljat ett anslag å 75 000 kronor, varav bl. a. 30 000 kronor anslagits till Arbetarnas samaritförbund och 25 000 kronor till Arbetarnas bildningsförbund. Till Föreningen för arbetarskydd har vidare anslagits 5 000 kronor. Arbetarskyddsnämnden har för 1948 års arbetarskyddspropaganda erhållit ett statsbidrag å 200 000 kronor; till samma ändamål har Svenska Arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen bidragit med vardera 50 000 kronor samt Försäkringsanstalten Folket-Samarbete med 15 000 kronor. Om nyss nämnda organisationers verksamhet på arbetarskyddets område anföres vidare nedan.

Den äldsta på arbetarskyddets område verksamma enskilda sammanslutningen torde vara *Föreningen för arbetarskydd.* Denna förenings uppgift är att till förekommande av olycksfall och ohälsa i arbete söka väcka och vidmakthålla intresset för åstadkommande och begagnande av lämpliga skyddsanordningar samt att i sådant syfte söka bidraga till ökad samverkan mellan arbetsgivare och arbetare. För att uppnå detta ändamål vill föreningen samla modeller, ritningar och beskrivningar av skyddsanordningar mot olycksfall och ohälsa i arbetet, genom utställning av skyddsanordningar m. m. visa arbetsgivare, arbetsledare och andra intresserade huru skyddsanordningar fungera, bereda spridning åt meddelanden angående skyddsanordningar och tillhandahålla propagandatryck, skyddsbilder, anslag, skioptikonbilder, filmer m. m. samt genom föredrag, ambulatoriska utställningar och andra åtgärder vidga kännedomen om arbetarskyddets mål och medel. Kostnaderna för föreningens verksamhet bestridas genom medlemsavgifter tillika med statsbidrag jämte bidrag av bland andra Svenska Arbetsgivareföreningen, Landsorganisationen samt vissa försäkringsbolag. Till föreningens verksamhet är nära knutet utgivandet av en tidskrift, benämnd *Arbetarskyddet.*

Den verksamhet i övrigt, som bedrives av eller med stöd av arbetsmarknadens parter har inriktats dels på säkerhetstjänsten på arbetsplatserna dels på propagandaverksamhet. Vid sammanträde i september 1939 med Arbetsmarknadskommittén tillsattes en särskild kommitté med uppdrag att utreda frågan om arbetarskyddets effektivisering genom ett bättre organiserat samarbete mellan arbetsgivare och arbetare inom företagen. I anslutning till ett av kommittén i september 1941 avgivet betänkande ha

Svenska Arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen sedermera godkänt vissa bestämmelser för den lokala säkerhetstjänstens organisation, som rekommenderats de till dem hörande förbunden. Dessa bestämmelser innefatta bland annat närmare regler för tillsättande av sådana skyddsombud och säkerhetskommittéer, som omförmälas i (den äldre) arbetarskyddslagen.

Svenska Arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen tillsatte också ett gemensamt kontaktorgan för arbetarskyddsfrågor, som fick namnet *Arbetarskyddsnämnden*. Denna nämnd har bl. a. — under medverkan av Arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen — låtit framställa en arbetarkyddsfilm, bedrivit en omfattande affischpropaganda, bidragit till omläggning av och ökad spridning åt tidskriften Arbetarskyddet ävensom bedrivit annan betydande propaganda- och upplysningsverkamhet. Inom nämnden har vidare inrättats ett kansli med uppgift att såsom verkställande organ för nämnden följa och främja genomförandet och tillämpningen av reglerna för den lokala säkerhetstjänsten samt att i övrigt verka för en frivillig effektivisering av åtgärderna mot olycksfall och ohälsa i arbetet. De ordinarie omkostnaderna för nämnden delas lika av Arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen.

På jordbrukets område finnes en särskild — med Arbetarskyddsnämnden i viss mån parallell — organisation, *Jordbrukets skyddspropaganda*, med uppgift att genom propagandaverksamhet, anordnande av kurser m. m. verka för arbetarskydd och brandförsvar. Intressenter äro Arbetarskyddsnämnden, Svenska Lantbruksförbundet, Riksförbundet Landsbygdens folk, Svenska Lantarbetsgivareföreningen och Svenska Lantarbetareföbundet, vissa försäkringsbolag samt Jordbrukstekniska institutet. Till verksamheten har under år 1948 bidrag lämnats från Arbetarskyddsnämnden å sammanlagt 20 000 kronor av dess statsbidrag. I övrigt bekostas organisationen av intressenterna.

Inom åtskilliga större industriföretag, sannolikt ett 50- eller 60-tal, finnas särskilda säkerhetsingenjörer anställda med huvudsaklig uppgift att övervaka säkerheten och föreslå åtgärder i detta syfte. Inom andra företag utövas samma uppgift av ingenjörer eller driftsledare vid sidan av annan sysselsättning. I syfte att stimulera och befordra denna verksamhet har bildats en särskild förening, *Skyddstekniska föreningen*, som utgör en sammanslutning av personer, vilka leda eller på annat sätt verka för den allmänna säkerhetstjänsten vid företag i det enskilda näringslivet. Föreningens ändamål är att verka för främjande av säkerheten och sundheten på arbetsplatserna genom att anordna för landet gemensamma skyddskonferenser eller medverka till att skyddskonferenser lokalt anordnas av tekniska eller andra sammanslutningar, att förmedla sakkunnig medverkan för skapande av skyddsföreskrifter, skapa enhetlig propaganda m. m.

För att mildra konsekvenserna av inträffade olycksfall ha många företag anställt utbildad sjuksköterska och understundom särskild läkare. På initiativ av representanter för vissa fackföreningar, Arbetarnas bildningsför-

bund och andra intresserade har vidare bildats en särskild organisation, *Arbetarnas samaritförbund,* med ändamål att genom föreläsnings- och kursverksamhet bland arbetarna utbilda samariter, vilka vid inträffade olycksfall skola kunna ingripa omedelbart. Beträffande utbildningplanerna har därvid ett organiserat samarbete upprättats med Sveriges Läkarförbund. All medicinsk utbildning lämnas av legitimerade läkare. Förbundets verksamhet har bekostats delvis genom kursavgifter och delvis genom statsbidrag ävensom anslag av arbetsmarknadens centrala partorganisationer och vissa försäkringsbolag. För den lokala verksamheten har även utgått kommunala bidrag. Vidare har Landstingsförbundet uppmanat landstingen att genom bland annat ekonomiskt stöd främja verksamheten. Om förbundets verksamhet må i övrigt nämnas, att antalet genom densamma fullt utbildade samariter hittills kan räknas till över 10 000, vartill kommer ett stort antal med kortare utbildning. Mellan förbundet och civilförsvarsstyrelsen har träffats överenskommelse om visst samarbete.

I syfte att samordna upplysningsverksamheten beträffande brand å ena sidan och olycksfall i arbete samt den därmed sammanhängande samaritvården å den andra har bildats *Samarbetskommittén för industriens säkerhetstjänst.* Bakom denna kommitté står Föreningen för arbetarskydd, Arbetarnas samaritförbund, Svenska brandskyddsföreningen, Arbetarskyddsnämnden, Arbetarnas bildningsförbund, Sveriges Industriförbund samt statens institut för folkhälsan. Verksamheten drives i form av upplysningsverksamhet, såsom anordnande av ambulerande skyddsutställning, utbildningskurser för skyddspersonal och skyddsombud, anordnade av filmförevisningar och föredrag för skolbarn och husmödrar ävensom propaganda i press och radio. Verksamheten bekostas dels av industrien genom lokala anslag från industriföretagen dels genom bidrag från Arbetarnas bildningsförbund av dess statsanslag. De centrala kostnaderna fördelas mellan de anslutna organisationerna.

Jämväl *Svenska försäkringbolags riksförbund* har drivit en icke obetydlig upplysningsverksamhet med den dubbla målsättningen att förebygga olycksfall i arbete och industribränder. Denna verksamhet har tagit sig uttryck i annonskampanjer, tillhandahållade av propagandabilder m. m. Från och med år 1948 bedrives även direkt upplysningsverksamhet å arbetsplatserna under ledning av en för ändamålet särskilt anställd konsulent. Dennes uppgift är att samla industriarbetarna till arbetsplatsmöten och genom föredrag och förevisning av propagandafilm väcka intresse för skärpt kamp mot olycksfallen och industribränderna.

Till sist skola något beröras de insatser på området, som lämnas av olycksfallsförsäkringens organ.

Inom *riksförsäkringsanstaltens försäkringsbyrå* drives en icke obetydlig verksamhet för att förmå arbetsgivarna till åtgärder dels i skadeförebyggande syfte och dels för att minska skadeverkningarna vid inträffade olycksfall. I fråga om de större företagen utgår man därvid från den statistiska erfarenheten. Specialstatistik föres över olycksfallsersättningens

omfattning i varje större företag. Dåliga årsresultat ge anledning till kontakt med vederbörande företag, varvid man söker komma till rätta med orsakerna och få till stånd lämpliga motåtgärder. Ett viktigt påtryckningsmedel är härvid att en premieförhöjning kan ställas som alternativ till en förbättring av skaderesultatet. Företagen kunna genom dessa kontakter stimuleras att anställa läkare eller sjuksköterska. I vissa fall har man även föreslagit skyddsanordningar. De flesta skadorna anses dock mindre bero på ofullständiga skyddsanordningar än på bristande ordning och vaksamhet på arbetsplatserna och man har sökt stimulera till åtgärder för att skapa bättre förhållanden i detta senare avseende.

I fråga om de smärre företagen kan man icke använda statistiken som hjälpmedel. Här få i stället skadeorsakerna i det särskilda fallet ge anledning till förslag om åtgöranden.

Bland de ömsesidiga olycksfallsförsäkringsbolagen är det framför allt tre, som göra mera betydande insatser för arbetarskyddet, nämligen *Arbetsgivarnas ömsesidiga olycksfallsförsäkringsbolag, Land och Sjö* samt *Svenska Lantbrukarnas Olycksfallsförsäkringsbolag*. Inom de två förstnämnda finnes särskild personal, som arbetar uteslutande för denna uppgift. Alla inkommande skadeanmälningar granskas med utgångspunkt från möjligheterna att vidtaga förebyggande åtgärder. Tjänsteresor företagas i syfte att granska de anslutna företagens säkerhetsanordningar, årliga skyddskonferenser anordnas med företagens säkerhetsingenjörer m. m. Inom Svenska Lantbrukarnas Olycksfallsförsäkringsbolag drives den förebyggande verksamheten framför allt genom propaganda, varvid särskilt må nämnas sammanställning och distribution av broschyr innehållande bl. a. förslag till lämpliga skyddsanordningar för olika slag av lantbruksmaskiner. — De tre ovan nämnda olycksfallsbolagen nedlägga tillsammans över 100 000 kronor årligen på skadeförebyggande verksamhet.

Försäkringsutredningens synpunkter. Såsom tidigare nämnts omhänderhas försäkringen för olycksfall i arbete samt vissa yrkessjukdomar av riksförsäkringsanstalten och åtta ömsesidiga försäkringsbolag. I syfte att pröva den nuvarande organisationsformens ändamålsenlighet har utredningen föranstaltat om en närmare granskning av anstaltens och de ömsesidiga bolagens arbetsformer. Den i detta avseende påbörjade undersökningen har emellertid tillsvidare fått vila bland annat av det skälet, att försäkringsutredningen velat avvakta resultatet av socialvårdskommitténs undersökning rörande den obligatoriska olycksfallsförsäkringens materiella innehåll samt försäkringens eventuella samordning med den allmänna sjukförsäkringen. Försäkringsutredningen vill emellertid redan på detta stadium och sålunda utan en djupare undersökning av ämnet ge uttryck åt följande synpunkter på frågan om olycksfallsförsäkringens framtida gestaltning.

Mellan olycksfallsförsäkringen och arbetarskyddet råder ett naturligt samband. Försäkringsgivarens möjligheter till analys av skaderesultaten ge honom särskilda förutsättningar att bedöma var åtgärder för arbetarskydd

framför allt kunna antagas vara behövliga. Han kan hålla kontakt med arbetsgivaren och söka förmå denne att vidtaga de åtgärder, som äro bäst ägnade att leda till effektiva resultat. Såsom framgår av det föregående kan det härvid bli fråga icke endast om tekniska skyddsanordningar utan även om andra åtgärder, exempelvis för att befordra ordning och vaksamhet på arbetsplatserna eller för att lindra följderna av inträffade olycksfall.

Enligt försäkringsutredningens uppfattning bör frågan om olycksfallsförsäkringens organisation lösas på ett sätt, som befordrar möjligheterna till samverkan mellan försäkringen å ena sidan och arbetarskyddet å den andra. Det kan i detta hänseende visa sig ändamålsenligt att söka åstadkomma en koncentration beträffande de för närvarande starkt splittrade insatserna på arbetarskyddets område. Man har vidare att beakta att olycksfallsförsäkringen lika väl som arbetarskyddet äro frågor, som i främsta rummet angå arbetsmarknadens parter, och det kan starkt ifrågasättas, om icke även detta förhållande bör vara avgörande för försäkringens framtida utformning. Övervägas bör i anslutning härtill, huruvida man icke beträffande försäkringens organ bör frångå ämbetsverksformen till förmån för bolagsmässig drift under arbetsgivarnas och arbetstagarnas gemensamma ledning, förknippat med ett på lämpligt sätt avvägt statsinflytande. Arbetarskyddet skulle härvid kunna till en del inordnas under försäkringsverksamheten och i övrigt samordnas med denna. Frågan om den statliga arbetarskyddsverksamhetens inplacering i sammanhanget får dock övervägas från delvis andra utgångspunkter.

Inom utredningen har man diskuterat möjligheten av att hela olycksfallsförsäkringen ombesörjes av ett enda bolag med starkt decentraliserad verksamhet. Denna decentralisering skulle utformas efter sådana regler att, bland annat, flertalet ersättningsfall kunde avgöras inom lokala avdelningskontor. Härigenom skulle man vinna att försäkringsgivaren finge en samlad överblick över hela området på samma gång som möjligheter skapades för intim kontakt mellan å ena sidan företrädare för försäkringsgivaren och å den andra arbetsgivarna och de skadelidande. Beträffande arbetarskyddsverksamheten skulle i första hand en väsentlig del av kostnaden för propaganda och upplysningsverksamhet kunna bestridas av försäkringsgivaren, vilken med sin samlade erfarenhet rörande skadeorsaker m. m. därjämte bör ha goda förutsättningar för att även mera direkt deltaga i planläggningen och utformningen av detta arbete. Försäkringsgivaren skulle, åtminstone å orter med större antal arbetstagare, kunna knyta läkare till sin verksamhet. Dessa skulle fungera som lokala representanter för försäkringsgivaren i vad rör sådana frågor, vilka böra bedömas av läkare, ävensom meddela läkarvård åt de olycksfallsskadade, som så önskade. Den lokala säkerhetstjänst, som utövas av skyddsombud och säkerhetskommittéer å ena sidan och säkerhetsingenjörer och motsvarande å den andra måste självfallet primärt förbliva hos företagen men försäkringsgivaren skulle här kunna stimulera till ökade insatser exempelvis då skaderesultatet visat sig mindre tillfredsställande, ävensom genom medverkan till konferenser och på

annat sätt söka vidmakthålla och vidga intresset för och effektiviteten hos detta säkerhetsarbete.

En centralisering av olycksfallsförsäkringen till ett enda organ kan emellertid, efter vad som framhållits inom utredningen, ur andra synpunkter än de ovan berörda ge anledning till betänkligheter. Ett monopolföretag på detta område skulle sålunda få mycket stora dimensioner. Detta kan, även om man tillvaratar möjligheterna till decentralisering av verksamheten, lätt medföra byråkrati och tungroddhet i förvaltningen. Avsaknaden av konkurrens med dennas stimulans till nya initiativ och till genomförande av förbättringar av olika slag, icke minst beträffande förhållandet till de skadelidande, kan även betraktas som en svaghet. Möjligen kan man även befara en försämring av förutsättningarna för verksamhetens anpassning efter olika yrkeskategoriers speciella förhållanden och önskemål.

Försäkringsutredningens fortsatta arbete med olycksfallsförsäkringens organisationsfråga bör, i anslutning till de i det föregående anförda synpunkterna, ske under medverkan av företrädare för arbetsgivarnas och arbetstagarnas partsorganisationer. Av denna anledning har försäkringsutredningen hemställt, att antalet ledamöter av utredningen måtte för det fortsatta arbetet på detta speciella område utökas med representanter för arbetsgivare- och arbetstagareparterna, ävensom framhållit att utredningen för sitt fortsatta arbete torde behöva anlita expertis beträffande arbetarskyddsfrågor.

E. Flygförsäkring.

Skador som uppkomma i följd av att luftfartyg begagnas i luftfart kunna hänföras till någon av dessa grupper; nämligen

1. skada å luftfartyget;
2. personskada å luftfartygets förare eller annan person tillhörande besättningen;
3. skada å passagerare eller egendom, som befordras med luftfartyget;
4. person- eller egendomsskada, som tillfogats tredje man.

   Sistnämnda grupp kan i sin tur indelas i

   a) skada i luftfart å annat luftfartyg i luften eller å person eller egendom, som befordras med detta;

   b) skada i luften å person eller egendom, som icke befinner sig inom luftfartyg (fallskärmshoppare o. dyl.);

   c) skada å person eller egendom på marken.

Mot följerna av samtliga de skador som ovan nämnts kan skydd beredas genom försäkring. Skilda försäkringsformer komma därvid i fråga. Samtliga dessa försäkringsformer inbegripas i det följande i begreppet *flygförsäkring.*[1]

---

[1] Hit hänföres dock icke den obligatoriska försäkringen för olycksfall i arbete.

Det är av intresse att inledningsvis dröja vid gällande bestämmelser angående ansvarigheten för skada i följd av luftfart. Därvid har man att skilja mellan å ena sidan skada å passagerare eller egendom, som befordras med luftfartyget (grupp 3 ovan), samt å andra sidan person- och egendomsskada, som drabbar utomstående tredje man (grupp 4).

Ansvarigheten för *skada å passagerare eller egendom, som befordras med luftfartyget* regleras genom bestämmelser i lagen den 5 mars 1937 (nr 73) om befordran med luftfartyg, 17—30 §§. Lagen överensstämmer nära med motsvarande lagstiftning i de övriga nordiska länderna och bygger på en år 1929 i Warszawa träffad internationell konvention i ämnet, vilken ratificerats av Sverige och ett stort antal andra länder. Enligt 1937 års lag ansvarar fraktföraren för personskada, som tillfogas passagerare ombord på luftfartyget eller vid på- eller avstigning. Med fraktförare förstås den (merendels ett lufttrafikföretag), med vilken passageraren eller befraktaren slutit avtalet om befordran. Fraktföraren är därjämte ansvarig om inskrivet resgods eller annat gods, medan det är i hans vård, förkommer, minskas eller skadas. Han är vidare ansvarig för skada i följd av dröjsmål vid luftbefordran.

Emellertid är fraktföraren fri från ansvarighet, om det kan antagas, att skadan icke orsakats genom fel eller försummelse av fraktföraren själv eller av hans folk i tjänsten. Vi befordran av inskrivet resgods och annat gods är fraktföraren vidare fri från ansvarighet, om skadan uppkommit genom fel eller försummelse vid styrningen, förandet eller navigeringen av luftfartyget och fel eller försummelse i annat hänseende ej föreligger. Fraktföraren presumeras sålunda — liksom bilägaren enligt 1916 års lag om ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik — vara vållande, såvida han ej förmår styrka någon omständighet som utesluter eller minskar hans ansvarighet (»omvänd bevisbörda»). Ansvarigheten är emellertid begränsad till vissa i lagen angivna belopp, nämligen för personskada 18 250 kronor för varje passagerare, för annan skada 37 kronor för varje kilogram av inskrivet resgods och annat gods samt för skada å resgods, vilket icke lämnats i fraktförarens vård, 730 kronor för varje passagerare. Vid internationell trafik gälla beloppen i guldkronor. Förbehåll, som innefattar inskränkning i fraktförarens ansvarighet i vidare mån än lagen medger, är ogiltigt, och de i lagen angivna grunderna för befrielse från eller begränsning av fraktförarens ansvarighet få icke åberopas, om skadan orsakats uppsåtligen eller med grov vårdslöshet av fraktföraren själv eller av hans folk i tjänsten.

Beträffande *person- eller egendomsskada, som tillfogas tredje man* givas bestämmelser i lagen den 26 maj 1922 (nr 382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart. Enligt huvudregeln i denna lag är ägare av luftfartyg ansvarig för skada, som i följd av dettas begagnande i luftfart tillfogas person eller egendom, som icke befordras med luftfartyget, och detta oberoende av om ägaren av luftfartyget är vållande till skadan eller ej (s. k. strikt skadeståndsansvar). Ansvarigheten är i fråga om skadeståndets storlek obegränsad.

Sistnämnda lag gäller icke beträffande skada, som genom ett luftfartygs begagnande i luftfart tillfogas ett annat i luften befintligt luftfartyg eller person eller egendom, som befordras med detta (grupp 4 a). För sådan skada gälla allmänna skadeståndsregler, vilka förutsätta styrkt vållande för skyldighet att utgiva ersättning.

Någon skyldighet för fraktförare eller ägare, innehavare eller förare av luftfartyg att genom försäkring eller annorledes trygga skadelidandes rätt till ersättning för skada i följd av luftfart finnes icke stadgad i svensk rätt.[1] Däremot förekommer, såsom redan anförts, frivillig försäkring i enskilda försäkringsbolag.

Det ligger i öppen dag att de risker som täckas genom flygförsäkring äro av speciell karaktär. Inträffade skador kunna stiga till mycket betydande belopp. I insikt om flygförsäkringens egenart bildade företrädare för försäkringsväsendet i de nordiska länderna redan år 1919 ett gemensamt organ för denna försäkring, Den Nordiska Poolen för Luftfärdsförsäkring. Poolformen hade sin motivering i önskemålet att skapa ett så brett underlag som möjligt med hänsyn till riskernas omfattning. Bakom poolen, som i oförändrad form förblev i funktion till och med utgången av år 1947, stod vid sistnämnda tidpunkt ett 100-tal försäkringsbolag, därav över 30 svenska. Den Nordiska Poolen var den första av sitt slag i världen men har senare efterbildats i andra länder. Den tillvann sig stort anseende icke blott i de nordiska länderna utan även på andra håll utomlands, där den var verksam.

Småningom gjorde sig emellertid behovet av en viss omorganisation av poolen gällande. Härtill torde främst ha bidragit att poolens rättsliga ställning i viss mån var oklar. Efter andra världskrigets slut genomfördes den då sedan länge förberedda strukturella förändringen. Poolens allmänna karaktär är därefter — fr. o. m. den 1 januari 1948 — i grova drag följande.

Till en början må anmärkas, att Poolen såtillvida jämkat sin firmabeteckning att den numera bär namnet *Nordiska Poolen för Luftfartförsäkring*. Poolen är uppbyggd på fyra s. k. nationella flygförsäkringspooler, envar för Danmark, Finland, Norge och Sverige. Varje nationell pool utgör en sammanslutning av ett antal skadeförsäkringsbolag (medlemsbolag). Enligt de för den nordiska poolen gällande stadgarna är dess syfte att arbeta för en sund utveckling av den nordiska flygförsäkringen; dess uppgifter på detta område avse dels kaskoförsäkring, inklusive brand- och stöldförsäkring av flygplan, dels olycksfallsförsäkring, dels ock ansvarighetsförsäkring.

Den svenska poolen är grundad på ett avtal mellan (för närvarande) 40 i Sverige verksamma försäkringsbolag. I avtalet har uttryckligen angivits, att poolen icke är någon förening eller annan sammanslutning utan ett organ för fördelning i återförsäkring och samförsäkring av de av medlemmarna

[1] Här bortses från den försäkring för olycksfall i arbete, som äger rum i riksförsäkringsanstalten. Det kan vara av intresse att nämna, att i Ekonomiska föreskrifter för flygvapnet 1947: B nr 1 stadgats skyldighet för ägare av civila flygplan, vilka önska begagna flygvapnet tillhöriga flygplatser, att ha tecknat ansvarighetsförsäkring till belopp och på villkor i övrigt som angivas i nyssnämnda föreskrifter.

tecknade eller i återförsäkring övertagna flygförsäkringarna; poolen driver alltså icke någon verksamhet för egen räkning. Direkt flygförsäkring tecknas av varje därför koncessionerat medlemsbolag för sig. Möjlighet till samförsäkring beträffande större försäkringar har dock lämnats öppen. För direkt tecknade försäkringar i Sverige svarar i förhållande till försäkringstagaren endast det eller de medlemsbolag, som tecknat försäkringen i fråga.

Medlemsbolagen deltaga i de nationella poolerna med en eller flera enhetliga andelar, och dessa pooler äro delägare i den nordiska poolen efter förhållandet mellan summan av medlemsbolagens andelar i den nationella poolen och summan av andelarna i alla de nationella poolerna. De till den svenska poolen anslutna bolagen ha tecknat tillsammans 125 andelar. I den nordiska poolen representerar den finska poolen 32 andelar och vardera av de danska och norska poolerna 75 andelar. Varje flygförsäkring, som direkt tecknas inom ett nordiskt land av medlem av det landets nationella pool, skall helt återförsäkras genom poolen hos medlemmarna av flygpoolerna i de nordiska länderna och vid behov hos andra reassuradörer. De nationella poolerna skola i sin tur till nordiska poolen övervisa alla genom dem tecknade och från sina medlemmar i återförsäkring övertagna försäkringar för reassurans i mån av behov utanför de nordiska länderna och i övrigt för fördelning i reassurans mellan de nationella poolerna och deras medlemmar i förhållande till antalet andelar. Varje nationell pool får dock medgiva medlemsbolag rätt till visst självbehåll. Medlem av sådan pool får vid direkt försäkring på en och samma risk icke övertaga eller av poolen tilldelas större ansvarighetsbelopp än som, efter utnyttjande av tillgängliga reassuransanordningar, anses per andel motsvara en beräknad skada för egen räkning av högst 2 500 kronor vid kaskoförsäkring, 660 kronor per person vid olycksfallsförsäkring och 1 000 kronor för person- och egendomsskada tillsammans vid ansvarighetsförsäkring (beloppen äro uttryckta i svenskt mynt och gälla för medlemmarna av den svenska poolen). Ej heller får den nordiska poolen för medlemsbolags räkning på en och samma risk behålla större nettobelopp än som anses motsvara en beräknad skada per varje andel av nyss angivna maximibelopp. Skulle riskbelopp överskjuta summan av de på samtliga medlemmar i de nationella poolerna belöpande ansvarighetsbeloppen, skall det överskjutande beloppet återförsäkras utanför poolerna. Medlemsbolagen i varje lands pool ikläda sig subsidiär solidarisk ansvarighet för den affär poolen i och för fördelning i reassurans mellan sina medlemmar mottager från de andra nationella poolerna. Till säkerhet för fullgörandet av sina förpliktelser såsom poolmedlem deponerar varje medlem i bank 20 000 kronor per andel (beloppet gäller för medlemmarna av den svenska poolen). Dispositionsrätten till kapitalbeloppet tillkommer vederbörande nationella pools styrelse.

De nationella poolernas högsta beslutande myndighet utövas å poolmöte, som hålles en gång varje halvår, och vartill alla medlemmar kallas. Som verkställande organ fungerar en styrelse med denna underställt poolkontor. Enligt bemyndigande i avtalet för den svenska poolen äger dess styrelse

gentemot tredje man handla å medlemmarnas vägnar ävensom företräda dem inför domstol och andra myndigheter. Styrelsen är ansvarig för sin förvaltning inför poolmötet. Även den nordiska poolens verksamhet ledes av en styrelse. Denna väljes av de nationella poolernas styrelser sålunda, att från varje land utses tre ledamöter och två suppleanter. Administrativa och expeditionella göromål handhavas under styrelsens ledning av ett poolkontor. Styrelsen är enligt avtalet för den nordiska poolen befogad att med bindande verkan för de nationella poolerna och deras medlemmar fastställa gemensamma tariffer och försäkringsvillkor, träffa avgöranden om provisioner, skadereglering m. m., för medlemmarnas gemensamma räkning ordna deras återförsäkring såväl inbördes som utanför poolerna, samt under förutsättning av enhällighet inom styrelsen för medlemmarnas gemensamma räkning övertaga återförsäkring från andra länder. Styrelsens förvaltningsberättelse och räkenskaper underställas med yttrande av de nationella poolernas styrelser dessa poolers poolmöten, vilkas beslut tillställas den nordiska poolens styrelse. Denna skall på begäran av något lands poolstyrelse sammankalla allmänt möte av samtliga medlemmar i de nationella poolernas styrelser.

Ett bokslut beträffande den nordiska poolens hittillsvarande verksamhet ger vid handen, att denna har lämnat ett underskott på mer än en miljon kronor. Av flygförsäkringens målsmän har betygats, att med hänsyn till den osäkerhet som hittills utmärkt och för överskådlig tid framåt måste komma att utmärka denna försäkringsgren, densamma icke för bolagen utgör någon attraktiv rörelse. Man är närmast benägen att se det som en ambitionssak att tillhandahålla möjlighet att här i riket teckna flygförsäkring.

Flygtrafiken har fått en alltmer accentuerad internationell karaktär. Med hänsyn härtill framstår det såsom en viktig mellanfolklig angelägenhet att här, liksom i fråga om sjörätten, söka åvägabringa internationellt enhetliga rättsregler beträffande bl. a. ansvarighet för skada i följd av luftfart. Vid en konferens i Rom år 1933 upprättades en konvention rörande skador, som genom luftfartyg tillfogats tredje man på jordytan. Till konventionen har sedermera fogats ett år 1938 vid en konferens i Bryssel upprättat tilläggsprotokoll. Konventionen och tilläggsprotokollet innhålla regler angående ansvarighet för skador av nyss angivet slag samt om säkerställande av rätten till ersättning härför. Ersättningsrätten kan tryggas på olika vägar; såsom huvudalternativ uppställes försäkringsformen. Världskriget och de därefter inträdda utrikespolitiska förhållandena ha självfallet avsevärt försvårat fullföljandet av det inledda samarbetet. Endast ett fåtal länder (Belgien, Brasilien, Guatemala, Rumänien och Spanien) har ratificerat Romkonventionen med dess tilläggsprotokoll. Emellertid ha hithörande problem behållit sin aktualitet såväl i Sverige som i övriga länder och diskuterats bl. a. på gemensamma nordiska lufträttsmöten. I Sverige har den fortsatta utredningen av dessa spörsmål anförtrotts särskilda sakkunniga, tredje-

mansskadesakkunniga, som år 1945 tillkallats inom justitiedepartementet.[1] Vid ett internordiskt lufträttsmöte år 1947 i Köpenhamn utarbetades dels ett memorandum rörande vissa önskvärda, delvis till större tidsenlighet syftande ändringar i Romkonventionen och tilläggsprotokollet och dels ett preliminärt utkast till en särskild nordisk lagstiftning i förevarande ämnen att tillämpas i avbidan på en mera omfattande internationell reglering.

Nyssnämnda lagutkast utgår ifrån att innehavare av luftfartyg i princip är ansvarig för skada, som i följd av luftfartygets nyttjande tillfogas tredje man, samt skyldig att genom försäkring trygga tredje mans rätt till skadestånd. Enligt huvudregeln skall för skada, som i följd av luftfartygs begagnande i luftfart tillfogas person eller egendom, som icke befordras med fartyget, dess innehavare vara ansvarig, vare sig han är vållande eller icke. Har den skadelidande genom eget vållande medverkat, kan ersättningen jämkas. Ansvarigheten har principiellt lagts icke på ägaren utan på innehavaren, varmed förstås den, som förfogar över luftfartyget och begagnar det för egen räkning. I fråga om ansvarigheten har med innehavare jämställts den som begagnar luftfartyg, över vilket han icke äger förfoga. Att märka är, att innehavare, som icke vidtagit lämpliga åtgärder till förekommande av luftfartygets obehöriga begagnande, enligt utkastet blir solidariskt med den obehörige innehavaren ansvarig för skadan. Innehavarens ansvarighet har för varje olyckshändelse begränsats, i fråga om personskada till en miljon kronor i guld, dock högst 25 000 kronor för varje skadad eller dödad person, samt för skada å egendom till en miljon kronor i guld. Om luftfartygets vikt (inklusive högsta tillåtna last) överstiger 30 ton, höjas beloppen om en miljon kronor med vartdera tre procent för varje helt ton utöver 30. Den här angivna begränsningen av ansvarigheten får emellertid icke åberopas av innehavare, som uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet medverkat till skada eller som underlåtit att taga och vidmakthålla föreskriven försäkring å luftfartyget. I utkastet givas vidare regler som syfta till en rättvis fördelning av ersättningarna mellan flera skadelidande i det fall att ansvarighetsbeloppet icke förslår till dem alla.

Med reglerna om ansvarighet för skada korresponderar i utkastet den grundläggande regeln om försäkring. Enligt denna skall luftfartyg, som begagnas i luftfart över svenskt område, vara försäkrat mot ersättningsskyldighet enligt den föreslagna lagen intill nyss angivna ansvarighetsbelopp. Denna försäkringsplikt har för svenskt luftfartyg ålagts dess ägare (varmed i de svenska och finska lagutkasten jämställes den som på grund av avbetalningsköp innehar sådant fartyg). Från försäkringsplikt föreslås dock undantag i fråga om luftfartyg, som innehaves av svenska staten eller främmande makt och brukas uteslutande för statsändamål. Häri inbegripes postbefordran men icke affärsdrift. Enligt utkastet skall försäkring få meddelas endast av försäkringsgivare, som erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd därtill. Försäkringen skall för den som i följd av luftfartygets begagnande över

[1] Riksmarskalken B. Ekeberg (ordförande), f. d. hovrättsrådet H. Wikander och häradshövdingen F. von Scherling. Sekrekterare: hovrättsrådet A. Björklund.

svenskt område tillfogas skada, för vilken han är berättigad till ersättning av fartygets innehavare, medföra rätt att intill ansvarighetsbeloppet utbekomma skadeståndet av försäkringsgivaren. Emellertid går det svenska utkastet i fråga om försäkringens innehåll något längre än konventionen och de motsvarande lagutkasten i de övriga länderna. Sålunda har, i likhet med vad som gäller beträffande trafikförsäkring å motorfordon, föreslagits, att försäkringen, i den mån försäkringsgivaren ej gjort annat förbehåll, skall gälla för fartygets innehavare mot den ansvarighet för skada, som enligt vad ovan sagts kan uppkomma för honom. Enligt en annan viktig bestämmelse, vartill motsvarighet likaledes saknas i konventionen, skola samtliga ifrågavarande försäkringsgivare solidariskt ansvara, i samma utsträckning som om försäkring varit meddelad, för skada vållad genom luftfartyg, som är okänt eller för vilket försäkring ej är gällande till förmån för den som lidit skada.

För att på här ifrågavarande område möjliggöra ett internationellt samarbete liknande det, som förekommer mellan de nordiska länderna i fråga om biltrafikförsäkringen har i utkastet intagits en bestämmelse om att Kungl. Maj:t under förutsättning av ömsesidighet äger förordna, att vad i den föreslagna lagen stadgats skall äga tillämpning med avseende å luftfart över främmande stats område. Har sådant förordnande givits, får enligt förslaget försäkring icke meddelas för luftfart över svenskt område utan att i samband därmed motsvarande försäkring meddelas för luftfart över den främmande statens område. Därest i sådan stat försäkring meddelats för ersättning enligt lagen i fråga, skall den för luftfart över svenskt område stadgade försäkringsplikten anses uppfylld. I den försäkringsgivarna åvilande solidariska ansvarigheten för skada orsakad genom luftfartyg, som är okänt eller för vilket påbjuden försäkring till förmån för tredje man ej finnes, deltaga under angiven förutsättning samtliga försäkringsgivare, som äga meddela försäkring för luftfart över Sverige och den främmande staten.

Slutligen må anmärkas, att — medan konventionen (artikel 12) öppnar möjlighet för fördragsslutande stat att i sin lagstiftning helt eller delvis ersätta försäkring med annan säkerhet, i form av penningdeposition hos offentlig kassa eller viss bank eller i form av garanti av därtill bemyndigad bank, allt inom det territorium där luftfartyget registrerats — de nordiska lagutkasten icke upptagit dessa alternativ. Tvärtom har i förenämnda memorandum, vilket tillkom vid det nordiska lufträttsmötet år 1947 i Köpenhamn, föreslagits, att de båda sistnämnda säkerhetsformerna skola utmönstras eller i varje fall omregleras så att den skadelidande erhåller större garanti för att han verkligen skall kunna utfå sitt skadestånd.

Beträffande organisationen av trafikförsäkringen å luftfartyg uppställer Romkonventionen endast det kravet, att försäkringen skall vara tagen hos offentlig försäkringsanstalt eller annan försäkringsgivare, som äger meddela sådan försäkring inom det territorium där luftfartyget registrerats. Av

bestämmelserna i det nyss refererade lagutkastet framgår, att tredjemansskadesakkunniga närmast avsett en organisation av lufttrafikförsäkringen liknande den som tillämpas för trafikförsäkring å motorfordon, eller således en anordning med flera av Kungl. Maj:t koncessionerade och vid sidan av varandra verksamma försäkringsföretag.

Utredningen. Den civila luftfarten i vårt land är i många hänseenden föremål för det allmännas intresse. Här må erinras om statens insatser för upprätthållande av flygsäkerhet, för anläggande, bekostande och administration av flygplatser, för trafikledning och för flygteknisk forskning. Hithörande uppgifter ombesörjas av luftfartsstyrelsen och flygtekniska försöksanstalten. Därtill kommer att staten starkt engagerat sig såsom företagare i den reguljära lufttrafiken. Nu nämnda omständigheter kunna synas motivera att det allmänna aktivt deltager också i flygförsäkringens handhavande. En sådan medverkan från det allmännas sida kan knappast tänkas realiserad annorledes än i form av ett bolag i statlig regi eller med statligt inflytande, eventuellt med monopolställning. Det bör emellertid då beaktas att det hittills tillämpade systemet med ett poolningsförfarande visat sig från flera synpunkter mycket ändamålsenligt. Den nordiska poolen har också, såsom redan nämnts, vunnit stort anseende på den internationella marknaden och ansetts föredömligt ordnad. Särskilt torde detta omdöme få anses befogat efter den ändring i fråga om poolens konstitution, som genomförts från och med den 1 januari 1948. Det bör vidare beaktas, att de här i riket verksamma skadeförsäkringsbolag, vilka stå bakom den svenska fraktionen av poolen, äro underkastade försäkringsinspektionens tillsyn och förutsättas bli föremål för de ytterligare åtgärder i fråga om tillsyn och försäkringstagareinflytande m. m., som utredningen i det föregående föreslagit. Enligt försäkringsutredningens mening saknas anledning att därutöver i något hänseende från det allmännas sida ingripa i poolens verksamhet.

En fråga av speciell karaktär är dock icke besvarad med det ovan sagda. Härmed åsyftas spörsmålet om ett eventuellt införande av en obligatorisk flygtrafikförsäkring till täckande av skador, som genom trafik med luftfartyg tillfogas tredje man på marken, och eventuellt även av luftfartygsinnehavarens ansvarighet för sådana skador. Inom utredningen har övervägts lämpligaste organisationsformen för en sådan försäkring. Det har därvid beaktats att den nu frivilligt drivna försäkringen av motsvarande slag har en starkt begränsad omfattning såvitt angår antalet försäkringstagare. Kretsen av försäkringstagare är därjämte högst heterogen och omsluter såväl de stora trafikföretagen och mindre taxiflygbolag som ägare av enstaka mindre flygplan eller segelflygplan. Huru försäkringsplikten i fråga om en obligatorisk försäkring lämpligen bör avgränsas är ännu en öppen fråga. Det står dock klart, att försäkringen icke kan väntas få sådan omfattning, som är erforderlig för att den ensam skall kunna bilda underlag för ett fristående företag. Praktiska olägenheter av skilda slag skulle även följa av en sådan anordning. Sålunda skulle den internationella kon-

kurrensen lätt kunna medföra att ett sådant företag — om det över huvud taget skulle bli i stånd att bjuda konkurrenskraftiga premier — finge ett till storlek och sammansättning hastigt växlande bestånd. Särskilt skulle företagets rörelse bli beroende av huruvida de helt dominerande svenska flygtrafikbolagen anlitade företaget såsom försäkringsgivare eller icke. Utredningen har funnit övervägande skäl tala för att en obligatorisk flygtrafikförsäkring på ett eller annat sätt anknytes till den nordiska poolens verksamhet. Flera möjligheter äro därvid tänkbara. Ett alternativ, vilket skulle innebära det minsta ingreppet i den bestående ordningen, skulle vara att giva de bolag, som för närvarande driva frivillig försäkring av motsvarande art, koncession för en obligatorisk direktförsäkring. Då det allmännas ansvar för skötseln av en sådan försäkring skulle medföra krav på särskild redovisning och tillsyn för denna försäkring och åtgärderna härför till största delen måste förläggas till varje enskilt bolag, skulle detta alternativ emellertid innebära ett komplicerande av redovisnings- och tillsynsanordningarna som skulle vara meningslös beträffande en försäkring med endast några hundra försäkringstagare. En väsentlig förenkling i dessa hänseenden skulle vinnas om koncession lämnades endast ett bolag inom varje koncern. Antalet bolag skulle därigenom nedbringas från ett trettiotal till föga mer än tio. Uteslutet är väl icke, att sådana anordningar skulle kunna vidtagas att åtminstone en del av kontrollen kunde utföras centralt hos den svenska poolens kontor. En sådan kontroll skulle underlättas exempelvis om försäkringsbreven, såsom fallet är i Danmark, utfärdades av poolens kontor i form av sampoliser för gemensam räkning. Man torde kunna räkna med att de bolag, som upptaga ifrågavarande försäkring, framför allt på grund av det starka återförsäkringsbehovet, regelmässigt äro anslutna till poolen.

Ett tredje alternativ är att koncession endast lämnas till ett för ändamålet särskilt bildat bolag, vilket dock icke skulle vara helt fristående utan nära anknutet — kontorstekniskt, lokalt o. s. v. — till den svenska poolen. Företaget synes då också böra ingå som medlem i poolen. Med hänsyn till flygförsäkringens speciella natur bör detta företag lämpligen ha aktiebolagets form. Det kan övervägas huruvida rätt till aktieteckning bör erbjudas endast de försäkringsbolag, vilka stå bakom den svenska poolen, eller lämnas fri. Skäl kunna visserligen anföras för att staten förbehålles en minoritetspost av aktiekapitalet. Men detta synes utredningen dock icke påkallat. Det allmännas intresse torde på ett tillfyllestgörande sätt kunna tillgodoses så, att staten äger utse en eller två ledamöter i bolagets styrelse.

På grund av de betydande försäkringsbelopp, som enligt förutnämnda lagutkast skulle kunna komma i fråga, och det ansvar för skada förorsakad av okända flygplan, som skulle åligga försäkringsgivaren, komme ett betydande återförsäkringsbehov att föreligga för det särskilda bolaget. En förutsättning för realiserande av sistnämnda alternativ bör därför vara att man med säkerhet kan räkna med möjligheter för bolaget att erhålla återförsäkring på skäliga villkor, såväl inom poolen genom medlemsskapet där-

städes som, i den mån erforderlig avtäckning ej kan beredas där, även utanför densamma. I motsatt fall bleve det nämligen nödvändigt att utrusta bolaget med ett aktiekapital, som i förhållande till premieintäkten skulle bli betydande, för att bolaget icke skulle löpa risk att genom en katastrofskada komma på obestånd. Det kan befaras, att detta skulle kunna påverka rörelsens räntabilitet så menligt att det skulle allvarligt minska möjligheterna att uppbringa behövligt kapital för denna redan av andra skäl föga begärliga rörelse.

Försäkringsutredningen har ansett, att det för närvarande saknas anledning att mera i detalj upptaga till diskussion en obligatorisk flygtrafikförsäkrings organisationsproblem. Det är nämligen ännu osäkert när eller hur en sådan försäkring kan komma att taga gestalt. Men de allmänna synpunkter, som utredningen här ovan framlagt, kunna måhända tjäna som underlag för fortsatt diskussion i ämnet, då tiden härför anses mogen.

VI. Livförsäkring.

Livförsäkringens problem ha ingående behandlats av 1942 års försäkringsutredning (SOU 1946: 34). I enlighet med dennas förslag ha i 1948 års lag om försäkringsrörelse reglerna för de tekniska fonderna helt omarbetats. Bestämmelserna rörande konsolidering och täckande av förlust ha härigenom undergått en genomgripande förändring. Därjämte har föreskrivits, att försäkringstekniska utredningar av viss art skola utföras vart femte år. Skälighetsprincipen, som i detta betänkande föreslås skola införas i fråga om skadeförsäkring, har för livförsäkringens del redan införts genom 1948 års lag, och detta på ett sätt vilket tillåter en klarare begreppsbestämning och en större precision vid tillämpningen än som är möjlig vid skadeförsäkring. Bestämmelserna om de särskilda värdehandlingar, i vilka försäkringsfond för livförsäkring skall redovisas, ha vidare omarbetats. I 1942 års försäkringsutrednings betänkande behandlas därjämte mer eller mindre ingående åtskilliga av livförsäkringens spörsmål utan att behandlingen utmynnar i lagförslag. Delvis äro de slutsatser, till vilka utredningen härvid kommer, avsedda att tjäna såsom vägledning för koncenssions- och tillsynsmyndigheterna vid tillämpningen av den nya lagen. Sålunda har 1942 års utredning ägnat ett särskilt kapitel åt folkförsäkringen, varvid speciellt behandlats frågan, huruvida det är motiverat att fortsättningsvis behålla en högre premienivå för folkförsäkring. Livförsäkringsbolagens nyanskaffning vid olika tidpunkter har granskats med avseende på frekvensen av olika försäkringsformer, särskilt i syfte att belysa proportionen mellan de mera skyddsbetonade och de mera sparbetonade försäkringsformerna. Lönekostnaderna för livförsäkringsbolagens centrala förvaltning ha undersökts och lika så vissa spörsmål avseende livförsäkringsbolagens ombud. I samband med ombudsfrågan och folkförsäkringen har även annullationsfrågan uppmärksammats.

Ett par frågor, som beröra livförsäkring, ha behandlats icke blott av 1942 års försäkringsutredning utan därtill av andra utredningar. 1942 års försäkringsutredning framför i korthet tanken på en obligatorisk dödsfallsförsäkring. Denna fråga utredes även av socialvårdskommittén. Vissa av tjänstepensionsförsäkringens tekniska problem behandlades av 1942 års försäkringsutredning, medan andra av denna verksamhets frågor, särskilt de organisatoriska, utreddes av den år 1944 tillkallade tjänstepensionsutred-

ning, vilken avgav betänkande 1946 (SOU 1946: 26). För närvarande behandlas tjänstepensioneringens framtida utformning av utredningsmän, som tillkallades år 1947 av dåvarande chefen för handelsdepartementet.

Då livförsäkringens förhållanden, såsom av det sagda framgår, relativt allsidigt utretts under de senaste åren, och vissa särskilda frågor, som beröra livförsäkring, därjämte behandlas av andra nu pågående utredningar, saknar 1945 års försäkringsutredning anledning till någon mera ingående behandling av livförsäkringen. Några speciella frågor skola dock något belysas.

A. Folkförsäkring och stor försäkring.

Livförsäkringen bedrives inom alla samhällslager. De olika livförsäkringsbolagen ha härvid mer eller mindre koncentrerat sig på skilda befolkningsskikt. Förhållandet belyses genom nedanstående tabell över medelförsäkringssumman för i Sverige direkt tecknade kapitalförsäkringar för dödsfall dels i 1947 års anskaffning, dels i hela beståndet vid 1947 års utgång.

Bolag	Medelförsäkringssumma i kronor Nyanskaffning	Bestånd
Svea	20 922	6 083
Thule	15 240	6 929
Skåne	11 547	6 181
Svenska liv	10 944	3 926
Skandia	9 734	4 819
Städernas liv	9 518	6 448
Liv-Göta	8 411	6 700
Valand	6 573	2 437
Allm. pension	6 001	2 381
Allm. liv-Oden	5 899	3 067
Nordstjernan	4 277	3 090
Balder	3 682	2 384
Trygg	2 343	1 257
De Förenade	2 303	1 170
Järnvägsmännen	2 190	1 803
Folket	2 149	1 430
Framtiden	2 144	1 324

Som synes har man här en kontinuerlig övergång från bolag, som huvudsakligen vända sig till de ekonomiskt mest välställda kretsarna, till dem som främst arbeta bland ett ekonomiskt svagare klientel. Det oaktat har man i fråga om verksamhetsformen och försäkringarnas utformning en diskontinuitet så tillvida som två skilda former med skilda premienivåer existera. De pläga betecknas stor försäkring och folkförsäkring. Existensen av dessa båda verksamhetsformer är i viss mån historiskt betingad.

Då livförsäkringen först framträdde i vårt land hade den sitt klientel så gott som uteslutande i de ekonomiskt mera välsituerade kretsarna. Enär behovet av livförsäkring måste anses minst lika starkt inom de ekonomiskt

svagare befolkningsskikten men de existerande livförsäkringsbolagen icke hade lyckats vinna någon nämnvärd anslutning från dessa skikt, började man mot slutet av 1800-talet att inse att en sådan anslutning icke stod att vinna utan en verksamhet, som speciellt avpassats med hänsyn till behoven och möjligheterna inom folkets breda lager.

År 1899 bildades Svenska livförsäkringsanstalten Trygg såsom det första »folkförsäkringsbolaget» i Sverige. Utomlands, särskilt inom de anglosachsiska länderna, hade denna verksamhetsform redan vunnit framgång, och vid organisationen av Trygg utnyttjades de utländska erfarenheterna. Folkförsäkringen skilde sig från stor försäkring till en början genom en annorlunda utformad ackvisitions- och inkasseringsorganisation samt genom de kortare premiebetalningsterminerna. Dessa omständigheter medförde högre kostnader per försäkring, och då medelförsäkringssumman därtill var låg, blev premienivån högre än inom stor försäkring. Efter hand bildades flera folkförsäkringsbolag, nämligen Livförsäkringsaktiebolaget De Förenade 1901 (stiftat av fem storförsäkringsaktiebolag), Livförsäkringsbolaget Framtiden 1911 och Livförsäkringsanstalten Folket 1914. Livförsäkringsbolaget Balder, som till en början drev endast stor försäkring, upptog en speciell form, s. k. sparurförsäkring, vilken torde böra betecknas som folkförsäkring. Så småningom har denna del av bolagets verksamhet helt övergått till vanlig folkförsäkring.

Trygg koncentrerade under de första decennierna verksamheten på försäkringar mot veckopremier.

De andra folkförsäkringsbolagen inriktade sig redan från början på försäkringar med månatlig premiebetalning. Även inom Trygg gick utvecklingen så småningom mot månadspremier i allt större omfattning. Trygg har numera helt upphört med nyanskaffning av försäkringar mot veckopremier men har kvar ett icke obetydligt bestånd av sådana tidigare tecknade försäkringar. Med det stigande välståndet under de senaste decennierna ha även månadspremierna delvis börjat övergivas inom folkförsäkringen till förmån för kvartalspremier och halvårspremier.

Kort efter folkförsäkringens introduktion i vårt land kom man till insikt om behovet vid folkförsäkring av premiebefrielse vid sjukdom. För de befolkningslager, till vilka folkförsäkringen vänder sig, kan även en relativt kortvarig sjukdom äventyra möjligheterna att vidmakthålla en försäkring. Premiebefrielseförsäkringen upptogs därför inom kort såsom ett obligatoriskt komplement till folklivförsäkringen. Så småningom ha även åtgärder vidtagits i syfte att underlätta försäkringsskyddets vidmakthållande vid ekonomiska påfrestningar av annan orsak än sjukdom. Sålunda ha införts premieuppskov vid arbetslöshet samt en särskild försäkringsform med premiefrihet vid värnpliktstjänstgöring.

Under de första decennierna av 1900-talet erbjödo de svenska livförsäkringsbolagens premietariffer en rik provkarta på olika premienivåer. Redan under denna tid låg givetvis folkförsäkringens premier i allmänhet på en högre nivå än premierna för stor försäkring, men med den variation i fråga om

premienivåer, som i övrigt förekom, tilldrog sig detta förhållande icke någon särskild uppmärksamhet. Under 1920-talet framträdde en skärpt premiekonkurrens mellan livförsäkringsbolagen, föranledd bland annat av dels den år 1917 tillkomna nya lagen om försäkringsrörelse, som möjliggjorde och delvis även fordrade mera rationella premieberäkningsgrunder, dels den fortgående dödlighetsförbättringen, dels slutligen en viss räntestegring. Denna period medförde upprepade premiesänkningar. Slutligen enade sig de bolag, som meddelade stor försäkring, bortsett från ett, om gemensamma premier för stor försäkring från år 1928 — den i stort sett lägsta premienivå för livförsäkring, som hittills tillämpats i vår land. Folkförsäkringsbolagens premier, vilka icke voro gemensamma, lågo på en högre nivå. Den under 1930-talet sjunkande räntefoten föranledde åter höjningar av premierna i ett par etapper. Från år 1938 tillämpas, frånsett vissa övergångsbestämmelser under några år, även för folkförsäkring gemensamma premier. Genom denna utveckling har alltså utkristalliserat sig två olika premienivåer, en lägre för stor försäkring och en högre för folkförsäkring.

Sammanfattningsvis kan sägas, att livförsäkringsrörelsen i vårt land drives i två olika verksamhetsformer, stor försäkring och folkförsäkring, vilka skilja sig framför allt i följande hänseenden. Folkförsäkringens premienivå är högre än den stora försäkringens. Premiebefrielseförsäkring för sjukdom, som i stor försäkring är ett frivilligt komplement till livförsäkringen, är inom folkförsäkring obligatorisk. Härtill komma inom folkförsäkringen vidare vissa anordningar för premielättnader vid militärtjänst och arbetslöshet. Villkoren vid anullation (återköp, fribrev) innebära att ett högre försäkringsskydd bibehålles den första tiden efter annullationen. Ackvisitions- och inkassoorganisationerna äro annorlunda uppbyggda — den sistnämnda framför allt utmärkt genom ett mera vidsträckt bruk av personlig premieinkassering. Härtill kommer lägre medelförsäkringssumma och i genomsnitt kortare premiebetalningstermin inom folkförsäkringen.

Genom de ovan angivna särskilda anordningarna söker folkförsäkringsverksamheten att åstadkomma ett försäkringsskydd, som är särskilt avpassat för de befolkningslager, vilkas inkomstnivå är låg och vilka leva under otrygga inkomstförhållanden.

Anledningarna till att premienivåerna inom stor försäkring och folkförsäkring skilja sig från varandra äro främst följande.

Det inre förvaltningsarbetet hos ett livförsäkringsbolag är huvudsakligen beroende av antalet försäkringar och antalet premieinkasseringar men endast i ringa grad försäkringarnas eller premiernas storlek. Det i stort sett enda arbete, vars omfattning står i förhållande till försäkringarnas storlek är det, som sammanhänger med förvaltningen av fonderna, vilka ju vid ett givet antal försäkringar växa med dessas genomsnittliga storlek. Detta arbete utgör emellertid en relativt obetydlig del av förvaltningsarbetet. Av andra arbeten, som kunna påverkas av försäkringarnas storlek, kan nämnas ändring av försäkringar. Sådana torde nämligen oftare förekomma vid större försäk-

ringar än vid mindre men dock ej så mycket oftare att arbetet därmed växer i proportion till försäkringarnas storlek. Då kostnaderna för det inre förvaltningsarbetet skall slås ut på de olika försäkringarna, måste därför kostnaden per 1 000 kronors försäkringssumma bli högre vid ett bestånd av små försäkringar än vid ett bestånd av större försäkringar.

Även i fråga om de yttre förvaltningsarbetet, d. v. s. anskaffningen och premieuppbörden, gälla liknande förhållanden. Inom stor försäkring har man i allt större omfattning centraliserat premieuppbörden till huvudkontoret genom utnyttjande av postgiro. Här är uppenbarligen kostnaden för inkasseringen av en premie densamma oavsett premiens storlek. En viss skillnad kan naturligtvis den större eller mindre trögheten vid betalning medföra. I så fall har man väl dock närmast att vänta, att det klientel, som har mindre premier, borde medföra det större arbetet per inkassering. Även inom folkförsäkring har man delvis gått över till central premieuppbörd ehuru huvudvikten alltjämt ligger på personlig inkassering. Ej heller vid sådan inkassering är det erforderliga arbetet större vid ett större premiebelopp. Visserligen utgår ombudens ersättning för inkassoarbetet med viss procent av det inkasserade premiebeloppet, vilket medför, att den yttre inkassokostnaden kan sägas växa proportionellt mot premiens storlek. Till en del är dock denna proportionalitet skenbar, i det att inkassoprovisionen måste sättas till en högre procent av premien, då det gäller ett klientel med låg medelpremie än vid ett bestånd med hög sådan. Vad anskaffningsarbetet beträffar erfordrar i regel ackvirerandet av en större försäkringssumma ett mera omfattande arbete än som kräves vid en mindre. Den tilltänkta försäkringstagaren har vanligen större krav på en ingående utredning ju större försäkringssumma det är fråga om. Den, som ägnar sig åt ackvisition av större försäkringar, måste därför dels lägga ned mer tid per försäkring, dels vara mer kvalificerad och följaktligen ha krav på högre ersättning per tidsenhet än den, som företrädesvis ackvirerar mindre försäkringssummor. Den erforderliga kostnaden för ackvisitionsarbete torde dock icke vara proportionell mot försäkringsbeloppen och ej heller torde detta vara fallet med den kostnad försäkringsbolagen i realiteten ha för det yttre ackvisitionsarbetet. Ersättningen till ackvisitörerna utgår nämligen endast till viss del såsom provision i förhållande till det anskaffade försäkringsbeloppet och utgår i övrigt såsom fast lön.

Sammanfattningsvis kan sägas, att kostnaderna för det yttre förvaltningsarbetet visserligen äro större per försäkring ju större försäkringarna äro, men att denna kostnad icke växer proportionellt mot försäkringarnas storlek. Även i fråga om det yttre arbetet gäller därför, att kostnaden per 1 000 kronors försäkringssumma blir högre vid ett bestånd av mindre försäkringar. Givetvis kan denna fördyring mer eller mindre motverkas därigenom att organisationen på lämpligt sätt anpassas efter det klientel inom vilket bolaget arbetar och efter arten och sammansättningen av bolagets bestånd.

Särskild uppmärksamhet ägnades av 1942 års försäkringsutredning åt folkförsäkringens problem. I direktiven för denna utredning erinrades om att i de av Kungl. Maj:t stadfästa grunderna för beräkning av livförsäkringspremier funnes, bortsett från tjänstepensionsförsäkring, två olika premienivåer angivna, den ena avseende stor försäkring och den andra folkförsäkring. Utredningen borde ägna särskild uppmärksamhet åt förhållandet mellan stor och liten försäkring i olika avseenden. Sålunda borde undersökas, huruvida tillräckliga skäl alltjämt funnes att inom de breda lagren bedriva en försäkringsverksamhet, som för försäkringstagarna medför väsentligt högre omkostnader än övrig livförsäkring, samt, om dylika skäl förelåge, frågan om gränsdragningen mellan de båda försäkringsformerna i avsikt att skapa garantier för att de personer, vilkas försäkringsbehov lämpligen borde tillgodoses exempelvis genom stor försäkring, icke tillfördes folkförsäkringens klientel och därmed drabbades av de högre omkostnader denna försäkring kräver. Enligt direktiven hade utredningen vidare att överväga spörsmålet, huruvida stor och liten försäkring borde bedrivas av samma försäkringsbolag samt, om så icke skulle befinnas lämpligt, huruvida båda försäkringsformerna borde tillhandahållas allmänheten genom samma ombud.

I 1942 års försäkringsutrednings betänkande framhålles (SOU 1946:34 s. 136) att vissa bestämda krav måste ställas på folkförsäkringen i fråga om 1) försäkringsskyddets anpassning till klientelets behov, 2) kundtjänsten, innefattande såväl upplysningsarbetet före försäkringens tecknande som den efterföljande beståndsvården, 3) möjligheterna att genom ändring av försäkringar få en bättre anpassning till försäkringstagarens ändrade ekonomiska förhållanden, 4) storleken av försäkringarnas avgångsvärden och 5) organisationen.

Beträffande organisationsformerna anför 1942 års utredning följande (s. 137).

»Erfarenheten har givit vid handen, att den fältorganisation, som erfordras för att på ett ändamålsenligt sätt tillgodose de ovan angivna kraven i fråga om folkförsäkringsbolagen, framför allt beträffande kundtjänsten, bör vara utbyggd med särskild hänsyn till denna försäkringsgrens uppgifter. Det förtjänar i detta sammanhang att framhållas att beträffande fältorganisationen för stor och liten försäkring betydande olikheter kommit till uttryck, bl. a. i fråga om fältarbetets fördelning mellan olika grupper av fältmän. Sålunda utföra inom folkförsäkringen de lokala ombuden huvuddelen av anskaffningsarbetet, ett förfaringssätt som icke visat sig framgångsrikt inom stor försäkring, där — bortsett från vissa specialombud — detta arbete till väsentlig del utföres av distriktschefer eller inspektörer. I överensstämmelse härmed åtnjuta inom folkförsäkringen de lokala ombuden högre provisioner än inom storförsäkringen. Dessa och andra omständigheter ha medfört, att fältorganisationen och arbetsformerna inom folkförsäkringen som regel erhållit en annan gestaltning än inom stor försäkring.

Med hänsyn till nu nämnda förhållanden inställer sig spörsmålet huruvida ett livförsäkringsbolag, som önskar att samtidigt meddela såväl stor som liten försäkring, bör utbygga en särskild organisation för vardera verksamhetsgrenen eller huruvida en enhetlig organisation för både stor och liten försäkring kan, i varje fall under vissa förutsättningar, anses ändamålsenlig och därför godtagbar.

Innan utredningen ingår på detta spörsmål, må göras en distinktion som är av betydelse för bedömandet. Det är uppenbart att bland de befolkningsgrupper, som utgöra folkförsäkringens egentliga verksamhetsfält, också finnas personer, för vilka en stor försäkring är lämpligare än en folkförsäkring. Dessa personers försäkringsbehov torde enklast kunna tillgodoses genom att folkförsäkringsbolagen få befogenhet att i sådana fall meddela stor försäkring. Detta kan uttryckas på så sätt att ett bolag, vars uppgift är att *driva* folkförsäkring och som sålunda måste vara utrustat med härför lämpad fältorganisation, bör ha rätt att *tillhandahålla* (men icke aktivt driva) stor försäkring. Däremot är det, såvitt nu kan bedömas, olämpligt att ett bolag, vars uppgift är att driva stor försäkring, får befogenhet att tillhandahålla folkförsäkring, eftersom det saknar erforderliga organ för denna försäkrings särskilda kundtjänst. Visserligen kan inom bolaget ändring av försäkringen icke åstadkommas, om någon i bolaget försäkrad skulle vara i behov av folkförsäkringens tjänster, men sådana fall torde enligt erfarenheten bliva alltför fåtaliga för att motivera den utbyggnad av fältorganisationen, som bör vara förutsättning för koncession även för folkförsäkring.

— —

Den ståndpunkt rörande folkförsäkringens och storförsäkringens inbördes förhållande i organisatoriskt avseende, som i det föregående kommit till uttryck, ansluter sig i huvudsak till hittills vunna erfarenheter från dessa båda verksamhetsgrenar. Dessa erfarenheter bekräfta bl. a., att en enhetlig fältorganisation för att parallellt driva stor och liten försäkring inom samma bolag icke under nuvarande förhållanden och härvid tillämpade arbets- och avlöningsformer kan betraktas såsom ändamålsenlig. Skulle emellertid de faktorer, som varit bestämmande för de nuvarande arbetsformerna, undergå förändringar av den art att även dessa former böra revideras, bör självfallet hinder häremot icke resas. I så fall kan det tänkas att även en enhetligt utformad fältorganisation kan tjäna som grund för drivande av såväl stor försäkring som folkförsäkring.

— —

Vad beträffar allmänhetens möjligheter att erhålla folkförsäkring måste dessa för närvarande anses fullt tillgodosedda. Enligt utredningens mening är antalet folkförsäkringsbolag redan mer än tillräckligt för att tillgodose försäkringsbehovet, varför en koncentration av verksamheten till färre enheter är önskvärd. Under sådana förhållanden bör i nuvarande läge koncession för nya folkförsäkringsbolag icke beviljas. Önskar ett storförsäkringsbolag erhålla koncession för drivande av folkförsäkring, bör detta spörsmål behandlas efter samma principer som då fråga är om nytt folkförsäkringsbolag.»

Beträffande premienivån och omkostnadsbelastningen anför 1942 års utredning följande (s. 137):

»De på folkförsäkringen ställda kraven måste självfallet återverka på folkförsäkringsbolagens förvaltningskostnader. Andra omständigheter, som karakterisera folkförsäkringen, såsom låg försäkringssumma och låg dödlighet, inverka desslikes, fast på skilda sätt, på denna försäkrings pris. Resultatet av försäkringsutredningens sammanställningar och överväganden kunna sammanfattas på följande sätt:

a. Homogeniteten hos folkförsäkringens klientel och den större enhetligheten hos de livförsäkringsformer, av vilka detta klientel har behov, torde, redan med nuvarande dödlighetsantaganden, göra det möjligt att framgångsrikt driva folkförsäkring inom en omkostnadsram, som vid premiebetalning per helår, halvår och kvartal endast med några få procent av premien, överskjuter den för närvarande tillämpade omkostnadsbelastningen i stor försäkring.

b. Den underdödlighet, som konstaterats inom folkförsäkringsbolagen vid aktuariernas årliga jämförelser mellan inträffad och beräknad dödlighet, synes ge

vid handen, att premierna kunna baseras på ett ändrat dödlighetsantagande, varigenom den premiehöjning, som svarar mot folkförsäkringens högre omkostnader, i stort sett kan kompenseras. För ett närmare angivande av den nya nettopremienivån kräves dock en ingående dödlighetsundersökning. Skulle en dylik undersökning bekräfta den olikhet i dödligheten, som framgått ur aktuariernas jämförelser, böra folkförsäkringsbolagen i fråga om premiebetalning per helår, halvår och kvartal icke för nya försäkringar erhålla grunder, som giva högre premier än de inom stor försäkring för närvarande tillämpade (1938 års grunder).

c. Den särskilda omkostnadsbelastning, som tillämpas för månadspremierna, bör vid fastställande av grunder för nya försäkringar reduceras. Här bör man kunna återgå till den lägre terminsbelastning, som användes före införandet av 1938 års grunder och som resulterade i en månadspremie = $^{10}/_{29}$ av kvartalspremien.»

En reservant inom 1942 års utredning (herr Hermansson) biträdde icke majoritetens ståndpunkt i fråga om folkförsäkringen. Reservationen går i stort sett ut på, att gränsdragningen mellan stor försäkring och folkförsäkring icke på ett rationellt sätt åtskiljer de omständigheter, som inverka olika på omkostnadsnivån inom de båda verksamhetsområdena. Beträffande de korta premiebetalningsterminerna och därav föranledda högre kostnader inom folkförsäkringen anför reservanten bland annat:

Den hittills använda tekniken för beräknandet av de högre förvaltningstilläggen på grund av betalningsterminernas längd synes mig för övrigt vara mindre väl genomtänkt. Halvårspremien utgör 51,5 % av helårspremien, kvartalspremien 26 % av halvårspremien och månadspremien 35 % av kvartalspremien. Denna beräkning tillämpas efter det givna schemat, oavsett om en tecknad försäkring lyder på t. ex. 500 eller 10 000 kronor. Ett sådant förfaringssätt synes uteslutande vara byggt på folks okunnighet. Den sakkunnige inser nämligen lätt, att han genom en mycket enkel manöver kan uppdela årspremien på flera betalningsterminer men likväl undslippa den härför stipulerade merkostnaden. En person, som tecknar en försäkring på låt oss säga 4 000 kr. och önskar betala premien kvartalsvis, åsamkas därigenom ett kostnadstillägg på 4 % av årspremien. Om han däremot tecknar fyra försäkringar om 1 000 kr. vardera med helårspremier, förfallande under olika kvartal, så behåller han de fyra procenten men kan det oaktat uppdela premiebetalningen på fyra lika stora belopp, som erläggas med jämna mellanrum.

När de korta betalningsterminerna inom folkförsäkringen alltjämt äro så allmänt förekommande som fallet är, vill jag för min del framhålla, att den främsta orsaken härtill torde vara att endast ett par av de dominerande folkförsäkringsbolagen lagt i dagen något egentligt intresse för en övergång till längre terminer. Men så länge försäkringar med olika betalningsterminer tillhandahålles allmänheten, bör enligt min mening merkostnaderna för de korta terminerna uteslutande bäras av de försäkringstagare, som föredraga att erlägga avgifterna i flera omgångar, och icke delvis slås ut på alla de försäkringstagare, som hänföres till folkförsäkringens klientel.

Vidare framhåller reservanten i fråga om den lägre medelförsäkringssumman inom folkförsäkringen, att de individuella försäkringssummorna vore i hög grad varierande både inom stor försäkring och inom folkförsäkring, mest inom den förra. Omkostnadsbelastningen per 1 000 kronors försäkringssumma bleve inom stor försäkring lika hög för en försäkring på 100 000 kronor som för en försäkring på 1 000 kronor, medan en folkförsäkring på 10 000 kronor finge vidkännas samma procentuella omkostnadstill-

lägg som en 500-kronorsförsäkring. En försäkring, som hänfördes till stor försäkring, bleve härigenom alltid relativt billigare än en folkförsäkring, även om dennas försäkringssumma vore högre. Detta förhållande utgjorde en given följd av att utjämningen mellan stora och små försäkringar begränsats så att den tillätes verka endast inom vart och ett av de båda verksamhetsområdena för sig.

I remissyttranden över 1942 års försäkringsutrednings betänkande ha försäkringsinspektionen, Försäkringsbolagens riksförbund och Folket-Samarbete behandlat frågan om folkförsäkringens organisation och premienivå. Alla tre remissinstanserna ansluta sig till majoriteten i 1942 års försäkringsutredning så tillvida, att de utgå från att folkförsäkringen bör bibehållas som en särskild organisationsform. Inspektionen biträder dock reservantens kritik rörande gränsdragningen mellan de områden, inom vilka folkförsäkringens högre, respektive storförsäkringens lägre premienivå skall tillämpas. Såsom en möjlig lösning av problemet att bibehålla olika organisationsformer utan att för den skull tillämpa olika grunder för premieberäkningen framhåller inspektionen utvägen att sammansätta försäkringspremien av två delar, nämligen dels en fast avgift (per försäkring eller per person) dels en mot försäkringssumman proportionell del. Även Folket-Samarbete är inne på samma tankegång i det anstalterna framhålla, att reservantens anmärkningar skulle erhålla mindre vikt, om man vid utmätandet av omkostnadsbelastningen toge hänsyn till det förhållandet, att omkostnaderna icke i sin helhet äro proportionella mot försäkringssumman eller premien utan delvis äro en styckekostnad.

Sedan 1942 års försäkringsutredning framlade sitt betänkande men innan Kungl. Maj:t avgav proposition med förslag rörande de av utredningen behandlade frågorna, sänktes premierna för folkförsäkring i enlighet med de riktlinjer, för vilka utredningen uttalat sig.

I propositionen (nr 50) till 1948 års riksdag med förslag till lag om försäkringsrörelse m. m. uttalar föredragande statsrådet att en omfattande kundtjänst liksom förvaltningen av ett stort antal små försäkringar utan tvivel verkar tyngande på ett bolags förvaltningskostnader. Statsrådet framhåller, att dessa faktorer hittills ansetts motivera en vidare omkostnadsram i folkförsäkringspremierna, och fortsätter längre fram (s. 197):

»Uppslaget att åstadkomma en utjämning av kostnaderna mellan stor och liten försäkring innebär, kort uttryckt, att det förbilligande av de genomsnittliga administrationskostnaderna som de stora försäkringarna medföra, bör komma även folkförsäkringsverksamheten tillgodo. All livförsäkring bör med andra ord ses såsom en totalitet, därvid genomsnittskostnaderna bli normerande för premierna. Från social synpunkt kunde en dylik utjämning te sig tillfredsställande. Men även om all försäkringsverksamhet i grunden bygger på utjämningsprincipen torde man dock icke böra genomföra en anordning, som kan tänkas medföra att en verksamhetsgren direkt subventionerar en annan. — — —

Jämväl organisationsfrågan är i detta sammanhang av betydelse. För närvarande driver det övervägande antalet livbolag endast stor försäkring (inkl. livränteförsäkring), några bolag både stor och liten försäkring, varjämte ett bolag driver endast folkförsäkring. Visserligen torde det icke i och för sig möta hinder att *inom*

ett bolag, som driver båda försäkringsgrenarna, åstadkomma en fullständig omkostnadsutjämning. Detta torde emellertid medföra, att den genomsnittliga premienivån stiger över premienivån i ett bolag, som endast driver storförsäkring. Effekten härav i konkurrenshänseende ligger i öppen dag. Teoretiskt är det ävenledes tänkbart, att i en eller annan form ordna en utjämning *mellan* bolagen. Av praktiska skäl torde emellertid även denna möjlighet få anses utesluten. Endast under den förutsättningen, att all livförsäkringsverksamhet i landet bedrives av ett enda företag, låter sig utjämningstanken rationellt genomföras. — — —

Jag är ense med reservanten, herr Hermansson, därom, att slutlig ställning till förevarande problem bör tagas först då frågan om livförsäkringsverksamhetens framtida organisation lösts. Denna fråga utredes för närvarande av 1945 års försäkringsutredning. Tilläggas må, att frågan om att i samhällelig regi ordna en obligatorisk dödsfallsförsäkring — vartill jag i det följande torde få återkomma — jämväl synes kunna påverka problemställningen.»

1945 års försäkringsutredning delar den uppfattning beträffande organisationsformerna, åt vilken 1942 års utredning givit uttryck. Erfarenheten torde få anses ha givit vid handen, att en särskild organisaionsform åtminstone hittills varit lämplig för drivande av livförsäkringsverksamhet inom de ekonomiskt mindre välsituerade befolkningsskikten. Utredningen vill dock framhålla möjligheten av att samhällsutvecklingen mot ökad ekonomisk utjämning mellan olika befolkningsgrupper och ökad ekonomisk och social trygghet samt den alltmer ökade insikten om livförsäkringsskyddets betydelse så småningom kunna medföra, att den särskilda folkförsäkringsformen blir överflödig. Det är av vikt att denna fråga följes med uppmärksamhet, så att icke verksamhetsformen tillåtes kvarstå, sedan den överlevat sig själv.

Med den ståndpunkt, som utredningen sålunda intagit beträffande frågan om folkförsäkringens särskilda organisationsform, blir huvudfrågan, om och i vad mån en högre premienivå för folkförsäkringen bör tillåtas.

Utredningen vill i detta sammanhang till en början framhålla den teoretiska möjlighet att genom styckekostnadsbelastning åstadkomma gemensamma beräkningsgrunder för stor försäkring och folkförsäkring, som reservanten antytt i fråga om omkostnadsbelastningen för terminspremiebetalning och som försäkringsinspektionen och Folket-Samarbete sedermera i sina yttranden framhållit i vidare utsträckning. Frångår man den nuvarande proportionaliteten mellan premier och försäkringssumma, vore det principiellt möjligt att tillämpa samma beräkningsgrunder över hela livförsäkringsområdet. Vid en sådan anordning skulle en livförsäkring å visst belopp och med viss premiebetalningstermin betinga en bestämd premie, oavsett om försäkringen hänfördes till stor försäkring eller till folkförsäkring. (Det sagda gäller själva livförsäkringspremien; då premiebefrielse vid sjukdom är obligatorisk inom folkförsäkring men ej inom stor försäkring, tillkommer självfallet vid folkförsäkringen en häremot svarande tilläggspremie, som vid stor försäkring är frivillig.) En försäkringstagare skulle då ej behöva betala mera därför att hans försäkring hänfördes till folkförsäkring i stället för till stor försäkring, men det oaktat skulle en försäkring å mindre belopp och kortare betalningsterminer belastas med det procentudlt högre omkostnadstillägg, som krävdes för dess förvaltning.

Enligt vad utredningen har sig bekant övervägde folkförsäkringsbolagen i samband med den premiesänkning, som vidtogs 1946, att införa ett belastningssystem av ovan antydd art. Efter ingående överläggningar funno sig bolagen dock icke böra ansöka om stadfästelse å grunder av sådan art. Utredningen inser till fullo, att besvärliga och svårlösta problem av teknisk och praktisk art uppkomma vid tillämpning av ett system med en kostnadsbelastning, som delvis har form av styckekostnadsbelastning. Det bör ankomma på bolagen själva att avgöra, huruvida de tekniska och praktiska svårigheterna äro sådana, att den här diskuterade utvägen bör prövas eller ej. Utredningen vill endast beröra några frågor av mera principiell art.

Det må först framhållas, att om en övergång till metoden att lägga en del av kostnaderna såsom styckekostnadsbelastning skall ha den åsyftade effekten måste en sådan övergång ske över hela linjen, ej blott inom folkförsäkringen. Den skulle måhända ha ännu större betydelse inom stor försäkring än inom folkförsäkring med hänsyn till de större variationer i försäkringsbelopp, som där förekomma. Det har riktats anmärkning mot vissa storförsäkringsbolag av den anledningen att de inriktat sig särskilt på mycket stora försäkringar för att därigenom nedbringa de procentuella förvaltningskostnaderna. Härigenom eftersätta bolagen i viss mån, framhålles det, sin sociala uppgift. Utredningen vill för sin del framhålla, att även om anmärkningen vid nuvarande belastningssystem har visst fog för sig, ett system med belastningen delvis lagd såsom styckekostnadsbelastning skulle medföra dels att bolagen icke längre skulle ha samma intresse att »skumma» försäkringsklientelet genom att inrikta sig på särskilt stora försäkringar, dels att en sådan skumning icke längre skulle ge anledning till anmärkning.

Det har understundom framhållits, att en övergång till sådan delvis genomförd styckekostnadsbelastning, som ovan nämnts, skulle innebära en »odemokratisk» reform, genom att den procentuella belastningen skulle bli större ju mindre försäkringen vore. Utredningen kan för sin del icke biträda en sådan uppfattning. Man kan för att ta ett exempel från ett annat område, icke anse det odemokratiskt, att portot för en postgiroförsändelse är detsamma, oberoende av beloppets storlek. Sändes 5 kronor, är portot i procent av det översända beloppet många gånger större än om det gäller en försändelse av 5 000 kronor. En mot försäkringssumman proportionell premie innebär otvivelaktigt, att de stora försäkringarna subventionera de små, och försäkringsväsendet åstadkommer alltså vid sådan premiebestämning en viss inkomstutjämning. Enligt utredningens mening är det naturligt, att den inkomstutjämning, som ur social synpunkt är önskvärd, åstadkommes genom den vanliga beskattningen eller andra obligatoriska anordningar. Däremot finnes ingen anledning för samhället att kräva av det enskilda försäkringsväsendet, att detta skall fungera som en inkomstutjämnare mellan dem, som frivilligt taga försäkring.

Därest en lösning efter de riktlinjer, som utredningen ovan antytt — d. v. s. enhetliga premieberäkningsgrunder, åstadkomna genom införande av viss styckekostnadsbelastning — på grund av praktiska skäl icke anses

böra genomföras, kvarstår frågan, huruvida en uppdelning av livförsäkringsrörelsen på två olika verksamhetsformer med skilda premienivåer kan anses lämplig, särskilt med hänsyn till att gränsen mellan de båda verksamhetsområdena icke kan angivas genom objektiva särmärken. Såsom ovan framhållits, vill 1945 års försäkringsutredning icke för sin del göra gällande, att den hittills i särskild organisationsform bedrivna folkförsäkringen nu skulle kunna avskaffas och ersättas med en verksamhet, organiserad efter samma riktlinjer som den stora försäkringen. I och med detta ställningstagande aktualiseras frågan om gränsdragningen mellan de försäkringar, som skola hänföras till den ena eller den andra kategorien. Utredningen finner den av reservanten i 1942 års försäkringsutredning framförda kritiken böra uppmärksammas. Å andra sidan måste man mot de av reservanten påvisade olägenheter, som vidlåda det rådande systemet, noga väga de olägenheter, som skulle kunna uppkomma vid en övergång till ett nytt system. Ehuru utredningen för sin del håller för troligt, att olikheterna mellan arbetsmetoderna inom stor försäkring och folkförsäkring med tiden komma att alltmer utjämnas och att i samband därmed en övergång till en gemensam premienivå kommer att ske, finnes det risk för att en av det allmänna framtvingad, brådstörtad utjämning skulle kunna hämma försäkringsskyddets utbredning bland de ekonomiskt svagare klasserna.

Skillnaden mellan stor försäkring och folkförsäkring har under utvecklingens gång tenderat att bliva allt mindre. Såsom ovan omnämnts meddelas numera icke några nya försäkringar mot veckopremie. Redan detta medför att en del av folkförsäkringen, som särskilt starkt skilde sig från den stora försäkringen genom omfattande inkasseringsarbete och höga priser, numera är stadd i avveckling. Man kan sätta i fråga, om icke en liknande utveckling beträffande försäkring mot månadspremie vore önskvärd. Utan tvivel lever en stor del av det klientel, som nu har försäkring mot månadspremie, under sådana ekonomiska förhållanden att de lika väl kunnat erlägga premien kvartalsvis och därmed uppnå en lägre kostnad för sin försäkring. Utredningen vill dock icke gå så långt, att den påyrkar månadspremiernas avskaffande, men utredningen önskar framhålla vikten av att bolagen söka att så långt möjligt driva fram längre betalningsterminer. Arbetet härpå synes icke böra begränsa sig till nytecknade försäkringar utan innefatta även propaganda bland redan inträdda försäkringstagare att övergå till längre terminer.

Så länge en skillnad i fråga om försäkringsvillkor och prestationer mellan stor försäkring och folkförsäkring upprätthålles, är det av största vikt, att en försäkringstagare får sin försäkring inom den organisationsform, som bäst lämpar sig för honom. Särskilt betydelsefullt är, då olika premienivåer upprätthållas, att ingen erhåller en folkförsäkring, om detta icke är motiverat med hänsyn till vederbörandes ekonomiska förhållanden. I fråga om bolag, som driva både stor försäkring och folkförsäkring, är risken för sådan felplacering särskilt stor, om provisionsvillkoren för ombuden utformats på sådant sätt, att ett ombud kan erhålla ekonomisk fördel genom att

förmedla en folkförsäkring i stället för en stor försäkring av motsvarande slag och å samma belopp. Härvid är icke blott den omedelbara anskaffningsprovisionen av betydelse utan även den inkomst, som ombudet i fortsättningen kan påräkna genom arbetet med premieinkasseringen. Det är av största vikt att ombudens avlöningssystem utformas på sådant sätt, att ombud i bolag, som driva både folkförsäkring och stor försäkring, icke få något intresse av att hänföra försäkringar till folkförsäkringsavdelningen i stället för till avdelningen för stor försäkring.

Sedan 1942 års försäkringsutredning avgav sitt betänkande, har såsom ovan nämnts premienivån för folkförsäkring sänkts. Till belysning av skillnaden i premienivå mellan stor försäkring och folkförsäkring efter premiesänkningen angives i nedanstående sammanställning kvartals- och halvårspremierna per 1 000 kronors försäkringssumma dels för stor försäkring, dels för folkförsäkring. I premien för stor försäkring har inlagts premien för den frivilliga försäkringen för premiebefrielse för sjukdom med fyra veckors ersättningskarens.

Jämförelse mellan kvartals- och halvårspremier för stor försäkring och folkförsäkring vid premiebetalning under hela försäkringstiden.

(1) = premie för stor försäkring i kr.
(2) = premie för folkförsäkring i kr.
(3) = premie för folkförsäkring i procent av premie för stor försäkring.

Kvartalspremier för 1 000 kr. försäkringssumma.

Inträdesålder	Utbetalningsålder								
	55			60			65		
	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)
15	5·93	6·09	102·7	5·31	5·42	102·1	4·87	4·96	101·8
25	8·29	8·50	102·5	7·16	7·31	102·1	6·39	6·50	101·7
35	13·10	13·49	103·0	10·58	10·82	102·3	9·04	9·19	101·7
45	27·51	28·51	103·6	18·60	19·08	102·6	14·42	14·62	101·4

Halvårspremier för 1 000 kr. försäkringssumma.

Inträdesålder	Utbetalningsålder								
	55			60			65		
	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)
15	11·75	11·88	101·1	10·52	10·57	100·5	9·65	9·67	100·2
25	16·41	16·57	101·0	14·17	14·25	100·6	12·66	12·67	100·1
35	25·95	26·30	101·3	20·96	21·09	100·6	17·91	17·93	100·1
45	54·48	55·59	102·0	36·84	37·21	101·0	28·56	28·50	99·8

Av sammanställningen framgår, att om man bortser från några mindre frekventa fall, folkförsäkringens premie numera endast obetydligt överstiger premien för stor försäkring.

En annan händelse av vikt, som inträffat under senare tid, är sammanslagningen av De Förenade och Framtiden, vilken är genomförd sedan 1949 års början. Denna sammanslagning medför, att antalet bolag, som driva folkförsäkring, numera är fyra, samt att alla dessa bolag även tillhandahålla stor försäkring. Trängseln på anskaffningsområdet har härigenom minskat i viss mån, och folkförsäkringsklientelet kan av alla folkförsäkringsbolags ombud erbjudas även stor försäkring.

Av det ovan sagda framgår, att förändringar av betydelse i fråga om förhållandet mellan folkförsäkring och stor försäkring inträffat, sedan 1942 års försäkringsutredning avgav sitt betänkande. Skillnaden mellan de båda verksamhetsformerna har minskats i viktiga hänseenden, och utredningen räknar med att bolagen sträva efter en fortsatt utveckling i denna riktning. Med hänsyn härtill saknar utredningen anledning att föreslå särskilda åtgärder från samhällets sida i syfte att upphäva skillnaden mellan stor försäkring och folkförsäkring eller att reglera förhållandet dem emellan.

B. Obligatorisk dödsfallsförsäkring.

I 1942 års försäkringsutrednings betänkande framföres (s. 140) tanken på obligatorisk dödsfallsförsäkring, som närmast skulle avse att täcka begravningskostnaderna men till sin storlek avvägas så, att den för de breda lagren även kunde bli till viss hjälp att övervinna anpassningssvårigheterna efter ett dödsfall inom familjen, framför allt då familjeförsörjaren fallit ifrån. Härvid tänker sig 1942 års utredning, att försäkringsbeloppet icke skulle anpassas till de varierande individuella behoven i annan mån än att beloppet skulle differentieras med hänsyn till åldern vid dödsfallet. Såsom exempel anför utredningen ett belopp av 500 kronor vid dödsfall i ålder mellan 18 och 67 år samt 300 kronor vid dödsfall före 18 års eller efter 67 års ålder. Utredningen framhåller slutligen, att genomförandet av en obligatorisk dödsfallsförsäkring självfallet krävde en i olika avseenden mera ingående undersökning, som det icke tillkomme utredningen att verkställa.

I propositionen till 1948 års riksdag (nr 50) med förslag till lag om försäkringsrörelse m. m. uttalar föredragande statsrådet följande (s. 200):

»Tanken att genom det allmännas förmedling tillskapa ett ekonomiskt dödsfallsskydd omfattande hela svenska folket erbjuder stort intresse. En sådan anordning skulle otvivelaktigt utgöra en värdefull komplettering till den allmänna folkpensioneringen. —

Det av utredningen skisserade förslaget synes mig väl ägnat som underlag för fortsatt diskussion i ämnet. Enligt vad jag inhämtat, har socialvårdskommittén hithörande frågor under övervägande, om ock från delvis andra utgångspunkter. Ämnet faller emellertid även inom ramen för det uppdrag som givits 1945 års försäkringsutredning. Ordnandet i allmän regi av en obligatorisk döds-

fallsförsäkring är nämligen ägnat att påverka livförsäkringsväsendets allmänna struktur. Detta förhållande accentueras i den mån dödsfallsersättningens belopp sättes högre än det föreliggande förslaget. Jag utgår ifrån att erforderligt samråd i detta ämne kommer till stånd mellan socialvårdskommittén och 1945 års försäkringsutredning.»

Enligt vad utredningen erfarit överväges inom socialvårdskommittén att framlägga förslag om införande av obligatorisk dödsfallsförsäkring. Det torde härvid icke bli fråga om någon differentiering av dödsfallsbeloppet annat än möjligen efter ålder vid dödsfallet och man torde icke tänka sig att tillmäta beloppet större än som erfordras för att täcka begravningskostnaderna och andra därmed jämförliga kostnader. Med hänsyn till att frågan är föremål för uppmärksamhet inom socialvårdskommittén framlägger utredningen icke något förslag om obligatorisk dödsfallsförsäkring.

Införandet av en obligatorisk dödsfallsförsäkring skulle självfallet få en viss återverkan på folkförsäkringsverksamheten. Utredningen anser dock, att en obligatorisk försäkring av den storlek, som nyss angivits, icke kommer att avsevärt förändra förutsättningarna för folkförsäkringens bedrivande. Såsom av tabellen å s. 128 framgår, överstiger den genomsnittliga försäkringssumman i 1946 års anskaffning för de fem bolag, som då drevo folkförsäkring, 2 000 kronor.

Det belopp, som erfordras för täckande av begravningskostnader m. m. torde uppgå till blott en bråkdel av den genomsnittliga nyanskaffningssumman inom folkförsäkring. Man torde emellertid icke ens behöva räkna med att den genomsnittliga nyanskaffningssumman kommer att sjunka med ett belopp motsvarande försäkringssumman inom en obligatorisk försäkring av nyss antydd art. Huvuddelen av folkförsäkringsbolagens anskaffning ligger på försäkring med utbetalning såväl vid dödsfall före viss ålder som vid uppnående av denna slutålder. För en stor del av klientelet torde den sistnämnda utbetalningen utgöra det viktigaste skälet att teckna försäkring. Då den obligatoriska försäkringen endast avser utbetalning vid dödsfall och avgiften för densamma icke märkbart minskar förmågan att teckna frivillig försäkring, torde man icke behöva räkna med någon mera avsevärd inverkan av en obligatorisk försäkring av antydd storlek på folkförsäkringsbolagens verksamhetsfält.

C. Annullationsfrågan.

Ett livförsäkringsavtal kan — bortsett från speciella fall, såsom oriktiga uppgifter i försäkringsansökningen — icke uppsägas av försäkringsgivaren. Däremot äger försäkringstagaren att när som helst bryta avtalet. Vid ett sådant brytande av försäkringsavtalet från försäkringstagarens sida talar man om en *frivillig annullation* eller *förtidsannullation*. Hit räknar man även sådana ändringar av försäkringsavtal, genom vilka försäkringsbeloppet nedsättes (t. ex. fribrev). Ehuru annullation i vidsträckt me-

ning innefattar varje fall, då en försäkring upphör, alltså även de fall då försäkringstagaren avlider eller försäkringstiden utlöper, användes ofta uttrycket annullation i betydelsen förtidsannullation. I fortsättningen skall uttrycket annullation användas i denna inskränkta betydelse.

Då en försäkringstagare avbryter försäkringsavtalet i förtid, äger han rätt till medel, som innestå hos bolaget för försäkringen. Dessa medel kunna — ehuru i verkligheten beräkningen tillgår på annat sätt — betraktas såsom bildade därigenom att premier, som försäkringstagaren inbetalar, tillgodoföras ett särskilt konto för honom, till vilket även föres ränta å de innestående medlen efter en viss räntefot. Å andra sidan uttagas från kontot dels riskpremier, d. v. s. — vid dödsfallsförsäkring — belopp, vilka erfordras för utbetalning till försäkringstagare som avlida, dels vad som erfordras för täckande av förvaltningskostnader. I början av försäkringstiden är kontot negativt på grund av anskaffningskostnaderna. Försäkringstagaren kan därför under denna tid anses ha en skuld till försäkringsbolaget, vilken emellertid icke utkräves av försäkringstagaren, om försäkringsavtalet skulle avbrytas. Snart — i regel ett eller annat år efter försäkringens tecknande — blir emellertid kontot positivt, och försäkringstagaren har då rätt att i en eller annan form åtnjuta de innestående medlen. Vid den vanliga blandade liv- och kapitalförsäkringen kan han exempelvis uttaga sitt tillgodohavande i form av ett *återköpsbelopp*. Han kan emellertid även låta beloppet innestå hos bolaget och i stället erhålla en premiefri försäkring — *fribrev*.

I anslutning till det ovan sagda plägar man vid behandlingen av annullationer åtskilja sådana med vederlag och utan vederlag. Till annullationer med vederlag hänföres även det fall, då en försäkring, som belånats hos försäkringsbolaget till högsta möjliga värde, annulleras. Vederlaget utbetalas då icke kontant utan användes till återbetalning av lånet. Ehuru övergång till fribrev egentligen är en form av annullation med vederlag, brukar man särskilja dessa fall som en särskild annullationsform. Ett speciellt fall av annullation utan vederlag är det, då en beviljad försäkring överhuvud icke utlöses. Även detta fall plägar avskiljas som en särskild annullationsform.

I den redogörelse angående verksamheten, som försäkringsbolag enligt lagen om försäkringsrörelse årligen skall ingiva till försäkringsinspektionen, skola uppgifter om annullationerna lämnas, varvid i anslutning till de olika fall, som ovan omnämnts, uppdelning skall ske i fem kategorier, nämligen annullationer med vederlag, annullationer utan vederlag, underlåten inlösen av försäkringsbrev, fribrev samt minskning av försäkrat kapital på grund av annan förändring. (I försäkringsinspektionens publikation redovisas dessa uppgifter, varvid dock annullationer genom nedsättning till fribrev inräknats i den sistnämnda gruppen.)

I syfte att ge en ungefärlig föreställning om annullationernas omfattning har utredningen i tab. 8—11 sammanställt uppgifter på grundval av bolagens redogörelser till inspektionen. Tabellerna omfatta endast direkt

tecknade kapitalförsäkringar för dödsfall. Då det gäller att ställa annullationerna i relation till rörelsens omfattning, uppkommer emellertid en svårighet. Erfarenheten har visat, att annullationsfrekvensen är väsentligt större under de första åren efter försäkringens tecknande än senare. Det vore därför olämpligt att mäta annullationsfrekvensen i förhållande till försäkringsbeståndet. Ett bestånd, där de nyanskaffade försäkringarna utgjorde en relativt stor del, skulle nämligen i så fall uppvisa en hög annullationsfrekvens, medan ett bestånd med svag nytillförsel av försäkringar skulle ge en låg annullationsfrekvens. Bilden skulle härigenom bli missvisande. För att i någon mån råda bot på denna olägenhet ha olika slag av annullationer satts i relation till olika storheter. Annullationerna ha i detta syfte sammanförts i två grupper under beteckningarna »tidiga annullationer» och »sena annullationer».

Till de tidiga annullationerna ha hänförts underlåten inlösen av försäkringsbrev och annullationer utan vederlag. Annullationer av det sistnämnda slaget kunna visserligen i speciella fall inträffa även sedan försäkringen varit i kraft en längre tid, men i regel har försäkringen vid en sådan annullation varit i kraft endast ett fåtal år. I det övervägande antalet fall av annullationer utan vederlag torde med nu gällande grunder för beräkning av återköpsvärde försäkringen ha varit i kraft högst ett enda år. Även avvikelser i motsatt riktning kunna förekomma. I vissa fall — vid engångspremie eller mycket kort premiebetalningstid — kan nämligen försäkringen redan från början få ett positivt återköps- och fribrevsvärde. För att giva en rättvisande bild av annullationernas omfattning bör man frånräkna återupplivningar av annullerade försäkringar. Emellertid finnes i det föreliggande materialet ingen möjlighet att fördela återupplivningarna på tidiga och sena annullationer. Återupplivningarna ha därför i sin helhet avdragits från de tidiga annullationerna. En mycket väsentlig del av återupplivningarna måste nämligen avse försäkringar, vilka annullerats tidigt. Man får emellertid på detta sätt ett något för lågt värde för de tidiga annullationerna och ett något för högt värde för de sena. Det är naturligt att ställa de tidiga annullationerna i relation till anskaffningens omfattning. Härvid borde egentligen den genomsnittliga årsanskaffningen under åren närmast före annullationsåret läggas till grund. I den mån anskaffningens omfattning håller sig någorlunda konstant torde man emellertid utan olägenhet kunna begränsa sig till anskaffningen under annullationsåret. Om — såsom fallet varit de senaste åren — anskaffningen stiger från år till år, ger däremot metoden ett något för lågt värde å annullationsfrekvensen.

I tab. 8 anges antalet tidiga annullationer för vart och ett av åren 1931—1947 i procent av antalet under samma år nytecknade försäkringar. Tab. 9 anger motsvarande procenttal, då försäkringsbelopp i stället för antal försäkringar lägges till grund. I tabellerna ha icke medtagits bolag, vilkas rörelse huvudsakligen varit inriktad på livränteförsäkring. Av de övriga ha icke Städernas liv och Liv-Göta medtagits, enär de icke existerat under hela den betraktade perioden, ej heller Victoria, enär detta bolags rörelse

Tab. 8. Tidiga annullationer under vart och ett av åren 1931—1947 i procent av nyteckningen under varje år.

Räkneenhet: antal.

År	Nordstj.	Thule	De Förenade	Allm. Liv-Oden	Balder	Sv. Liv	Valand	Trygg	Allm. Pension	Framtiden	Folket	Järnvägsmännen	Skandia	Svea	Skåne	Samtl. bolag
1931	21·6	15·4	34·8	89·0	40·1	21·3	31·5	33·6	25·8	46·9	25·4	3·1	21·8	31·4	21·6	35·1
1932	33·1	17·3	25·8	41·6	64·6	24·7	31·4	47·5	26·9	52·7	30·6	3·3	23·5	32·6	22·1	39·5
1933	36·4	16·3	38·7	31·0	63·9	30·1	28·0	36·2	21·6	49·2	25·8	10·2	18·2	29·3	29·2	37·0
1934	12·7	9·9	24·2	8·9	38·6	14·6	14·8	22·6	12·4	39·2	16·9	5·6	8·6	16·1	14·3	22·7
1935	8·1	12·5	19·9	15·9	39·0	15·8	28·6	19·8	17·1	30·9	13·8	2·1	12·5	24·2	19·6	21·6
1936	9·9	10·9	29·2	11·2	35·4	11·0	17·2	21·0	21·8	32·8	13·7	6·1	7·6	20·1	14·6	21·6
1937	13·4	13·2	27·1	10·3	31·5	13·5	18·1	16·6	9·0	24·2	11·3	4·2	10·5	18·7	14·0	18·9
1938	12·2	9·7	22·1	9·9	28·6	12·6	15·7	14·8	19·8	23·4	10·7	6·5	13·0	17·3	14·1	17·5
1939	20·9	19·1	23·5	14·7	34·7	14·8	20·1	20·2	26·6	25·5	14·8	4·8	17·4	21·2	16·8	21·5
1940	25·5	21·3	29·6	18·7	65·2	20·4	23·3	38·6	20·3	32·9	11·6	4·9	24·3	28·7	21·0	30·1
1941	5·5	8·3	19·2	8·2	24·0	10·4	7·5	12·1	6·9	13·2	4·7	4·1	10·2	17·7	10·5	12·2
1942	5·0	5·4	10·8	5·6	11·5	7·4	9·7	10·0	7·2	15·0	3·0	2·9	6·4	5·2	6·3	9·4
1943	8·8	5·3	7·4	6·7	12·1	6·8	8·6	12·0	4·8	12·2	5·2	6·2	7·6	4·8	5·4	9·2
1944	11·4	6·1	8·7	7·1	11·7	6·3	11·8	15·7	7·3	11·3	6·1	9·5	12·1	5·1	5·3	10·6
1945	9·5	6·7	4·5	8·4	10·0	9·8	12·8	13·1	8·6	8·8	6·5	8·0	10·2	10·5	6·1	9·0
1946	7·2	7·4	3·5	8·3	10·7	9·4	12·4	16·8	5·2	5·2	5·4	6·0	12·0	13·0	9·0	8·4
1947	11·9	6·9	4·1	10·0	12·6	8·4	20·3	21·7	5·1	6·2	6·5	10·2	10·8	14·5	10·3	10·2

Tab. 9. Tidiga annullationer under vart och ett av åren 1931—1947 i procent av nyteckningen under varje år.

Räkneenhet: försäkringsbelopp.

År	Nordstj.	Thule	De Förenade	Allm. Liv-Oden	Balder	Sv. Liv	Valand	Trygg	Allm. Pension	Framtiden	Folket	Järnvägsmännen	Skandia	Svea	Skåne	Samtl. bolag
1931	34·0	16·0	35·6	43·0	35·6	18·6	29·8	33·1	26·4	46·1	26·6	3·4	23·9	34·3	22·9	31·1
1932	45·2	18·8	27·0	28·5	57·2	24·5	30·4	46·8	28·9	51·9	29·8	3·1	24·9	31·8	22·9	34·9
1933	20·9	18·3	39·7	22·9	52·6	25·1	29·6	36·5	22·0	48·2	24·9	9·5	19·8	26·1	34·3	31·5
1934	14·7	9·6	24·1	12·7	32·9	12·3	18·2	21·2	11·1	39·0	16·9	5·0	5·8	17·1	13·6	18·4
1935	14·0	16·6	20·6	17·5	32·2	15·9	18·6	20·1	18·3	30·0	12·8	2·2	11·3	21·0	20·6	19·9
1936	12·0	12·3	28·3	9·8	25·1	10·4	14·2	17·3	20·3	32·7	12·1	3·3	7·2	15·3	10·9	17·1
1937	16·7	15·4	23·4	12·1	29·0	13·1	17·0	15·2	10·4	25·0	10·4	3·6	7·1	19·9	12·7	17·3
1938	15·0	8·8	18·8	10·4	24·9	11·5	18·1	14·8	17·2	23·3	10·1	6·5	11·9	15·0	16·1	15·5
1939	27·7	16·7	21·4	13·9	31·1	13·9	19·7	19·8	25·0	26·6	15·0	5·6	16·2	19·2	13·5	20·1
1940	25·0	13·5	27·5	16·7	55·9	13·2	22·7	37·9	18·7	31·9	10·2	4·4	15·6	20·0	16·1	24·2
1941	5·8	8·3	17·7	9·2	19·8	10·2	7·9	11·9	5·7	12·7	4·5	3·5	6·0	12·4	6·1	10·4
1942	6·3	3·8	9·4	4·5	9·3	6·6	6·9	9·7	6·1	10·6	2·5	3·0	3·1	5·7	6·2	6·6
1943	6·9	4·6	6·6	5·1	11·4	4·2	7·5	11·5	4·7	11·1	5·1	7·0	4·4	5·6	4·3	7·2
1944	17·3	4·3	8·2	7·2	10·6	5·3	8·0	15·1	5·8	10·3	5·7	11·4	6·6	3·5	3·7	8·2
1945	10·9	3·0	4·5	8·5	7·6	7·3	7·0	12·2	5·9	8·4	7·0	9·2	4·3	5·7	6·2	6·9
1946	10·8	5·8	3·0	10·0	9·4	8·7	9·4	14·2	5·4	4·5	5·3	5·9	6·4	8·7	6·6	7·4
1947	10·3	5·0	3·4	9·2	10·2	8·3	10·1	16·3	5·1	4·4	6·3	11·1	5·9	3·9	5·9	7·2

Tab. 10. Sena annullationer under vart och ett av åren 1932—1947 i procent av försäkringsbeståndet vid varje års början.

Räkneenhet: försäkringsbelopp.

År	Nordstj.	Thule	De Förenade	Allm. Liv-Oden	Balder	Sv. Liv	Valand	Trygg	Allm. Pension	Framtiden	Folket	Järnvägsmännen	Skandia	Svea	Skåne	Samtl. bolag
1932	1·9	1·3	3·1	1·9	1·5	1·7	1·7	1·0	2·4	0·4	1·8	1·2	1·9	1·5	1·7	1·6
1933	1·5	1·5	1·6	1·9	2·4	1·8	1·8	1·1	3·2	0·6	2·2	1·2	2·1	1·8	1·6	1·7
1934	1·0	1·3	1·6	1·6	1·7	1·5	1·5	1·2	2·1	1·1	1·9	1·1	1·4	1·4	1·6	1·4
1935	1·0	0·6	1·6	1·1	1·6	1·0	1·4	0·9	1·6	0·8	1·4	1·1	1·1	1·4	0·9	1·1
1936	0·8	0·7	1·1	0·9	1·0	0·7	1·4	0·9	1·0	0·6	1·1	0·7	0·8	1·3	0·6	0·9
1937	0·7	0·1	1·0	0·7	0·9	0·7	1·3	1·0	1·8	0·6	0·9	0·7	0·8	0·9	0·7	0·7
1938	0·9	0·8	0·9	1·0	0·8	0·8	0·9	1·3	0·7	0·5	0·7	0·6	0·8	1·3	1·1	0·9
1939	0·8	1·1	0·9	1·2	1·0	1·0	1·0	1·4	1·1	0·4	0·8	0·5	0·4	1·2	0·8	0·9
1940	1·0	1·5	1·0	1·4	1·2	1·3	1·2	1·6	1·3	0·7	1·4	0·6	1·1	1·5	1·5	1·3
1941	0·9	1·1	0·8	1·0	1·0	0·2	0·9	1·3	1·0	0·8	1·1	0·6	0·9	0·9	1·2	0·9
1942	0·8	0·8	0·6	0·7	0·8	0·8	0·6	0·9	0·9	0·8	1·2	0·7	0·6	0·9	0·9	0·8
1943	0·5	0·5	0·6	0·5	0·6	0·6	0·5	0·6	0·7	0·5	0·7	0·3	0·5	0·7	0·6	0·6
1944	0·5	0·7	0·6	0·5	1·0	0·7	0·9	0·7	0·8	0·5	0·8	0·8	0·5	0·7	0·7	0·7
1945	0·6	0·9	0·5	0·6	1·0	0·8	0·8	0·8	0·9	0·6	1·0	0·8	0·6	0·9	0·6	0·8
1946	0·4	0·9	1·0	0·9	1·0	0·6	1·0	0·8	0·8	0·3	0·9	0·8	0·7	0·9	0·9	0·8
1947	0·6	1·0	1·1	0·9	1·0	1·2	1·2	0·8	1·4	0·4	1·0	1·0	0·6	1·1	1·2	0·9

Tab. 11. Jämförelse mellan annullationerna inom bolag, som driva folkförsäkring och bolag, som endast driva stor försäkring.

Å r	Tidiga annullationer i procent av nyteckningen				Sena annnullationer i procent av bestånd-det vid årets början	
	Antal		Belopp		Belopp	
	(S)	(F)	(S)	(F)	(S)	(F)
1931	30·5	36·8	25·6	36·4		
1932	27·7	43·8	26·5	43·9	1·7	1·5
1933	25·8	41·4	23·2	41·1	1·8	1·4
1934	12·3	27·7	12·1	27·5	1·4	1·4
1935	16·9	23·4	16·6	23·3	1·0	1·2
1936	13·4	25·1	11·9	23·5	0·9	0·9
1937	12·7	21·2	13·6	20·7	0·7	0·9
1938	13·2	18·9	12·6	18·1	0·9	0·9
1939	18·2	22·6	17·3	22·5	1·0	0·9
1940	20·7	33·1	16·1	33·1	1·3	1·2
1941	8·4	13·6	8·0	13·1	0·9	1·0
1942	6·2	10·6	4·9	8·8	0·8	0·8
1943	6·7	10·1	5·1	9·5	0·5	0·6
1944	8·4	11·3	6·2	10·6	0·7	0·7
1945	9·2	9·0	5·8	8·4	0·8	0·7
1946	8·9	8·3	7·5	7·3	0·8	0·8
1947	10·5	10·0	6·5	8·9	1·0	0·8

(F) = bolag, som driva folkförsäkring.
(S) = » » » endast stor försäkring.

varit stadd i avveckling under periodens senare del. Om man bortser från de avvikelser, som bero på att nyanskaffningen ej är konstant, kunna tabellerna uppfattas såsom angivande den del av nettonyteckningen som annulleras, innan försäkringarna hunnit få ett positivt tillgodohavande.

Vid andra annullationer än de ovan behandlade måste försäkringen i regel ha varit i kraft en viss tid, i allmänhet mer än ett år och i många fall minst två år. Då annullationsfrekvensen även inom denna kategori av försäkringar starkt varierar med den tid, som förflutit från försäkringens tecknande, borde vid ett noggrannare studium en ytterligare uppdelning ske. Då emellertid materialet icke tillåter sådan uppdelning och då det här endast gäller att ge en ungefärlig föreställning om annullationernas omfattning, sammanföras här alla andra annullationer än de ovan redovisade i en grupp under beteckningen sena annullationer. Vid beräkningen av annullationsfrekvensen borde de sena annullationerna sättas i relation till beståndet av försäkringar med positivt tillgodohavande hos bolaget. Några uppgifter om storleken av detta bestånd finnas emellertid icke. Dessutom är skillnaden mellan det totala och det ifrågavarande beståndet relativt obetydlig i förhållande till det totala försäkringsbeståndet. Något mera betydande fel torde man därför icke begå, om man sätter de sena annullationerna i relation till totala försäkringsbeståndet.

Till de sena annullationerna höra annullationer med vederlag och förvandlingar till fribrev. Även den grupp av annullationer som i bolagens uppgifter till inspektionen upptagits under rubriken »minskning av försäkrat kapital genom annan förändring» har hänförts hit. Inom sistnämnda grupp rymmas dels verkliga annullationer (t. ex. reduktion av försäkringsbelopp i annat fall än vid förvandling till fribrev), dels i vissa fall överflyttningar från en avdelning inom bolaget till en annan. Om exempelvis en folkförsäkring överflyttas till avdelningen för stor försäkring, föres den som en annullation inom folkförsäkringsavdelningen men upptages samtidigt under rubriken »ökning av försäkrat kapital genom annan förändring» inom avdelningen för stor försäkring. Beloppet av de annullationer, som hänföras till de sena, har därför minskats med de under sistnämnda rubrik upptagna beloppen.

I tab. 10 angives för varje bolag beloppet för de sena annullationerna under vart och ett av åren 1932—1947 i procent av bolagets bestånd vid varje års början. Motsvarande beräkning grundad på antal försäkringar har här icke utförts. Bland de sena annullationerna ingå såsom nämnts även förvandling till fribrev. Sådana förvandlingar minska försäkringsbeloppet men icke antalet försäkringar och en annullationsfrekvens grundad på antal skulle därför i detta fall bli missvisande.

Annullationsfrekvensen inom folkförsäkring har sedan gammalt ansetts ligga på en högre nivå än inom stor försäkring. Det skulle därför vara av intresse att angiva annullationsfrekvensen särskilt för dessa båda verksamhetsformer. Emellertid ha icke alla bolag, som driva båda formerna, i uppgifterna till inspektionen åtskilt de båda formerna annat än för tiden från

och med år 1938. Dessutom ingå i uppgifterna över annullationer för exempelvis folkförsäkringen även övergångar inom samma bolag till avdelningen för stor försäkring. Det är icke möjligt att ur det föreliggande materialet utskilja dessa fall, som ju icke äro annullationer i egentlig mening. En uppdelning på de båda verksamhetsformerna skulle därför bli missvisande.

Till belysning av skillnaden i annullationshänseende mellan folkförsäkring och stor försäkring har i stället valts en annan väg. Bolagen ha uppdelats i två kategorier, å ena sidan de som driva folkförsäkring (enbart eller jämte stor försäkring) och å andra sidan de som endast driva stor försäkring. Till den sista kategorien har även hänförts Valand, ehuru detta bolag under ett fåtal år av den behandlade perioden drivit folkförsäkring i obetydlig omfattning. Bland de bolag, som driva folkförsäkring, meddelar endast ett, Balder, stor försäkring i någon mera betydande omfattning. Annullationssiffrorna för gruppen av bolag, som driva folkförsäkring, kommer därför att huvudsakligen präglas av förhållandena inom folkförsäkringsverksamheten. Genom att sådana bolags hela verksamhet medräknats, vålla med den använda beräkningsmetoden övergångar mellan olika avdelningar inom samma bolag icke några oriktigheter.

I tabell 11 angivas annullationstal, motsvarande dem i tab. 8—10, särskilt för bolag som driva folkförsäkring och särskilt för bolag som blott driva stor försäkring.

Ovan angivna sätt för tabellernas beräkning har följts såsom huvudregel. I vissa fall har dock avvikelse skett. Sålunda har i fråga om Valand, vilket bolag tillämpar ett särskilt system för att vid underlåten premiebetalning hålla försäkringarna i kraft viss tid, försäkringsinspektionens behandling av uppgifterna frångåtts såtillvida, att annullationen ansetts äga rum vid den tidpunkt, då premiebetalningen upphörde. Även i fråga om andra bolag har vissa år avvikelse skett, då större avvikelser från det normala befunnits ha sin grund i åtgärder av mera formell natur.

Det bör starkt betonas, att tabellerna icke kunna användas som underlag för några mera bestämda slutsatser. Sådana skulle erfordra långt mera ingående undersökningar. Utredningen har icke ansett det ligga inom ramen för sitt uppdrag att verkställa sådana undersökningar. Särskilt bör framhållas, att jämförelser mellan annullationsförhållandena inom olika bolag kunna bli missvisande på grund av att olikheter i registreringssystem kunna medföra förskjutningar mellan tidiga och sena annullationer. Ett studium av tabellerna torde dock kunna ge en viss allmän föreställning om annullationernas omfattning och förändringen i densamma.

Ett förhållande, som vid ett studium av tabellerna faller i ögonen, är den starka nedgången i frekvensen av tidiga annullationer, som ägde rum år 1941. En av de främsta orsakerna härtill torde vara den ändring i grunderna för beräkning av återköps- och fribrevsvärde, som vidtogs detta år. Genom ändringen kom rätten till vederlag vid annullation att inträda tidigare än enligt äldre grunder. Detta har till följd, att ett stort antal annullationer, som vid tillämpning av äldre grunder skulle ha hänförts till tidiga annulla-

tioner, i stället kommer att rubriceras som sena annullationer. Anmärkningsvärt är emellertid, att oaktat det annullerade försäkringsbeloppet inom båda kategorierna är av ungefär samma storlek, överflyttningen icke medfört någon påtaglig ökning i frekvenstalen för de sena annullationerna. Med hänsyn till nämnda omständigheter måste tabellerna, oaktat att nedgången år 1941 i tidiga annullationer delvis är skenbar, anses giva vid handen en markerat avtagande annullationsfrekvens under den betraktade perioden.

Jämförelsen i tab. 11 mellan förhållandena inom bolag, som driva endast stor försäkring, och sådana, som driva folkförsäkring, visar, att en betydandet utjämning ägt rum. Även här kunna olikheter mellan bolagen i fråga om grunderna för beräkning av återköps- och fribrevsvärden förrycka jämförelsen, om man begränsar denna till endast en kategori av annullationer. Då emellertid frekvensen av sena annullationer uppvisar en obetydlig skillnad mellan folkförsäkringsbolagen och de övriga, medan en utjämning skett i fråga om de tidiga annullationerna, måste jämförelsen anses ge vid handen, att olikheterna i annullationshänseende mellan stor försäkring och folkförsäkring väsentligt minskats. En iakttagelse av intresse är, att i fråga om tidiga annullationer hos bolag, som driva endast stor försäkring, annullationsfrekvensen nästan genomgående är lägre, då försäkringsbelopp användes som räkneenhet än då antal användes. Detta visar, att i varje fall inom stor försäkring annullationsfrekvensen är högre vid försäkringar å mindre belopp.

En sak som torde böra framhållas är, att talen i tab. 8 och 9 icke äro direkt jämförbara med talen i tab. 10. I de båda förstnämnda tabellerna ha nämligen de tidiga annullationerna icke angivits i procent av beståndet av försäkringar som sakna positivt tillgodohavande. Ifrågavarande annullationer ha i stället angivits i procent av nyteckningen. Uppskattas nyssnämnda bestånd till i runt tal dubbla nyteckningen, vilket torde vara något för högt, böra alltså talen i tab. 8 och 9 halveras innan de jämföras med talen i tab. 10.

Annullationer kunna självfallet orsakas av vitt skilda omständigheter. Behovet av försäkringsskydd kan exempelvis minska eller bortfalla. Om en försäkring tagits i huvudsakligt syfte att säkerställa barnens uppfostran och utbildning, bortfaller behovet då barnen äro färdiga att inträda i förvärvslivet. Har i sådant fall hustrun egen inkomst med ordnade pensionsförhållanden, måste i många fall försäkringen framstå som överflödig, och en annullation ter sig då naturlig. I andra fall kan försäkringstagarens ekonomi ha så försämrats, att han icke längre har möjlighet att komma ut med premierna för försäkringen. Vid de båda nu nämnda fallen orsakas annullationerna därav, att i försäkringstagarens personliga förhållanden inträtt förändringar, vilka vid försäkringens tecknande icke eller blott delvis kunnat förutses. Sådana förändringar kunna inträffa när som helst under försäkringstiden, och man har därför anledning att vänta sig, att den relativa frekvensen av annullationer av denna art icke nämnvärt förändras med försäkringstiden. Om annullationsfrekvensen, till den del den härrör från annulla-

tioner varom nu är fråga, överhuvud röner inflytande av försäkringstiden, borde den snarast växa med tiden, eftersom förändringar i början av försäkringstiden lättare kunna förutses redan vid försäkringens tecknande.

Såsom ovan framhållits är annullationsfrekvensen störst vid försäkringstidens början och avtager sedermera starkt. Detta antyder, att omständigheter av ovan nämnd art icke kunna vara de enda eller ens de dominerande annullationsorsakerna. En annullationsfrekvens, som är högre under tiden närmast efter tecknandet än längre fram under försäkringstiden, antyder att roten till annullationerna delvis är att söka i förhållanden i samband med ackvisitionen. Försäkringstagaren kan ha överskattat sina ekonomiska möjligheter och därför tagit till försäkringen större än han har råd till. Eller han kanske ej är så övertygad om sitt behov av försäkring att han, då ackvisitörens personliga påverkan icke längre gör sig gällande, har något intresse av att behålla försäkringen. Det är givet att det sätt, varpå ackvisitionen bedrives, kan ha ett starkt inflytande på annullationsfrekvensen till den del densamma härrör från orsaker, varom nu är fråga.

Tabellerna kunna i viss mån belysa förekomsten av annullationer, som äro att hänföra till de båda olika orsaksgrupperna. Sålunda måste de tidiga annullationerna främst påverkas av förhållanden i samband med ackvisitionen, medan orsaker, som bero av förändringar i försäkringstagarens personliga förhållanden, mera påverka de sena annullationerna. Det är emellertid av skäl som tidigare anförts att märka, att tabellernas siffror icke kunna användas för att jämföra kvaliteten hos olika bolags ackvisitionsverksamhet.

Annullationerna utgöra utan tvekan ett allvarligt problem för livförsäkringsrörelsen. En annullation medför förlust i första hand för den försäkringstagare, som annullerar försäkringen. I vissa fall återfår han ingen del av erlagda premier och i de fall, då vederlag utgår vid annullationen, har vederlaget minskats med anskaffningskostnader, som belöpa på försäkringen. Stundom kunna även den del av premierna, som åtgått för täckande av försäkringsrisken, anses som bortkastade pengar, nämligen i fall då försäkringsskyddet varit illa avpassat efter försäkringstagarens behov. En annullation medför emellertid förlust även för övriga försäkringstagare. Sker annullationen, innan försäkringstagarens tillgodohavande blivit positivt, innebär annullationen i själva verket att en fordran, som bolaget har gentemot försäkringstagaren, avskrives. Även om annullationen sker senare, avdrager bolaget icke hela anskaffningskostnaden. Då bolaget sålunda vid en annullation aldrig erhåller full täckning för sina kostnader för den annullerade försäkringen, kommer den så uppkomna förlusten att gå ut över de andra försäkringstagarna. Annullationerna medföra emellertid icke blott ekonomisk förlust utan även en förlust av good will för försäkringsbolaget. En försäkringstagare, som annullerar sin försäkring är ofta missnöjd, i första hand med försäkringen som sådan och i andra hand med det vederlag han erhåller vid annullationen. Sådant missnöje har en viss benägenhet att sprida sig.

Bolagen nedlägga ett omfattande arbete på att bekämpa annullationerna. Ett studium av tabellerna ger såsom ovan framhållits vid handen en avta-

gande annullationsfrekvens. Det låter sig icke avgöra i vad mån detta förhållande är resultatet av bolagens »räddningsarbete». En annan omständighet, som i fråga om sena annullationer kan verka i samma riktning, är försäkringsbeståndets åldrande. Då annullationsfrekvensen avtar med försäkringstiden, måste ett försäkringsbestånd med förhållandevis flera gamla försäkringar uppvisa en lägre annullationsfrekvens än ett bestånd, där försäkringarna i genomsnitt varit i kraft kortare tid. Vidare äro annullationerna starkt konjunkturkänsliga. Depressionen i början av 1930-talet och den sedermera inträdande, ännu pågående högkonjunkturen, kunna alltså även vara förklaringar till att annullationsfrekvensen i den betraktade periodens slut är lägre än i dess början. Det vikande penningvärdet har medfört att behovet av försäkringsskydd i kronor räknat ökats, och därigenom bidragit till att motverka annullationerna. Nedgången synes dock alltför utpräglad för att kunna tillskrivas enbart nämnda omständigheter. Man torde därför böra uppfatta nedgången av frekvensen av tidiga annullationer åtminstone till viss del som ett uttryck för en kvalitetsförbättring i fråga om anskaffningsarbetet.

Oaktat annullationsfrekvensen under de senaste årtiondena väsentligt förbättrats, är annullationsfrågan enligt utredningens mening alltjämt förtjänt av den största uppmärksamhet. Ehuru annullationsfrekvensen icke kan sägas vara i och för sig hög synas dock fortsatta ansträngningar böra göras för att om möjligt ytterligare nedbringa densamma.

Beträffande de sena annullationerna äro måhända några särskilda åtgärder, utöver dem bolagen redan vidtagit, icke påkallade. Då orsakerna i dessa fall väsentligen torde ligga i förändringar av försäkringstagarnas personliga förhållanden, finnes en viss gräns för bolagens möjligheter att ingripa. Är orsaken försäkringstagarens minskade försäkringsbehov, kan annullationen uppfattas såsom uttryck för en naturlig anpassning till ändrade förhållanden. Om orsaken återigen är försämrad ekonomi eller behov av ett annorlunda utformat försäkringsskydd, motarbetas annullationen genom erbjudande från bolagets sida om sådan ändring av försäkringen att den anpassar sig till försäkringstagarens ändrade förhållanden. Sådant »räddningsarbete» torde i allmänhet bedrivas i tillräcklig omfattning. Det bör framhållas, att man här står inför ett avvägningsproblem. Räddningsarbetet drager vissa kostnader. Dessa kostnader kunna i praktiken icke helt uttagas av de »räddade» utan måste till större delen bäras av hela försäkringstagarekollektivet. Ett allt för omfattande räddningsarbete kan därför icke anses skäligt gentemot de försäkringstagare, som utan åtgärder från försäkringsbolagets sida hålla sina försäkringar i kraft.

I fråga om de tidiga annullationerna synas däremot både starkare skäl och större möjligheter till förbättring finnas. Här gäller det annullationsfrekvenser av helt annan storleksordning än i det ovan behandlade fallet. Även om siffrorna i tab. 8 och 9 för de sista åren icke förefalla höga i jämförelse med annat tillgängligt material, kan det i och för sig icke anses tillfredsställande att ungefär en tiondedel av nytecknade försäkringar annulleras under det

eller de första åren efter tecknandet. En hög annullationsfrekvens under åren närmast efter tecknandet tyder i regel på brister i ackvisitionsarbetet. Enligt utredningens uppfattning utgöres därför det riktiga botemedlet mot de tidiga annullationerna snarare av åtgärder för höjande av anskaffningsarbetets kvalitet än av åtgärder för att rädda försäkringar, som stå inför annullation. De vägar som stå till buds för höjande av anskaffningsarbetets kvalitet äro återigen bland annat en tillfredsställande utbildning och ett noggrant urval av ackvisitörerna. Slutligen men icke minst viktigt är att bolagsledningarnas intresse för anskaffningens kvalitet icke tränges tillbaka av det i och för sig naturliga intresset för anskaffningens kvantitet. En forcerad anskaffning drar gärna med sig en hög annullationsfrekvens. Riktpunkten för livförsäkringsverksamheten bör mera vara att för varje försäkringstagare åstadkomma det försäkringsskydd, som bäst passar honom, än att åstadkomma största möjliga försäkringsbestånd.

I enlighet med det ovan anförda föreslår utredningen icke några särskilda åtgärder till motarbetande av annullationerna utan anser att förbättringarna böra framkomma främst som en följd av förbättrad utbildning av ackvisitörerna. Frågan om sådan utbildning behandlas i ett följande kapitel.

VII. Särskilda frågor.

A. Gruppförsäkring.

Till *gruppförsäkring* i vidsträckt mening synes man böra hänföra varje anordning enligt vilken antingen en grupp personer eller ock individer, tillhörande en viss grupp av personer, kunna erhålla försäkring på förmånligare villkor än eljest är fallet. En speciell art av gruppförsäkring utgör *kollektiv försäkring*. Ehuru språkbruket på denna punkt icke är fullt enhetligt, synes man böra förbehålla beteckningen kollektiv försäkring åt sådan gruppförsäkring, vid vilka en hel grupp försäkras genom ett enda avtal. Såsom exempel på kollektiv försäkring må i första hand anföras tjänstepensionsförsäkringen. Denna bedrives, förutom av ett antal understödsföreningar, av Svenska personal-pensionskassan, ömsesidig försäkringsförening (SPP). I detta bolag utgöres i regel varje grupp av de hos en viss arbetsgivare anställda personerna, och anslutningen till bolaget sker genom ett försäkringsavtal mellan bolaget och arbetsgivaren. Av svenska försäkringsbolags premieinkomst år 1947 av direkt livförsäkringsrörelse, 511 miljoner kronor, föllo 118 miljoner på kollektiv tjänstepensionsförsäkring.

Bortsett från tjänstepensionsförsäkringen har grupplivförsäkring med kollektiv anslutning intill helt nyligen endast undantagsvis förekommit här i riket. I början av detta sekel framträdde vissa tendenser till grupplivförsäkring. Då dessa befarades skola leda till en osund utveckling, ingicks år 1910 en överenskommelse mellan livförsäkringsbolagen att icke meddela kapitalförsäkring genom gruppförsäkring till lägre premier än de vid individuell försäkring tillämpade. Överenskommelsen utgjorde dock ej hinder att till medlemmar av sådana grupper, med vilka avtal om gruppförsäkring redan slutits eller förhandlingar om avtal inletts, meddela försäkring mot lägre premier än de för individuella försäkringar gällande. Ej heller skulle enligt senare gjord ändring avtalet utgöra hinder för bolagen att genom ett gemensamt organ meddela visst slag av gruppförsäkring. De gruppförsäkringsavtal, som existera eller existerat på grund av det förstnämnda undantaget, bygga icke på kollektiv anslutning. Det sistnämnda undantaget har utnyttjats endast såtillvida att Återförsäkringsaktiebolaget Sverige ingått tre gruppförsäkringsavtal, nämligen dels med två svenska dotterbolag till amerikanska koncerner, vilka för sin personal i Amerika infört dylik försäk-

ring, dels med postsparbanken för insättare å visst slag av sparkonton. Överenskommelsen av år 1910 har upphört att gälla från den 1 februari 1948. I slutet av sistnämnda år har kollektiv livförsäkring upptagits av livförsäkringsbolagen. Härvid ha de flesta bolagen sammanslutit sig och driva den kollektiva försäkringen genom ett gemensamt organ. Två andra bolag driva sådan försäkring gemensamt och slutligen drives formen av ett bolag fristående.

Inom den obligatoriska försäkringen för olycksfall i arbete, som äger rum i enskilda försäkringsanstalter, sker ävenledes anslutningen av de hos en arbetsgivare anställda kollektivt genom avtal mellan arbetsgivaren och försäkringsanstalten.

Exempel på gruppförsäkring, där kollektiv anslutning förekommer vid sidan av anslutningsformer av mera individuell typ, erbjuder gruppförsäkringen inom den frivilliga olycksfallsförsäkringen. Oaktat denna gruppolycksfallsförsäkring sålunda inrymmer en blandning av olika anslutningsformer, betecknas ofta denna försäkringsart i sin helhet — oegentligt — såsom kollektiv. Rent kollektiv anslutning förekommer i fråga om fackförbund, fackföreningar eller verkstadsklubbar, varvid anslutningen sker genom beslut vid ett föreningsmöte. Möjlighet finnes dock för enskilda medlemmar att genom reservation ställa sig utanför försäkringen. En organisation anses ur premiesättningssynpunkt såsom totalansluten, om antalet reservanter icke överstiger 10 % av hela antalet medlemmar. Förutom genom kollektiv totalanslutning av grupper drives gruppolycksfallsförsäkring genom individuell anslutning av personer, tillhörande viss grupp. Härvid anses i regel anställda med samma arbetsplats utgöra en grupp. Gruppförsäkring medgives, om minst tio personer, tillhörande gruppen, ansluta sig. Premiesatserna graderas efter vissa regler med hänsyn till anslutningens omfattning i förhållande till gruppen, så att lägre premiesatser tillämpas vid procentuellt större anslutning. Av de svenska försäkringsbolagens premieinkomst år 1947 av frivillig olycksfallsförsäkring, 32 miljoner kronor, hänförde sig 13 miljoner kronor till gruppförsäkring.

I samband med gruppolycksfallsförsäkring har även i viss utsträckning ordnats gruppförsäkring inom andra grenar, exempelvis cykelförsäkring och ansvarighetsförsäkring. För medlemmar i bostadsföreningar och bostadsrättsföreningar ha i vissa fall ordnats gruppförsäkringar, omfattande brand-, inbrotts-, vattenledningsskade- och ansvarighetsförsäkring.

En viss form av gruppförsäkring med rent individuell anslutning förekommer sedan gammalt inom livförsäkring. Personer, tillhörande vissa grupper kunna nämligen — eller ha kunnat — erhålla försäkring på förmånligare villkor än övriga försäkringstagare. Tidigare förekommo i viss utsträckning lägre premier för dessa grupper, men i fråga om försäkringar, som meddelats sedan 1938, tillämpas samma premier som för övriga försäkringar. Beträffande senare meddelade försäkringar ligger förmånsställningen för ifrågavarande grupper däri, att de försäkrade medlemmarna bilda särskilda vinstgrupper, varigenom möjlighet till högre återbäring

finnes. Den högre återbäringen kan härröra från omkostnadsbesparingar. Att sådana besparingar kunna göras kan ha sin grund däri, att i vissa fall premieuppbörden organiserats centralt för gruppens försäkrade medlemmar, eller däri att lägre provision utgår vid anskaffande av försäkringar inom gruppen. En sådan lägre provision kan vara motiverad av att anskaffningsarbetet underlättas genom propaganda av något centralorgan för gruppen. Kollektiv anslutning förekommer icke beträffande nu ifrågavarande grupper, utan ackvisitionen bedrives helt och hållet individuellt. För vissa grupper kan den högre återbäringen delvis härröra även därifrån, att dödligheten inom gruppen är lägre än inom beståndet i dess helhet. Grupper, som nu avses, förekomma för absolutister, järnvägsmän, läkare, poliser, postpersonal, präster och tandläkare. Grupperna för poliser, präster och tandläkare existera dock numera endast såtillvida, att premien för de försäkringar, som meddelats inom gruppen före den under 1938 vidtagna premiehöjningen, fortfarande är lägre än premien för samtidigt meddelade andra försäkringar.

Gruppförsäkringen innebär utan tvivel en effektiv väg att nedbringa omkostnaderna. Vid sådan gruppförsäkring, där anslutningen sker kollektivt, blir ackvisitionskostnaden vid avtalets ingående i regel obetydlig i förhållande till den totala premieinkomsten från gruppen. Sedan avtalet slutits, tillkomma nya försäkringar genom att nya medlemmar inträda i gruppen, varvid ackvisitionskostnad överhuvud icke förekommer. Detsamma gäller i fråga om höjningar av äldre medlemmars försäkringar, exempelvis i de fall då försäkringarna ställts i relation till medlemmarnas löner. Även vid annan gruppförsäkring än kollektiv sådan böra ackvisitionskostnaderna kunna nedbringas genom att något gruppens eget organ utnyttjas för propaganda. Om premieuppbörden sker genom något gruppens eget organ, som överbringar premiebeloppet för alla försäkrade i gruppen till försäkringsbolaget, kunna inkasseringskostnaderna hållas låga eller bringas att helt försvinna. Även försäkringsbolagets inre förvaltningskostnader kunna hållas lägre än vid individuella försäkringar. Är det fråga om tillräckligt homogena grupper med ett i stort sett ensartat försäkringsbehov, kan en standardform av försäkringen användas, vilket medför möjlighet att nedpressa förvaltningskostnaderna. Vid grupplivförsäkring med kollektiv anslutning, där de försäkrade icke själva äga välja försäkringsform eller försäkringsbelopp, kan hälsoprövningen förenklas eller helt försvinna. Försäkringsbrev behöva, åtminstone vid vissa former av gruppförsäkring, icke utfärdas. I vissa fall registreras icke ens de försäkrade, utan först då ett försäkringsfall inträffar kontrolleras, att den drabbade tillhörde det försäkrade kollektivet. Så sker exempelvis inom den obligatoriska försäkringen mot olycksfall i arbete, understundom även inom frivillig kollektiv olycksfallsförsäkring, då anslutningen är obligatorisk för en grupps medlemmar. I sådant fall bortfaller även det inre förvaltningsarbete, som är förenat med nya medlemmars inträde i en försäkrad grupp. Det må anmärkas, att då man ned-

bringar försäkringsbolagets kostnader genom att utnyttja en grupps egna organ för ackvisitionsarbete eller premieuppbörd, detta i själva verket innebär, att vissa kostnader överflyttas från bolaget till gruppen. I regel torde dock genom sådana åtgärder gruppens och bolagets sammanlagda kostnader för försäkringarna minskas. Vid en riktig avvägning av premierna bör därför överflyttningen resultera i en besparing för gruppen.

En annan fördel med gruppförsäkring är dess större effektivitet i vissa hänseenden. Genom gruppförsäkring kan man i många fall nå ett klientel, som är svåråtkomligt vid individuell ackvisition. Med hjälp av gruppförsäkring kan därför försäkringen spridas till befolkningsskikt, där kanske flertalet individer eljest skulle ha förblivit oförsäkrade. Även premieinkasseringen bör i många fall kunna bli effektivare än vid individuell försäkring, exempelvis då premieuppbörden sker med arbetsgivares medverkan genom avdrag å lönen eller, i en facklig organisation, premien sammanslås med kontingenten.

Å andra sidan skulle vissa olägenheter kunna uppstå vid en alltför stark spridning av gruppförsäkringen. Befolkningen skulle bliva uppdelad i två skikt: de som tillhöra någon sådan grupp, att en billig försäkring för gruppen kan ordnas, och de vilka icke tillhöra någon sådan grupp och alltså bliva hänvisade till den dyrare individuella försäkringen. Det är tänkbart att det sistnämnda skiktet genom spaltningen skulle få sina försäkringar fördyrade även i jämförelse med nuvarande förhållanden. En sådan konsekvens kan tänkas inträda, om gruppförsäkringen toges i anspråk för den mera lättbearbetade delen av det nuvarande försäkringsklientelet. Vid en allmännare spridning av gruppförsäkringen skulle vidare sannolikt krav komma att resas från allehanda från försäkringssynpunkt onaturliga grupper om ordnande av gruppförsäkring för dem, vilket kan leda till kaotiska förhållanden. (Man tänke sig exempelvis en grupplivförsäkring ordnad för en sångförening.) Konkurrensen om försäkringstagarna kan tänkas medföra en viss benägenhet hos bolagen att visa tillmötesgående, då det gäller meddelande av gruppförsäkring även åt sammanslutningar, beträffande vilka en viss tveksamhet kan råda om deras lämplighet såsom föremål för gruppförsäkring. En ohämmad utveckling inom området skulle rent av kunna leda till att grupper bildades i huvudsakligt syfte att erhålla billig försäkring.

En annan olägenhet med gruppförsäkringen är den standardisering av försäkringarna i fråga om försäkringsformer och försäkringsbelopp, vilken såsom ovan framhållits utgör en av förutsättningarna för att det förbilligande momentet hos gruppförsäkringarna skall kunna helt tillvaratagas. Standardiseringen motverkar den anpassning av försäkringsskyddet till det individuella behovet, vilken såsom i annat sammanhang framhållits bör vara en riktpunkt för försäkringsverksamheten. Det kan tänkas, att personer, som äro försäkrade genom gruppförsäkring, tro sitt försäkringsskydd härigenom täckt och därför bliva svårmottagliga för individuell ackvisition även i fall då en komplettering med individuell försäkring skulle

vara behövlig. Å andra sidan bör framhållas, att man i USA, där gruppförsäkringen vunnit stor spridning, synes anse, att gruppförsäkringen stimulerar den individuella anskaffningen.

Ytterligare en väsentlig olägenhet ligger i den risk för dubbelförsäkring, som finnes. En person kan exempelvis bliva försäkrad genom att gruppförsäkring ordnats dels för personalen på hans arbetsplats dels för en eller flera föreningar, som han tillhör. Slutligen må framhållas, att om gruppförsäkringen bedrives i den formen, att premierna för vissa grupper bestämmas med hänsyn till verksamhetens ekonomiska förlopp inom varje grupp, en otillfredsställande riskutjämning kan bliva följden.

Vad särskilt grupplivförsäkringen beträffar tillkommer den olägenheten, att en person, som utträder ur en försäkrad grupp, förlorar sitt försäkringsskydd. I många fall kan vid detta tillfälle personens hälsotillstånd vara sådant, att han icke kan få en ny, individuell försäkring. Även om detta hinder icke föreligger, kan på grund av åldern vid utträdet ur gruppen premien för en ny försäkring vara så hög att vederbörande icke vill skaffa sig en ny försäkring. Likaså kan den mänskliga trögheten medföra, att det genom utträdet bortfallna försäkringsskyddet icke ersättes genom någon ny försäkring.

Av det förestående framgår, att gruppförsäkring i vissa avseenden kan innebära fördelar i jämförelse med individuell försäkring, medan den i andra avseenden kan medföra mindre önskvärda konsekvenser. De fördelar gruppförsäkringen erbjuder äro dock av den art, att enligt utredningens mening man icke bör avstå från försöken att i större utsträckning än hittills utnyttja denna försäkringsform. Försiktigheten bjuder dock att ett sådant utnyttjande sker med största varsamhet. Den gren, som väl närmast kommer i fråga såsom föremål för en utvidgad gruppförsäkringsverksamhet, synes vara livförsäkringen. Inom denna gren är, vad kapitalförsäkring beträffar, intill helt nyligen gruppförsäkring en i vårt land relativt föga använd form och sådan försäkring med kollektiv anslutning en hittills så gott som helt oprövad form. Med hänsyn till de ovan antydda, mindre önskvärda konsekvenserna, som kunna tänkas framkomma, är det av vikt att tillräcklig erfarenhet samlas genom en begränsad gruppförsäkringsverksamhet, innan sådan verksamhet börjar drivas i större skala. Det är därför enligt utredningens mening nödvändigt, att gruppförsäkringen underkastas en ingående tillsyn. Inom grupplivförsäkringen bör denna tillsyn utformas sålunda, att i de grunder för försäkringsverksamheten, som skola stadfästas, utöver de rena beräkningsgrunderna angives en begränsning av tillämpningsområdet samt de försäkringsformer, som skola användas. Begränsningen av tillämpningsområdet kan vara nödvändig redan av tekniska skäl. Frågan i vad mån beräkningsgrunderna äro betryggande sammanhänger nämligen intimt med grundernas tillämpningsområde. Enligt utredningens mening bör emellertid begränsningen kunna göras snävare än de tekniska skälen föranleda, med hänsyn till att varsamhet i utvecklingen till en bör-

jan är önskvärd. Inom annan gruppförsäkring än livförsäkring eller därmed jämställd personförsäkring torde tillsynen få begränsas till en kontroll i efterhand. Härvid torde de linjer, som utredningen angivit i fråga om kontrollen av skälighetsprincipens efterlevnad, kunna följas. Även inom förevarande försäkringsgrenar bör dock kontrollen avse även försäkringsformerna och tillämpningsområdet.

I det följande utvecklas närmare de synpunkter, som enligt utredningens mening böra vara vägledande vid tillsynens utövande. Härvid tar utredningen närmast sikte på den kollektiva försäkringen, vilken form av gruppförsäkring väl närmast kommer i fråga vid den fortsatta utvecklingen. Vad nedan sägs äger dock mer eller mindre tillämpning även på annan gruppförsäkring. Utredningen avser emellertid icke, att de nedan utvecklade synpunkterna skola tillämpas i den utsträckningen, att redan existerande gruppbildningar skulle behöva upplösas.

Det är av största vikt, att gruppförsäkring meddelas blott åt grupper, vilka från försäkringssynpunkt framstå såsom naturliga. Beträffande personförsäkring är det naturligt, att försäkringen begränsas till grupper med viss gemenskap i fråga om inkomstförvärvet. Här kan man alltså tänka sig försäkring av anställda hos samma arbetsgivare, av en fackförening eller ett fackförbund. I fråga om ansvarighetsförsäkring kan man tänka sig, att utövare av viss verksamhet — yrkesmässig eller annan — vilken medför risk att vålla andra skada, bilda en naturlig grupp, o. s. v. Då såsom ovan framhållits konkurrensen kan tänkas medföra en benägenhet hos försäkringsbolagen att visa tillmötesgående mot olika gruppers önskningar att erhålla försäkring, bör frågan om vilka grupper, som skola kunna erhålla gruppförsäkring, ställas under tillsynsmyndighetens kontroll. I fråga om livförsäkring synes detta lämpligen kunna ske genom att i de grunder för verksamheten, vilka skola stadfästas av tillsynsmyndigheten, medelst allmänna regler angivas de arter av grupper, som kunna ifrågakomma för gruppförsäkring. Beträffande skadeförsäkring torde kontrollen böra utövas därigenom, att försäkringsinspektionen uppmärksammar frågan, exempelvis vid sina inspektioner hos bolagen eller på annat sätt.

Förutom kravet, att en grupp skall kunna anses naturlig ur försäkringssynpunkt bör man uppställa som ett önskemål, att grupperna böra vara stabila, d. v. s. att omsättningen av individer i varje grupp är liten. Denna synpunkt är av särskild vikt, innan gruppförsäkringen fått någon större utbredning. Om exempelvis arbetskraften inom en yrkesgren är mycket rörlig, och gruppförsäkring är ordnad för de anställda endast inom vissa företag, skulle en anställd, som flyttade mellan olika företag, ibland ha ett försäkringsskydd, ibland icke. En sådan anordning kan icke anses rationell. Från denna synpunkt måste exempelvis ett fackförbund anses mera lämpat att bilda en försäkringsgrupp än en fackförening eller en verkstadsklubb, eftersom en arbetare mera sällan byter fackförbund. Andra synpunkter kunna dock tala i motsatt riktning.

Standardisering av försäkringsform och försäkringsbelopp erfordras så-

som ovan sagts, om man skall helt utnyttja den möjlighet till förbilligande, som gruppförsäkringen öppnar. Å andra sidan försämras genom standardiseringen anpassningen efter de individuella behoven. Vid en långt driven standardisering torde försäkringsskyddet i regel böra anpassas till minimibehovet inom gruppen. Försäkringsbehovet för flertalet av de i en grupp ingående individerna blir därför aldrig täckt genom en gruppförsäkring med helt standardiserade försäkringsformer och försäkringsbelopp. En sådan gruppförsäkring måste därför i många fall kompletteras med individuell försäkring. Det är av vikt, att gruppförsäkring icke drives på sådant sätt att den individuella anpassningen eftersättes. Man har då två olika vägar att välja på för att tillgodose denna synpunkt.

Man kan avstå från den fullständiga standardiseringen och öppna möjligheter för en viss individuell anpassning i själva gruppförsäkringen. Härigenom blir försäkringen något dyrare, dock fortfarande billigare än en helt individuell försäkring. (I fråga om livförsäkring måste exempelvis hälsoprövningen göras noggrannare.) Anpassningen kan härvid ske i högre eller lägre grad. Man kan nöja sig med en anpassning efter vissa objektiva regler. Vid en grupplivförsäkring kan man t. ex. differentiera försäkringsskyddets storlek efter lönen eller efter civilstånd och antal minderåriga barn. Man kan naturligtvis även tänka sig att låta gruppens medlemmar inom vissa gränser själva bestämma skyddets storlek. Den sistnämnda metoden tillämpas för närvarande i viss utsträckning inom gruppolycksfallsförsäkringen. Denna metod förutsätter dock ackvisitions- eller propagandaverksamhet av något slag. Graden av individuell anpassning måste vägas mot de av anpassningen föranledda kostnaderna. Någon anledning för utredningen att taga ställning till hur en sådan avvägning bör ske finnes icke. En fråga av denna art måste överlämnas till bolagens och tillsynsmyndighetens bedömande.

Den andra vägen är att för gruppförsäkringen genomföra en långt driven standardisering och därigenom nedbringa premierna så långt möjligt samt komplettera gruppförsäkringen med individuell anskaffningsverksamhet. Härvid har givetvis det försäkringsbolag, som meddelat gruppförsäkringen, den största möjligheten att bedriva också individuell anskaffning inom gruppen. Bolaget bör anses ha en viss moralisk förpliktelse att sörja för att sådan anskaffningsverksamhet bedrives i tillräcklig omfattning inom gruppen.

Frågan om behandlingen av personer, som utträda ur en försäkrad grupp utan att inträda i en annan sådan, är av stor vikt. Man kan tänka sig, att den utträdande i sådant fall äger rätt att behålla försäkringen. Detta tillämpas exempelvis vid den kollektiva tjänstepensionsförsäkringen, varvid den försäkrade är skyldig att själv ombesörja premiens inbetalning till försäkringsbolaget. Tillämpas icke detta system, upphör försäkringsskyddet vid utträdet ur gruppen, såvida icke särskilda anordningar vidtagits. Det är därför av vikt, att det i sådant fall sörjes för en individuell ackvisition bland dem som lämna gruppen. Särskilt inom livförsäkring kan emellertid

allvarliga olägenheter uppkomma genom att försäkringsskyddet upphör vid utträde ur gruppen, enär den utträdandes hälsotillstånd kan vara sådant, att han icke kan få en ny försäkring. Det synes därför riktigt, att en utträdande i sådant fall medgives rätt att inom viss tid efter utträdet utan riskprövning erhålla individuell försäkring. Drives grupplivförsäkring som ren riskförsäkring, d. v. s. utan något som helst sparmoment, kvarstår emellertid även vid en anordning av sist angiven art en annan olägenhet, om utträdet sker vid högre ålder. I sådant fall medför nämligen övergången till individuell försäkring en betydande premiehöjning. Denna torde i de flesta fall nödvändiggöra en reduktion av försäkringssumman vid övergången. Även om en viss reduktion vid högre ålder kan vara naturlig med hänsyn till den minskade försörjningsbördan, torde dock den reduktion, som man synes få räkna med vid övergång till individuell försäkring — om sådan överhuvud kommer till stånd — vara väsentligt starkare än som kan motiveras av försörjningsbördans minskning. Med hänsyn härtill vore det enligt utredningens mening önskvärt, att ett visst försäkringsskydd kvarstode i form av fribrev även efter utträdet. Härför erfordras emellertid, att gruppförsäkringen icke drives såsom en ren riskförsäkring utan förses med ett visst sparmoment. Detta innebär givetvis ett fördyrande. Därest fördyringen kan hållas inom rimliga gränser, synes i fråga om grupplivförsäkring ett måttligt sparmoment kunna delvis motverka de olägenheter som eljest — enligt vad ovan sagts — vidlåda gruppförsäkringsmetoden.

Det må framhållas, att svårigheterna vid drivande av grupplivförsäkring med sparmoment hänföra sig icke blott till det inre förvaltningsarbetet under försäkringstiden utan framför allt till de åtgärder, som erfordras, då en försäkrad lämnar sin grupp. I det fall att han därvid inträder i en annan grupp, som är försäkrad hos något annat bolag, kan överflyttning av sparmedlen till det nya bolaget komma i fråga. Sådana spörsmål lösas lättast, om antalet bolag vilka driva gruppförsäkring är litet.

Från fältmannahåll ha framförts betänkligheter mot den kollektiva försäkringen på den grund, att densamma skulle komma att försvåra anskaffningsarbetet inom den individuella försäkringen. Ehuru, såsom ovan nämnts, en motsatt uppfattning kommit till synes i USA, kan man icke förneka möjligheten av ett sådant försvårande. Den anförda synpunkten är dock enligt utredningens mening ovidkommande, förutsatt att icke det individuella anskaffningsarbetet försvåras i sådan grad, att den försäkringssökande allmänheten icke får sitt behov av individuell försäkring tillgodosett till rimliga kostnader. En sådan verkan av den kollektiva försäkringen synes emellertid icke behöva befaras, om rörelsen drives med en viss försiktighet, vilket ju ovan rekommenderats. Möjligheten av att en kollektiv försäkringverksamhet kan komma att minska behovet av individuellt arbetande ackvisitörer kan självfallet icke uteslutas. Sannolikt skulle dock icke fältmännen behöva bli lidande på en härav föranledd nedskärning av fältmannakåren, enär den naturliga avgången från kåren genom åldrande, dödsfall och frivilligt yrkesbyte torde vara tillräcklig för att åstadkomma den

erforderliga minskningen. Skulle mot förmodan en hårdare nedskärning visa sig nödvändig, får man förutsätta, att försäkringsbolagen vidtaga åtgärder för att motverka de härav uppkommande olägenheterna för fältmännen.

Beträffande differentieringen mellan olika grupper i fråga om premier och — i förekommande fall — återbäring må följande framhållas. Redan inom individuell försäkring förekommer inom vissa försäkringsgrenar, t. ex. olycksfallsförsäkring, en differentiering av premien med hänsyn till den försäkrades yrke på grund av de olika riskförhållanden, som skilda yrken medföra. Vid gruppförsäkring torde väl i regel behovet av differentiering mellan grupperna få anses större, i synnerhet som grupperna kunna antagas komma att utgöras företrädesvis av personer med viss yrkesgemenskap. Dock bör uppenbarligen differentieringen icke drivas för långt. Man står här inför frågan, vilken innebörd man bör giva åt skälighetsprincipen. Enligt utredningens mening får skälighetsprincipen icke givas sådan innebörd, att den får till konsekvens en minskad utjämning av den slumpartade fördelningen av försäkringsfallen mellan olika grupper. Om däremot en olikhet i riskförloppet mellan grupperna icke kan tillskrivas slumpens verkningar utan måste hänföras till en skillnad i den grundläggande risken, kan det anses naturligt, att olikheten, därest den är väsentlig, kommer till uttryck i premier eller återbäring, under förutsättning att icke andra, t. ex. praktiska skäl tala häremot. Det må framhållas, att i fråga om små grupper det över huvud icke är möjligt att avgöra huruvida en observerad olikhet i riskförloppet skall tillskrivas slumpens verkningar eller en systematisk olikhet i själva risken. Vidare bör observeras, att om vissa yrkesgrupper göra anspråk på lägre premie med hänsyn till de bättre riskförhållandena inom yrkesgruppen, sådana anspråk icke kunna tillmötesgås, om icke samtidigt premien för grupper med sämre riskförhållanden höjes över den odifferentierade premien.

Om försäkringsskyddet för medlemmarna i en grupp, på grund av gruppens speciella förhållanden, kan ordnas billigare än för försäkringstagarna i övrigt, bör enligt den ovan uttalade uppfattningen förbilligandet under vissa förutsättningar och i viss utsträckning komma gruppens medlemmar till godo genom lägre premier eller högre återbäring. Till förmån för denna uppfattning talar icke blott skälighetsprincipen utan även det genom 1948 års lag om försäkringsrörelse införda koncessionssystemet. Den restriktiva hållning i fråga om koncession åt nya försäkringsbolag som förordats vid lagens införande — ävensom i detta betänkande — innebär nämligen ett visst hinder för en grupp att bilda ett eget försäkringsbolag för att på denna väg ordna medlemmarnas försäkringsskydd på för dem billigaste och lämpligaste sätt. Lagen synes då böra ha som konsekvens, att inom de existerande bolagen möjlighet beredes en grupp att få sitt försäkringsskydd ordnat till ett pris, som icke överstiger vad gruppen hade behövt betala, om den bildat eget försäkringsbolag. Den nu anförda principen äger tillämpning såväl beträffande den differentiering, vilken kan komma i fråga på grund av olikhet i risk, som beträffande den, vilken kan betingas av olikheter i förvaltnings-

kostnader. Till stöd för den nämnda synpunkten kan — åtminstone i fråga om personförsäkring — även åberopas det praktiska skälet, att en grupp har möjlighet att själv ordna försäkringen genom att bilda en understödsförening och att ett försäkringsbolag i så fall icke bör erbjuda gruppen sämre förmåner än gruppen på sådant sätt hade kunnat uppnå.

Genom den anförda principen sättes även en gräns för den differentiering av premier och återbäring, som kan anses erforderlig. Det kan tänkas, att en grupp, för vilken gruppförsäkring ordnats i ett försäkringsbolag, hade kunnat bilda egen försäkringsinrättning och därigenom kunnat lösa sin försäkringsfråga billigare än genom individuell försäkring. Genom att gruppen icke bildat egen försäkringsinrättning utan ingår i ett försäkringsbolag tillsammans med ett antal andra grupper, torde dock i regel verksamheten kunna ordnas ännu billigare. Besparingen på försäkringsrörelsen i vad denna avser gruppen kan därför betraktas såsom sammansatt av två delar: den besparing gruppen själv kunnat uppnå genom att bilda en egen försäkringsinrättning och besparingen därutöver. Den första delen bör gruppen anses vara berättigad att åtnjuta genom lägre premier eller högre återbäring än övriga grupper. Den andra delen, som ju uppkommit på grund av samdriften med övriga grupper, synes gruppen i fråga icke böra ha någon särskild rätt till. Det sist sagda gäller även den besparing, som kan uppkomma för en grupp, vilken på grund av sin litenhet eller beskaffenhet i övrigt icke hade kunnat själv ordna sin försäkringsfråga genom att bilda egen försäkringsinrättning eller i varje fall icke genom sådan åtgärd hade kunnat uppnå ett väsentligt förbilligande jämfört med individuell försäkring. Beträffande fördelningen av den del av besparingen, till vilken enligt vad nu sagts ingen grupp kan anses ha någon speciell rätt, synas några särskilda riktlinjer icke kunna angivas. Här får fördelningen ske med tillämpning av de allmänna synpunkter, vilka utvecklats ovan i samband med skälighetsprincipen. Det må framhållas, att det icke ens kan anses självfallet, att ifrågavarande del av besparingen bör komma uteslutande de genom gruppförsäkring försäkrade tillgodo. Då den del av klientelet, som icke kan inpassas i gruppförsäkring, i viss mån kan ha tillfogats en nackdel genom gruppförsäkringens införande, kan det icke anses helt obefogat, att även de individuellt försäkrade få del i vinsten på gruppförsäkringen, i den mån det är fråga om vinst, som uppkommit därigenom att priset för försäkringen kunnat sänkas under den nivå, vilken grupperna kunnat uppnå genom att själva ordna sin försäkring.

Ehuru ovanstående uppdelning i två olika delar av besparingen genom gruppförsäkring icke kan praktiskt genomföras, torde de angivna synpunkterna dock kunna giva en viss vägledning vid överväganden rörande differentiering av premier och återbäring.

Ett visst samband råder mellan frågan om gruppförsäkring och den under senare år bland försäkringsbolagen diskuterade frågan om användande av juridiska personer såsom ombud för försäkringsbolag. Den senare

frågan sönderfaller väsentligen i två delfrågor. Å ena sidan tänker man sig, att exempelvis ett försäljningsföretag skulle kunna såsom försäkringsombud till sina kunder förmedla försäkringar, som sammanhänga med de försålda varorna (t. ex. cykelförsäljare förmedla cykelförsäkringar). För närvarande kan detta ske endast genom att en person — ägaren eller, om företaget är juridisk person, en anställd — antages till försäkringsombud. Å andra sidan anser man, att vissa organisationer skola kunna fungera såsom försäkringsombud i fråga om försäkringar åt organisationernas medlemmar. Den förstnämnda anordningen, vilken utredningen anser kunna åtminstone i vissa fall inebära fördelar, berör icke frågan om gruppförsäkring. Den sistnämnda anordningen kan däremot i viss mån betraktas som en maskerad gruppförsäkring och skall därför i det följande något belysas.

Om en organisation erhåller provision eller ersättning i annan form för förmedling av försäkringar åt medlemmarna eller för inkassering av premier från dem, och denna ersättning icke överstiger den arbetskostnad, som organisationen åsamkas genom ombudsskapet, gör bolaget i regel en omkostnadsbesparing, till vilken i många fall — i enlighet med ovan utvecklade synpunkter — organisationens försäkrade medlemmar kunna anses ha rätt. Om å andra sidan försäkringsbolaget lämnar organisationen högre provision än som motsvarar dennas arbetskostnader för ombudsskapet, medför anordningen, att organisationens medlemmar erhålla sina försäkringar billigare än andra försäkringstagare. Så måste anses vara fallet, även om den erhållna provisionen icke utbetalas kontant till medlemmarna. Provisionen kan komma medlemmarna tillgodo genom sänkning av medlemsavgiften, eller organisationen kan påtaga sig nya uppgifter utan höjning av medlemsavgiften. Enligt utredningens mening är en anordning av denna art icke lämplig. Bolaget avhänder sig härigenom kontrollen över det sätt, på vilket provisionen sedermera gottgöres medlemmarna. Sker detta genom nedsättning av medlemsavgifterna, kommer sannolikt nedsättningen i många fall att bli densamma för alla medlemmar, oavsett om medlemmen i det enskilda fallet är försäkrad eller ej och oberoende av förefintliga försäkringars storlek. Likaså blir anordningen undandragen den övervakning från tillsynsmyndigheten, vilken ovan framhållits såsom önskvärd. Enligt utredningens mening bör en organisation för sin befattning med medlemmarnas försäkring icke erhålla ersättning utöver vad som motsvarar organisationens kostnader härför. Den besparing som härigenom kan uppkomma hos försäkringsbolaget bör — därest ovan utvecklade principer motivera detta — tillgodoföras de försäkrade därigenom att deras försäkringar anordnas i form av gruppförsäkring.

Det må anmärkas, att den ovan kritiserade anordningen kan åstadkommas även utan att organisationen själv står som ombud. Om organisationen har en tjänsteman och denne registreras såsom ombud samt erhåller provision, kan organisationen minska tjänstemannens lön med provisionens belopp, vilket ju får samma effekt som om organisationen direkt erhölle provisionen. Den ovan anförda kritiken gäller givetvis i samma mån en sådan anordning.

Såsom en sammanfattning av sin ståndpunkt i fråga om gruppförsäkring vill utredningen uttala, att denna form visserligen är behäftad med olägenheter, såsom i fråga om möjligheten till anpassning efter det individuella försäkringsbehovet och möjligheterna till fortsatt försäkringsskydd efter utträde ur gruppen, men det oaktat erbjuder sådana möjligheter till förbilligande, särskilt då den drives såsom kollektivförsäkring, att en omsättning av densamma i praktiken måste anses befogad. Med hänsyn till att vissa olägenheter kunna vara förknippade med försäkringsformen och till att en mera ingående erfarenhet ännu saknas, bör dock formen till en början drivas med stor försiktighet.

Då livförsäkringsbolagen under år 1948 ansökte om stadfästelse å grunder för kollektiv livförsäkring, anbefalldes utredningen genom remiss att avgiva utlåtande över ansökningarna. Med hänvisning till den ståndpunkt i fråga om gruppförsäkringen, som utredningen enligt det ovanstående intagit, förklarade sig utredningen i remissyttrandet icke hava något att erinra mot bifall till ansökningarna.

B. Utbildningsfrågan.

Utredningen har förut i olika sammanhang betonat angelägenheten av hög standard hos försäkringsväsendet. Detta är ett intresse såväl för den enskilde som för samhället. Försäkringsväsendets standard är i sin tur i mycket stor utsträckning beroende av personalens utbildning för sina uppgifter.

Inom alla kretsar av försäkringsvärlden torde det numera stå fullt klart, att spörsmålen rörande personalens utbildning och kvalifikationer äro av central betydelse för verksamheten. En av ansvarskänsla, kunnighet och effektivitet präglad ackvisition är i sjäva verket en oundgänglig betingelse för hög kvalitet hos den frivilliga försäkringsrörelsen. Frågans vikt accentueras i den mån ekonomiska och sociala förhållanden tendera att kompliceras.

Dessa synpunkter betonades starkt i förarbetena till den nya lagen om försäkringsrörelse.[1] Bortsett från förbudet mot returprovisioner inom livförsäkringen (301 §), innehåller lagen (302 §) en allmän föreskrift om att styrelsen och verkställande direktören skola övervaka att anskaffningsverksamheten i bolaget sker på sätt som överensstämmer med god försäkringssed. Kungl. Maj:t äger meddela närmare bestämmelser angående anskaffningsverksamheten och må därvid tillika förordna, att frågor rörande densamma skola, på sätt och i den omfattning som i nämnda bestämmelser angives, handläggas av en av Kungl. Maj:t utsedd nämnd.

Helt visst har i försäkringsväsendets tidigare utvecklingsskeden utbildningsfrågan icke tillmätts samma betydelse som nu. Det står också utom

[1] Se särskilt föredragande statsrådets yttrande i prop. 1948: 50 s. 387—389.

tvivel att mycket av den kritik som riktats mot försäkringsbolagen bottnar i förhållanden, vilka sammanhänga med personalens bristande utbildning. Sålunda måste det s. k. returprovisionssystemet inom livförsäkringen till stor del anses utgöra en frukt av bristfällig utbildning. Med returprovision avses att försäkringstagare betingar sig, direkt av bolaget eller av dess ombud, viss del av den provision för sin egen försäkring, som rätteligen skulle tillkomma ombudet. Detta innebär, att dessa försäkringstagare få åtnjuta rabatt på de premier, som gälla enligt bolagets tariffer och som tillämpats gentemot dem, som ej betinga sig sådan rabatt. Systemet medför med andra ord ett otillbörligt gynnande av vissa försäkringstagare på de övrigas bekostnad. Det kan även medföra, att ombud som få avstå av sin provision se sig nödsakade att av bolagen kräva ytterligare vederlag, varigenom bolagens kostnader växa. År 1914 infördes i den då gällande försäkringslagen förbud mot varje slag av returprovision eller rabatt inom livförsäkringen. I anslutning härtill upptogos i lagen vissa föreskrifter syftande till att förhindra ett kringgående av förbudsregeln. Från försäkringsväsendets egen sida ha under senare år gjorts betydande ansträngningar i skilda former för att komma till rätta med den ständigt latenta risken för en utbredning av returprovisionssystemet. Såsom en följd av bristfällig utbildning får jämväl det förhållandet betraktas, att försäkringar i betydligt större utsträckning än nu tecknades av ombuden utan beaktande av det individuella behovet av försäkringsskydd. För ombudet tedde det sig ofta viktigare att över huvud teckna en försäkring och därmed göra sig berättigad till provision än att tillse att ett ändamålsenligt och effektivt försäkringsskydd tillskapades.

Beträffande utbildningen äro förhållandena numera väsentligt ändrade. Förståelsen för nödvändigheten av en god utbildning av de försäkringsanställda har varit i ständigt stigande sedan mitten av 1930-talet. Varje bolag bedriver självt i större eller mindre grad utbildning av sin egen personal. I varje fall gäller detta i fråga om de större företagen. Delvis sker denna i egen regi bedrivna utbildning efter normer, som äro gemensamma för alla bolag.

Av särskilt stor betydelse torde dock den utbildning vara, som bedrives i Svenska Försäkringsföreningens regi. Denna förening har enligt sina stadgar till syfte att verka för en sund och ändamålsenlig utveckling av försäkringsväsendet i vårt land. Föreningen söker förverkliga detta syfte bl. a. genom utbildningsverksamhet bland de inom försäkringsverksamheten anställda. Sedan mitten av 1930-talet har föreningen regelbundet anordnat utbildningskurser till en början endast för livförsäkringsackvisitörer men senare öppna även för personal inom övriga försäkringsgrenar och i olika tjänsteställning. Vissa kurser för kontorsmän och för yrkesfältmän hållas årligen. För fältmännen anordnas därjämte årligen repetitionskurser. Undervisningen omfattar föredrag, diskussioner, seminarieövningar, förhör och skrivningar jämte slutprov. För kontorsmän anordnas vidare vartannat eller vart tredje år specialkurser i olika försäkringsgrenar. Försäkringsför-

eningen har tillsatt en särskild utbildningsnämnd som jämte kursverksamheten även ombesörjer utgivandet av studiehandböcker och annan litteratur samt korrespondenskurser. Representanter för de anställda och deras organisationer ha säte i utbildningsnämnden. Verksamheten bekostas genom bidrag från försäkringsbolagen. Sedan början av år 1949 har till utbildningsnämnden knutits en heltidsanställd studierektor.

Den här ovan summariskt beskrivna utbildningsverksamhet, som på frivillighetens väg bedrives inom försäkringsväsendet under aktiv medverkan av alla berörda parter, är, såvitt försäkringsutredningen kunnat finna, värd ett oförbehållsamt erkännande. Utredningen har till diskussion upptagit frågan, huvuvida från allmän synpunkt sett ytterligare önskemål kunna uppställas beträffande denna verksamhet. Därvid har utredningen haft tillfälle till överläggning med de av frågan berörda parterna. Enligt vad utredningen funnit är man på de anställdas sida starkt intresserad av en gedigen och allsidig utbildning. Och från företagarhåll torde man icke vara mindre intresserad av att så långt möjligt söka skapa eller vidmakthålla förutsättningarna härför. I själva verket torde meningarna gå isär endast i fråga om *formen* för utbildningsverksamhetens bedrivande. Från de anställdas sida hävdas, att principiellt utbildningen bör ske genom ett *självständigt institut* under ledning av representanter för företagare och anställda.

Försäkringsutredningen vill för sin del särskilt understryka vikten av en god utbildning av dem som inom bolagen eller på fältet syssla med anskaffningsverksamhet. Det synes icke orimligt att för framtiden såsom villkor för fast anställning i sådan befattning kräva att vederbörande genomgått stipulerad utbildning, förutsatt att han icke eljest besitter kunskaper som motsvara eller uppväga sådan utbildning. Självfallet måste dock tillses att här icke skapas rigorösa föreskrifter. Exempelvis måste bolagen vara oförhindrade att anställa och pröva aspiranter under icke alltför kort tid. Om utbildningen får obligatorisk karaktär ligger det närmast tillhands att densamma också ordnas *centralt* för alla bolag. Härför tala även andra omständigheter. Det ligger i sakens natur att en utbildning uteslutande inom det egna företaget lätt blir ensidig. I sin tur kan detta främja olämpliga konkurrensmetoder. Det väsentliga för den grundläggande utbildningen bör vara att bereda goda insikter i yrket såsom sådant och — icke minst — att öppna blicken för försäkringens samhällsgagnande och ekonomiska betydelse. Otvivelaktigt är det lika viktigt att främja känslan av lojalitet för det gemensamma och centrala i all försäkringsverksamhet som att till varje pris hävda konkurrensens betydelse och det egna företagets företräden. Försäkringsutredningen vill uttala sig till förmån för en centralt bedriven, för alla bolag gemensam grundläggande utbildning av de anställda. Självfallet bör det vara varje enskilt bolag obetaget att i egen regi komplettera den gemensamma utbildningen. Men därutöver är det av vikt att den ursprungliga utbildningen efter lämpliga tidsintervall kompletteras med gemensamma repetitionskurser.

Det kunde tänkas att de fältmän som med godkända vitsord genomgått föreskriven utbildningskurs tilldelades ett diplom, certifikat el. dyl. Detta skulle få karaktären av ett slags auktorisation. Sannolikt skulle en sådan anordning vara ägnad att skapa ökat förtroende hos allmänheten.

Enligt vad utredningen inhämtat ha befattningshavare hos försäkringsinspektionen medverkat vid de ovannämnda kurserna såsom lärare eller tillfälliga föreläsare. Att detta från pedagogisk synpunkt är en lämplig anordning kan icke vara tvivel underkastat. Till ömsesidig fördel måste också den kontakt vara, som därvid skapas mellan tillsynsmyndigheten och de försäkringsanställda. Utredningen vill förorda att man går ett steg vidare på den inslagna vägen t. ex. genom att låta försäkringsinspektionen bli företrädd i ledningen för kurserna eller genom att dessa ställas under inspektionens överinseende.

Utredningen finner icke nödvändigt eller ens lämpligt att taga ståndpunkt till frågan, huruvida utbildningskurserna böra bedrivas i Försäkringsföreningens regi eller genom ett självständigt institut. Det bör ankomma på de berörda parterna att här finna en lämplig lösning.

Sammanfattningsvis må framhållas, att försäkringsutredningen icke finner anledning föreslå särskilda regler beträffande utbildningen. Denna fråga är nämligen föremål för ett starkt intresse från de berörda parternas sida och det finnes anledning räkna med att parterna i samråd kunna gestalta utbildningen på ett fullt tillfredsställande sätt. Om så icke sker, äger Kungl. Maj:t jämlikt den ovan citerade 302 § i nya försäkringslagen befogenhet att i administrativ ordning utfärda föreskrifter i ämnet. Det kan förutses att Kungl. Maj:t och försäkringsinspektionen komma att med uppmärksamhet följa utbildningsfrågans utveckling.

C. Värdebeständiga försäkringar.

Frågan om åstadkommande av värdebeständiga försäkringar har i olika sammanhang förts fram. Försäkringsutredningen har därför ansett sig böra upptaga denna fråga till närmare granskning.

Med en värdebeständig försäkring förstås en försäkring, som anordnats så att försäkringssumman vid inträdande förändringar av penningvärdet bibehålles vid det realvärde, som motsvarar det vid försäkringens tecknande avtalade försäkringsbeloppet. Har exempelvis vid försäkringsfallets inträffande penningvärdet nedgått till den grad att levnadskostnadsindex fördubblats sedan försäkringen tecknades, skulle sålunda utbetalas dubbelt så stort belopp, som det från början avtalade.

Värdebeständighetsfrågan har olika karaktär beträffande olika försäkringsformer. Om man till att börja med stannar vid en sakförsäkring — exempelvis en brandförsäkring — med årlig premiebetalning, så gäller här att försäkringstagaren varje år erlägger en premie, som svarar mot risken att ett försäkringsfall skall inträffa inom ett år samt mot den försäkrings-

summa, som därvid skall utbetalas. I fråga om en sådan försäkring innebär värdebeständighetsfrågan icke något problem. Om försäkringsobjektets värde i penningar undergår en ökning till följd av ett fallande penningvärde, har försäkringstagaren möjlighet att höja försäkringssumman i motsvarande mån. Försäkringsgivaren bör självfallet låta sig angeläget vara, att vid fallande penningvärde uppmana sina försäkringstagare att höja försäkringssumman.

I detta sammanhang må nämnas att man ifråga om brandförsäkring å bostadsfastigheter och därmed jämförliga byggnader — samt vattenledningsskadeförsäkring i kombination med sådan försäkring — inom ett par försäkringsbolag lanserat försäkringar av sådan konstruktion, att försäkringsgivaren i princip påtager sig ansvaret för att försäkringen vid varje tidpunkt gäller för ett med hänsyn till ökningen av byggnadskostnaderna tillräckligt belopp (fullvärdesförsäkringar; värdestegringsförsäkringar). I den mån försäkringssumman härigenom ändras skall premien undergå motsvarande jämkning.

Inom livförsäkringen förekomma endast i ringa utsträckning försäkringar av sådan beskaffenhet, att årspremien motsvarar årsrisken (försäkringar med *naturlig premie*). Detta sammanhänger med att årsrisken — i motsats till vad som i stort sett gäller sakförsäkringen — icke är konstant. Vid exempelvis en dödsfallsförsäkring blir årsrisken större för varje nytt levnadsår. Detta medför att den naturliga premien stiger år från år. Gäller försäkringen under livstid, skulle premien vid högre ålder stiga till så avsevärda belopp, att den ifrågavarande försäkringsformen därför i detta fall är praktiskt oanvändbar. I fråga om en försäkring under begränsad tid — exempelvis om en familjeförsörjare vill ha ett särskilt efterlevandeskydd i det fall att han skulle falla ifrån medan barnen ännu äro i uppväxtåldern — är den däremot väl tänkbar.

Att anordna en livförsäkring, där årspremien motsvarar årsrisken, som en värdebeständig försäkring innebär icke några principiella svårigheter. Man kan emellertid icke, såsom beträffande sakförsäkringen, låta en höjning av försäkringssumman vid fallande penningvärde bli beroende på försäkringstagarens gottfinnande under försäkringstidens gång. Detta kunde nämligen leda till, att försäkringstagare med dåligt hälsotillstånd i förhållandevis större utsträckning än andra skulle begagna sig av möjligheten att höja sina försäkringsbelopp, eller med andra ord att ett för försäkringsgivaren ogynnsamt urval skulle uppkomma. Däremot är det framkomligt, att man redan vid försäkringens tecknande avtalar, att såväl försäkringssumman som premien skall följa något index.

Att konstruera värdebeständiga försäkringar medför svårigheter först då man kommer till sådana försäkringar, som innefatta ett sparande för framtiden. Försäkringar med denna egenskap äro framför allt praktiskt taget alla nu tillämpade livförsäkringsformer. Det är också livförsäkringens förhållanden, som kan anses ha aktualiserat värdebeständighetsfrågan på försäkringsväsendets område. Ett sparmoment inrymmes även i personförsäk-

ringar av andra slag än livförsäkringar, särskilt inom sjukförsäkringen. Utanför personförsäkringens område torde sparmoment förefinnas endast beträffande de inom fastighetsbrandförsäkringen förekommande allframtidsförsäkringarna.

Det följande resonemanget skall anknytas till det inom ifrågakommande försäkringar ingående sparmomentet, vilket må benämnas försäkringssparandet. Till försäkringssparande hänföres sålunda allenast den del av en inbetald försäkringspremie, som ej åtgår till försäkringsgivarens omkostnader eller till täckande av försäkringsrisken under tiden intill nästa premieförfallodag (riskskyddet), utan som verkligen avsättes till framtida bruk. Beträffande de premiedelar, som avse omkostnader och riskskydd, kan man, åtminstone i viss utsträckning, tänka sig en fortgående anpassning efter penningvärdet — med motsvarande effekt på försäkringssumman. Utredningen återkommer i det följande till detta ämne.

För försäkringsspararna är det ett uppenbart intresse att, då sparmålet är nått, vare sig fråga är om dödsfall eller uppnåendet av viss ålder, få ut lika mycket i värde, som svarar mot de gjorda inbetalningarna. Ett sådant intresse är emellertid ingalunda specifikt för försäkringssparandet utan gäller allt sparande. Man måste därför i detta avseende se försäkringssparandet i sammanhang med annat sparande.

Det realvärde, som en persons hopbragta besparingar representera vid en given tidpunkt — i det följande benämnt sparvärdet — är framförallt beroende på det sätt varpå besparingarna placerats. Självfallet gäller detta lika väl därest besparingarna, såsom vid försäkringssparandet, omhändertagas och placeras av en försäkringsgivare, som om placeringen ombesörjes av spararen själv. I placeringshänseende erbjuder marknaden två skilda möjligheter, placering i nominalvärden och placering i realvärden. Rörande dessa skilda möjligheter må i korthet framhållas följande.

Vid placering i nominalvärden — bankräkning, obligationer, fastighetsinteckningar, reverslån m. m. — bli, förutom beskattningen, penningvärdets förändringar och marknadsräntan avgörande för det uppkommande sparvärdet. Den statliga penning- och skattepolitiken spelar härvidlag en betydelsefull roll. Penningvärdet har sedan mycken lång tid tillbaka genomgått en långsamt fortskridande försämring (sekulärt fall) men därjämte vid vissa tider — senast två gånger under detta århundrade, i samband med de båda världskrigen — undergått mycket hastiga försämringar (katastrofartade fall). Efter det första världskriget ägde dock en viss återhämtning rum. Penningvärdets sekulära fall är ett fenomen, som man på lång sikt alltjämt torde böra räkna med. Det medför ett icke obetydligt avbräck för penningsparandet, särskilt i de fall då sparandet sker över lång tid. Vad som i nuvarande tid mera trätt i ögonen är dock det snabba (katastrofartade) fall, som penningvärdet varit utsatt för under och efter det senaste världskriget och som på jämförelsevis kort tid medfört en stark värdeminskning av alla i nominalvärden placerade sparmedel. — En hög marknadsränta är till fördel för sparandet i nominalvärden och utgör en stimulans till denna sparform.

Vid placering av sparmedel i realvärden — exempelvis i fastigheter eller aktier — kan det uppkommande sparvärdet i hög grad påverkas av sådana statliga ingripanden som värdestegringsbeskattning, pris- och hyresstopp samt utdelningsbegränsning för aktiebolag. I skattehänseende äro fastighets- och företagsbeskattningen av betydelse. Marknadsräntan har i allmänhet motsatt effekt mot vad som gäller sparandet i nominalvärden. Vid låg marknadsränta kan nämligen den upplåning, som erfordras för driften av de fastigheter eller företag vari sparmedlen placerats, verkställas till billigare villkor, varigenom avkastningen å fastigheterna respektive företagen förbättras. En inverkande faktor är även arbetsmarknadens förhållanden, framför allt lönepolitiken. Avgörande blir vad som vid en given tidpunkt kan eller får tagas ut i årlig vinst å placeringsobjektet.

Som allmän regel gäller, att placering i realvärden på lång sikt ger bättre utbyte än placering i nominalvärden men också, åtminstone beträffande vissa placeringsobjekt, kan vara förenad med större risker. Vid fallande peningvärde medför den förstnämnda placeringsformen även en bättre anpassning efter penningvärdet. Någon full värdebständighetsgaranti erhålles dock icke, såsom framgår av ovanstående. Då försäkringsgivarna för placeringen av de medel, som hopbringas genom försäkringssparandet, äro hänvisade till marknaden, kunna de till följd härav icke — i varje fall med nuvarande placeringsmöjligheter — åtaga sig någon värdebeständighetsgaranti gentemot sina försäkringstagare.

Problemet att söka åstadkomma värdebeständiga försäkringar är icke nytt. Trevande försök att lösa problemet ha tidigare gjorts av enskilda försäkringstagare. Man har exempelvis begärt att få teckna försäkringar i guldkronor eller andra guldmynt eller i främmande valutor, som man ansett säkrare än den egna, o. s. v. Ingen av dessa vägar kan ge någon full säkerhet. Guldinlösningsskyldigheten har upphävts av flertalet stater, valutarestriktioner ha införts m. m.

Redan i början av detta århundrade framfördes tanken på att införa *värdebeständiga obligationer,* baserade på något index. Man kunde tänka sig att staten emitterade ett obligationslån förknippat med den utfästelsen, att återbetalning skulle ske med det högre (eller lägre) belopp, som svarade mot index vid tidpunkten för inlösningen. Förverkligandet av en sådan tanke — åtminstone i större utsträckning — skulle dock, särskilt i ett krisläge, kunna vålla allvarliga rubbningar i samhällsekonomien. Man måste nämligen hålla klart för sig, att det vid varje tidpunkt i sista hand måste bli den löpande produktionen, som skall bekosta den samtidiga konsumtionen av sparmedel. Inlösningen av de värdebeständiga obligationerna skulle garantera innehavarna ett visst absolut mått av de producerade värdena. Detta mått kan tänkas motsvara en oproportionerligt stor andel av hela produktionen, till förfång för såväl den aktiva generationen som för sådana sparare, vilka placerat sina sparmedel på annat sätt. Verkningarna skulle närmast framkomma genom hårda skattebördor. Överhuvudtaget kan sägas, att köparna

av de värdebeständiga obligationerna vid ett försämrat peningvärde skulle tillerkännas en förmån på skattebetalarnas bekostnad.

De synpunkter, som sist anförts, kunna också anses innebära ett naturligt hinder mot en allmän värdebeständighetsgaranti för försäkringssparandet, alldeles oavsett hur en sådan praktiskt skulle kunna åvägabringas. Det kan med andra ord konstateras, att ett vidmakthållande av peningvärdet är en förutsättning för att försäkringsspararna, liksom andra sparare, skola få ut det fulla värdet av sina insatser. Från denna utgångspunkt förtjänar önskvärdheten av ett stabilt penningvärde att starkt understrykas. Det ankommer härvid främst på staten att söka upprätthålla penningvärdet. Samtidigt bör man emellertid på försäkringsväsendets område söka vidtaga alla möjliga anstalter för att försäkringstagarna, om en penningvärdesförsämring likväl skulle inträda, skola åsamkas minsta möjliga avbräck. Det bör i detta sammanhang framhållas att man har ett speciellt skäl för att härutinnan söka så långt möjligt tillgodose försäkringssparandet, nämligen att detta sparande är bundet på ett helt annat sätt än annat sparande. Vid vissa livförsäkringsformer kan visserligen återköp ske, men ett återköp är alltid förknippat med sådana avdrag att det måste bli en dålig affär för försäkringstagaren.

Då det gäller att finna praktiskt framkomliga vägar för att vid fallande penningvärde åstadkomma en anpassning — så långt detta är möjligt — av försäkringsvärdena, särskilt inom livförsäkringen, efter penningvärdet kunna olika möjligheter tänkas. Här nedan upptagas till närmare diskussion de utvägar, som enligt utredningens uppfattning närmast skulle kunna ifrågakomma.

a) Indexbundna premier samt användning i större utsträckning av försäkringar utan sparmoment. Förut har framhållits att riskskyddet vid en *livsvarig dödsfallsförsäkring* motsvarar en år från år stigande kostnad, som till slut blir så avsevärd att man av denna anledning icke kan tänka sig en praktiskt användbar försäkring av denna art grundad på naturliga premier. Här erbjuder sig sålunda icke möjligheten att lösa värdebeständighetsfrågan genom att införa försäkringar utan sparmoment. En viss hänsyn till en inträdande penningvärdesförsämring kan emellertid tagas genom en jämkning av den nu normalt förekommande försäkringsformen med fast årlig premie. Man skulle nämligen kunna avtala att denna fasta premie skall, om penningvärdet faller, höjas i förhållande till exempelvis levnadskostnadsindex, d. v. s. göras indexbunden, och att försäkringssumman skall jämkas härefter. Försäkringssumman kan på detta sätt visserligen icke höjas i samma proportion som premien, men man skulle åtminstone erhålla en partiell anpassning även av försäkringssumman efter penningvärdesförsämringen. En liknande anordning som den här angivna kan genomföras även beträffande flertalet övriga livförsäkringstyper.

Vad särskilt gäller *blandad liv- och kapitalförsäkring* kan man därjämte förfara så, att man lämnar värdebeständighetsgaranti beträffande dödsfallsskyddet vid dödsfall före den överenskomna utbetalningsåldern och gör en häremot svarande jämkning av det vid uppnåendet av nämnda ålder utfal-

lande kapitalet. En undersökning utvisar att en sådan anordning vid utbetalningsåldrar upp till 60 år i allmänhet icke skulle komma att medföra någon nedsättning av det vid uppnåendet av utbetalningsåldern utfallande kapitalbeloppet.

Ifråga om s. k. *temporära dödsfallsförsäkringar* kan man, under förutsättning att åldern då försäkringen utlöper ej är alltför hög, begagna naturliga premier, varvid premien och, eftersom försäkringen icke innehåller något sparmoment, även försäkringsbeloppet kan bindas vid index.

Huruvida förutsättningar finnas för att hos allmänheten väcka intresse för försäkringar av ovan angivna former torde knappast kunna avgöras annat än genom praktiska försök. Här erbjuder sig dock en möjlighet till »inflationsförsäkringar», som enligt utredningens mening icke bör lämnas oprövad.

Det torde vara anledning att i detta sammanhang omnämna, att man nyligen i Finland introducerat livförsäkringar, för vilka premien och försäkringssumman under de tre första försäkringsåren jämkas efter ändringarna i levnadskostnadsindex. Som grund användes härvid det för lönejusteringarna uppgjorda officiella levnadskosnadsindexet. Försäkringarna ändras under ifrågavarande tre år en gång årligen, varvid såväl försäkringssumman som premien från och med ändringstidpunkterna bestämmas till lika många procent av sina ursprungliga belopp som ändringstidpunktens index utgör i förhållande till begynnelseindexet. Nyttan av denna försäkringsform är för de försäkrade den, att de, om inflationen fortsätter, under de tre första åren få sina försäkringsbelopp ökade mot en premie, som svarar mot deras ålder och hälsotillstånd vid tecknandet av försäkringen. Genom vissa stadgade begränsningar ifråga om vinsträtt, respittid och rätt till återupplivning samt genom att alla anskaffningskostnader inbesparas beträffande den indexbetingade ökningen av försäkringssummorna, räkna försäkringsgivarna med att få kompensation för att man icke tar hänsyn till ökningen av den försäkrades ålder vid ändringstidpunkterna. De anordningar för kompensation, som försäkringsgivarna på detta sätt kunna vidtaga — och vilka möjliggjort den ifrågavarande försäkringsformen — ha icke räckt till för att utsträcka ändringstiden utöver de fastställda tre åren. — Någon lösning av värdebeständighetsproblemet på längre sikt innebär den finska anordningen uppenbarligen icke och den torde icke heller ha syftat till annat än att, med hänsyn till rådande osäkerhet beträffande penningvärdets utveckling, möjliggöra en jämkning av de nytecknade försäkringarna efter den fortsatta peningvärdesförsämring, som kunde komma att äga rum inom de allra närmaste åren.

b) Uppskjutande av all återbäring till försäkringstidens slut. Enligt den nya försäkringslagen skola grunder upprättas beträffande återbäring till försäkringstagarna. Dessa grunder skola bland annat innehålla regler för avsättning till återbäringsfond och tilldelning av återbäring. Tilldelad återbäring skall utbetalas omedelbart eller vid bestämd senare tidpunkt eller ock tillgodoräknas försäkringstagaren såsom nedsättning av premien eller såsom premie för tilläggsförsäkring. Av 1942 års försäkringsutredning uttalades att det med hänsyn till vikten av att sörja för verksamhetens kon-

solidering torde kunna förutses, att tilldelningen av återbäring hädanefter komme att i större utsträckning än förut uppskjutas till försäkringstidens slut, och att under pågående försäkringstid endast en viss förskottsutbetalning komme att ske i avräkning på den slutavräkning, som skulle äga rum vid försäkringens upphörande. I ämnet vill 1945 års försäkringsutredning framhålla, att det vid försäkringsfall utfallande beloppet självfallet blir större, om den under försäkringstiden tilldelade återbäringen fått kvarstå och förräntas hos försäkringsgivaren eller disponerats som premie för tilläggsförsäkring. Man erhåller sålunda härigenom en viss motvikt i varje fall mot den minskning av försäkringssummans realvärde, som kan ha föranletts av penningvärdets sekulära fall. Det kan dock icke bestridas att ett uppskov med utbetalningen av tilldelad återbäring, vare sig detta sker i den ena eller andra formen, medför att denna återbäring vid fallande penningvärde blir underkastad samma realvärdesförsämring som försäkringssumman.

c) Medgivande för bolagen att placera större del av försäkringsfonden i realvärden. I den nya försäkringslagen — liksom även i den äldre lagen — föreskrives, att ett belopp motsvarande försäkringsfonden för livförsäkringar vid envar tidpunkt skall vara redovisat i vissa i lagen uppräknade slag av kvalificerade värdehandlingar eller ock i lån mot säkerhet i bolagets försäkringsbrev inom återköpsvärdet eller — med viss inskränkning — i värdet av återförsäkringsgivares ansvarighet på grund av i återförsäkring övertagna livförsäkringar. De i lagen uppräknade slagen av värdehandlingar representera samtliga nominalvärden. Ett medgivande har dock lämnats i den nya lagen av innehåll, att högst en tiondel av försäkringsfonden för egen räkning för försäkringar i svensk valuta må redovisas i andra värdehandlingar, dock icke i aktier. Här har sålunda lämnats en, om än starkt begränsad, möjlighet till placering i realvärden.

I 1942 års försäkringsutrednings betänkande (del II, s. 16 ff.) uttalades i sist angivna ämne, att tiden nu vore mogen att öppna möjligheter till en på lämpligt sätt avvägd fri placering av de tekniska fonderna. Det betonades emellertid att detta icke finge leda till ett åsidosättande av säkerhetskravet. Efter att ha utvecklat vissa synpunkter beträffande säkerhetsfrågan anförde 1942 års försäkringsutredning vidare, att det framstode som angeläget, att — åtminstone intill dess erforderlig praktisk erfarenhet av systemet vunnits — dels tämligen snävt begränsa den fria placeringsrätten, dels också förse densamma med vissa spärranordningar. Omfattningen borde principiellt göras beroende av försäkringsfondens storlek, så att en bestämd kvot av fonden upplätes för fri placering. Detta syntes även ur praktisk synpunkt lämpligt. En till tio procent av fonden begränsad fri placeringsrätt torde kunna anses som en försiktig avvägning. Skulle den kommande erfarenheten ge vid handen, att en höjning av gränsen utan olägenhet kunde företagas, borde frågan härom tagas under omprövning. Vad särskilt beträffar placering i aktier uttalade 1942 års försäkringsutredning en viss tvekan huruvida de borde få innefattas i den fria placeringsrätten — med hänsyn till att den svenska aktiemarknaden vore alldeles för liten för att

lämpligen kunna tillföras ett nytt köpintresse representerande ett så stort belopp, som det härvid kunde bli fråga om — med förordande likväl att så skulle få ske, dock endast i vad avser börsnoterade aktier.

I remissbehandlingen blev 1942 års försäkringsutrednings förslag i här ovan angivna avseenden föremål för skiftande meningar, som det skulle föra för långt att här i detalj redogöra för. Nämnas må emellertid, att man från försäkringsbolagshåll önskade få 10-procentsgränsen för den fria placeringsrätten höjd. Försäkringsbolagens riksförbund anmärkte, att utredningens i annat sammanhang framlagda förslag, att s. k. tilldelad återbäring skulle överföras till livförsäkringsfonden komme att verka mer eller mindre inskränkande i fråga om den lättnad med avseende å kapitalplaceringarna, som utredningen velat bereda bolagen. Förbundet föreslog att den fria placeringsrätten skulle få avse ett belopp, som sammanlagt motsvarade *dels* tilldelad återbäring, *dels ock* en tiondel av försäkringsfonden för egen räkning i övrigt. Mot förslaget om placeringsrätt i aktier uttalades gensagor dels av försäkringsinspektionen — som här föreslog en begränsning till 5 % av livförsäkringsfonden — dels av bank- och fondinspektionen, som mycket starkt satte sig emot placering i aktier överhuvudtaget av livförsäkringsfonden.

I Kungl. Maj:ts proposition föreslogs gränsen för den fria placeringsrätten till 5 % av försäkringsfonden för egen räkning. Första lagutskottet förordade emellertid, bland annat under åberopande av vad Försäkringsbolagens riksförbund yttrat, att gränsen i överensstämmelse med försäkringsutredningens förslag skulle fastställas till 10 %, vilket även blev riksdagens beslut. Såväl i propositionen som i utskottets utlåtande förordades, att den fria placeringsrätten ej skulle få innefatta aktier.

Vid sin granskning av det föreliggande frågekomplexet ur den nya synpunkten, att man härigenom skulle kunna underlätta för bolagen att meddela försäkringar med anpassning efter penningvärdets förändringar, har *1945 års försäkringsutredning* ansett, att den största hänsyn måste tagas till de synpunkter och överväganden, som ligga bakom den begränsning till 10 % av försäkringsfonden för egen räkning, som förknippats med den nya lagens medgivande om fri placeringsrätt beträffande nämnda fond, ävensom förbudet att placera någon del av fonden i aktier. Skulle en höjning av 10 %-gränsen nu vidtagas, skulle det därför endast kunna bli fråga om ett mycket försiktigt steg. Dels på grund härav och dels emedan placering i realvärden såsom tidigare framhållits icke — även om man bortser från de med dessa placeringar förenade riskerna — innebär någon värdebeständighetsgaranti, är det vidare tydligt att man genom en sådan höjning endast i mycket begränsad omfattning skulle kunna bidraga till förverkligande av önskemålet om, så långt möjligt, värdebeständiga försäkringar. Under sådant förhållande finner sig utredningen icke böra föreslå, att någon ändring redan nu vidtages beträffande det beslut, som riksdagen nyligen fattat i den föreliggande frågan. Om erfarenheterna av de nu beslutade placeringsreglerna bli gynnsamma, vill utredningen för sin del tillstyrka att ytterligare

ett steg tages på vägen mot en friare placeringsrätt. I samband med en omprövning av denna fråga bör tagas under övervägande om och i vad mån placering i aktier bör medgivas.

d) Införande i marknaden av värdebeständiga placeringsobjekt. Ovan har pekats på möjligheten av att staten skulle emittera indexbundna obligationslån. För sin del har utredningen icke någon anledning att avvisa en sådan tanke, men uppenbart är att en sådan åtgärd måste grundas på statsfinansiella överväganden, som falla helt utanför ramen för utredningens uppdrag. Så mycket torde dock vara sannolikt, att ett utsläppande av sådana värdehandlingar blott skulle kunna ifrågakomma i så begränsad omfattning, att man på denna väg endast partiellt skulle kunna lösa värdebeständighetsproblemet för försäkringsväsendets vidkommande.

I Finland har beträffande det s. k. andra ersättningslånet, med vilket staten har betalat ersättningar åt den förflyttade befolkningen, kapitalet — men icke räntan — bundits vid partiprisindex. Av intresse i detta sammanhang är vidare, att de finska försäkringsbolagen under den allra sista tiden erbjudit inteckningslån, som i viss utsträckning bundits vid index. Villkoren stadga sålunda, att lånebeloppen vid stigande index automatiskt höjas i proportion till hälften av indexhöjningen. Låntagaren har härvid kompenserats genom lägre räntefot än den för andra motsvarande inteckningslån tillämpade. Den sålunda införda låneformen torde dock icke ha i större utsträckning accepterats av marknaden. Några förutsättningar för att här i landet väcka intresse för inteckningslån av den angivna konstruktionen torde för närvarande knappast finnas, bland annat med hänsyn till att den här gällande låga räntefoten för inteckningslån ej torde lämna utrymme för tillräcklig räntekompensation åt låntagarna. Utsikterna för att de lånesökande fastighetsägarna skola reflektera på indexbundna inteckningslån torde också vara sämre då — såsom fallet är bl. a. i vårt land — fastighetsvärdena till följd av statliga regleringsåtgärder icke anpassats efter penningvärdets fall utan stannat vid lägre nivå.

Till sist må framhållas, att man beträffande pensionering av anställda i enskild tjänst möjligen kan tänka sig andra och effektivare vägar för en anpassning av utgående pensioner efter penningvärdet, nämligen om man direkt anknyter till produktionen. Man skulle sålunda här kunna tänka sig att bygga försäkringen på den naturliga balansen mellan lönekostnaderna till de aktiva och pensionskostnaderna till dem, som lämnat företagen, eller deras efterlevande. Om proportionen mellan löne- och pensionskostnader bibehålles under växlande konjunkturer, skulle pensionstagarna vid fallande penningvärde kompenseras i motsvarande grad som de aktiva. Någon absolut värdebeständighetsgaranti innebär detta icke, vilket torde böra understrykas. Tjänstepensioneringsfrågan är för närvarande föremål för utredning av en särskild kommitté, från vilken försäkringsutredningen erhållit den upplysningen att kommittén i fråga betraktar lösandet av problemet om pensionernas anpassning till levnadskostnaderna såsom en av sina viktigaste arbetsuppgifter.

D. Försäkringsbolagens kapitalplacering.

Försäkringsbolagens sammanlagda tillgångar vid 1946 års utgång överstego 6 miljarder kr. Härav voro, såsom framgår av tab. 12 s. 176 i värdehandlingar och i fastigheter placerade sammanlagt ca 5,2 miljarder kronor. Till jämförelse må nämnas, att affärsbankernas och sparbankernas tillgångar vid samma tidpunkt utgjorde 9,5, respektive 6,2 miljarder kronor. För att bilda sig en ungefärlig föreställning om, hur stor del av nationalförmögenheten nämnda belopp representera, kan man ställa dem i relation till det sammanlagda i Sverige direkt tecknade brandförsäkringsbeloppet, vilket vid 1946 års utgång uppgick till ca 87 miljarder kronor. Detta belopp kan visserligen icke identifieras med nationalförmögenheten. Å ena sidan finnes oförsäkrad egendom, exempelvis jord, vilken ju icke kan brandförsäkras, och statsegendom, som av princip icke försäkras, varjämte viss underförsäkring kan förekomma. Å andra sidan förekommer en icke obetydlig överförsäkring. En approximativ uppfattning av nationalförmögenheten torde dock det nämnda beloppet ge. Försäkringsbolagens tillgångar utgöra 7,3 % av beloppet och måste därför representera en avsevärd del av nationalförmögenheten.

Bland bolagens värdehandlingar dominera obligationer och lån mot inteckningssäkerhet, vilket innebär, att försäkringsbolagen uppträda såsom kreditgivare i stor omfattning. Försäkringsbolagen spela således en avsevärd roll i samhällsekonomien icke endast genom sin primära uppgift att utjämna risker av olika slag utan även genom sin mera sekundära verksamhet såsom kapitalförvaltare, framför allt såsom kreditgivare till stat, kommuner, fastighetsväsende, handel och industri m. m. Även denna sida av försäkringsbolagens verksamhet måste därför bli föremål för uppmärksamhet från det allmännas sida.

Den för försäkringsbolagen utslagsgivande synpunkten vid kapitalplacering måste vara, att det placerade kapitalet skall giva den största möjliga ränteavkastning, som är förenlig med kravet på säker placering. En avvikelse från denna princip skulle strida mot det krav på skälighet gentemot försäkringstagarna, som utredningen i annat sammanhang uppställer, vare sig avvikelsen skedde för att gynna enskilda eller samhälleliga intressen. I debatten kring försäkringsbolagens kapitalplacering har understundom framförts tanken, att försäkringsbolagen borde ha skyldighet att vid sin kapitalplacering tillgodose samhälleliga intressen. Utredningen vill i samband härmed framhålla, att om vissa kreditbehov anses ur samhällelig synpunkt böra gynnas genom fördelaktigare villkor än som stå till buds i allmänna marknaden, en sådan subventionering bör ske genom anlitande av allmänna skattemedel. Skulle exempelvis försäkringsbolagen tvingas att lämna lån på sådana fördelaktigare villkor, skulle detta innebära, att subventioneringen i stället bekostades av dem, som frivilligt taga försäkring. Fördelningen av kostnaden försäkringstagarna emellan skulle i stort sett komma att ske i proportion till dessas försäkringssummor och alltså efter en

helt annan fördelningsregel än den, som statsmakterna bestämt för fördelningen av samhälleliga utgifter, nämligen de vanliga skatteskalorna.

Utredningen vill i detta sammanhang även framhålla, att det ej heller kan anses riktigt, om ett försäkringsbolag lämnar kredit till sina egna försäkringstagare, exempelvis egnahemslån, på förmånligare villkor än allmänna marknaden erbjuder. Då en sådan kreditgivning i regel icke kan utnyttjas av alla försäkringstagare, innebär densamma en subventionering av dem som låna, på bekostnad av de övriga.

Oaktat, såsom ovan framhållits, principen om högsta förräntning och bästa säkerhet måste vara den utslagsgivande för försäkringsbolagens placering, kunna dock även andra synpunkter anläggas på denna fråga. Bland placeringsobjekt, som äro likvärdiga i fråga om ränteavkastning och säkerhet, skulle försäkringsbolagen kunna ensidigt gynna vissa kreditbehov på bekostnad av andra utan att nyssnämnda princip lede intrång. Då det är försäkringstagarnas pengar som placeras, har man vid val mellan olika men likvärdiga placeringsobjekt att beakta, att placeringen bör ske på ett sätt, som överensstämmer med önskningarna hos flertalet försäkringstagare. Man torde exempelvis kunna utgå från att det bland försäkringstagarna i allmänhet icke framstår såsom önskvärt, att deras pengar användas till att befordra maktkoncentrationen inom företagarevärlden. I det följande skall försäkringsbolagens kapitalplacering närmare granskas från dessa synpunkter.

Tab. 12. Svenska försäkringsbolags kapitalplacering vid 1946 års utgång.

Tillgångens art	Belopp hos					
	livförsäkringsbolag samt liv- och brandförsäkringsbolag		övriga bolag		samtliga bolag	
	milj. kr.	%	milj. kr.	%	milj. kr.	%
Fastigheter	119·1	2·9	84·7	7·7	203·8	3·9
Obligationer i svensk valuta utfärdade eller garanterade av svenska staten (inkl. statsskuldförbindelser), svenska kommuner och svenska hypotekskreditinrättningar	2 288·7	56·0	324·6	29·7	2 613·3	50·5
Obligationer i svensk valuta utfärdade av trafik- och industribolag	146·0	3·6	34·6	3·2	180·6	3·5
Andra obligationer	58·6	1·4	5·1	0·5	63·7	1·2
Svenska kommunlån	176·0	4·3	21·6	2·0	197·6	3.8
Svenska inteckningslån	1 111·7	27·2	504·5	46·1	1 616·2	31·2
Förlagsbevis	0·7	0·0	6·6	0·6	7·3	0·1
Aktier och andelsbevis i svenska försäkringsbolag	22·2	0·5	33·2	3·0	55·4	1·1
Andra svenska aktier och andelsbevis	25·4	0·6	28·1	2·6	53·5	1·0
Andra värdehandlingar	137·6	3·4	50·8	4·6	188·4	3·6
Summa	4 086·0	99·9	1 093·8	100·0	5 179·8	99·9

Av tab. 12 framgår, hur de svenska försäkringsbolagen fördelat sin kapitalplacering på olika slag av tillgångar. Härvid ha livförsäkringsbolag och andra försäkringsbolag redovisats varför sig, enär de förstnämnda intaga en dominerande ställning såsom kapitalplacerare med ca 80 % av samtliga bolags placerade kapital. Såsom av sammanställningen framgår, dominera bland placeringarna obligationer och inteckningslån. Dessa båda tillgångsarter utgöra hos livförsäkringsbolagen 88 % och hos de övriga 80 % av samtliga placeringar.

Beträffande obligationerna kan det till en början vara av intresse att jämföra försäkringsbolagens innehav av obligationer, tillhörande olika kategorier, med totala stocken av utelöpande obligationer inom varje kategori. Förhållandet belyses genom nedanstående sammanställning.

Utgivare	Utelöpande 31/12-46 (nom. bel). milj. kr.	Försäkringsbolagens innehav (bokfört värde)	
		milj. kr.	%
Svenska staten	7 542[1]	1 728	23
Hypoteksinrättningar	2 666	730	27
Kommuner	567	156	28
Trafikbolag[2]	50	13	26
Industribolag[2]	600	175	29
Summa	11 425	2 802	24

[1] Hos riksbanken inneliggande obligationer, 428 miljoner kronor, ha frånräknats.
[2] Inklusive förlagslån.

Av sammanställningen framgår att — om man bortser från det fel, som ligger i att bolagens bokföringskurser kunna avvika från pari — försäkringsbolagens obligationsinnehav inom de olika kategorierna utgör 23—29 % av de utelöpande obligationerna.

I fråga om lånen mot säkerhet av inteckning i fastighet eller tomträtt är en motsvarande jämförelse icke möjlig, då man icke känner den totala inteckningskrediten. I 1945 års bankkommittés betänkande (SOU 1947: 86) har emellertid gjorts en sammanställning utvisande beloppet av vissa kreditinrättningars bostadsfastighetslån. Oaktat sammanställningen givits denna beteckning, framgår av betänkandet, att även lån mot tomträttsinteckning delvis ingå, ävensom lån mot inteckning i kontors- och affärsfastigheter. Sammanställningen omfattar dock icke all långivning av angiven art. Inteckningslån, som lämnats av privata personer, fonder och stiftelser, ha av naturliga skäl icke kunnat redovisas. Ehuru uppgifterna i sammanställningen avse skilda tidpunkter för de olika kreditinrättningarna torde slutsumman av de utelöpande lånen, 10,6 miljarder kronor, kunna anses motsvara förhållandena vid 1946 års utgång. Denna summa bör dock minskas

med hypoteksinrättningarnas utelöpande obligationsskuld. Beträffande obligationskrediten till dessa inrättningar har ju försäkringsbolagens deltagande redovisats ovan. Totalbeloppet sänkes härigenom till 7,9 miljarder kronor. Försäkringsbolagens inteckningslån av här avsett slag utgöra ca 20 % av detta belopp.

Försäkringsbolagens andel i inteckningskrediten av den behandlade arten är således lägre än deras andel i obligationskrediten. Skillnaden mellan de ovan härledda andelstalen är visserligen icke stor, men i fråga om inteckningskrediten har ovan jämförelse skett endast med den kredit, som lämnas av vissa institutioner. Tar man hänsyn till att inteckningskredit lämnas även av andra långivare, blir försäkringsbolagens andel lägre — sannolikt väsentligt lägre — än ovan angivna 20 %. Totalbeloppet av inteckningar, som graverade fast egendom vid 1946 års slut, utgjorde 20,0 miljarder kronor. I förhållande härtill utgjorde försäkringsbolagens lån mot säkerhet av sådana inteckningar 8 %. Denna siffra är å andra sidan för låg, enär en del inteckningar, som gravera fast egendom, icke äro belånade.

Det finnes naturliga förklaringsgrunder till att försäkringsbolagens andel i inteckningskreditgivningen är mindre än deras andel i obligationskreditgivningen. Inskränker man jämförelsen till Stockholms stad, utgjorde vid 1946 års slut totalbeloppet av inteckningar, som gravera fast egendom, nära 4 miljarder. Försäkringsbolagens lån mot säkerhet i sådana inteckningar utgjorde en miljard, d. v. s. 25 % av nyssnämnda belopp. Anledningen till att försäkringsbolagens procentuella andel i fastighetskreditgivningen är mindre än deras procentuella andel i obligationskreditgivningen är tydligtvis att söka i koncentrationen vid den förra kreditgivningen till fastigheter i de större städerna, särskilt Stockholm. Förklaringen till nämnda koncentration ligger i sin tur däri, att de flesta större försäkringsbolagen ha sina huvudkontor förlagda till Stockholm. Visserligen ha de ifrågavarande bolagen sina fältorganisationer, som i regel omspänna hela landet, men dessa organisationer äro inriktade på anskaffning av försäkringar och inkassering av premier. De äro därför i stort sett icke lämpade som organ för penningplacering. Innan ett försäkringsbolag beviljar lån mot säkerhet av inteckning i fastighet, prövas noga fastighetens värde som hypotek. Härvid bedömes icke blott byggnadens kvalitet utan även utsikterna för ägaren att kunna få en sådan avkastning av fastigheten, att dess lånevärde bibehålles, varvid hänsyn måste tagas till den framtida ekonomiska och demografiska utvecklingen av den ort, där fastigheten ligger. Bedömning förutsätter därför såväl byggnadsteknisk och ekonomisk sakkunskap som ingående lokalkännedom, för så vitt icke långivningen skall begränsas till belopp, som ligga lågt i förhållande till taxeringsvärdet. Förutom bedömningen vid lånets beviljande förekommer i viss utsträckning kontroll av den intecknade fastighetens skötsel i syfte att övervaka, att värdet icke sjunker genom vanvård. Det är naturligt att försäkringsbolag, som sakna lokala organ med erforderlig sakkunskap, företrädesvis begränsa sin utlåning mot inteckningssäkerhet till fastigheter i den ort, där huvudkontoret är beläget, eller dess

närmaste omgivning med hänsyn till de större möjligheterna dels att bedöma placeringens säkerhet dels att hålla de med placeringen förenade förvaltningskostnaderna nere. Då andra kreditinstitutioner finnas — de lokala sparbankerna och affärsbankerna med sina nät av lokala avdelningskontor — vilka ha större förutsättningar att handha fastighetskrediten över landet i dess helhet, är det enligt utredningens mening uttryck för en naturlig arbetsfördelning, om försäkringsbolagen anse sig böra i viss mån koncentrera fastighetskrediten till sin hemort.

Av skäl som ovan utvecklats finner utredningen, att någon kritik icke kan riktas mot försäkringsbolagen med anledning av inteckningslånens geografiska fördelning. Att försäkringsbolagens andel i fastighetskreditgivningen är mindre än deras andel i obligationskreditgivningen, är såsom ovan framhållits en följd av denna geografiska fördelning och bör därför icke heller föranleda anmärkning.

Då det gäller att bedöma i vad mån försäkringsbolagens kapital utnyttjats för att gynna enskilda finansintressen, kan man i sammanställningen över försäkringsbolagens kapitalplaceringar avskilja vissa poster där sådana intressen icke kunna förekomma. Beträffande posten »fastigheter» är det icke fråga om kreditgivning till annan och från denna tillgångspost kan därför bortses. Likaså kan man på förhand utesluta posten »obligationer i svensk valuta utfärdade eller garanterade av svenska staten (inkl. statsskuldförbindelser), svenska kommuner och svenska hypotekskreditinrättningar». Under rubriken »andra obligationer» upptagas dels svenska obligationer i utländsk valuta, dels utländska obligationer. De förra utgöras så gott som uteslutande av svenska statsobligationer och de senare utgöras huvudsakligen av utländska stats- och kommunobligationer. Även från posten »andra obligationer» kan man därför bortse i detta sammanhang. Detsamma gäller de svenska kommunlånen. Inteckningslånen äro i regel lämnade till enskilda fastighetsägare. Givetvis kunna bland dessa även förekomma fastighetsägare med personliga relationer till det långivande försäkringsbolagets ledning. Att utreda dessa förhållanden torde dock icke vara möjligt, och ej heller kan enligt utredningens mening någon anmärkning riktas mot ett försäkringsbolag av anledning, varom nu är fråga, förutsatt att icke låntagaren erhållit förmånligare villkor än han kunnat erhålla i allmänna marknaden. Även inteckningslån till större fastighetsbolag finnas emellertid. Det rör sig dock härvid blott om undantagsfall och man kan därför bortse från inteckningslånen i detta sammanhang. Den kreditgivning som härefter återstår att undersöka begränsar sig alltså till den, som representeras av obligationer, utfärdade av industri- och trafikbolag, förlagsbevis och »andra värdehandlingar». Innehav av aktier och andelsbevis innebära icke någon kreditgivning i egentlig mening utan äro uttryck för delägareskap. Sådant innehav innebär dock, att penningmedel ställas till förfogande för viss företagarverksamhet, och även sistnämnda slag av värdehandlingar böra därför medräknas. Härvid bör undantag likväl göras för aktier och andelsbevis i försäkringsbolag. Där sådana förekomma äro de i regel uttryck

för ett koncernförhållande mellan försäkringsbolag. De värdehandlingar, som alltså behöva undersökas, representera enligt vad tab. 12 utvisar ett belopp av sammanlagt 430 miljoner kronor, varav hos livförsäkringsbolag jämte liv- och brandförsäkringsbolag 310 miljoner samt hos övriga försäkringsbolag 120 miljoner. För den förra gruppen av bolag motsvarar beloppet 7,6 % och för den senare gruppen 11,0 % av hela kapitalplaceringen.

En undersökning av de enskilda försäkringsbolagens kapitalplacering skulle med hänsyn till det stora antalet bolag bli mycket tidsödande. Emellertid ligger större delen av kapitalet koncentrerat hos ett relativt litet antal bolag. Till belysning av de olika bolagens förmögenhetsställning tjänar nedanstående sammanställning.

Tab. 13. Antal försäkringsbolag vid 1946 års slut med av Konungen stadfäst bolagsordning, fördelade efter balansräkningens slutsumma.

Balansräkningens slutsumma i miljoner kronor	Livförsäkringsbolag samt brand- och livförsäkringsaktiebolag			Övriga försäkringsbolag			Summa	
	Aktiebolag	Ömsesidiga bolag	Ränte- och kapitalförsäkringsanst.	Aktiebolag	Ömsesidiga arbetsgivarebolag	Andra ömsesidiga försäkringsbolag	Antal	Belopp i miljoner kr.
0— 10	—	2	12	16	5	32	67	200
10— 20	—	3	1	12	1	6	23	322
20— 30	—	—	—	8	—	1	9	202
30— 40	—	—	—	2	1	3	6	198
40— 50	—	—	—	2	—	—	2	89
50— 75	—	—	1	2	—	2	5	312
75—100	1	1	—	—	1	—	3	230
100—200	2	3	—	—	—	2	7	1 013
200—300	1	2	—	—	—	—	3	694
300—	3	3	—	—	—	—	6	2 941
Summa	7	14	14	42	8	46	131	6 201

Det må anmärkas, att i sammanställningen ingen hänsyn tagits till koncernförhållanden utan varje bolag redovisats för sig.

Av sammanställningen framgår, att vid 1946 års utgång endast 24 bolag ägde tillgångar, överstigande 50 miljoner kronor. Undersökningen av enskilda bolags kapitalplacering bör kunna inskränkas till dessa bolag. Sammanlagda tillgångarna för dessa 24 bolag utgjorde 5 190 miljoner kronor eller 84 % av sammanlagda tillgångarna hos alla försäkringsbolag med bolagsordning, som stadfästs av Konungen (riksbolag). Bokförda värdet av ifrågavarande bolags värdehandlingar uppgick sammanlagt till 4 336 miljoner kronor eller 87 % av bokförda värdet av värdehandlingarna hos samtliga riksbolag.

Fördelningen mellan olika slag av tillgångar för dessa 24 bolag framgår av tab. 14 och 15. Dessa båda tabeller liksom alla följande avse förhållandena vid 1947 års slut, medan tabellerna 12 och 13 hänföra sig till 1946 års slut. Tab. 15 visar, att den del av tillgångarna, vilken är att betrakta som placerat kapital, varierar avsevärt från bolag till bolag. Hänför man till placerat kapital värdehandlingar och fastigheter, utgöra för livförsäkringsbolagen — bortsett från Victoria och De Förenade, där särskilda förhållanden råda — placeringarna i regel ungefär 90 % eller mera av samtliga tillgångar. Återstoden utgöres huvudsakligen av lån och förskott till försäkringstagarna mot säkerhet av försäkringsbrev inom återköpsvärdet. För sakförsäkringsbolagen utgör det placerade kapitalet i de flesta fall betydligt mindre. Här utgöra de likvida medlen (tillgodohavanden hos banker och postgiro) samt värdet av återförsäkrares ansvarighet ofta väsentliga poster.

I den fortsatta undersökningen uteslutes Sveriges ångfartygs assuransförening, enär dess tillgångar endast till mindre del utgöras av placerat kapital. Fördelningen av obligationer, förlagsbevis, aktier och andelsbevis på olika kategorier av sådana värdehandlingar framgår för de 23 övriga bolagen av tab. 16 och 17. Av de i dessa båda tabeller upptagna värdehandlingarna äro de under A 8, A 9, C 1 och C 3 angivna av särskilt intresse med tanke på ändamålet med förevarande undersökning, varför summan av dessa poster angivits nederst i varje tabell. Ifrågavarande summa anger det belopp, varmed vart och ett av bolagen direkt bidragit till finansiering av enskild företagsamhet inom landet (bortsett från inteckningslånen och »andra värdehandlingar»). Tre bolag ha placerat jämförelsevis höga belopp i obligationer i utländsk valuta. Detta sammanhänger med att dessa bolag driva rörelse i utlandet.

Fördelningen av trafik- och industriobligationer samt förlagsbevis på olika låntagare angives för vart och ett av de 23 bolagen i tab. 18. Uppgifterna avse nominellt belopp. Till jämförelse har i näst sista kolumnen för varje obligations-, respektive förlagslån angivits storleken av lånets belopp den $^{31}/_{12}$ 1947. I sista kolumnen har angivits försäkringsbolagens andel i varje lån, uttryckt i procent av nämnda belopp.

I tab. 19 redovisas de undersökta bolagens innehav av andra svenska aktier än försäkringsaktier och tab. 20 upptager bolagens innehav av andra andelsbevis än andelsbevis i försäkringsbolag. Bland de värdehandlingar, varom nu är fråga, förekomma aktier i åtskilliga fastighetsaktiebolag och andelsbevis i en hel del fastighets- och bostadsrättsföreningar. Detta sammanhänger med att många av försäkringsbolagens fastigheter icke ägas direkt av bolagen utan indirekt, därigenom att fastigheten äges av ett fastighetsaktiebolag, en fastighetsförening eller bostadsrättsförening, vilkas aktier, respektive andelsbevis, i sin tur tillhöra försäkringsbolaget. I tab. 19 ha aktier i sådana fastighetsaktiebolag sammanförts i en rad i slutet av tabellen. Aktier i fastighetsaktiebolag, vilka icke ägas helt eller huvudsakligen av ett försäkringsbolag eller en försäkringskoncern, exempelvis Fastighetsaktiebolaget Huvudstaden, ha däremot redovisats separat. Likaså ha i tab. 20 andelar i fastighets- och bostadsrättsföreningar sammanförts under en rubrik.

Tab. 14. Tillgångarna den 31/12 194

Tillgångens art	F ö r s ä										
	Nordstjernan	Thule	Victoria	De Förenade	Skandia	Svea	Skåne	Fylgia	Hansa	Allm. liv-Oden	Balder
Kassabehållning	87	121	143	29	333	17	9	55	80	4	
Tillgodohavanden hos banker, sparbanker och postgiro	573	5 638	337	1 184	7 030	11 739	7 942	7 247	4 545	935	9
Värdehandlingar											
1. Obligationer											
a) svenska utgivare	67 249	271 196	33 548	54 458	186 300	125 516	94 166	9 537	4 014	80 012	65 4
b) utländska utgivare	3 322	39 755	89	435	18 224	10 657	4 097	166	193	2 647	5
2. Svenska kommunlån	3 563	15 344	148	519	17 335	17 478	6 594	—	—	3 894	2 0
3. Svenska lån mot säkerhet av inteckning i											
a) fast egendom	63 556	238 320	17 775	10 539	167 498	105 082	64 562	18 945	24 549	95 467	56 2
b) tomträtt	1 157	4 511	—	49	5 719	1 590	5	1 254	654	5 239	2
4. Förlagsbevis, aktier och andelsbevis	2 601	8 959	43	526	19 295	1 376	5 614	3 041	3 292	2 535	1 6
5. Andra värdehandlingar	6 301	46 550	—	621	24 612	37 994	8 068	295	1 827	2 737	1
Lån och förskott mot säkerhet av bolagets försäkringsbrev inom återköpsvärdet	13 476	35 784	6 502	17 628	14 231	13 508	7 193	—	—	12 770	7 9
Tillgodohavanden hos försäkringsbolag	185	68	380	12 162	6 066	5 584	4 736	5 165	8 895	702	3
Tillgodohavanden hos ombud samt förfallna obetalda premier	757	8 731	49	362	5 660	7 882	4 759	937	2 583	2 377	5
Upplupna räntor och hyror	1 424	4 733	548	594	2 694	1 984	1 727	221	166	1 937	1 0
Fastigheter	2 000	31 470	5 750	2 204	4 766	2 060	3 308	3 850	860	10 809	3 5
Värdet av återförsäkrares ansvarighet	4 101	644	11 699	158 786	20 372	6 718	5 835	14 904	29 940	409	1
Övriga tillgångar (inkl. inventarier)	272	955	294	451	994	734	456	307	613	380	1 0
Summa	**170 624**	**712 779**	**77 305**	**260 547**	**501 129**	**349 919**	**219 071**	**65 924**	**82 211**	**222 854**	**141 7**
Härav värdehandlingar	**147 749**	**624 635**	**51 603**	**67 147**	**438 983**	**299 693**	**183 106**	**33 238**	**34 529**	**192 531**	**126 2**

sental kronor hos 24 försäkringsbolag.

ingsbolag													
Svenska liv	Valand	Trygg	Allm. pension	Framtiden	Folket	SPP	Ränte- o. kap.förs.anst. i Stockholm	Arbetsgivarnas ömsesidiga ol.-fallsförs.bolag	Brandkontoret	Städernas allmänna	Sveriges ångfartygs assurans-förening	Samarbete	Tillsammans
115	4	98	15	36	1	2	42	9	60	8	9	43	**1 370**
1 383	84	3 096	2 138	2 152	499	63	386	1 589	7 594	6 244	7 942	1 265	**82 514**
248 790	50 243	172 182	57 358	160 442	58 842	666 720	12 232	41 860	3 175	10 150	5 455	7 665	**2 486 583**
2 971	69	3 465	—	1 468	100	9 471	—	256	—	—	213	—	**98 182**
10 009	3 072	39 768	1 544	6 793	5 266	59 015	2 286	845	—	4 510	—	234	**200 231**
38 737	69 700	33 247	15 295	31 773	72 117	144 230	47 829	27 611	91 544	55 109	—	36 898	**1 526 611**
248	4 822	42	—	1 025	12 125	9 934	792	—	—	2 582	—	6 278	**58 287**
355	468	15 229	10	645	175	970	911	30	—	4 794	198	453	**73 120**
1 257	3 490	19 284	—	4 325	433	33 666	—	550	—	251	1 000	1 719	**195 080**
15 979	6 458	20 909	3 441	16 911	8 926	—	—	—	—	—	—	—	**201 634**
153	59	272	39	96	6	3 423	—	4	99	1 193	60	2 151	**51 807**
3 606	1 222	2 383	1 040	778	—	4 434	—	—	—	232	114	—	**48 450**
3 726	1 060	2 228	613	1 534	1 079	8 563	621	607	1 158	618	100	397	**39 387**
5 698	2 652	14 135	675	3 910	—	28 120	1 451	1 850	5 914	32 890	—	—	**167 898**
19	28	—	96	6	—	—	—	236	—	885	45 000	1 726	**301 554**
396	834	50	298	414	369	171	—	3 740	3 648	267	10 085	9	**26 753**
333 442	**144 265**	**326 388**	**82 562**	**232 308**	**159 938**	**968 782**	**66 550**	**79 187**	**113192**	**119 733**	**70 176**	**58 838**	**5 559 461**
302 367	**131 864**	**283 217**	**74 207**	**206 471**	**149 058**	**924 006**	**64 050**	**71 152**	**94 719**	**77 396**	**6 866**	**53 247**	**4 638 094**

Tab. 15. Procentuell fördelning av tillgångar

Tillgångens art	Nordstjernan	Thule	Victoria	De Förenade	Skandia	Svea	Skåne	Fylgia	Hansa	Allm. liv-Oden
	F ö r s ä									
Kassabehållning	0·1	0·0	0·2	0·0	0·1	0·0	0·0	0·1	0·1	0
Tillgodohavanden hos banker, sparbanker och postgiro	0·3	0·8	0·4	0·5	1·4	3·4	3·6	11·0	5·5	0
Värdehandlingar										
1. Obligationer										
a) svenska utgivare	39·4	38·0	43·4	20·9	37·2	35·9	43·0	14·5	4·9	35
b) utländska utgivare	1·9	5·6	0·1	0·2	3·6	3·0	1·9	0·3	0·2	1
2. Svenska kommunlån	2·1	2·2	0·2	0·2	3·5	5·0	3·0	—	—	1
3. Svenska lån mot säkerhet av inteckning i										
a) fast egendom	37·2	33·4	23·0	4·0	33·4	30·0	29·5	28·7	29·9	42
b) tomträtt	0·7	0·6	—	0·0	1·1	0·5	0·0	1·9	0·8	2
4. Förlagsbevis, aktier och andelsbevis	1·5	1·3	0·1	0·2	3·9	0·4	2·6	4·6	4·0	1
5. Andra värdehandlingar	3·7	6·5	—	0·2	4·9	10·9	3·7	0·4	2·2	1
Lån och förskott mot säkerhet av bolagets försäkringsbrev inom återköpsvärdet	7·9	5·0	8·4	6·8	2·8	3·9	3·3	—	—	5
Tillgodohavanden hos försäkringsbolag	0·1	0·0	0·5	4·7	1·2	1·6	2·2	7·8	10·8	0
Tillgodohavanden hos ombud samt förfallna obetalda premier	0·4	1·2	0·1	0·1	1·1	2·3	2·2	1·4	3·1	1
Upplupna räntor och hyror	0·8	0·7	0·7	0·2	0·5	0·6	0·8	0·3	0·2	0
Fastigheter	1·2	4·4	7·4	0·8	1·0	0·6	1·5	5·8	1·0	4
Värdet av återförsäkrares ansvarighet	2·4	0·1	15·1	60·9	4·1	1·9	2·7	22·6	36·4	0
Övriga tillgångar (inkl. inventarier)	0·2	0·1	0·4	0·2	0·2	0·2	0·2	0·5	0·7	0
Summa	99·9	99·9	100·0	99·9	100·0	100·2	100·2	99·9	99·8	100
Härav värdehandlingar	86·6	87·6	66·8	25·8	87·6	85·6	83·6	50·4	42·0	86

1 31/12 1947 hos 24 försäkringsbolag.

n g s b o l a g														Tillsammans
Balder	Svenska liv	Valand	Trygg	Allm. pension	Framtiden	Folket	SPP	Ränte- o. kap.förs.anst. i Stockholm	Arbetsgivarnas ömsesidiga ol.-fallsförs.bolag	Brandkontoret	Städernas allmänna	Sveriges ångfartygs assurans-förening	Samarbete	
0·0	0·0	0·0	0·0	0·0	0·0	0·0	0·0	0·1	0·0	0·1	0·0	0·0	0·1	0·0
0·6	0·4	0·1	0·9	2·6	0·9	0·3	0·0	0·6	2·0	6·7	5·2	11·3	2·1	1·5
46·2	74·6	34·8	52·8	69·5	69·1	36·8	68·8	18·4	52·9	2·8	8·5	7·8	13·0	44·7
0·4	0·9	0·0	1·1	—	0·6	0·1	1·0	—	0·3	—	—	0·3	—	1·8
1·4	3·0	2·1	12·2	1·9	2·9	3·3	6·1	3·4	1·1	—	3·8	—	0·4	3·6
39·7	11·6	48·3	10·2	18·5	13·7	45·1	14·9	71·9	34·9	80·9	46·0	—	62·7	27·5
0·2	0·1	3·3	0·0	—	0·4	7·6	1·0	1·2	—	—	2·2	—	10·7	1·0
1·1	0·1	0·3	4·7	0·0	0·3	0·1	0·1	1·4	0·0	—	4·0	0·3	0·8	1·3
0·1	0·4	2·4	5·9	—	1·9	0·3	3·5	—	0·7	—	0·2	1·4	2·9	3·5
5·6	4·8	4·5	6·4	4·2	7·3	5·6	—	—	—	—	—	—	—	3·6
0·2	0·0	0·0	0·1	0·0	0·0	0·0	0·4	—	0·0	0·1	1·0	0·1	3·7	0·9
0·4	1·1	0·8	0·7	1·3	0·3	—	0·5	—	—	—	0·2	0·2	—	0·9
0·7	1·1	0·7	0·7	0·7	0·7	0·7	0·9	0·9	0·8	1·0	0·5	0·1	0·7	0·7
2·5	1·7	1·8	4·3	0·8	1·7	—	2·9	2·2	2·3	5·2	27·5	—	—	3·0
0·1	0·0	0·0	—	0·1	0·0	—	—	—	0·3	—	0·7	64·1	2·9	5·4
0·7	0·1	0·6	0·0	0·4	0·2	0·2	0·0	—	4·7	3·2	0·2	14·4	0·0	0·5
99·9	**99·9**	**99·7**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·1**	**100·1**	**100·1**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**99·9**
89·1	**90·7**	**91·4**	**86·8**	**89·9**	**88·9**	**93·2**	**95·4**	**96·2**	**89·9**	**83·7**	**64·6**	**9·8**	**90·5**	**83·4**

Tab. 16. 23 försäkringsbolags innehav den 31/12 1947 av ol

Bokfört vär

Värdehandlingens art	Nordstjernan	Thule	Victoria	De Förenade	Skandia	Svea	Skåne	Fylgia	
	F ö r s ä								
A. Obligationer lydande å svenska kronor:									
1. Svenska statens eller av svenska staten garanterade	37 870	124 800	12 983	21 711	69 611	44 004	51 632	5 170	
1 a. Svenska statsskuldförbindelser	2 000	—	1 200	6 854	13 500	16 000	—	700	2
2. Sveriges allm. hypoteksbanks	1 478	12 481	4 106	4 188	4 456	2 961	2 290	—	
3. Konungariket Sveriges stadshypoteks-kassas	7 496	27 670	7 096	7 372	48 635	14 900	14 227	50	
4. Svenska bostadskreditkassans	—	9 404	996	994	297	2 876	1 585	244	
5. Svenska skeppshypotekskassans	—	4 372	137	—	—	693	350	13	
6. Hypoteks- och inteckningsbolags	1 740	16 423	1 986	2 570	7 034	13 231	2 014	519	
7. Utfärdade eller garanterade av svensk kommun, som till lånets upptagande erhållit Konungens tillstånd	4 900	27 205	1 872	2 667	17 901	6 100	4 210	621	
8. Svenska trafikbolags	1 056	3 467	594	1 098	1 645	1 645	1 714	4	
9. Svenska industribolags	10 709	45 373	2 578	7 004	23 220	23 105	16 143	2 216	
10. Andra slags	3 256	23 162	89	435	7 617	1 730	3 871	131	
B. Obligationer lydande å utländsk valuta	65	16 593	—	—	10 607	8 927	225	35	
Summa obligationer	**70 570**	**310 950**	**33 637**	**54 893**	**204 523**	**136 172**	**98 261**	**9 703**	**4**
C. Förlagsbevis, aktier o. andelsbevis i svenska kronor:									
1. Förlagsbevis	704	158	—	450	2 328	—	325	—	
2. Försäkringsaktier	105	323	43	50	11 364	232	4 820	1 309	2
3. Andra aktier	1 792	8 478	—	1	5 001	1 144	179	1 732	
4. Andelsbevis i försäkringsbolag	—	—	—	—	—	—	—	—	
5. Andra andelsbevis	—	—	—	25	—	—	—	—	
D. Förlagsbevis, aktier o. andelsbevis i utländsk valuta	—	—	—	—	602	—	290	—	
Summa C + D	**2 601**	**8 959**	**43**	**526**	**19 295**	**1 376**	**5 614**	**3 041**	**3**
A 8 + A 9 + C 1 + C 3	**14 261**	**57 476**	**3 172**	**8 553**	**32 194**	**25 894**	**18 361**	**3 952**	**1**

ıg av obligationer, förlagsbevis, aktier och andelsbevis.

00-tal kronor.

i n g s b o l a g														
Allm. liv-Oden	Balder	Svenska liv	Valand	Trygg	Allm. pension	Framtiden	Folket	SPP	Ränte- o. kap.förs.anst. i Stockholm	Arbetsgivarnas ömsesidiga ol.-fallsförs.bolag	Brandkontoret	Städernas allmänna	Samarbete	Tillsammans
4 915	38 302	76 452	20 778	41 618	13 670	79 928	15 576	450 249	6 477	24 974	2 334	2 784	1 881	**1 168 680**
7 900	—	5 400	4 800	—	8 000	3 250	16 022	20 681	1 000	2 995	—	3 920	1 840	**118 362**
2 552	7 861	32 286	900	9 526	3 176	21 498	5 134	34 603	80	3 747	478	—	994	**154 795**
1 465	4 000	63 643	2 858	43 460	10 583	22 452	8 121	48 789	—	2 520	91	495	654	**336 577**
4 783	—	17 412	1 242	2 880	1 378	3 836	1 846	2 332	—	1 232	—	113	764	**54 214**
1 432	580	—	—	1 814	150	79	—	3 016	—	—	—	—	—	**12 636**
2 816	1 608	13 678	494	27 761	4 134	8 965	3 439	20 543	—	568	—	—	210	**129 733**
9 689	3 434	19 982	3 944	21 309	3 509	7 124	4 958	43 278	774	1 369	272	64	493	**185 757**
4 196	588	1 134	818	670	786	2 180	16	2 931	160	899	—	105	3	**25 933**
0 265	9 099	18 802	13 001	23 145	11 972	11 130	3 731	40 297	3 741	3 557	—	2 670	824	**293 030**
2 476	584	2 494	1 406	3 465	—	815	100	9 410	—	216	—	—	—	**61 393**
172	—	478	69	—	—	653	—	61	—	40	—	—	—	**37 982**
2 661	**66 056**	**251 761**	**50 310**	**175 648**	**57 358**	**161 910**	**58 943**	**676 190**	**12 232**	**42 117**	**3 175**	**10 151**	**7 663**	**2 579 092**
805	370	195	435	—	—	565	139	800	—	—	—	407	—	**7 681**
1 033	52	51	5	4 021	10	5	10	—	56	—	—	—	—	**26 005**
553	1 153	109	1	11 208	—	50	1	170	856	—	—	4 387	—	**37 590**
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	—	—	450	**480**
145	25	—	28	—	—	25	26	—	—	—	—	—	3	**277**
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**892**
2 536	**1 600**	**355**	**469**	**15 229**	**10**	**645**	**176**	**970**	**912**	**30**	—	**4 794**	**453**	**72 925**
5 819	**11 210**	**20 240**	**14 255**	**35 023**	**12 758**	**13 925**	**3 887**	**44 198**	**4 757**	**4 456**	—	**7 569**	**827**	**364 234**

Tab. 17. 23 försäkringsbolags innehav den 31/12 1947 av oli

Bokfört värde i procent av bokfö

Värdehandlingens art	Nordstjernan	Thule	Victoria	De Förenade	Skandia	Svea	Skåne	Fylgia	Hansa
	F ö r s ä								
A. Obligationer lydande å svenska kr.									
1. Svenska statens eller av svenska staten garanterade	25·6	20·0	25·2	32·3	15·9	14·7	28·2	15·6	
1 a. Svenska statsskuldförbindelser	1·4	—	2·3	10·2	3·1	5·3	—	2·1	
2. Sveriges allm. hypoteksbanks	1·0	2·0	8·0	6·2	1·0	1·0	1·3	—	
3. Konungariket Sveriges stadshypotekskassas	5·1	4·4	13·8	11·0	11·1	5·0	7·8	0·2	
4. Svenska bostadskreditkassans	—	1·5	1·9	1·5	0·1	1·0	0·9	0·7	
5. Svenska skeppshypotekskassans	—	0·7	0·3	—	—	0·2	0·2	0·0	
6. Hypoteks- och inteckningsbolags	1·2	2·6	3·8	3·8	1·6	4·4	1·1	1·6	
7. Utfärdade eller garanterade av svensk kommun, som till lånets upptagande erhållit Konungens tillstånd	3·3	4·4	3·6	4·0	4·1	2·0	2·3	1·9	
8. Svenska trafikbolags	0·7	0·6	1·2	1·6	0·4	0·5	0·9	0·0	
9. Svenska industribolags	7·2	7·3	5·0	10·4	5·3	7·7	8·8	6·7	
10. Andra slags	2·2	3·7	0·2	0·6	1·7	0·6	2·1	0·4	
B. Obligationer lydande å utländsk valuta	0·0	2·7	—	—	2·4	3·0	0·1	0·1	
Summa obligationer	**47·8**	**49·8**	**65·2**	**81·8**	**46·6**	**45·4**	**53·7**	**29·2**	**1**
C. Förlagsbevis, aktier och andelsbevis i svenska kronor									
1. Förlagsbevis	0·5	0·0	—	0·7	0·5	—	0·2	—	
2. Försäkringsaktier	0·0	0·1	0·1	0·1	2·6	0·1	2·6	3·9	
3. Andra aktier	1·2	1·4	—	0·0	1·1	0·4	0·1	5·2	
4. Andelsbevis i försäkringsbolag	—	—	—	—	—	—	—	—	
5. Andra andelsbevis	—	—	—	0·0	—	—	—	—	
D. Förlagsbevis, aktier och andelsbevis i utländsk valuta	—	—	—	—	0·1	—	0·2	—	
Summa C + D	**1·8**	**1·4**	**0·1**	**0·8**	**4·4**	**0·5**	**3·1**	**9·1**	
A 8 + A 9 + C 1 + C 3	**9·7**	**9·2**	**6·1**	**12·7**	**7·3**	**8·6**	**10·0**	**11·9**	

ıg av obligationer, förlagsbevis, aktier och andelsbevis.

rdet av samtliga värdehandlingar.

i n g s b o l a g														
Allm. liv-Oden	Balder	Svenska liv	Valand	Trygg	Allm. pension	Framtiden	Folket	SPP	Räntе- o. kap.förs.anst. i Stockholm	Arbetsgivarnas ömsesidiga ol.-fallsförs.bolag.	Brandkontoret	Städernas allmänna	Samarbete	Tillsammans
12·9	30·3	25·3	15·8	14·7	18·4	38·7	10·4	48·7	10·1	35·1	2·5	3·6	3·5	**25·2**
4·1	—	1·8	3·6	—	10·8	1·6	10·7	2·2	1·6	4·2	—	5·1	3·5	**2·6**
1·3	6·2	10·7	0·7	3·4	4·3	10·4	3·4	3·7	0·1	5·3	0·5	—	1·9	**3·3**
0·8	3·2	21·0	2·2	15·3	14·3	10·9	5·8	5·3	—	3·5	0·1	0·6	1·2	**7·3**
2·5	—	5·8	0·9	1·0	1·9	1·9	1·2	0·3	—	1·7	—	0·1	1·4	**1·2**
0·7	0·6	—	—	0·6	0·2	0·0	—	0·3	—	—	—	—	—	**0·3**
1·5	1·3	4·5	0·4	9·8	5·6	4·3	2·3	2·2	—	0·8	—	—	0·4	**2·8**
5·0	2·7	6·6	3·0	7·5	4·7	3·5	3·3	4·7	1·2	1·9	0·3	0·1	0·9	**4·0**
2·2	0·5	0·4	0·6	0·2	1·1	1·1	0·0	0·3	0·2	1·3	—	0·1	0·0	**0·6**
10·5	7·2	6·2	9·9	8·2	16·1	5·4	2·5	4·4	5·8	5·0	—	3·4	1·5	**6·3**
1·3	0·5	0·8	1·1	1·2	—	0·4	0·1	1·0	—	0·3	—	—	—	**1·3**
0·1	—	0·2	0·1	0·0	—	0·3	—	0·0	—	0·1	—	—	—	**0·8**
42·9	**52·3**	**83·3**	**38·2**	**62·0**	**77·3**	**78·4**	**39·5**	**73·2**	**19·1**	**59·2**	**3·4**	**13·1**	**14·4**	**55·7**
0·4	0·3	0·1	0·3	—	—	0·3	0·1	0·1	—	—	—	0·5	—	**0·2**
0·5	0·0	0·0	0·0	1·4	0·0	0·0	0·0	—	0·1	—	—	—	—	**0·6**
0·3	0·9	0·0	0·0	4·0	—	0·0	0·0	0·0	1·3	—	—	5·7	—	**0·8**
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0·0	—	—	0·8	**0·0**
0·1	0·0	—	0·0	—	—	0·0	0·0	—	—	—	—	—	0·0	**0·0**
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**0·0**
1·3	**1·3**	**0·1**	**0·4**	**5·4**	**0·0**	**0·3**	**0·1**	**0·1**	**1·4**	**0·0**	—	**6·2**	**0·9**	**1·6**
13·4	**8·9**	**6·7**	**10·8**	**12·4**	**17·2**	**6·7**	**2·6**	**4·8**	**7·4**	**6·3**	—	**9·8**	**1·6**	**7·9**

Tab. 18. Trafik- och industriobligationer samt förlagslån h

Nominellt belo

	Låntagare	Försä									
		Nordstjernan	Thule	Victoria	De Förenade	Skandia	Svea	Skåne	Fylgia	Hansa	Allm. liv-Oden
1	Alby nya kloratfabr. AB	80	322	—	—	84	—	—	—	—	—
2	Allm. svenska elektriska AB	—	1 000	—	225	—	—	—	—	—	15
3	Almedahl-Dalsjöfors AB	—	—	—	—	150	—	52	—	—	—
4	Arbrå kraftverk AB	40	—	—	—	185	—	—	—	—	10
5	Atlas Diesel AB	—	844	—	—	—	—	—	—	—	2
6	Avesta jernverks AB	200	2 384	—	—	677	250	—	—	—	66
7	Bergslagernas järnvägs-AB	—	196	358	23	410	116	—	—	—	25
8	Bergvik och Ala nya AB	165	1 138	—	—	592	270	39	137	—	13
9	Billeruds AB	293	3 045	525	—	388	—	170	—	—	47
10	Billingsfors-Långed, AB	—	905	—	—	—	500	—	—	—	50
11	Björkå AB	75	—	175	25	445	95	—	—	—	17
12	Björneborgs jernverks AB	—	—	—	—	—	150	—	175	—	20
13	Bofors, AB	—	125	75	—	—	—	—	—	—	10
14	Borås wäfveri AB	90	738	—	—	345	—	—	—	—	10
15	Chokladfabr. Marabou, AB	50	554	—	—	200	348	—	—	50	50
16	Degerfors järnverks AB	250	1 289	—	500	1 245	770	—	50	—	10
17	Dynäs AB	—	—	—	—	—	65	441	—	—	6
18	Edsvalla bruk, AB	95	307	—	200	—	—	—	65	—	—
19	Eol AB	—	—	—	—	—	100	—	—	—	—
20	Ernst Nilsson AB	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21	Fagersta bruks AB	480	568	—	665	1 248	322	1 940	—	—	1 17
22	Fengersfors bruks AB	—	—	—	—	—	150	—	—	—	—
23	Finspongs metallverks AB	35	—	—	10	45	—	—	—	—	15
24	Ford Motor Company, AB	—	—	—	—	—	—	100	—	50	35
25	Forsaströms kraft-AB	150	442	—	—	200	—	—	—	—	25
26	Forss AB	280	—	37	—	227	—	450	25	—	—
27	Förenade superfosfatfabr. AB	144	305	—	—	295	—	265	—	—	—
28	Gustafsfors fabr. AB	—	—	—	—	—	223	—	—	—	—
29	Hammarforsens kraft AB	529	400	59	70	1 046	572	770	—	—	65
30	Hellefors bruks AB	70	2 457	—	—	600	770	—	—	—	9
31	Hjälta AB	370	1 543	150	335	700	500	2 000	—	—	1 03
32	Holmens bruks o. fabr. AB	185	—	140	185	—	—	—	—	—	—
33	Holmsunds AB	39	409	190	209	128	—	—	—	—	—
34	Husqvarna vapenfabr. AB	450	1 954	—	—	500	—	—	—	—	—
35	Hylte bruks AB	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
36	Håfreströms AB	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—
37	Höganäs-Billesholms AB	560	1 065	—	500	2 170	1 050	—	200	—	—
38	Järnvägs-AB Stockholm-Saltsjön	—	—	—	—	—	300	95	—	—	—
39	Kampenhofs AB	—	—	—	—	—	43	—	—	—	—
40	Katrinefors AB	—	496	—	70	26	291	—	—	—	—
41	Kattstrupeforsen, AB	—	1 161	—	—	692	240	560	—	—	94
42	Kinnaströms väfveri AB	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
43	Kockums mek. verkstads AB	165	510	50	400	350	2 000	1 190	—	—	210
44	Korsnäs sågverks AB	—	1 043	10	—	—	100	—	—	—	390
45	Kramfors AB	290	—	151	325	485	593	670	56	40	621
46	Krångede AB	1 122	2 059	—	—	1 714	—	—	109	—	981
47	Kungl. lawntennisklubbens fastigh. AB	12	158	—	—	28	—	—	—	—	25
48	Lesjöfors AB	—	—	—	—	—	—	—	—	50	—
49	Ljusne-Woxna AB	—	478	—	226	378	—	170	—	—	—
50	Malcus Holmquist, AB	150	—	—	—	—	1 000	—	—	—	—
51	Malmö yllefabr. AB	—	—	—	—	—	—	165	—	—	—

särskilt undersökta försäkringsbolagen den 31/12 1947.

sental kronor.

n g s b o l a g	Svenska liv	Valand	Trygg	Allm. pension	Framtiden	Folket	SPP	Ränte- o. kap.förs.anst. i Stockholm	Arbetsgiv. öms. olycksfallsförs.-bolag	Städernas allmänna	Samarbete	Tillsammans	Låntagarens totala upplåning genom obligations- och förlagslån	De undersökta försäkringsbolagens utlåning i procent av vidstående	
—	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	576	1 585	30	1
500	—	—	—	555	—	—	—	—	—	—	—	3 858	18 903	20	2
—	90	70	—	—	—	—	65	—	25	—	—	467	2 217	21	3
—	—	195	—	—	80	—	140	—	—	—	—	740	950	78	4
—	90	—	—	—	153	—	—	—	—	—	—	1 297	3 545	37	5
—	—	200	200	260	100	—	500	—	—	—	—	5 431	10 000	54	6
71	207	30	—	—	179	—	662	—	—	—	—	2 507	19 057	13	7
225	198	181	220	387	208	299	374	160	—	—	119	4 842	19 027	25	8
400	248	249	177	174	282	185	—	—	174	55	15	6 850	18 174	38	9
200	—	300	—	200	—	—	—	—	—	—	—	2 605	4 000	65	10
—	40	94	175	341	217	—	666	55	284	—	60	2 923	5 276	55	11
—	—	—	—	—	—	—	100	—	—	—	—	625	1 250	50	12
—	—	—	—	—	—	5	264	55	—	—	—	624	3 916	16	13
—	179	195	126	—	—	—	294	—	25	8	—	2 100	6 245	34	14
50	195	155	—	—	495	—	384	—	—	—	—	2 985	9 861	30	15
300	200	150	447	100	—	—	600	—	—	—	—	6 001	8 000	75	16
111	34	190	—	—	—	—	164	—	—	—	—	1 065	4 399	24	17
—	95	185	355	190	90	—	278	—	—	—	—	1 860	3 572	52	18
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	2 947	3	19
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	500	—	500	1 000	50	20
365	1 043	767	1 681	685	340	331	1 391	168	474	300	107	14 054	28 377	50	21
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	150	1 250	6	22
55	—	—	—	—	—	25	175	30	—	—	35	563	2 823	20	23
—	—	—	—	—	15	—	100	—	—	—	—	615	5 000	12	24
—	398	—	—	200	200	—	190	—	200	—	—	2 230	3 640	61	25
25	256	372	—	60	89	39	157	175	123	—	—	2 315	8 298	28	26
—	298	96	—	—	—	—	226	141	—	—	—	1 770	3 404	52	27
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	223	497	45	28
284	425	300	754	365	—	85	1 584	149	75	120	—	8 240	17 708	47	29
220	—	385	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 596	10 000	46	30
400	894	400	1 810	400	—	—	1 500	225	175	500	—	12 932	20 000	65	31
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	510	3 417	15	32
226	406	250	94	176	312	59	166	100	—	—	—	2 764	6 266	44	33
200	450	350	—	373	350	89	500	—	—	—	—	5 216	10 000	52	34
80	170	80	—	143	—	—	51	—	—	—	—	524	3 624	14	35
—	—	150	—	—	—	—	—	—	—	—	—	160	2 000	8	36
293	350	75	871	100	—	—	710	425	—	—	—	8 369	15 000	56	37
—	—	—	—	100	—	—	255	—	—	—	—	750	2 933	25	38
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43	411	10	39
130	—	189	445	—	129	56	240	—	—	7	58	2 137	4 853	44	40
—	—	350	—	—	94	—	1 769	93	173	93	—	5 319	10 754	49	41
—	—	—	—	—	—	19	—	—	110	—	28	157	384	41	42
180	300	—	500	200	100	200	600	—	—	350	—	7 305	12 000	61	43
359	392	242	—	17	504	10	480	375	—	90	5	4 017	15 743	26	44
496	1 830	520	852	700	580	264	1 522	236	100	100	—	10 431	22 218	4	45
357	899	734	1 589	197	337	423	4 570	858	—	74	—	16 023	36 124	44	46
—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	50	—	293	1 350	22	47
—	195	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	245	1 000	24	48
—	88	115	166	181	—	170	—	—	—	20	—	1 992	6 655	30	49
200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 350	3 000	45	50
—	—	20	—	—	—	—	—	—	160	—	—	345	3 027	11	51

	Låntagare	Förs ä									
		Nordstjernan	Thule	Victoria	De Förenade	Skandia	Svea	Skåne	Fylgia	Hansa	
52	Manufaktur AB i Malmö	50	—	—	—	125	325	450	—	—	
53	Marma-Långrörs AB	100	601	—	235	220	2 640	130	180	—	
54	Max Sieverts fabr. AB	250	2 950	—	—	700	500	—	—	50	1
55	Mo och Domsjö AB	1 038	—	—	—	1 301	286	240	—	—	
56	Munkedals AB	20	—	—	—	—	—	—	—	—	
57	Munksjö AB	39	—	15	—	40	—	—	—	—	
58	Munksunds AB	—	—	—	—	—	104	100	—	35	
59	Mölnbacka-Trysil, AB	—	2 106	—	50	364	309	—	66	—	
60	Nordiska kompaniet, AB	235	—	—	—	800	—	75	—	65	
61	Nordmark-Klarälvens järnvägs-AB	148	505	—	150	150	600	400	—	—	
62	Papyrus, AB	300	700	100	350	325	300	300	—	—	
63	Plåtmanufaktur, AB	100	—	—	—	348	—	535	—	—	
64	Quinque, AB	—	1 500	—	—	—	—	—	—	—	
65	Rederi-AB Svenska Lloyd	—	—	—	25	—	—	—	—	—	
66	Rockhammars bruks AB	—	—	—	—	—	200	—	—	—	
67	Rottneros bruk, AB	—	—	—	—	—	—	300	525	—	1
68	Rottneros kraft-AB	—	—	—	—	—	200	—	—	—	
69	Rydboholms AB	39	—	—	—	220	—	—	30	—	
70	Sandvikens jernverks AB	477	2 125	100	508	1 020	482	1 200	—	—	1 6
71	Sandö sågverks AB	—	—	—	—	164	—	—	—	—	
72	Scharins söner, AB	—	—	—	—	—	—	90	—	—	
73	See fabr.-AB	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
74	Skandinaviska elverk, AB	400	2 025	100	461	1 100	850	630	—	—	1 2
75	Skånska cement-AB	70	—	—	—	254	223	—	—	25	1
76	Skönviks AB	—	—	240	—	—	752	—	150	—	8
77	Slite cement- o. kalk-AB	39	—	—	—	—	141	—	—	—	
78	Smedjebackens valsverks AB	—	179	—	—	—	208	—	—	—	
79	Stjernfors-Ställdalen, AB	150	550	—	—	200	750	—	200	—	
80	Stockholm-Rimbo järnvägs AB	180	102	—	100	200	260	280	—	94	4
81	Stockholms rederi AB Svea	327	2 196	100	300	668	—	952	5	100	1 2
82	Stockholms spårvägar, AB[2]	415	497	—	—	540	395	—	—	—	3
83	Strömnäs AB	69	—	—	—	182	—	—	—	—	
84	Sunds AB	—	—	—	—	—	280	640	—	—	2
85	Svanö AB	59	290	—	—	239	—	—	—	—	
86	Svartviks AB	233	—	266	336	269	123	48	—	—	1
87	Svensk interkont. lufttrafik AB	25	—	—	—	200	—	—	—	30	
88	Svenska ackumulator AB Jungner	110	—	—	400	200	—	—	—	100	
89	Svenska AB Gasaccumulator	50	—	—	—	100	—	—	—	—	1
90	Svenska metallverken, AB	303	1 535	65	819	496	1 246	1 800	—	—	1 2
91	Svenska yllekoncernen, AB	172	—	—	167	455	—	139	—	—	2
92	Svenskt konstsilke, AB	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
93	Sveriges litograf. tryckerier AB	200	1 843	—	—	500	725	—	300	—	
94	Sävenäs nya AB	85	—	177	20	96	—	—	—	—	
95	Telefon-AB L. M. Ericsson	810	3 270	300	—	1 925	1 500	500	—	—	1 5
96	Torsviks sågverks AB	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
97	Tretorn, AB	—	342	—	—	—	240	—	—	—	
98	Uddeholms AB	—	—	110	135	—	—	85	90	—	2
99	Umeå trämassefabr. AB	—	—	—	—	—	115	—	—	—	
100	Wargöns AB	154	352	48	65	169	375	150	20	—	1
101	Volvo, AB	155	—	—	100	260	—	150	—	50	
102	Vägförbättringar, AB	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
103	Ölands cement AB	—	—	55	—	79	50	—	—	—	
104	Örebro pappersbruks AB	185	—	—	—	497	—	—	—	—	
105	Öhrvikens AB	—	—	—	—	—	—	—	—	5	
	Summa	13 356	51 563	3 596	8 189	29 969[1]	24 997	18 271	2 383	744	24 5

[1] Tillägg: Skandia har 227 tkr av Jönköpings och Vulcans tändsticksfabriks AB.
[2] 1947 års lån har såsom kommungaranterat ej medtagits.

(Forts.)

ngsbolag	Svenska liv	Valand	Trygg	Allm. pension	Framtiden	Folket	SPP	Ränte- o. kap.förs.anst. i Stockholm	Arbetsgiv. öms. olycksfallsförs.-bolag	Städernas allm. Brandstods-bolag	Samarbete	Tillsammans	Låntagarens totala upplåning genom obligations- och förlagslån	De undersökta försäkringsbolagens utlåning i procent av vidstående	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	950	3 500	27	52
—	—	195	200	170	190	—	918	50	75	—	—	6 236	15 000	42	53
10	580	—	—	500	725	1 000	600	—	—	—	—	9 315	17 500	53	54
15	504	478	85	194	761	—	1 922	190	199	114	—	7 729	34 052	23	55
35	188	—	—	139	—	38	178	29	—	—	—	699	2 183	32	56
—	—	85	105	—	—	20	239	—	—	—	5	618	2 909	21	57
94	612	285	—	55	54	72	299	20	55	82	—	2 067	10 111	20	58
54	21	—	—	130	164	—	—	—	—	—	—	3 264	8 623	38	59
—	—	225	—	—	—	—	100	—	—	—	—	1 500	17 500	8	60
37	200	—	670	140	—	—	480	—	—	200	—	4 055	7 000	58	61
50	305	250	400	—	205	—	705	—	—	350	—	5 290	7 500	71	62
50	100	200	388	—	248	—	653	—	—	—	—	3 322	4 050	82	63
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 500	1 500	100	64
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	1 949	1	65
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	200	1 000	20	66
—	—	200	—	—	150	—	—	—	—	—	—	1 275	4 000	32	67
—	—	200	—	—	100	—	—	—	—	—	—	500	3 000	17	68
20	93	129	—	—	—	6	12	25	—	—	—	586	2 128	28	69
85	1 128	817	1 236	866	603	255	2 033	234	340	100	340	15 996	27 935	57	70
—	—	—	—	71	—	30	—	—	90	—	49	404	1 265	32	71
—	—	—	—	—	—	—	158	—	66	—	—	314	1 639	19	72
—	—	—	—	—	—	—	107	—	—	—	—	107	700	15	73
00	950	400	1 490	575	200	150	1 025	400	200	—	—	12 506	20 000	63	74
16	—	—	—	—	—	—	130	—	—	—	—	863	5 018	17	75
—	1 000	600	2 000	1 093	1 200	239	5 543	—	—	—	304	13 971	28 000	50	76
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	180	1 474	12	77
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	387	925	42	78
—	50	200	730	—	100	—	500	—	—	—	—	3 480	5 000	70	79
—	—	455	—	305	—	—	—	—	249	85	—	2 794	10 376	27	80
80	765	335	—	242	53	20	1 027	200	20	—	5	8 847	13 368	66	81
—	—	—	—	—	375	—	525	—	355	—	—	3 482	4 680	76	82
24	—	89	265	44	165	—	—	84	—	—	—	1 022	2 979	34	83
68	83	227	—	288	—	—	304	90	182	—	—	2 418	10 167	24	84
81	—	302	—	121	131	78	224	44	53	—	92	1 753	6 443	27	85
47	702	315	558	350	109	—	308	20	104	20	20	4 268	16 531	26	86
—	—	90	—	—	—	—	—	—	—	90	—	435	12 000	4	87
—	—	—	—	—	200	—	100	—	—	—	—	1 110	7 500	15	88
10	—	100	—	—	—	—	100	—	—	—	—	610	5 000	12	89
15	1 012	350	1 885	905	522	—	2 195	—	100	253	—	15 253	25 450	60	90
—	—	—	—	—	—	—	342	—	—	—	—	1 574	2 602	60	91
—	—	—	—	—	—	—	72	—	42	19	—	133	694	19	92
—	500	—	1 155	200	619	395	500	—	—	—	—	6 937	19 120	36	93
5	—	227	192	68	—	40	83	15	40	40	—	1 136	4 112	28	94
00	1 000	—	1 250	200	625	—	1 250	—	—	—	—	14 354	45 000	32	95
—	—	—	—	—	—	—	100	—	—	—	—	100	1 850	5	96
—	147	—	—	—	—	—	156	—	—	—	—	951	4 096	23	97
50	227	—	859	—	—	—	—	—	—	—	—	1 866	18 901	10	98
25	—	80	—	—	—	55	202	—	—	—	—	477	910	52	99
—	—	—	—	—	—	—	297	60	—	—	—	1 850	5 000	37	100
00	—	—	—	—	—	—	100	—	—	—	—	915	1 500	61	101
—	—	—	—	—	—	—	100	—	—	—	—	100	500	20	102
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	184	809	23	103
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	682	1 043	65	104
—	—	—	—	75	—	—	145	—	15	29	—	269	1 700	16	105
98	**20 227**	**14 443**	**23 930**	**12 835**	**12 353**	**4 657**	**44 409**	**4 706**	**4 283**	**3 649**	**1 242**	**334 453**[1]	**860 836**	**39**	

Tab. 19. De särskilt undersökta försäkringsbolagens inneh

Nominellt belo

	Aktiebolag	Försä						
		Nordstjernan	Thule	De Förenade	Skandia	Svea	Skåne	Fylgia
1	Aerotransport	—	—	—	—	—	—	
2	Afzelii elementarskolebyggnad AB	—	—	—	215	—	—	
3	Allm. svenska elektriska AB	—	152	—	32	—	—	
4	Anderséngruppens annonsexp.	—	3	—	—	—	—	
5	Bergvik och Ala nya AB	36	183	—	110	—	—	1
6	Borås Wäfveri	7	—	—	30	—	—	
7	Custos	—	—	—	219	—	—	
8	Fagersta Bruk	65	—	—	150	—	—	
9	Fastighets AB Hufvudstaden	—	—	—	—	—	—	1
10	Folkets hus, AB	—	—	—	—	—	—	
11	Försäkringstekniska utredningar	—	—	1	—	—	—	
12	Förvaltnings AB Brage	—	—	—	—	500	—	
13	Förvaltnings AB Quinque	—	5	—	—	—	—	
14	Förvaltnings AB Providentia	—	—	—	11	—	—	
15	Förvaltnings AB Scania	—	—	—	—	—	100	
16	Förvaltnings AB Svanen	—	—	—	100	—	—	
17	General Aero	—	—	—	—	—	—	
18	Gösta Forsells forskningsfond	—	1	—	—	—	—	
19	Götaverken	—	—	—	—	—	—	
20	Göteborgs bank	25	—	—	—	258	—	3
21	Göteborgs handelsbank	—	—	—	—	—	—	
22	F. W. Hasselblad och Co	—	—	—	400	—	—	
23	Hemtrevnad	—	—	—	10	—	—	
24	Hermods korrespondensinst.	—	—	—	—	—	25	
25	Holmens bruk	—	—	—	—	—	—	
26	Höganäs-Billesholm	—	—	—	53	—	—	
27	Industrivärden	5	—	—	18	—	—	
28	Inteckningsbanken	—	—	—	—	—	—	
29	Investor	—	1 075	—	2	—	—	
30	Jönköping och Vulcans tändst.fab.	—	—	—	—	—	—	
31	Klippans finpappersbruk	—	—	—	—	—	—	
32	Kopparfors	—	—	—	—	—	—	
33	Korsnäs sågverk	—	—	—	10	—	—	
34	Mo och Domsjö	—	—	—	—	—	—	
35	Nitroglycerin	—	—	—	—	—	—	
36	Nordiska armaturfabr.	—	—	—	—	—	—	
37	Nordiska kompaniet	—	—	—	—	—	—	
38	Oxelösunds järnverks AB	—	—	—	—	—	—	
39	Pripp och Lyckholm	—	—	—	74	—	—	
40	Rederi AB Transatlantic	—	230	—	—	—	—	
41	E. Rydbeck	—	—	—	—	—	225	
42	Sandvikens järnverk	20	—	—	45	—	—	
43	Separator	—	523	—	—	—	—	
44	Sieurin Life Boat Gear	—	—	—	—	1	—	
45	Skandinaviska banken	40	71	—	175	—	—	
46	Skåne-Malmö generalagentur i Göteborg	—	—	—	—	—	10	
47	Skånska inteckningsbanken	—	—	—	—	—	99	
48	Skånska cementgjuteriet	—	—	—	—	—	—	
49	Sparuret	—	—	—	—	—	—	

en 31/12 1947 av andra aktier än aktier i försäkringsbolag.
1 000-tal kr.

ingsbolag													
Hansa	Allm. liv-Oden	Balder	Svenska liv	Valand	Trygg	Framtiden	Folket	SPP	Brandkontoret	Städernas allmänna	Samarbete	Tillsammans	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**1**	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**215**	2
—	—	60	—	—	—	—	—	—	—	88	—	**332**	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**3**	4
—	27	47	—	—	270	—	—	27	—	135	—	**1 015**	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**37**	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**219**	7
80	170	—	—	—	—	—	—	80	—	—	—	**545**	8
—	—	—	—	—	3 000	—	—	—	—	—	—	**3 100**	9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	**5**	10
—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	**4**	11
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**500**	12
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**5**	13
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**11**	14
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**100**	15
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**100**	16
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**1**	17
—	—	1	—	—	5	—	5	—	—	—	—	**12**	18
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	44	—	**44**	19
—	—	—	—	—	1 469	—	—	—	—	—	—	**2 151**	20
—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**1**	21
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**400**	22
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**10**	23
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**25**	24
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	200	—	**200**	25
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	—	**78**	26
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	28	—	**51**	27
—	—	48	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**48**	28
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**1 085**	29
—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**10**	30
—	—	—	—	—	825	—	—	—	—	—	—	**825**	31
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35	—	**35**	32
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**60**	33
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	86	—	**86**	34
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	**2**	35
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	65	—	**65**	36
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	52	—	**52**	37
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—	**15**	38
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	44	—	**118**	39
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**230**	40
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**225**	41
—	160	—	—	—	—	—	—	—	—	122	—	**347**	42
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—	**538**	43
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**1**	44
—	38	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**324**	45
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**10**	46
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**99**	47
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	57	—	**57**	48
—	—	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**100**	49

	Aktiebolag	Förs ä k						
		Nordstjernan	Thule	De Förenade	Skandia	Svea	Skåne	Fylgia
50	Stadsholmen	—	8	—	—	—	—	—
51	Stockholms bryggerier	—	5	—	5	—	—	50
52	Stockholms enskilda bank	200	—	—	905	—	—	—
53	Stockholms inteckn. garanti AB	—	—	—	—	—	—	—
54	Stockholms superfosfatfabr. AB	—	241	—	28	—	—	—
55	Stora Kopparbergs bergslags AB	15	—	—	208	—	—	30
56	Ströms bruk	—	—	—	—	—	—	—
57	Städernas vakt AB	—	—	—	—	—	—	10
58	Sundsvalls enskilda bank	—	—	—	—	—	—	50
59	Svenska handelsbanken	86	—	—	75	—	—	—
60	Svenska hypotekskredit AB	—	—	—	—	350	—	—
61	Svenska kullagerfabriken	10	—	—	114	—	—	—
62	Svenska metallverken	—	—	—	—	—	—	—
63	Svenska skumsläcknings AB	—	—	—	—	—	—	—
64	Svenska sockerfabriks AB	30	—	—	—	—	—	—
65	Sveriges litografiska tryckerier	—	5	—	250	—	—	—
66	Sydsvenska kraft AB	—	240	—	—	—	—	—
67	Tennislån	—	1	—	1	—	—	—
68	Telefon AB L. M. Ericsson	—	—	—	—	—	—	—
69	Tidnings AB Sv. Morgonbladet	—	—	2	—	—	—	—
70	Thulebolagen	—	5	—	—	—	—	—
71	Tomtförvaltnings AB	—	—	—	—	—	—	200
72	Trafik AB Grängesberg-Oxelösund	125	1 100	—	508	—	—	—
73	Troja	—	—	—	—	—	—	—
74	Turitz och co	—	160	—	—	—	—	—
75	Uddeholms AB	25	5	—	19	—	—	165
76	Wermlands enskilda bank	—	—	—	—	68	—	250
77	Wifsta varfs AB	—	—	—	45	—	—	—
78	Volvo AB	—	—	—	—	—	—	—
79	Åtvidabergs industrier AB	—	—	—	—	—	—	—
80	Diverse fastighetsaktiebolag	360	302	—	449	—	592	—
	Summa	**1 049**	**4 315**	**3**	**4 261**	**1 177**	**1 051**	**1 491**

(Forts.)

ingsbolag												Tillsammans	
Hansa	Allm. liv-Oden	Balder	Svenska liv	Valand	Trygg	Framtiden	Folket	SPP	Brandkontoret	Städernas allmänna	Samarbete		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—	**18**	50
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	—	**120**	51
—	—	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**1 131**	52
—	—	—	—	—	537	—	—	—	—	—	—	**537**	53
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	—	**319**	54
—	—	31	60	—	1 357	—	—	—	—	6	—	**1 707**	55
—	—	44	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**44**	56
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	10	**24**	57
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**50**	58
159	—	—	—	—	—	—	—	—	—	154	—	**474**	59
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**350**	60
—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	31	—	**175**	61
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	66	—	**66**	62
—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	**6**	63
—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	63	—	**97**	64
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	52	—	**307**	65
—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	—	—	**255**	66
—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	**4**	67
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	**10**	68
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**2**	69
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**5**	70
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**200**	71
—	—	44	—	—	—	—	—	—	—	585	—	**2 362**	72
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	—	**25**	73
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**160**	74
—	—	52	—	—	748	—	—	—	—	66	—	**1 077**	75
—	—	—	—	—	516	—	—	—	—	—	—	**834**	76
—	—	34	—	—	—	—	—	—	—	40	—	**119**	77
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	72	—	**72**	78
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	—	**36**	79
—	176	33	—	44	625	50	96	—	496	—	1	**3 224**	80
239	**583**	**540**	**79**	**44**	**9 354**	**51**	**102**	**107**	**508**	**2 335**	**18**	**27 307**	

Tab. 20. »Andra andelsbevis» hos de särskilt undersökta försäkringsbolagen den 31/12 1947.
Nominellt belopp i 1 000-tal kronor.

	Försäkringsbolag															Tillsammans
	Nordstjernan	De Förenade	Skandia	Skåne	Fylgia	Hansa	Allm. liv-Oden	Balder	Valand	Allm. pension	Framtiden	Folket	SPP	Arbetsgiv. ömses. olycksfalls-förs.-bolag	Samarbete	
Arbetarepensionskassans garantikapital[1]	—	34	—	—	—	—	—	—	—	—	30	34	—	—	—	98[1]
Begravningsföreningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—	2	22
Bostadsrätts- och fastighetsföreningar	—	—	28	—	—	—	30	25	3	—	25	95	—	—	246	452
Hyresgästföreningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4
Kooperativa förbundet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	3	7
Malmö handelsgymnasium	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Svenska försäkringsanstalters Saltsjögårdsförening	6	10	10	—	10	10	10	8	—	3	—	6	5	1	4	83
Stockholms studentkårs kreditkassa	—	—	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30
Premieobligationskonsortium	—	—	—	—	—	—	—	—	25	—	—	—	—	—	—	25
Summa	**6**	**44**	**68**	**2**	**10**	**10**	**40**	**33**	**28**	**3**	**55**	**149**	**5**	**1**	**269**	**723**

[1] Tillägg: Trygg har 34 tkr av Arbetarepensionskassans garantikapital.

Utländska aktier ha icke redovisats. Dels rör det sig härvidlag om relativt små belopp, dels sammanhänger ett försäkringsbolags innehav av utländska aktier i regel med rörelse utom riket, som bolaget bedriver. En redovisning av sådana aktier har därför icke ansetts vara av större intresse.

Vad slutligen beträffar den placering, som i tabellerna 12, 13 och 14 betecknats såsom »andra värdehandlingar», inrymmas under denna rubrik huvudsakligen reverslån. Bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen lägga emellertid hinder i vägen för publicering av låntagarnas namn. För att i någon mån belysa ifrågavarande placering har utredningen i tab. 21 redovisat densamma fördelad på vissa grupper av låntagare. Beträffande gruppen »hypotekskreditinrättningar o. dyl.» må nämnas, att hit hänförts även tomträttskassor. De höga beloppen under denna rubrik för Thule och Svea sammanhänga med att dessa bolag bildat ett dotterbolag, som har till ändamål att bevilja krediter mot hypotek av fastighetsinteckningar och livförsäkringsbrev. Bland förvaltnings- och investeringsföretag, som ägas av det långivande försäkringsbolaget eller med detta koncernerade bolag, märkas främst fastighetsaktiebolag samt fastighets- och bostadsrättsföreningar, genom vilka försäkringsbolag indirekt äga fastigheter. Vidare förekommer i ett par fall att vid koncernbildning aktierna i dotterbolagen ägas genom ett förvaltningsaktiebolag såsom mellanled. De enskilda personer som beviljats lån tillhöra i stor utsträckning bolagens egen personal. Det må anmärkas, att enligt 1948 års lag om försäkringsrörelse försäkringsbolag ej får lämna lån åt bolagets styrelseledamöter eller revisorer eller vissa angivna befattningshavare i ledande ställning i bolaget.

Vid en genomgång av förteckningar över försäkringsföretagens styrelseledamöter har det icke kunnat undgå utredningen, att enstaka företag i övervägande grad rekryterat sina styrelseledamöter ur kretsar, vilka äro engagerade inom stora delar av vår finansvärld i övrigt och samtidigt inbördes i hög grad samarbeta i styrelser utanför försäkringsföretagen. Härigenom har otvivelaktigt en ytterligare koncentration av enskildas ekonomiska inflytande inom näringslivet ägt rum. Vad här sagts, gäller främst vissa företag, där försäkringstagarna hittills icke tillförsäkrats något inflytande i ledningen. Det må här erinras om att, särskilt vad livförsäkringsaktiebolagen angår, försäkringstagarna tillhöriga fonder och övriga medel äro mångfaldigt större än aktiekapitalet. Utredningen vill emellertid i detta sammanhang vitsorda, att det är ett legitimt inresse för försäkringsföretagen att med sina styrelser införliva personer, vilka äga värdefull sakkunskap från de områden, inom vilka försäkringsverksamheten utövas, exempelvis industrien, liksom också personer, vilka på grund av sin ställning kunna göra företagen värdefulla tjänster i fråga om råd i finansfrågor och även i fråga om fördelaktiga kapitalplaceringar. Såsom i annat sammanhang närmare angivits anser utredningen dock önskvärt, att styrelserna framdeles även där så hittills icke i tillräcklig grad varit fallet komma att representera ett relativt brett underlag av försäkringstagare.

Tab. 21. »Andra värdehandlingar» hos de särskilt

Låntagare	Försäk-							
	Nordstjernan	Thule	De Förenade	Skandia	Svea	Skåne	Fylgia	Hansa
Handelsföretag	—	600	—	1 050	2 018	1 150	—	—
Industriföretag	1 708	3 300	—	11 785	—	1 040	—	481
Trafikföretag	1 000	5 960	—	4 635	1 000	—	—	500
Hypotekskreditinrättningar o. dyl.	300	19 598	—	1 480	24 154	—	95	—
Förvaltnings- och investeringsföretag								
a) ej anknutna till det långivande försäkringsbolaget	1 000	—	—	3 500	—	—	—	—
b) ägt av det långivande försäkringsbolaget eller med detta koncernerade bolag	—	14 311	—	236	4 102	2 724	—	—
Försäkringsbolag	1 700	—	—	200	10	300	—	846
Enskilda personer	373	126	21	203	197	181	50	—
Anordningar för egen personal (pensionsfonder, intressekontor o. dyl.)	120	360	—	1 340	138	214	150	—
Andra låntagare	100	1 348	100	166	—	743	—	—
Summa	**6 301**	**45 603**	**121**	**24 595**	**31 619**	**6 352**	**295**	**1 827**

undersökta försäkringsbolagen den 31/12 1947.

ringsbolag											Tillsammans
Allm. liv-Oden	Balder	Svenska liv	Valand	Trygg	Framtiden	Folket	SPP	Arbetsgiv. ömses. olycksfalls-förs-bol.	Städernas allmänna	Samarbete	
—	—	—	—	—	—	—	—	550	7	155	**5 530**
481	—	—	109	472	—	—	19 226	—	—	—	**38 602**
1 200	—	—	600	9 104	—	—	3 250	—	240	—	**27 489**
200	100	1 200	—	9 557	3 220	—	3 000	—	—	—	**62 904**
—	—	—	—	—	—	—	8 000	—	—	219	**12 719**
521	—	—	2 131	—	739	273	—	—	—	1 291	**26 328**
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	**3 056**
31	—	57	299	1	266	33	88	—	4	41	**1 971**
—	—	—	98	—	—	—	—	—	—	—	**2 420**
303	—	—	253	150	100	127	100	—	—	13	**3 503**
2 736	**100**	**1 257**	**3 490**	**19 284**	**4 325**	**433**	**33 664**	**550**	**251**	**1 719**	**184 522**

Sammanfattning

av utredningens synpunkter och förslag.

Målet för ett reformprogram för det enskilda försäkringsväsendet bör enligt försäkringsutredningens mening i det väsentliga vara att säkra ett demokratiskt inflytande, att så långt möjligt skapa garantier för att försäkringstagarnas berättigade intressen bli tillgodosedda samt att öka samhällets möjligheter till insyn och kontroll över verksamheten. Från dessa utgångspunkter har övervägts, huruvida försäkringsverksamheten helt eller delvis bör drivas i samhällelig regi. Särskilt har prövats frågan huruvida skäl finnas att inrätta en statlig anstalt för livförsäkring, exempelvis efter danskt mönster. Utredningen har kommit till den uppfattningen, att det uppställda målet kan nås utan så ingripande åtgärder och i stort sett inom ramen för den nuvarande företagsstrukturen. Några mera omfattande organisatoriska förändringar föreslås därför, på ett undantag när, icke.

Utredningen föreslår olika åtgärder för att stimulera en demokratisk utveckling av försäkringsväsendet. Sålunda har den *ömsesidiga företagstypen* ansetts böra få företräde vid framtida nybildningar av bolag, där det ej är uppenbart, att aktiebolagsformen är mera ändamålsenlig. Framförallt torde den ömsesidiga bolagstypen bäst förverkliga livförsäkringens idé. I fråga om starkt riskbetonade försäkringsobjekt, såsom inom sjö-, flyg- och industribrandförsäkring, kan det däremot vara till fördel för försäkringstagarna att främmande riskvilligt kapital tillskjutes och att man för detta ändamål väljer aktiebolagsformen. Även beträffande företag, som i större utsträckning driva återförsäkring eller direkt försäkringsverksamhet i utlandet, torde aktiebolagsformen vara att föredraga.

Försäkringsutredningen anser det vara ett naturligt demokratiskt krav att i försäkringsaktiebolagen, liksom i de ömsesidiga bolagen, försäkringstagarna få tillfälle att genom representation i styrelsen deltaga i skötseln av bolagets angelägenheter. Det bör överlämnas åt varje bolag att söka gestalta denna representation på ett med hänsyn till sin särart ändamålsenligt sätt. Anordningen för val av försäkringstagarrepresentanter bör beskrivas i bolagsordningen, varigenom den blir underkastad koncessionsmyndighetens prövning. Där svårighet möter att åstadkomma en sådan valanordning, bör *Kungl. Maj:t äga utse styrelseledamot* med huvudsaklig uppgift att bevaka

försäkringstagarnas intressen. Samma befogenhet bör tillkomma Kungl. Maj:t inom ömsesidiga bolag.

En minskning av antalet företagsenheter bör eftersträvas, i den utsträckning detta är önskvärt med hänsyn till en sund utveckling och marknadens behov. För skadeförsäkringens vidkommande bör en koncentration även syfta till att minska den nuvarande splittringen beträffande varje särskild försäkringsgren. I anslutning härtill ha förhållandena inom de olika grenarna närmare undersökts och vissa riktlinjer uppdragits. Bortsett från trafikförsäkringen föreslås emellertid i stort sett icke några tvångsåtgärder i organisatoriskt hänseende. I stället har det överlämnats åt det enskilda försäkringsväsendets företrädare att här fullfölja den utveckling mot ökad koncentration, som redan på frivillighetens väg inletts. Samråd mellan bolagen och försäkringsinspektionen är därvid önskvärt. Härigenom skapas förutsättningar för planmässighet och kontinuitet. I syfte att underlätta fusioner föreslår utredningen vissa ändringar i 1948 års lag om försäkringsrörelse ävensom ökade möjligheter till dispens från utskiftningsskatt vid fusioner.

Vad beträffar de obligatoriska försäkringsområdena föreslår utredningen en centralisering av *trafikförsäkringen å motorfordon* till ett enda företag. I detta ämne har utarbetats lagförslag jämte motiv, vilket framlägges i ett särskilt betänkande (SOU 1949: 26). Enligt förslaget skall all trafikförsäkring meddelas av ett för ändamålet bildat företag, organiserat efter mönster av ett ömsesidigt försäkringsbolag med försäkringstagarna såsom delägare. Bolaget har i förslaget benämnts Trafikförsäkringsbolaget. Kungl. Maj:t skall äga utse ordförande och vice ordförande i styrelsen samt flertalet av de fullmäktige, vilka utöva bolagsstämmans befogenheter. Trafikförsäkringsbolaget skall äga driva även motorfordonsförsäkring men får på detta område icke monopolställning. Förslaget innebär en utvidgning av trafikförsäkringen dels beträffande kretsen av de försäkringspliktiga fordonen och dels beträffande försäkringens omfattning. I förstnämnda avseende föreslås försäkringsplikt för traktorer ävensom för staten och kommun tillhöriga motorfordon och traktorer. Rörande försäkringens omfattning framlägges förslag om bl. a. borttagande av nu gällande begränsningar av försäkringsgivarens ansvarighet såvitt gäller personskador.

Vissa allmänna synpunkter ha framförts på frågan om organisationen av *den obligatoriska försäkringen för olycksfall i arbete.* Hithörande spörsmål avses skola bli föremål för fortsatt behandling inom utredningen, därvid denna förutsättes bliva förstärkt med representanter för arbetsmarknadens partsorganisationer ävensom med expertis beträffande arbetarskyddsfrågor i den mån så finnes erforderligt.

Utredningen har övervägt, huruvida obligatorisk försäkring bör införas även på andra områden än där detta redan skett. Efter en granskning av de försäkringsområden, där en sådan anordning skulle kunna anses önskvärd, har utredningen dock icke funnit sig böra föreslå åtgärder i denna riktning. I detta sammanhang har utredningen uppmärksammat de stötande konsekvenserna av att skadelidande till följd av skadevållares oförmåga att be-

tala ofta icke kunna utfå dem tillkommande skadeersättning och även de mången gång förödande verkningar som utgivande av ett mera betydande skadestånd kan få på en skadevållares ekonomi. Utredningen har övervägt införande av en *obligatorisk ansvarighetsförsäkring* i syfte att hindra uppkomsten av här antydda förhållanden. Då en sådan försäkring av huvudsakligen praktiska skäl icke ansetts kunna genomföras, har utredningen i stället föreslagit, att staten skall svara för dylika skadeersättningar i vad de överstiga ett visst högre belopp, diskussionsvis angivet till 1 000 kronor. Har skadevållaren handlat med uppsåt eller grov vårdslöshet, skall staten dock äga regressrätt, förutsatt att ett utkrävande av skadeståndet ej skulle medföra orimliga sociala konsekvenser eller te sig uppenbart obilligt. Den föreslagna anordningen, som skulle bekostas med skattemedel, har ansetts böra göras till föremål för vidare utredning av särskilda sakkunniga.

I fråga om ansvarighet för flygtrafikskador och försäkring för sådan ansvarighet pågår för närvarande arbete för åstadkommande av internationellt enhetliga regler. Från svensk sida ha hithörande uppgifter anförtrotts särskilda sakkunniga. Försäkringsutredningen finner det naturligt att *flygansvarighetsförsäkringens organisationsproblem* lösas i samband med nämnda arbete och har därför nöjt sig med att framföra vissa synpunkter på frågan.

I fråga om *sockenbolagen,* å vilka lagen om försäkringsrörelse för närvarande ej äger tillämpning, föreslår utredningen, att brandbolagen inom denna kategori underkastas samma offentliga tillsyn som övriga inhemska försäkringsbolag. Utredningen förutsätter dock, att tillsynen över dessa bolag och den därmed sammanhängande uppgiftsskyldigheten för bolagen anpassas efter dessas speciella karaktär och ej blir mera omfattande än som betingas av försäkringstagarnas intressen.

Beträffande *utländska försäkringsanstalter,* som driva direkt försäkringsrörelse här i riket, har försäkringsutredningen understrukit önskvärdheten av att de synpunkter, som utredningen framfört beträffande det inhemska försäkringsväsendet, vinna beaktande vid en av andra skäl redan planerad överarbetning av 1903 års lag om utländsk försäkringsanstalts rätt att driva försäkringsrörelse här i riket.

Den inom livförsäkringen genom 1948 års lag om försäkringsrörelse införda s. k. *skälighetsprincipen,* vilken innebär offentlig kontroll över att försäkring beredes till en med hänsyn till försäkringens art skälig kostnad, föreslås skola utsträckas till skadeförsäkringens område. Då det inom denna försäkring av flera skäl icke såsom inom livförsäkringen är möjligt att i efterhand genom vinsttilldelning eller återbäring reglera förhållandet mellan försäkringstagarens kostnad och försäkringsgivarens prestation, får man nöja sig med att så långt möjligt söka tillgodose skälighetsprincipen redan vid premiesättningen. Det har enligt förslaget lagts i försäkringsinspektionens hand att övervaka att så sker. Inspektionens kontroll föreslås skola ske i efterhand med ledning av vunnen erfarenhet. Försäkringsbolagen skola vara skyldiga att tillhandahålla inspektionen de statistiska upp-

gifter, som erfordras för en sådan bedömning. Skälighetsprincipen medför en kontroll även av försäkringsvillkoren och vidare en begränsning av möjligheten att uttaga företagarvinst i skadeförsäkringsaktiebolag.

Skälighetsprincipen inom livförsäkringen lämnar öppet huruvida eller i vilken utsträckning olika fonder i ett livförsäkringsaktiebolag tillhöra aktieägarna eller försäkringstagarna. Spörsmålet har ringa betydelse så länge bolaget äger bestånd men aktualiseras exempelvis vid en likvidation. Samtliga livförsäkringsaktiebolag ha hos försäkringsutredningen förklarat sig beredda att i sina bolagsordningar införa bestämmelse om att i händelse av bolagets upplösning samtliga behållna fonder, med undantag av vad som motsvarar aktiekapitalet, skola anses tillhöra försäkringstagarna. I några bolag har sådan komplettering av bolagsordningen redan skett. Skälighetsprincipen medför en begränsning av rätten att utdela vinst till aktieägarna i livförsäkringsaktiebolagen. I fråga om livförsäkringen blir sålunda i fortsättningen den reella skillnaden obetydlig mellan ett företag av aktiebolagstyp och ett bolag av ömsesidig typ.

För skadeförsäkringens vidkommande föreslår utredningen en sådan utformning av skattebestämmelserna, att bolagen utan olägenhet kunna bilda *utjämningsfonder* att tillgripas de år, då skadeförloppet varit särskilt ogynnsamt. Förslaget motiveras av att en så kort tidsperiod som ett år i allmänhet icke torde vara till fyllest för utjämning av de tillfällighetsbetonande kastningarna i rörelseförloppet. Utjämningsfonderna, som i viss mån kunna betraktas som en parallell till utjämningsfonden inom livförsäkring, skola i räkenskaps- och skatteavseende jämställas med försäkringsfonderna. Detta innebär, att vid beräkning av skattepliktig inkomst avdrag får göras för avsättning till sådan fond. Överföringarna till eller från utjämningsfonderna böra följa en i bolagsordningen fastställd plan. Avdragsrätten skall vara oberoende av utjämningsfondernas storlek.

Livförsäkringens problem ha ingående dryftats av 1942 års försäkringsutredning. Sedan nämnda utredning avgav sitt betänkande ha inträffat förändringar av betydelse i fråga om förhållandet mellan *folkförsäkring och stor försäkring*. Skillnaden mellan de båda verksamhetsformerna har minskats i viktiga hänseenden, och 1945 års försäkringsutredning räknar med att bolagen sträva efter en fortsatt utveckling i denna riktning. Med hänsyn härtill har utredningen ansett sig sakna anledning att föreslå några åtgärder från samhällets sida i syfte att upphäva skillnaden mellan stor försäkring och folkförsäkring eller att ytterligare reglera förhållandet dem emellan.

På livförsäkringens område har utredningen i övrigt behandlat frågorna om införande av *obligatorisk dödsfallsförsäkring* och om *annullationerna*. Något förslag har icke framlagts beträffande den förra frågan, enär den för närvarande är föremål för utredning av socialvårdskommittén. Annullationsfrågan har utförligt behandlats men icke föranlett något förslag. Utredningen har fastmer givit uttryck åt den åsikten, att förbättringar på detta område böra framkomma främst som en följd av förbättrad utbildning av ackvisitörerna.

I fråga om *gruppförsäkringen* anföras i betänkandet grundläggande synpunkter. Utredningen har funnit, att gruppförsäkringen erbjuder påtagliga fördelar, men anser dock att denna form bör drivas med försiktighet intill dess tillräcklig erfarenhet vunnits.

Vikten av att de försäkringsanställda erhålla en gedigen *utbildning* har starkt understrukits. Numera bedriva åtminstone de större bolagen i viss omfattning utbildning av sin egen personal, delvis efter gemensamma normer. Därjämte drives i Försäkringsföreningens regi en för alla bolags personal tillgänglig utbildningsverksamhet, som nått en hög standard. Utredningen har uttalat sitt erkännande av de insatser, som gjorts på området. För framtiden förordas en centralt bedriven, för alla bolag gemensam grundläggande utbildning av de anställda, kompletterad med gemensamma repetitionskurser efter lämpliga tidsintervall. Självfallet bör det vara varje enskilt bolag obetaget att i egen regi meddela ytterligare utbildning. Slutligen föreslås, att försäkringsinspektionen beredes en funktion i den gemensamma utbildningsverksamheten, exempelvis på så sätt att inspektionen blir företrädd i ledningen för verksamheten eller genom att denna ställes under inspektionens överinseende.

Den i flera sammanhang aktualiserade frågan om *värdebeständiga försäkringar* har ingående belysts. Frågan hänför sig huvudsakligen till livförsäkringar, som innefatta ett sparande för framtiden. Utredningen har funnit, att någon full värdebeständighet icke kan uppnås i fråga om sådana försäkringar men har anvisat vissa utvägar att så långt detta är möjligt neutralisera följderna av ett sjunkande penningvärde. I detta sammanhang har diskuterats bl. a. frågan om utvidgning av bolagens rätt att placera försäkringsfonden i realvärden.

En omfattande undersökning har verkställts rörande *försäkringsbolagens kapitalplacering*. I samband därmed har utredningen gjort följande uttalande: »Vid en genomgång av förteckningar över försäkringsföretagens styrelseledamöter har det icke kunnat undgå utredningen att enstaka företag i övervägande grad rekryterat sina styrelseledamöter ur kretsar, vilka äro engagerade inom stora delar av vår finansvärld i övrigt och samtidigt inbördes i hög grad samarbeta i styrelser utanför försäkringsföretagen. Härigenom har otvivelaktigt en ytterligare koncentration av enskildas ekonomiska inflytande inom näringslivet ägt rum. Vad här sagts, gäller främst vissa företag, där försäkringstagarna hittills icke tillförsäkrats något inflytande i ledningen. Det må här erinras om att, särskilt vad livförsäkringsaktiebolagen angår, försäkringstagarna tillhöriga fonder och övriga medel äro mångfaldigt större än aktiekapitalet. Utredningen vill emellertid i detta sammanhang vitsorda, att det är ett legitimt intresse för försäkringsföretagen att med sina styrelser införliva personer, vilka äga värdefull sakkunskap från de områden, inom vilka försäkringsverksamheten utövas, exempelvis industrien, liksom också personer, vilka på grund av sin ställning kunna göra företagen värdefulla tjänster i fråga om råd i finansfrågor och även i fråga om fördelaktiga kapitalplaceringar. Såsom i annat sammanhang närmare angivits

anser utredningen dock önskvärt, att styrelserna framdeles även där så hittills icke i tillräcklig grad varit fallet komma att representera ett relativt brett underlag av försäkringstagare.»

Utredningen har till sist behandlat ett flertal ytterligare spörsmål. Synpunkter ha därvid framförts, vilka enligt utredningens mening böra bli vägledande för den framtida utvecklingen.

Bilaga 1.

Sammanslutningar mellan försäkringsbolag.

Här lämnas en grafisk framställning över förekommande sammanslutningar mellan försäkringsbolag. Framställningen avser förhållandena vid 1946 års utgång. Försäkringsbolag ha angivits genom rektanglar och förvaltningsbolag genom cirklar eller ovaler. Under varje företags namn har angivits det nominella beloppet av dess aktie- eller, i fråga om ömsesidiga bolag, garantikapital, i senare fallet med anteckningen »garantikapital». Beträffande de ömsesidiga bolag, där garantikapital saknas (återbetalats), har anteckningen »garantikapital» bibehållits men något belopp ej angivits.

Sammanbindningslinjerna och riktningsvisarna markera i fråga om aktiebolagen aktieinnehav och beträffande de ömsesidiga bolagen innehav av garantikapital. Procentsiffrorna angiva det ägande bolagets procentuella andel av hela aktie- respektive garantikapitalet. I fråga om de sammanslutningar, som icke grunda sig på ägandeförhållande, ha företagen markerats vid sidan av varandra utan sammanbindningslinjer. Å figurerna ha även upptagits sådana bolag utanför vederbörande sammanslutning, i vilka något eller flera av de samgående bolagen äga aktier eller andelar av garantikapitalet — utan att intaga majoritetsställning — eller som på motsvarande sätt äro delägare i något av dessa bolag, i bägge fallen under förutsättning att den ägda andelen i aktie- eller garantikapitalet uppgår till minst 5 %. Aktieinnehav i Återförsäkringsaktiebolaget Sverige, vars aktiestock är fördelad på så gott som samtliga livförsäkringsbolag, har icke redovisats.

I. AVH-bolagen.

Allmänna Brand, Valand, Hero.

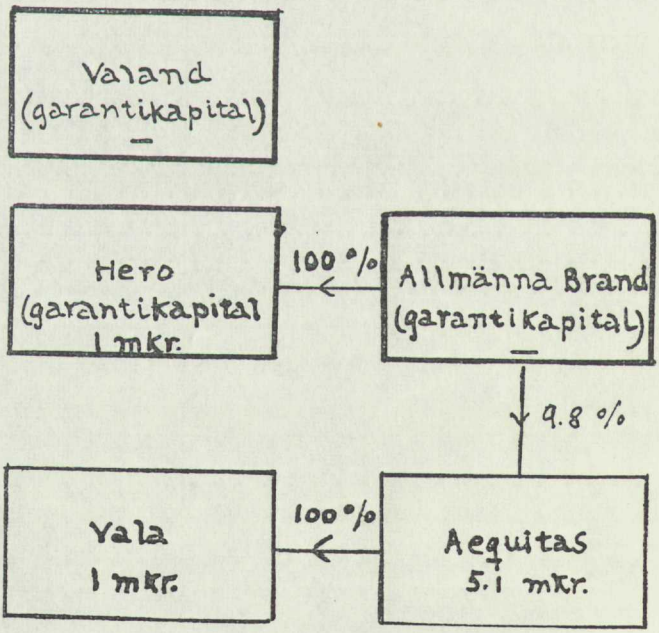

2. Fenix-gruppen.

Fenix, Heimdall, Nordisk Yacht.

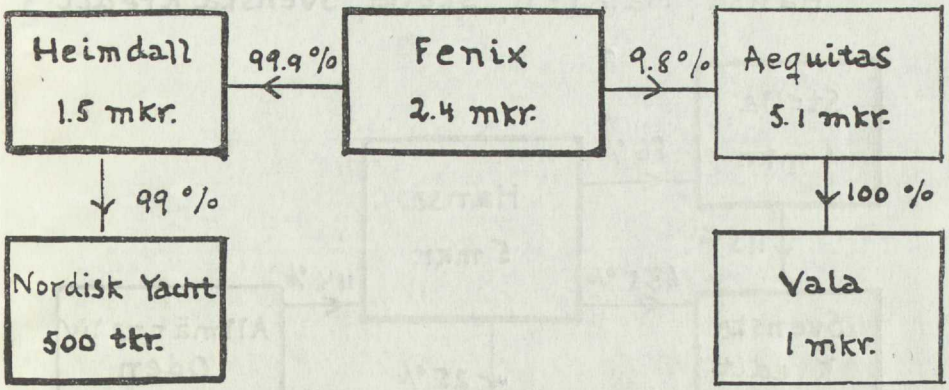

3. Göteborgsgruppen.

Gauthiod, Ocean, Sveriges allmänna, Sjöassuranskompaniet, Union.

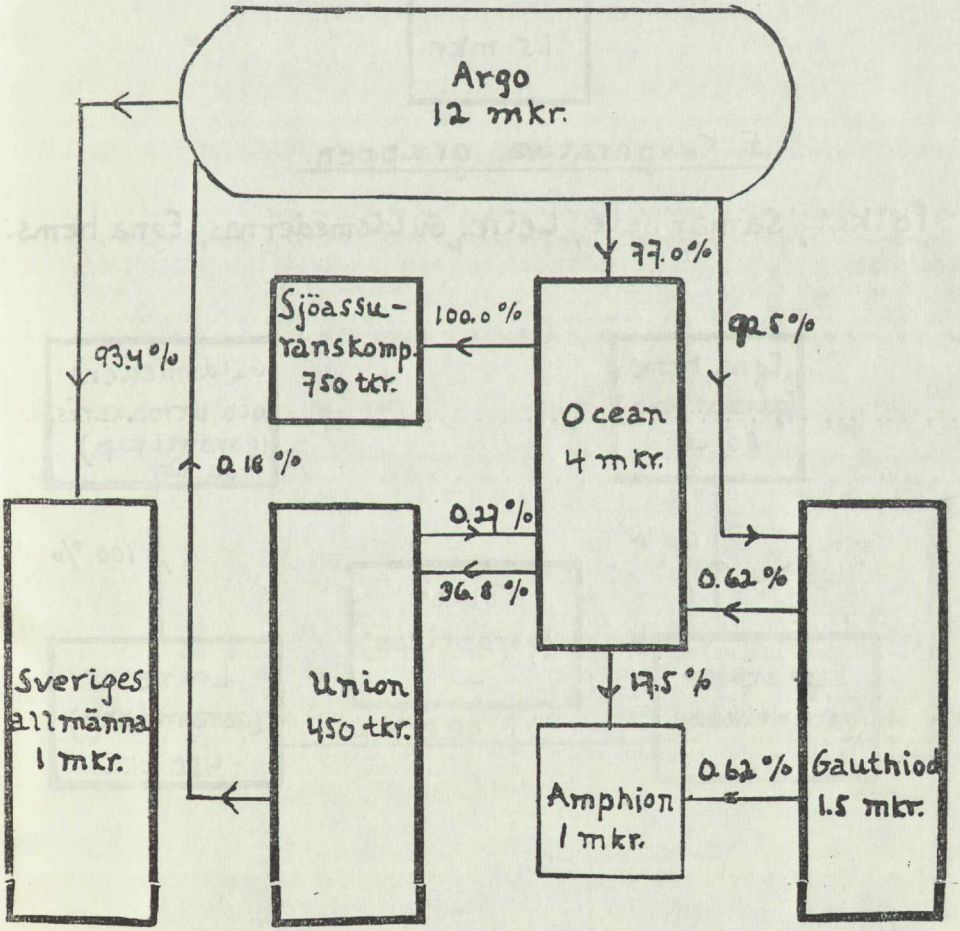

4. Hansagruppen.

Hansa, Mälaren, Stella, Svenska Kredit.

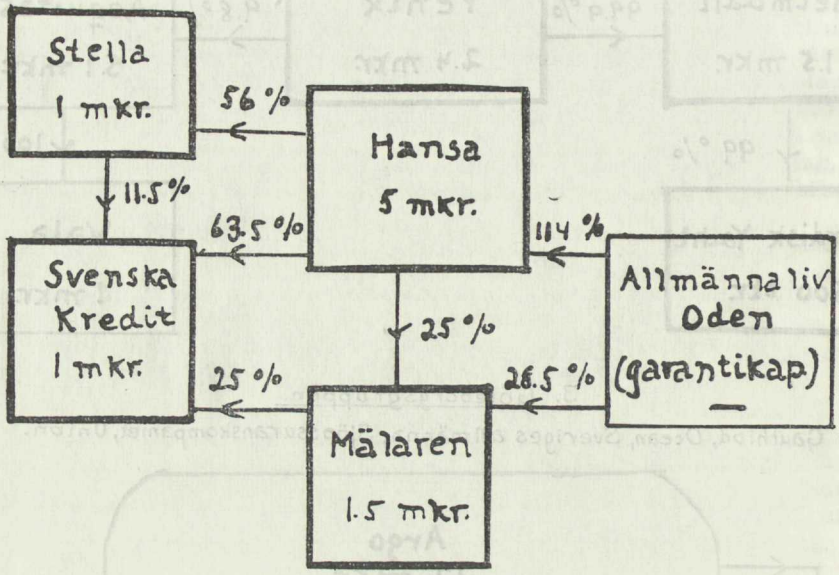

5. Kooperativa gruppen.

Folket, Samarbete, Leire, Guldsmedernas, Egna hems.

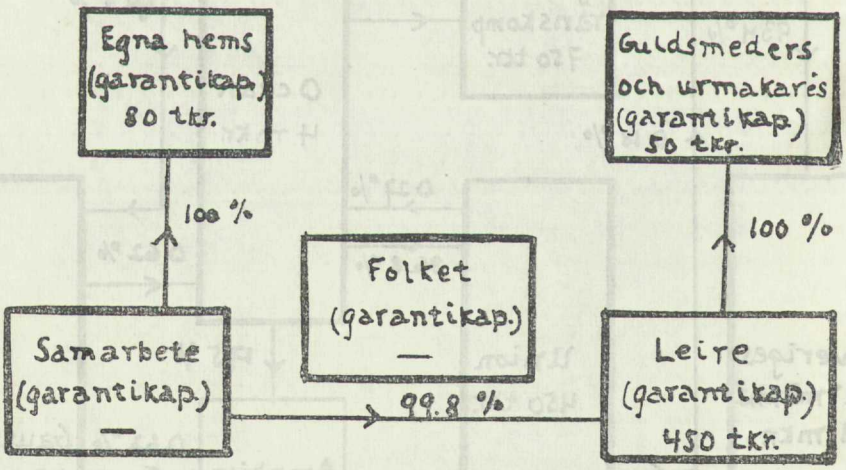

6. Kreatursförsäkringsgruppen.

Skandinaviska Kreaturs, Bolaget för smittsamma husdjurssjukdomar.

Skand. Kreaturs (garantikap.)

Smitts. husdjurssjukdomar (garantikap.)

7. Sjökaskogruppen.

Sveriges ångfartygs, Norrlands ångfartygs, Sydsvenska fartygs, Protection och Indemnity.

Sveriges ångfartygs (garantikap.)

Sydsvenska fartygs (garantikap.)

Norrlands ångfartygs (garantikap.)

Prot. och Indemnity (garantikap.)

8. Skandiagruppen.

Skandia, Freja, Nordstjernan, Norden

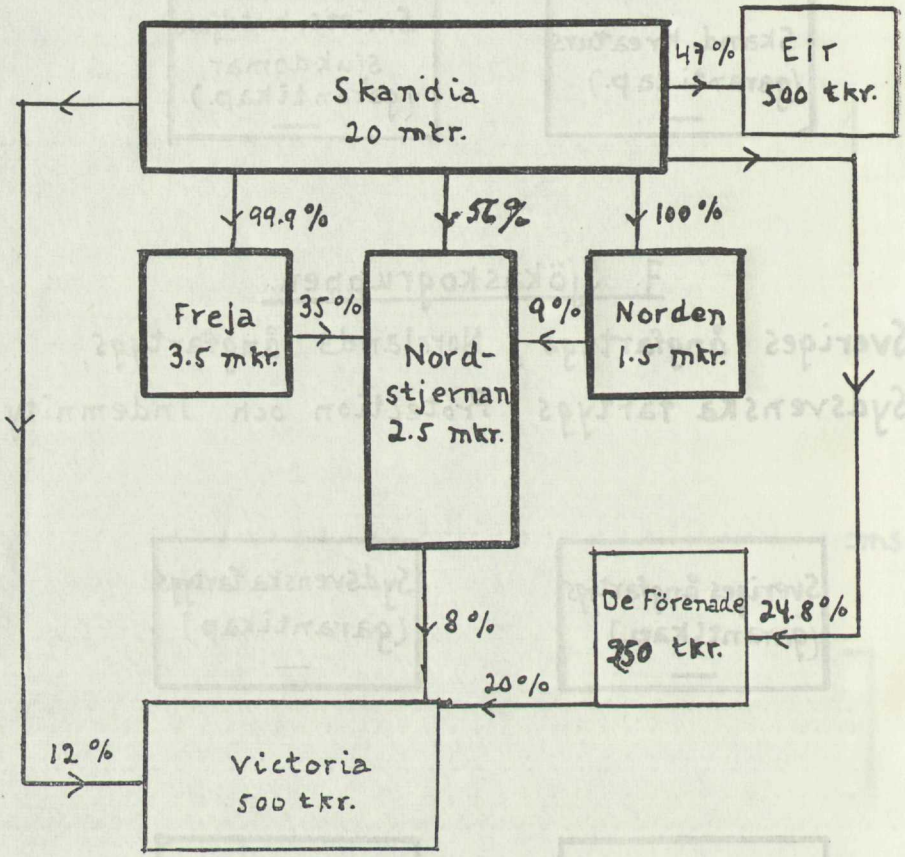

9. Skånegruppen.

Skåne, Malmö, Aurora.

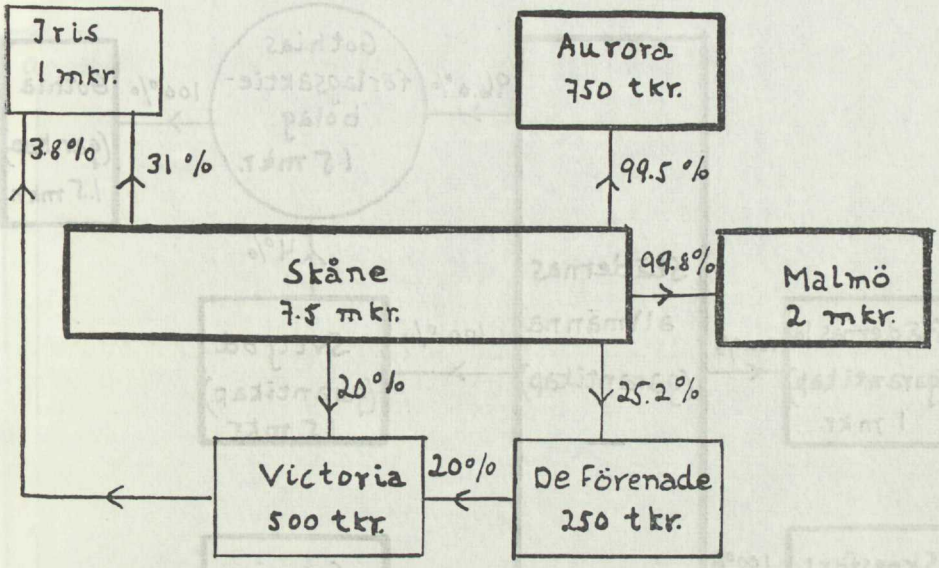

10. Skånska brand-gruppen.

Skånska brand, Skånska städernas, Finn, Securitas, Hermes.

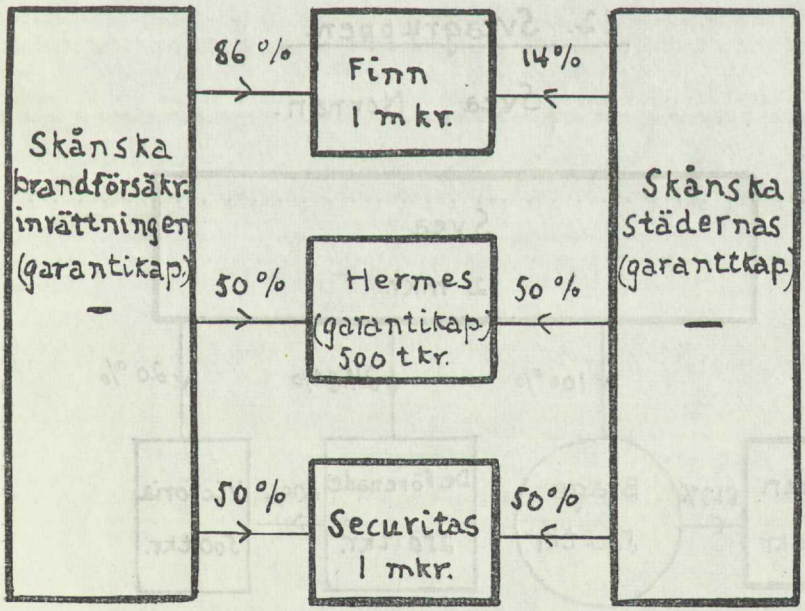

11. Städernas bolag.

Städernas allmänna, Svitjod, Gothia, Skogsförsäkrings, Svecia, Städernas liv.

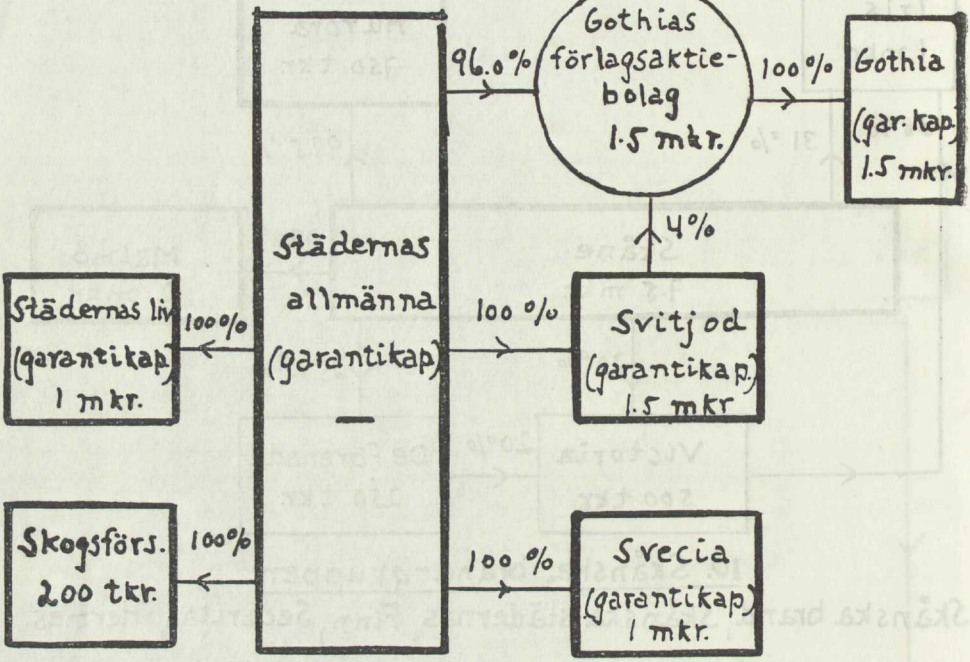

12. Sveagruppen.

Svea, Nornan.

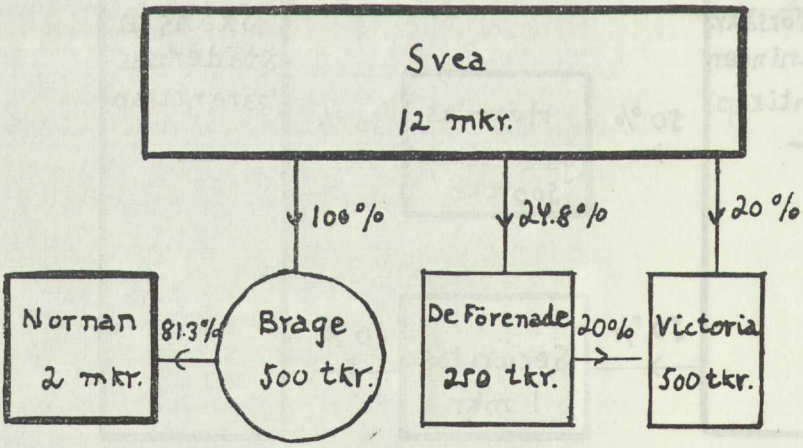

13. Thulegruppen.

Thule, Brand-Victoria, Norrland, Skandinavien.

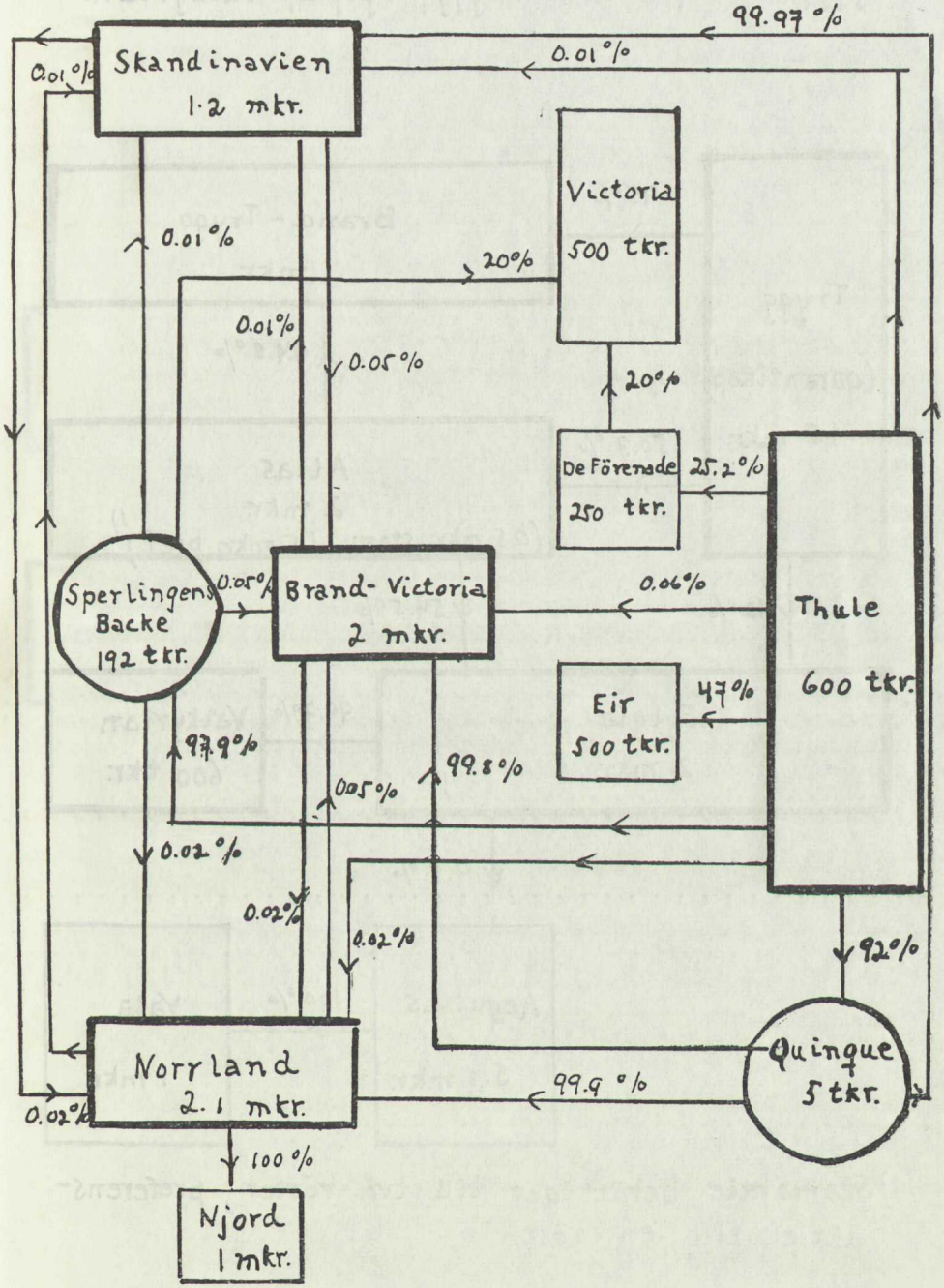

14. Tryggruppen.

Trygg, Atlas, Brand-Trygg, Fylgia, Valkyrian.

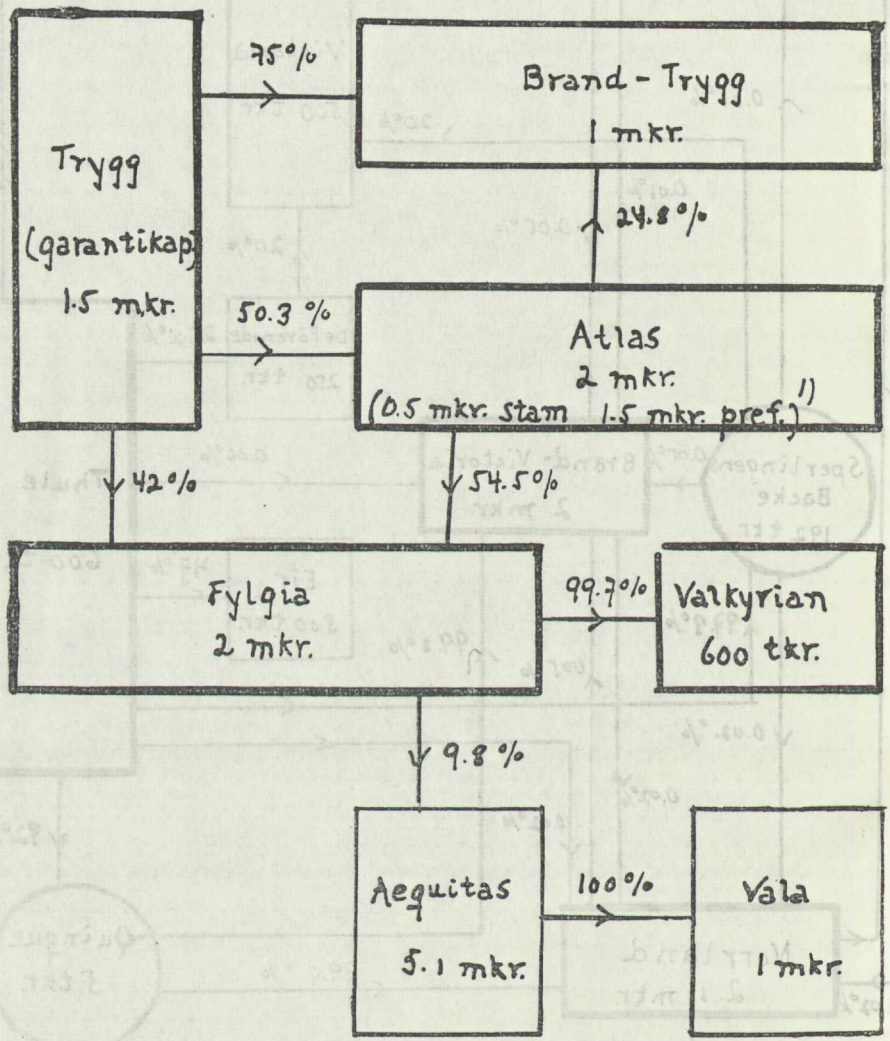

1) Stamaktie berättigar till två röster, preferensaktie till en röst.

15. Vegete-bolagen.

Svenska Veritas, Göta, Tor, Europeiska, Liv-Göta.

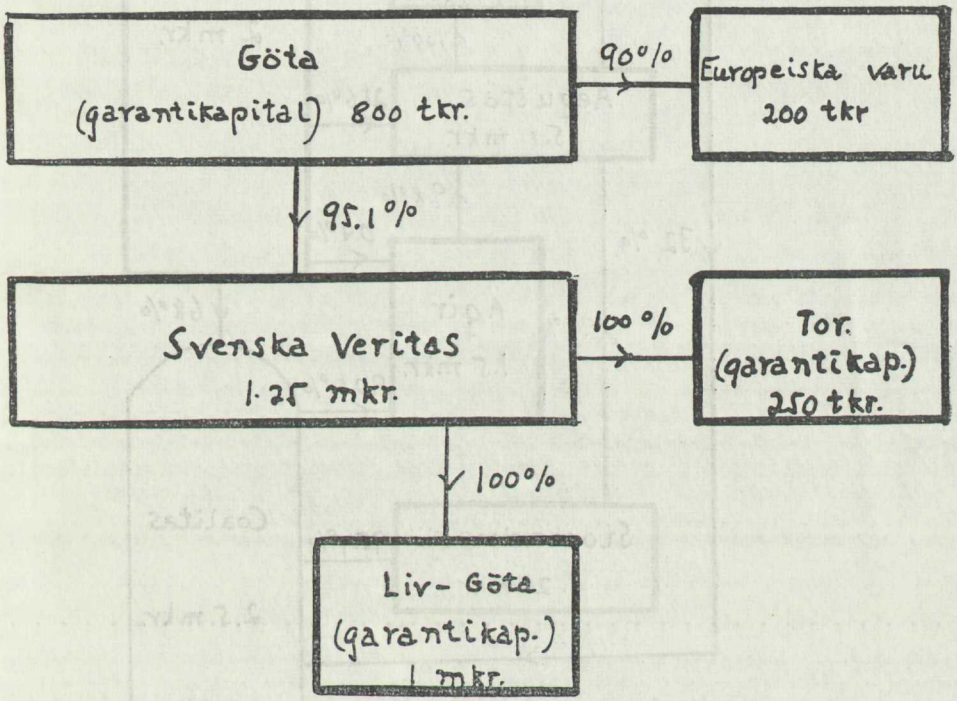

16. Öresundsgruppen.

Öresund, Iris, Stockholms sjö, Ägir, Aequitas, Vala.

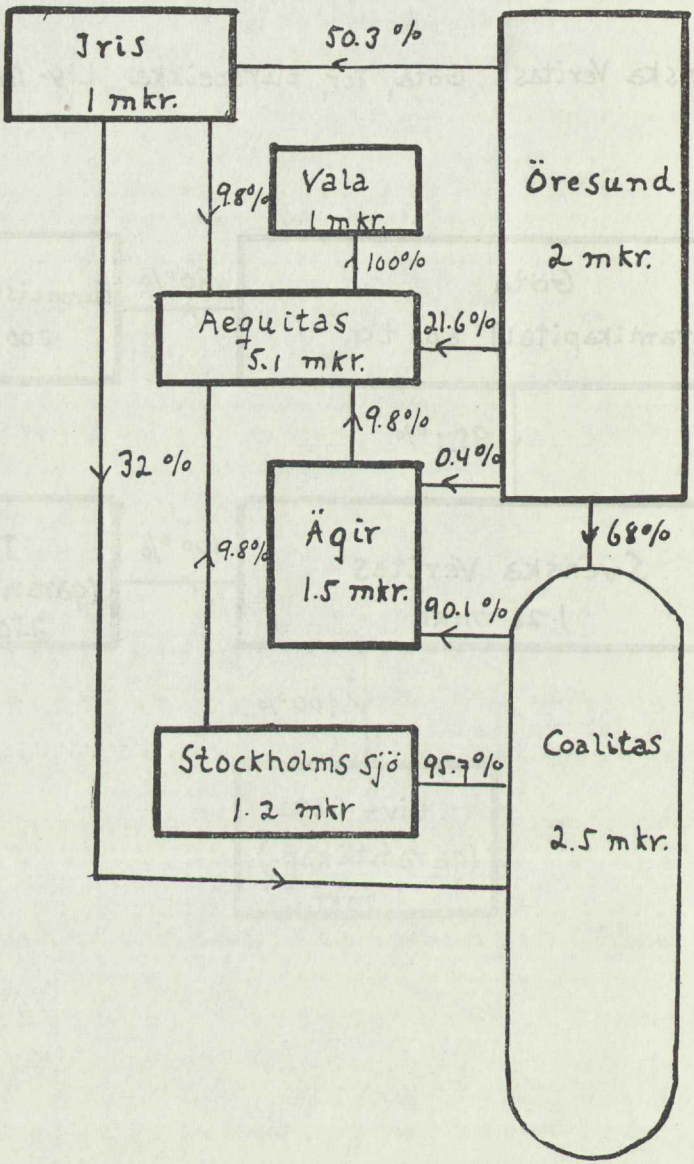

Bilaga 2.

Statsanstalten for Livsforsikring.

Den danska Statsanstalten for Livsforsikring eller, såsom den tidigare benämndes, Livsforsikrings- og Forsørgelseanstalten af 1871, uppkom ur de båda statliga anstalterna Livrente- og Forsørgelseanstalten af 1892 samt Livsforsikringsanstalten i København. Anstaltens verksamhet regleras numera genom en lag av den 26 november 1931 med däri senare vidtagna ändringar.

Utmärkande för statsanstalten är, att dess verksamhet utövas under den danska statens garanti, att anstalten har sin egen förmögenhet som icke får sammanblandas med statsförmögenheten och att anstalten själv svarar för sina driftskostnader. Alla i anstalten tecknade försäkringar äro vidare fritagna från skatt till staten såväl i freds- som i krigstid.

Anstaltens styrelse består av fem av Konungen utnämnda ledamöter, av vilka en är anstaltens administrerande direktör, en anstaltens »matematiske» direktör och en skall uppfylla betingelserna för att kunna utnämnas till överrättsdomare (Landsdommer). En av ledamöterna, dock icke den administrerande direktören, utnämnes av konungen till ordförande i styrelsen. Ordförande är för närvarande en professor i försäkringsmatematik. Av de båda övriga ledamöterna, vilka icke äro direktörer i anstalten, är den ene dapartementschef (ungefär motsvarande statssekreterare i Sverige) i Statsministeriet och den andre generaldirektör och chef för skatteväsendet. De till huvudkontoret knutna befattningshavarna äro statsanställda och falla under den allmänna tjänstemannalagen. Till tjänstemännen utgår vid sidan av den ordinarie statstjänstemannalönen ett visst tillägg kallat tantiem, vilket torde vara avsett att kompensera tjänstemännen för deras i jämförelse med andra statstjänstemän mera begränsade befordringsmöjligheter. Anstalten bekostar även pensioner för tjänstemännen. I förhållande till övriga försäkringsanstalter i Danmark intar statsanstalten en särställning så till vida, att den icke är underkastad tillsyn från Forsikringsraadet utan lyder direkt under Finansministeriet. Emellertid skall anstalten årligen till Forsikringsraadet insända ett sammandrag av sina räkenskaper. Därjämte åligger det anstalten dels att offentliggöra varje års driftsräkenskaper ävensom en redogörelse för anstaltens verksamhet och medlens placering under det gångna året, dels ock att minst vart femte år upprätta och offentliggöra en fullständig redogörelse för anstaltens status med hänsyn till undersökningar om dödligheten bland anstaltens intressenter. De beslut anstaltens styrelse fattar angående placering av anstaltens medel skola med vissa undantag underställas finansministern för godkännande.

Medan anstalten tidigare huvudsakligen bedrev anskaffning och premieinkassering genom postkontoren, därvid postmästarna obligatoriskt voro anställda såsom ackvisitörer för anstalten, är anskaffningen numera anförtrodd, i städerna åt ett antal huvudagenter och på landsbygden åt särskilda inspektörer. Huvudagenterna och inspektörerna, vilka äro yrkesombud och direkt underställda huvudkontoret, anlita i sin tur i stor utsträckning underagenter, vilka i regel äro fritidsombud. År 1942 utgjorde antalet huvudrepresentanter 136, därav 26 inspektörer. Ersättningen till såväl huvudrepresentanter som underagenter utgår, frånsett viss reseersättning till inspektörerna, uteslutande i form av provision. Varje huvudrepresentant har att av sina egna provisionsinkomster avlöna sina underagenter. I städer, där huvudagenter finnas, sker premieuppbörden genom person-

lig inkassering av agent hos försäkringstagarna, men på landsbygden äger all premieinkassering rum över postgiro.

I anstalten kunna tecknas alla slag av livförsäkringar, således även överlevelseräntor, livräntor och pensions-(invaliditets-)försäkringar. Lagen anger vissa maximibelopp för olika försäkringsformer och ålägger anstalten att hos danska bolag, som stå under tillsyn av Forsikringsraadet, återförsäkra den del av dessa belopp, som överskjuter vad anstalten må behålla på egen risk. I lagen fastställas även grunder för anstaltens tariffer med särskilt angivande av dödlighetstal, räntefot och omkostnadstilläggens storlek. Ändring av tariffgrunderna förutsätter därför i regel en av konung och riksdag beslutad lagändring. Med utgångspunkt från den vart femte år uppgjorda statusredogörelsen utbetalar anstalten till försäkringstagarna av sitt överskott bonus enligt i lagen noggrant angivna regler. Den bonus statsanstalten utgiver är ej obetydligt större än den de enskilda livbolagen kunna erbjuda.

Statsanstalten övertager i återförsäkring till 100 procent samtliga livförsäkringar, som tecknas i ett på den danska fackföreningsrörelsens initiativ tillkommet folkförsäkringsbolag, Forsikrings-Aktieselskabet Alka (tidigare benämnt Aktieselskabet Arbejdernes Livsforsikring). Detta bolags försäkringstagare komma i samma utsträckning som statsanstaltens i åtnjutande av den statliga garantien och bonus från anstalten.

Till belysande av omfattningen av statsanstaltens rörelse och dess andel i den danska livförsäkringen givas här nedan vissa uppgifter avseende utgången av kalenderåret 1946.

I Danmark direkt tecknade kapitalförsäkringar.

	Privata företag (utom Alka)		Statsanstalten (stor försäkring)	Alka (folkförsäkring)
	Stor försäkring	Folkförsäkring		
Bestånd:				
Antal poliser	712 480	1 242 844	206 131	70 640
Försäkringssumma	2 481 407 617	1 051 674 147	1 131 437 010	60 542 351
Ökning[1] under året:				
Antal poliser	73 265	145 252	16 339	8 553
Försäkringssumma	308 270 025	170 064 158	122 615 518	8 301 980

I Danmark direkt tecknade ränteförsäkringar.

	Privata företag (utom Alka)	Alka	Statsanstalten
Bestånd:			
Antal poliser	82 814	20	38 903
Årliga räntor (eventuella och aktuella)	104 581 608	3 722	39 794 517
Ökning[1] under året:			
Antal poliser	27 141	1	2 889
Årliga räntor (eventuella och aktuella)	27 958 266	224	6 551 714

[1] Inklusive återupplivningar och ökning genom ändringar m. m.

Statens offentliga utredningar 1949

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Utredning med förslag om lösdrivarlagens upphävande m. m. [4]
Kriminalvård i frihet. Fångvårdsstyrelsens utredning ang. skyddsarbetets organisation m. m. [6]
Betänkande ang. förbättrad insyn i enskilda företags ekonomiska förhållanden. [8]
Betänkande med förslag till lag om registrerade föreningar m. m. [17]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Kommunallagskommitténs betänkande 2 med förslag till ändrade bestämmelser om ersättning åt innehavare av kommunala förtroendeuppdrag. [24]

Statens och kommunernas finansväsen.

1944 års allmänna skattekommitté. 3. Betänkande ang. beskattning av realisationsvinster, m. m. samt ackumulerade inkomster. [9]

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Betänkande med förslag till indexreglering av folkpensionerna. [7]
Utredning rörande folkpensionärernas bostadsförhållanden och bostadskostnader. [12]
P. M. med synpunkter på det svenska långtidsprogrammet. I anslutning till OEEC:s interimsrapport. [15]
1945 års skogshärbärgesutrednings betänkande. 2. Utredning med förslag till lagstiftning rörande tillfälliga bostäder vid skogs- och flottnings- m. fl. arbeten. [19]

Hälso- och sjukvård.

Betänkande om sinnesslövården. [11]

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 17. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Värmlands län. [10]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Norrlandskommitténs principbetänkande. Första delen. Norrländska utvecklingslinjer. [1] Andra delen. Särskilda utredningar. [2] Tredje delen. Utlåtanden och förslag i vissa frågor. [3]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Lagberedningens utlåtande angående lagstiftning om gräns mot allmänt vattenområde. [23]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kvalitetsforskning och konsumentupplysning. [18]

Kommunikationsväsen.

Principer och metoder för kostnadsberäkningar vid statens järnvägar. [5] Bilagor. Produktions- och kostnadsstrukturen vid statens järnvägar. [14]
Svensk hamnbyggnadspolitik. [21]

Bank-, kredit- och penningväsen.

1945 års bankkommitté. Betänkande med förslag om inrättande av en statlig affärsbank. [13]

Försäkringsväsen.

1945 års försäkringsutredning. 1. Principbetänkande rörande försäkringsväsendet. [25] 2. Betänkande med förslag till lag om trafikförsäkring m. m. [26]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Dissenterlagskommittén. Betänkande med förslag till religionsfrihetslag m. m. [20]

Försvarsväsen.

Promemoria över preliminär utredning rörande befälsrekryteringen inom försvaret. [16]
Betänkande rörande gallring av handlingar hos vissa av försvarets myndigheter. [22]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Stockholm 1949. Kungl. Boktr. P. A. Norstedt & Söner 482826